DOUA MANUSCRIPTE VECHI

CODICELE TODORESCU ŞI CODICELE MARTIAN

STUDIU ŞI TRANSCRIERE

DE

DR. NICOLAE DRĂGANU,
PROFESOR LA GIMNAZIUL SUPERIOR FUNDAŢIONAL DIN NĂSĂUD
(TRANSILVANIA).

EDIŢIUNEA ACADEMIEI ROMÂNE

BUCUREŞTI
LIBRĂRIILE SOCEC & Comp. şi C. SFETEA
LEIPZIG — OTTO HARRASSOWITZ.
VIENA — GEROLD & COMP.

1914.

35.450.

www.dacoromanica.ro

DOUA MANUSCRIPTE VECHI

CODICELE TODORESCU ŞI CODICELE MARTIAN

STUDIU ŞI TRANSCRIERE

DE

DR. NICOLAE DRĂGANU,
PROFESOR LA GIMNAZIUL SUPERIOR FUNDAŢIONAL DIN NĂSĂUD
TRANSILVANIA.

EDIŢIUNEA ACADÈMIEI ROMÂNE

BUCUREŞTI
LIBRĂRIILE SOCEC & Comp. şi C. SFETEA
LEIPZIG — OTTO HARRASSOWITZ.
VIENA — GEROLD & COMP.

1914.

www.dacoromanica.ro

INTRODUCERE

La patru ani după publicarea *Psaltirii scheiane* din partea d-lui *I. Bianu*, regretatul *S. Fl. Marian* făceà o comunicare despre un nou manuscript aflat de el, care conținea un fragment din psaltire și din alte texte biblice și care timp mai îndelungat a aparținut mânăstirii Voroneț din Bucovina (1). Manuscriptul cunoscut astăzi subt numele de *Psaltirea voronețeană*, cum l-a botezat descoperitorul, în urma raportului prezentat la Academie de răposatul *Gr. G. Tocilescu*, în care acesta constată că deosebirile dintre *Psaltirea voronețeană* și cea *scheiană* «sunt curat lexice», că «limba textului acestuia prezentă particularitățile cunoscute din fragmentul *Faptelor Apostolilor*, publicat de d-l *Sbiera* subt titlul de *Codicele voronețean*, și din *Psaltirea scheiană* (2), nu s'a publicat, după cum propuneà descoperitorul, în felul cum se făcuse cu *Psaltirea scheiană*, cu toate insistențele d-lor *I. G. Sbiera* și *A. D. Xenopol*, cari susțineau că «manuscriptul *Marian* diferă foarte tare de *Psaltirea scheiană*, cu atât mai mult de cea *coresiană*, nu numai în privința lexică, dar și în cea fonetică, flexională și grafică» și că «multe deosebiri de această natură au deșteptat» în ei «presupunerea că manuscriptul *Marian* ar fi mai vechiu chiar decât *Psaltirea scheiană*, sau cel puțin că el ne reproduce cu mai mare fidelitate o copie mai veche comună, fiindcă într'acesta se găsesc cu neasemănare mai multe rotacisme decât în *Psaltirea scheiană*» (3). In sfârșit d-l *Ov. Densușianu* după un scurt studiu introductiv, în care descrie manuscriptul, se încearcă să-l dateze și studiază particularitățile mai în-

(1 *Analele Academiei Române*, seria II, t. XV, 1893, pp. 100 102.
(2) *Ibidem*, pp. 149 151.
3) *Ibidem*, pp. 145—149. Privitor la desbateri v. și pp. 151—153.

www.dacoromanica.ro

semnate, face o colaţiune conştiinţioasă între cele două psaltiri (1). Pe baza acestei colaţiuni află că deosebirile dintre cele două psaltiri sunt destul de însemnate, sunt adecă nu numai variante lexicale, ci şi ortografice, fonetice, morfologice, sintactice şi lexicale, iar din cele ortografice şi fonetice însemnează numai rotacismul, căci altfel «o colaţiune care ar fi avut în vedere şi aceste variante ar fi devenit aproape completă a manuscriptului», lucru pe care nu l-a avut în vedere şi nici nu i s'a părut necesar pentru studiul raporturilor dintre cele mai vechi psaltiri române, cu cari promite că se va ocupă mai târziu, dar, cât ştim, n'a mai revenit, cum n'a revenit nici *Hasdeu*, care încă făcuse o asemenea promisiune (2), nici d-l *I. Bianu*, care făgăduiă un al doilea tom de studiu asupra *Psaltirii scheiane* «atât în sine, cât şi în comparaţiune cu alte texte mai vechi cu cari se află în relaţiune» (3), cu toate că ar fi fost de deosebit interes, căci căutându-se raportul dintre *Psaltirea scheiană*, *voroneţeană* şi cea a lui *Coresi* ar fi trebuit să se studieze şi raportul dintre celelalte manuscripte şi tipărituri vechi ale noastre şi să se statorească cu mai multă ori mai puţină probabilitate textul românesc primitiv al originalului lor comun (4).

(1 *Studii de filologie română*, Bucureşti 1898, pp. 17—42.

(2 v. B. P. Hasdeu, *Psaltirea publicată românește la 1577 de diaconul Coresi*, Bucureşti 1881, tom. I, p. IV.

3 v. I. Bianu, *Psaltirea scheiană*, I, Bucureşti 1889, p. 9.

4 Din acest punct de vedere ar fi interesantă şi comparaţia care s'ar puteà face între fragmentul Todorescu care ni se mai păstrează din *Psaltirea* calvina a lui Pavel Tordasi tiparită cu litere latine la 1570 în Orade ori în Cluj, între psaltirea lui Grigore Sandor de Agyagfalva dela 1642, a lui Ştefan Fogarasi, cea a lui Ioan Viski dela 1697, şi între originalul unguresc al lui Grigore Szegedi, precum şi între psaltirile ungureşti cărora acesta le-a servit de bază; v. Dr. Sztripszky Hiador és Dr. Alexics, *Szegedi Gergely énekeskönyve XVI. századbeli román forditásban. Protestáns hatások a hazai románságra*, Budapest 1911. Păcat că autorii acestei cărţi, poate din pricina unor greutăţi de cetire, ori din grabă, renunţă la această muncă (op. c., p. 180), deşi lucrarea lor, altfel cam tendenţioasă din punct de vedere istoric, tocmai prin aceasta ar fi câştigat mult în privinţa valorii din punct de vedere istoric-literar, valoare care şi aşà nu i se poate tăgadui Că autorii nu sunt tocmai siguri în cetirea cărţilor vechi se vede din transcrierea fragmentului Todorescu, unde aflăm greşeli de felul celor urmatoare: *ispavă*=ispravă ? în loc de *isbavă*, cf. *pună*=*bună*, apoi

www.dacoromanica.ro

Este oare *Coresi* acela care a tradus din slavonește în românește *Psaltirea*, *Tetraevanghelul*, *Praxiul* și *Cazaniile*, ori este el numai tipograful care a tipărit cu anumite modificări fonetice și lexice niște manuscripte mai vechi, cari circulau pe timpul său, căci «între textele tiparnice și manuscrise nu sunt decât deosebiri de dialect, iar nu de versiune» (1)? Privitor la această întrebare nu se pot da decât două răspunsuri și amândouă au fost date. D-l *M. Gaster* zice că pentru el cel puțin «nu mai încape nici o îndoeală cum că manuscrisele, cu toate formele lor dialectale, neposedând nici o formă mai arhaică și nici un vocabular mai arhaic decât acel al lui Coresi, nu sunt anterioare, ci sunt posterioare lui Coresi, sunt variante dialectale; simple còpii făcute după tipar și schimbate de cătră copietor», căci «acest procedeu l-am întâlnit foarte des în descrierea literaturi, unde am dat adesea ori de texte moldovenești copiate și schimbate de cătră un muntean și vice-versa» (2). Față cu acestea d-l *I. Aureliu Candrea* în frumosul său studiu «*Monumentele cele mai vechi de limbă românească*» publicat în «*Noua revistă română*», Nr. 36 și 37 din 1901, pornind pe urmele lui *Ar. Den-*

«*...me*»=«*...mă*» în loc de [*lu*]*me*, *pereczesc*= în *părăția ta* în loc de *părăție-ți feritureszk*=*feritura ta* în loc de *feritură-ți enoakasze*=*înoacadă (?)* ori *împăcadă* în loc de *împacă-ți*. In transcrierea psalmilor celorlalte psaltiri manuscrise de bună samă ar fi întâmpinat greutăți și mai mari decât în fragmentul Todorescu, care e tipărit. Cât privește graba, amintim la acest loc numai deosebitele datări ale *Codicelui Sturdzan* și că nu cunosc scrisoarea lui Pavel Tordasi publicată de d-l N. Iorga în *Analele Academiei Române*, seria II, tomul XXVII, p. 29 *(Ștefan cel Mare, Mihaiu Viteazul și Mitropolia Ardealului)*, în care el la 9 Decemvrie 1570 da de știre preoților românești că mergând la soborul care aveà să se țină în zilele Crăciunului la Cluj «să și aduca și bani de cheltueală ca să cumpere cărți românești: Psaltirea, pe care s'o plătească cu 1 florin, altă carte, Liturghia—care nu s'a găsit până acum—, pe care s'o plătească cu 32 denari«. Dacă ar fi cunoscut această scrisoare, puteau să afirme cu mai multă siguranță, că Pavel Tordasi a scris și tipărit cu litere latine și ortografie ungurească o *Psaltire* calvină întreagă la *1570*, deci la o dată mai precisă decât aceea de «între 1570 și 1573», la care au ajuns ei luând în considerare alte dovezi. Mai amănunțit v. *Transilvania*, XLIII 1912, Nr. 3—4, p. 273 277.

(1 M. Gaster, *Chrestomatie română*, Leipzig—București 1891, I, p. XCII.

(2 M. Gaster, *ibid.* p. XCIV. Această părere o susține d-l *Gaster* și cu 10 ani mai târziu în *Geschichte der rumänischen Litteratur* publicată în *Gröber's Grundriss*, II.

www.dacoromanica.ro

sușianu (Ist. limbii și literaturii rom. ed. II, Iași, 1894, p. 191 și 193—4 și *Revista critică-literară*, anul V, 1897, Nr. 4, p. 97—108), după ce dovedește cu mult aparat filologic că *Psaltirea scheiană* e numai copie și face o comparație amănunțită a *Psaltirii scheiane*, cu a lui *Coresi* și cea dela *Voroneț*, considerând atât particularitățile fonetice, cât și cele morfologice și lexice ale acestor trei texte, constată că *Psaltirea scheiană* ne-a păstrat particularități cu mult mai vechi decât *Psaltirea lui Coresi*, că nici unul din cele trei texte amintite nu e o copie de pe vreunul din celelalte două, și în sfârșit aduce mai multe dovezi din cari se vede cu siguranță că «se cam greșește popa Coresi, copist neîndămânatec ca și ceilalți, când spune în epilogul *Psaltirii* tipărite de dânsul în 1577: «scrisu-v'amŭ acéste psăltiri cu otvétŭ, démŭ scosŭ de'n psăltiré srăbéscâ pre limbâ rumânéscâ...». Psaltirea diaconului Coresi, precum și celelalte tipărituri ale lui, nu sunt decât còpii de pe traduceri anterioare, pe cari și-a dat osteneala să ni le transmită într'o limbă așà de sucită în cele mai multe locuri, încât mă îndoesc dacă înțelegeà el însuș ceeace voià «să cetiți și bine să socotiți, că veți vedeà înșivă că e cu adevărŭ» (l. c. Nr. 37, p. 22). «Traducerea primitivă care a servit de model copiștilor manuscrisului Scheian, ai manuscrisului dela Voroneț și lui Coresi de o parte, și copistului Codicelui Voronețean de altă parte, s'a făcut în prima jumătate a veacului al XV-lea cam între anii 1425 și 1450» (l. c. Nr. 37, p. 24). D-l *N. Iorga* așează apoi în cadrele istoriei aceste constatări prețioase și atribue traducerea primitivă a textului vechilor noastre monumente literare unui cleric maramureșean atins de valurile husitismului, care ar fi făcut-o poate «în mânăstirea din Peri sau aiurea». 1) D-l *Pușcariu* judecând din particularitățile de limbă crede că acel cleric ar fi fost din părțile mai apropiate de Oradea-mare, căci acolo se găsesc labialele nealterate, un fenomen care mai de mult a putut să fie mai extins decât astăzi, acolo se mai rostește

1 N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a Românilor până la 1688*, București 1904, p. VII. La p. 19 ni se spune ceva mai vag: «într'un unghiu sălbatec din Maramureș sau din Ardealul vecin cu înălțimile maramureșene».

www.dacoromanica.ro

și astăzi *iuă* (v. G. Weigand, *Linguistischer Atlas des dacorumänischen Sprachgebietes*, Leipzig, 1909, Übersichtskarte Nr. 9), *irimă*, *gerunche*, etc., apoi documentele istorice ne arată că tocmai în părțile acestea a fost mai lățit husitismul (cf. *Hurmuzachi, Documente*, I, 2, Nr. 507) și în sfârșit în limba acestui ținut ar fi foarte explicabile multele împrumuturi din ungurește (1).

Trebue însă să ne mai gândim la o împrejurare. Dacă cercetăm mai de aproape elementele unguresti ale vechilor noastre manuscripte, observăm că între ele aflăm cuvinte cari cu greu puteau să fie în circulație în graiul de toate zilele. Așà sunt de pildă: *fuglu* < *fogoly* (=*captivus*), *(mă) gunuslesc* < *gonoszul* (=mă viciez, mă infectez), *gilăluesc* < *gyülöl* (=urăsc), *izeclean* < *izetlen* (=durus), apoi poate și *utăluitor* < *u'áló* (=urgisitor), etc. Această împrejurare a îndemnat pe unii cercetători să creadă că traducătorul bihorean-maramureșean sau ardelean «cunoscător de slavonește» (N. Iorga, *ibid.*, p. 19 și 26) a recurs, pentru înțelegerea și mai ușoara transpunere în românește a textelor slave,— ale căror titluri slave s'au lăsat de obiceiu neschimbate, ba uneori ni se dau paralel cu cele românești chiar și înseși textele slave, — și la traducerile husite unguresti, din cari ne-a rămas numai aceea a Evangheliei făcută de Toma Pécsy și Valentin Ujlaky din Kamancze, adăpostiți în Trotuș, la 1416 și prescrisă apoi la 1466 de Gheorghe Némethy, fragmente din prooroci și o parte din psaltire. Neaflând adică în graiul românesc, pe atunci încă necultivat din punct de vedere literar, cuvinte potrivite, au fost siliți să păstreze cuvintele unguresti, dându-le o formă cât de cât românească (1). Ba d-l *Dr.*

(1) Sextil Pușcariu, *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*. Sonderabdruck aus der Festschrift Meyer-Lübke, I, Halle 1910, p. 35 și 40. Un teritor mai extins cuprinde localizarea făcută de d-l Ovid Densușianu într'o serie de prelegeri ținute la universitatea din București în anul 1907 8: Bucovina, Maramureș și părțile nordice din Ardeal până în regiunea Munților apuseni.— Părerea d-lui Isidor Ieșan, că cele mai vechi texte românești ar fi fost traduse și aduse de niște sectari pauliciani macedoneni (v. *Secta Paterenă în Balcani și în Dacia-Traiană*, etc., Buc. 1912, pp. 817 și urm.), ca nebazată pe destule fapte lingvistice, nu o putem luă în considerare.

(1) Sztripszky-Alexics, op. c. p. 94; Cf. Alexics György, *Románok* în *Egyetemes irodalomtörténet*, Budapest 1905, p. 812.

www.dacoromanica.ro

Iosif Popovici vede în vechile noastre manuscripte, deși, după cât am putut controlà, fără destul temeiu, chiar «traduceri din ungurește sub influența husită» (2).

Că influența husită, care ne-a dat aceste traduceri, ne-a venit prin Unguri, este aproape fără îndoeală din cuvântul *hiclean* sau *hitlean*, pe care îl găsim în cele mai vechi forme de «Tatăl nostru», cari ni s'au păstrat, precum și adeseori în alte texte. *Hitlean* > *hiclean* > *fitlean* > *viclean* derivă din ungurescul *hitlen* și în fraza «ce ne izbăvește pre noi de *hicleanul*» însamnă: «cel rău», «diavolul», «vrăjmașul», însemnare care a putut să o aibă numai pe timpul când Husiții, prigoniți și refugiați în Moldova, se legănau în nădejdea că credința e cel mai mare bun și că singură ea ne mântuește («sola fides salvificat») (3). In felul acesta trebue să ne apropiem mai mult de Moldova și să căutăm traducătorul vechilor noastre cărți în vreo mânăstire a Maramureșului învecinat. Dar mai avem și alte motive ca să o facem aceasta. Anume, în vreme ce în textele noastre vechi *j* inițial sau intervocalic din cuvintele de origine latină se scrie ų, care trebue să se rostească *ğ*: *ğană, ğoi,* deci întocmai ca în Maramureș și în Bucovina, precum și în părțile nordice ale Moldovei (v. *G. Weigand,* op. c. Übersichtskarte Nr. 10 și 11), în Bihor se aude *j* (ж): *jană, joi* (v. *G. Weigand,* op. c. Nr. 3 și Übersichtskarte Nr. 10 (58) și 11 (59). Tot așà *z* se scrie S (cit. *dz*) aproape în tot locul unde reprezentă un *d* primitiv sau un *d z* latini: *dzic — dzâc,* așadară iarăș ca în Maramureș și Moldova, unde se aude *dzâc* (v. *G. Weigand,* o. c. Nr. 3, 27, 35 și Ubersichtskarte Nr. 11 (59)). In Bihor însă se aude *zâc* (v. *G. Weigand,* op. c. Nr. 3 și Übersichtskarte Nr. 11 (59)). Apoi afară de *gerunche (gerunk'e, gherunt'e, d'erunt'e) rărunt', ğurincă, verin, cerușă, murunt', platanger* și ici-colea *irim* și *corinlă,* ală turea de *cenușă, mununt, platangen, inimă* și *colindă,* în Maramureș se mai aud formele atât de obicinuite în vechile noastre texte: *blăm, blem; sfrănseța* și *frumseța (frâmseța),* a *înfrâmșa*; *săm, săt (=sântem,*

2 Dr. I. Popovici, *Paliia dela Orăștie* 1582, București, 1911, p. 15 în *Analele Academiei Române,* seria II, tom XXXIII, *Mem. Secț. literare,* p. 531.

3 v. Stripszky-Alexics, o. c. p. 93.

www.dacoromanica.ro

sânteți); a putredi, gice și rar *ice* < *dzice*, în locul căruia în Bihor aflăm numai *ice* (1). Limba cărților noastre vechi este așadară o contaminație a limbii bihorene cu cea maramureșană. Călugărul român husit, care ne-a dat cea dintâie traducere a cărților sfinte în românește, a trebuit să fie de origine din Bihor, dar traducerea a făcut-o în vreo mânăstire din Maramureș, unde împrejurările l-au silit să se refugieze. El cunoșteà bine atât graiul bihorean, cât și pe cel maramureșean, și a ales din ele ce i se păreà mai frumos: a încunjurat palatalizarea labialelor obicinuită astăzi în Maramureș, păstrându-le nealterate ca în Bihor, în schimb însă a luat rostirea altor sunete din Maramureș, iar în privința lexică a luat și din o parte și din alta.

Textele husite traduse de acel cleric al cărui nume ne-a rămas necunoscut ar fi fost: *Psaltirea, Evanghelia, Faptele apostolilor*, unele texte bogomilice (2) și părți din *Cazanie* sau *Tâlc*, poate chiar *Tâlcul* întreg, (3) dar *Testamentul vechiu*, cu care Bogomilii, de cari se vede că mai erau mulți printre Români, ca și Ilusiții, nu voiau să aibă a face, se pare că a rămas netradus, căci, când apare *Paliia dela Orăștie* la 1582, ni se spune că tălmăcirea trebue să se facă «cu mare muncă și din limba jidovească și grecească și sârbească pre limba românească» (4), deși de fapt se pare că s'a făcut după traducerea ungurească a lui Heltai Gáspár tipărită la Cluj în 1551, confruntându-se textul acesteia cu cele tipărite în limbile canonizate, întru

(1 Pentru constatările de mai sus v., afară de lucrarea citată a d-lui Weigand, I. A. Candrea, *Graiul din Țara Oașului*, București, 1907, Al. Țiplea, *Poezii populare din Maramureș* în *Analele Acad. Rom.* (s. II, t. XXVIII, *Mem. Secț. lit.)*, Buc. 1906; p. 413—531; M. Pompiliu, *Graiul românesc din Biharea* în *Conv. lit.* XX 1886, Hetcou György, *A beretyómenti román nyelvjárás*, Belényes 1912; G. Weigand, *Szamosch- und Theiss-Dialekte*, Leipzig 1898 și *Körösch- und Marosch-Dialekte*, Leipzig 1897.

(2 N. Iorga, *ibid*, p. 19—27, apoi 64 și urm.; cf. *Geschichte des rumänischen Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen*, Gotha 1905, I, p. 401 2, și *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a Românilor*, Vălenii-de-munte 1908, I, p. 170—184.

3) *Analele Acad. Rom.*, seria II, tom. XXVIII 1905—6, *Memoriile Secț. lit.* București 1906, p. 105 și urm.

4) v. I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, București 1903, p. 95.

www.dacoromanica.ro

cât aceasta adică s'a aflat de lipsă (1). Aceasta o putem crede mai curând decât că vechiul manuscript husitic s'ar fi pierdut cu totul (2).

«Coresi nu făcuse alta decât să tipărească cu schimbări de tot mici textele husite», cari poate nici n'aveau, ori, dacă aveau, «își pierduseră — sau poate unele-și pierduseră atunci la tipar,—rotacismele», «pe *u* întreg dela sfârșit, pe *dz* și câtevà arhaisme mai puțin însemnate» (3). «Ce n'a crezut el că trebue să publice: apocrifele și legendele bogomilice, au fost copiate mai departe, de umili preoți de sat, chiar când ei știau slavonește, ca popa Grigore din Măhaciu (5).

Cum vedem așadară, chestiunea prioritățiì între tipăriturile și manuscriptele cele mai vechi ale noastre este de o importanță capitală, căci cu cât se vor descoperì mai multe manuscripte vechi, din cari se va puteà reconstruì prototipul originalului, respective al traducerii originale, cu atât mai ușor se va rezolvì definitiv și se va puteà constatà data când am început a scrie, respectiv a traduce, cărți în românește. Dacă *Coresi* a fost părintele literaturii românești, prototipul reconstruit va trebuì să ne dea lucrările lui Coresi. In caz contrar lucrările lui nu vor fi decât niște còpii, cari ca și celelalte vor aveà greșeli și lipsuri — cum și au — și cari nu vor aveà altă valoare decât că ne vor ajutà la reconstruirea originalului.

Iată pricina pentru care trebue să ne bucurăm în mod deosebit de câte ori se descoper nu numai manuscripte vechi cu texte necunoscute până acum, ci și de acelea cari cuprind textele manuscriptelor vechi cunoscute. Acesta este motivul care ne îndeamnă să atribuim deosebită importanță *Psaltirii voroneţeane* alăturea de *Psaltirea scheiană*, care e mai completă, precum și ca să ne ocupăm în cele următoare cu două manuscripte vechi, cari cuprind parte texte necunoscute până acum, parte cunoscute și publicate unele de *Hasdeu* cu 33 de ani (1879) înainte de aceasta

(1 Dr. I. Popovici, op. c., p. 8 și 9 în *Analele Acad. Rom.*, l. c. p. 524 și 525; Sztripszky-Alexics, op. c., p. 224 și urm.

(2) N. Iorga, *Ist. lit. rel.*, p. 22.

3 N. Iorga, *ibid.*, p. 84.

4) N. Iorga, *ibid.*, p. 43—44.

www.dacoromanica.ro

în vol. II din *Cuvente din bătrâni: Codex Sturdzanus*, altele în lucrările lui *Coresi*.

Amândouă manuscriptele, cari mai au și meritul că întregesc lacuna din *Apocalipsul S-tului Apostol Pavel*, (între pp. 24—25 ale *Codicelui Sturdzan*, *Cuv.* II, p. 419) și sfarșitul predicei «*Zise Domnul*», publicate amândouă în *Cuvente din bătrâni*, vol. citat, îndreaptă mai multe greșeli de copiare de ale textelor publicate, dându-ne astfel putința să cunoaștem felul cum se copiau textele vechi, și au și unele particularități ortografice speciale, se află în biblioteca d-lui *Iulian Martian*, maior în disponibilitate, director de bancă în Năsăud, cunoscut bibliofil și aprețiat arheolog. Le vom descrie pe rând numindu-le după numele descoperitorilor, pe cel mai vechiu *Codicele Todorescu*, căci a fost aflat de d-l *Dr. Iuliu Todorescu*, mare proprietar în Budapesta, iar pe celalalt *Codicele Martian*.

www.dacoromanica.ro

I. CODICELE TODORESCU.

1. Descrierea codicelui.

Manuscriptul *Todorescu*, cu care ne vom ocupà mai întâiu, este un *codex miscellaneus* şi conţine 124 foi, format *in octavo* mic de 15,5 cm. înălţime şi 9,7 cm. lăţime. Foile au fost împăturite în 18 caiete (1), cari cuprindeau câte 8, 6 ori 4 foi unul, va să zică într'un caiet nu este totdeauna o coală întreagă. Din corpul manuscriptului însă, cum se poate vedeà şi din textul transcris şi publicat mai jos, unde întregim lacunele, s'au pierdut patru foi scrise, iar dela sfârşit au fost rupte câtevà goale. Cele patru foi scrise şi pierdute sunt: foaia întâie din caietul I, foaia întâie şi cea din urmă din caietul al XIV-lea şi foaia întâie din caietul al XV-lea. Astfel cele 18 caiete astăzi ni se prezentă cu următorul număr de foi, dacă însemnăm caietele cu cifre romane, iar foile cu arabice: I. 7, II. 8, III. 8., IV. 6., V. 8., VI. 8., VII. 8., VIII. 8., IX. 8., X. 8., XI. 4., XII. 4., XIII. 8., XIV. 6., XV. 7., XVI. 8., XVII. 8., XVIII. 2, adică 124. Dacă s'ar fi păstrat şi cele 4 foi pierdute din corpul manuscriptului, codicele ar aveà 128 foi sau 256 pagine în serie curentă. După ce, cum vom vedeà, putem substitui lacunele, în transcriere şi în cele următoare vom întrebuinţà paginaţia completă a manuscriptului sau cum ar fi trebuit să fie dacă nu s'ar fi pierdut cele 4 foi, iar alăturea, după o linioară verticală, vom pune numărul corespunzător al foilor manuscriptului cum îl aflăm astăzi.

Caietele în cea mai mare parte sunt numerotate cu câte un număr de ordine (*custos*), literele cirilice corespunzătoare. Numerele sunt puse în josul întâiei pagine a caietelor, afară de 12, care e pus în josul paginei a doua dela sfârşitul caietului al treisprezecelea. Afară de aceasta în numerotare mai observăm şi alte greşeli. Până la caietul al VI-lea numerotarea merge bine. Caietul al VII-lea aveà la început numărul $\overline{\text{и}} = 8$, iar al VIII-lea

(1) Intrebuinţăm acest cuvânt pentru uşurinţă; întrebuinţarea numelor latineşti *duerna*, *triterna*, *quaterna*, *quinterna*, *sexterna*, etc., ne-o îngreunează tocmai faptul că numărul foilor variază dela un caiet la altul.

www.dacoromanica.ro

$\bar{s} = 7$, dar când s'au legat caietele în scoarțe, caietul al VIII-lea a fost legat din întâmplare înainte de al VI-lea, iar mai târziu scriitorul crezând că a greșit a îndreptat numerele schimbând pe $\bar{\text{ii}}' = 8$ în $\bar{s}' = 7$ și ștergând pe $\bar{s}' = 7$ și punând deoparte pe $\bar{\text{ii}}' = 8$. Caietul al XII-lea e numerotat greșit, cum am mai amintit, punându-i-se numărul la sfârșitul caietului al XIII-lea. Nu sunt numerotate caietele: XIII, XIV, XVII și XVIII. Caietul al XVI-lea are din nou numărul 1 (a). Uneori trecerea dela un caiet la altul e indicată — ca și în celelalte manuscripte vechi ale noastre — prin semnul + pus în susul paginei întâie, așà la caietul III și V, odată prin ⁘ în josul paginei întâie a caietului IV-lea.

Manuscriptul este cusut bine și legat în două scoarțe de lemn învălite în piele împodobită cu diferite ornamentații imprimate. Pielea este astăzi roasă și stricată la mijloc.

Pe fiecare pagină a celor XV caiete dela început — afară de cazul când vreun text se termină înainte de ce s'ar sfârși pagina — aflăm câte 16, uneori (p. 16/f. 7 v°, p. 53/f. 26 r°. p. 54/f. 26 v°, p. 55/f. 27 r°, p. 56/f. 27 v°, p. 58/f. 28 v°, p. 201 f. 99 r°), câte 15, odată (p. 58/f. 28 r°) 14 rânduri, iar pe paginele caietului al XVI-lea (p. 221/f. 107 r°—240/f. 116 v°) totdeauna numai câte 15 rânduri. In cele XV caiete dintâi rândurile sunt cam de 5,5 cm.—7 cm. de lungi și scrise cam la 3—4 mm. depărtare unul de altul cu litere cam de 3 mm. de înalte. In caietul al XVI-lea rândurile sunt cam de 6—7 cm., iar depărtarea dintre ele de 3—5 mm. Paginele 90/f. 44 v° și 148/f. 73 v° au rămas nescrise, iar pag. 119—129/f. 51 au la mijloc o mică arsură.

Scrisoarea e cirilică dreaptă și continuă. După cum se poate vedeà din reproducerea fotografică alăturată (1), este învederat că vine din aceeaș școală din care e și scrisoarea celorlalte manuscripte ale noastre din veacul al XVI-lea, a *Psaltirii scheiane*, *voronețeane*, a *Codicelui voronețean* și a celorlalte texte contimporane acestora ori chiar mai vechi (2), deși nu cunoaște decât numai forma ρ a lui *r*, iar piciorul lui ѧ îl prelungește totdeauna, în josul liniei, dar nu peste tot locul în aceeaș măsură.

Cele XVI caiete dela început — până la pag. 240/f. 116 v°,

(1) A binevoit să mi-o facă colegul A. Bena, pentru ce îi mulțămesc și pe această cale.

(2 Cf. faximile din *Psaltirea schsiană*, în ed. I. Bianu, din *Psaltirea voronețeană* la Ov. Densușianu, *op. c.*, din *Codicele voronețean* în ed. I. G. Sbiera, Cernăuți 1885, la sfârșit, din *Codex Sturdzanus* la Hasdeu, *Cuvente*, t. II, p. 691—3, apoi N. Iorga, *Analele Acad. Rom., seria II, t. XXVIII, Memoriile Secțiunii literare*, p. 106 și urm. și tabelele I—IV alăturate acolo.

www.dacoromanica.ro

unde se începe textul slavonesc — sunt scrise, după cât se vede, de aceeaș mână, deși nu în acelaș timp. Scrisoarea la început e mai îngrijită, literele sunt făcute mai frumos, la sfârșit copistul se vede mai grăbit, literele sunt tot mai groase, la ce a contribuit între altele poate și calitatea mai rea a hârtiei, așà încât caietul al XVI-lea, dacă l-ai comparà cu cele dela început, ar părea scris de altă mână, mai ales fiindcă e numerotat din nou, are numai câte 15 rânduri pe o pagină în loc de 16, are odată pe *o* în forma ѡ (p. 221/f. 107 r°, r. 15), pe ѧ cu piciorul prelungit mai în jos ca în alte părți, ba de două ori (p. 232/f. 112 v°, r. 13 și p. 240/f. 116 v°, r. 1) în forma ѧ, cu piciorul prelungit și în sus. Acest caiet așadară n'a putut fi scris deodată cu celelalte, dar aflăm și aici particularitățile ortografice caracteristice celorlalte părți, semn că probabil sunt scrise, cum am amintit, de aceeaș mână. In toate aceste XVI caiete cerneala e bună și neagră, iar titlurile și inițialele sunt scrise cu roșu. Sfârșitul unui text e indicat prin semnul: ⁜

Scrisoarea textelor cari urmează e cu mult mai slabă, de diferite mâini, cu deosebite feluri de cerneală, amestecându-se titluri și inițiale scrise cu roșu, cum vom vedeà la fiecare pe rând. Toate aceste texte sunt mai târzii și nici din punct de vedere al ortografiei, nici al limbii nu pot fi tractate alături de cele de până aici. Așà stă lucrul și cu Crezul» și ‹Tatăl nostru» cari se află la pp. 248 251/ff. 120 v°—122 r°.

Manuscriptul altfel cuprinde:

1. Aproape întreg — lipsește o singură foaie la început — tâlcul evangheliei din Dumineca Paștilor, pe care îl aflăm și în *Cazania* sau *Carte ce se kémă evanghelie cu învățătură* a lui *Coresi* tipărită la 1581 în Brașov, în exemplarul Nr. 29 al *Academiei Române* la paginele 132—137, unde are titlul de: «Ѡ҃ученїе вѣ сѣ҃ю великꙋю нед҃лю пасх҃и. Învățătură întru sfînta și marè dumineca paștilor scrisă e de sfîntul, ion zlatoustŭ. сл҃ѕ, ѣі, (reprodusă la *Cipariu, Crestomatia seau analecte literarie*, Blaj 1858, pp. 33—40), pp. 3—24/f. 1 r°—11 v°.

2. Tâlcul evangheliei de «Ispas» sau «Inălțarea Domnului», «Văznesenie», cum i se zice în text, și care atât în manuscript,

1) Amândouă textele amintite, precum și unele pasagii din *Codex Sturdzanus*, manuscriptul Nr. 447 al *Academiei Române*, dăruit de d-l D. A. Sturdza, a binevoit să mi le copieze d-l Const. Moisil, profesor în București, pentruce îi mulțămesc și pe această cale.

www.dacoromanica.ro

cât şi în *Cazania* lui *Coresi* în exemplarul citat, unde se află la pp. 200 –207 (1), are numai titlu slavonesc, în manuscript: «слѡво на вꙁнесе[нїе] гне. ѡ̃ пророческй ѻ҃ꙋказанїе», iar la *Coresi:* слово на вꙁнесенїе гне ѡ̃ пророчьскыѣ ѻ҃ꙋказанїе», adică «Cuvânt la Înălţarea Domnului, arătare din cele proroceşti», pp. 24—56 / ff. 11 v⁰—27 v⁰.

3. «*CUVÂNTU DE BLARE pre la munci, sfînta maria. vré să vadzâ cumu se mun'cescu rodul creştinescu.* ѿчѥ блг҃вн» (Părinte, binecuvântează), pp. 57—111/ff. 28 r⁰—45 v⁰, 54 r⁰—61 v⁰ şi 46 r⁰—47 r⁰; în *Codex Sturdzanus:* pp. 31—73, la *Hasdeu, Cuvente*, II, pp. 311—367.

4. «слóво стаго ⷭапл҃ѡ *(sic)* пакла ѡ̃ йсхѡдѣ дшевнѣмь: — *Cuvântul sîvtului pavelŭ apostol. de eşiré sufleteloru*», pp. 112—139/ff. 47 v⁰—53 v⁰, 62 r⁰—69 r⁰; în *Codex Sturdzanus:* 21—30 la *Hasdeu, ibid.* pp. 415—425 («Apocalipsul Apostolului Pavel»).

5. «*[V]edeţi-mâ fârâ glas, şi fârâ suflet dzâcându...*», pp. 149 196/ff. 69 r⁰—96 r⁰; în *Codex Sturdzanus:* p. 73—113, la *Hasdeu, ibid.* p. 449 471 (aici e întitulat în studiul ce premerge, «Cugetări în ora morţii». Faximile, p. 693). Părţi din aceasta, d. e. începutul şi fericirile, se găsesc aproape din vorbă în vorbă şi în «molitva morţilor» din un fragment al unui *Molitvenic* manuscris din sec. XVII găsit de d-l *Todorescu* (f. 27 r⁰—28 v⁰), care va formă obiectul unui studiu deosebit.

6. «*Dzise Domnul în pilda ačasta: u'n om era bogatŭ...*», adică evanghelia bogatului şi a săracului Lazar întitulată la *Coresi, ibid.* ѥѵгл҃їѥ wт лоꙋкы глава їѳ҃ (fila 26, foia 1ᵇ—2ᵇ, reprodusă la *Gaster, Chrestomatie*, p. 30 31, şi în *Tetraevanghelul* dela 1560 61, ed, *C. Erbiceanu*, Bucureşti 1889, p. 159 160), pp. 196—200/f. 96 v⁰—98 v⁰.

7. *TLÂKOVANIE EV̂GLIEI dela gĭu[de]ţŭ. de'n sll pulŭ lui mathei. 3,106. Dzise dom'nulŭ. căn va veny fiĭul omenescu...*», pp. 201 220 f. 99 r⁰—106 v⁰; în *Codex Sturdzanus*: p. 221—231, la *Hasdeu, ibid.* pp. 225—230.

8. «Глово ѝ посѣ҃ *(sic)* йже ѡ̃ гн҃ нашѳ҃. їс҃ хс҃». (= «Cuvântul şi legenda (?) care[-i] dela Domnul nostru Isus Hristos») «*Aşĭa grăĭaşte Dndzău botedzaţilor...*», pp. 221—240/ff. 107 r⁰—116 v⁰.

9. Dela foaia 116 v⁰ sau p. 240 a manuscriptului scrisoarea e de altă mână, cu deosebite feluri de cerneală, de coloare mai închisă şi mai spălăcită, surie, amestecându-se titluri scrise cu roşu. Textul e slavon şi cuprinde diferite rugăciuni mai scurte şi fără importanţă, pp. 240—247/f. 116 v⁰ 120 r⁰.

www.dacoromanica.ro

10. «*Credzu întru Dumnădzău tatăl*...», pp. 248—249/f. 120 v°—121 v°. Scrisoarea e slabă şi de altă mână, deosebită de a textelor de până aici.

11. «*Tatăl nostru ce eşti în cerĭu*...», pp. 250—251/f. 121 v°—122 r°. Scrisoarea e de aceeaş mână cu a «Credzu»-lui.

12. Paginele 250—254/ff. 122 v°—124 v° cuprind iarăş diferite texte slavone fără importanţă şi scrise de felurite mâini cu deosebite feluri de cerneală. Pe pag. 251/f. 124 r° se află desemnată o figură, iar deasupra e scris cu negru: «вѣ земли».

Pe marginile manuscriptului găsim mai multe însemnări făcute de mai multe mâini, dar nici una nu are vreo însemnătate deosebită, ci stând de obiceiu din câte un singur cuvânt ori din mai multe cuvinte fără legătură, se pot considerà mai mult ca nişte mâzgăliturі. Astfel de însemnări găsim la p. 68/f. 33 v°, p. 69 f. 34 r°, p. 94/f. 54 v°, p. 100 f. 57 v° (de mâna copistului codicelui: помї, probabil scurtat din помилѵї бѣ), p. 111 f. 47 r°, p. 222/f. 107 v° (poate tot de mâna copistului codicelui), p. 247/f. 120 r°, p. 253/f. 123 r°, p. 254/f. 123 v°. Din transcrierea textului le-am omis fiind fără interes.

La pag. 67/f. 33 r°, r. 3 între *Mihail* şi *cine săm'tu* găsim un semn care se continuă şi pe margine şi care pare că arată locul până unde a ajuns un copist oarecare care copià de pe manuscriptul nostru şi de unde aveà să continue. Semnul concade cu sfârşitul pag. 37 a *Codicelui sturdzan*. Cu toate acestea avem motive destule ca să nu credem că *Codex Sturdzanus* ar fi copie de pe *Codicele Todorescu*.

2. Când s'a scris Codicele Todorescu?

Ar urmà datarea codicelui sau fixarea epocei în care a fost scris. O putem face studiind scrisoarea, marca fabricilor de hârtie din manuscript şi raportul dintre acest codice şi celelalte cărţi în cari se află textele copiate într'însul şi a căror dată o cunoaştem.

Judecând după scrisoare, manuscriptul, după cum am văzut, nu poate să fie mai nou decât celelalte manuscripte româneşti din veacul al XVI-lea, cunoscute până acum.

La o fixare mai precisă a datei nu ne ajută nici marca fabricilor de hârtie din manuscript. Pricina este că mărcile sunt ascunse de obiceiu între îndoiturile foilor şi apoi, fiind ori în partea de sus ori în ceà de jos a acelora, cu ocazia legării codicelui—şi poate şi mai nainte când s'au tăiat şi împărţit coalele

www.dacoromanica.ro

în caiete—au fost tăiate, așà că astăzi nu ne este cu putință să reconstruim nici barem una întreagă, cu atât mai mult că mărci asemănătoare n'am putut aflà nicăieri unde s'au publicat ori descris mărcile manuscriptelor românești contimporane ori în alte cărți, pe cari locul și mijloacele mi-au permis să le consult (1). Dacă însă privim mai de aproape cele 13 figuri alăturate, le putem împărți în trei, respectiv patru grupe. De grupa I se vor ținea figurile 1 4, de a II-a fig. 5—7, de a III-a fig. 8—9, iar de a IV-a, dacă cumvà nu le putem numărà și pe acestea la grupa de mai nainte, fig. 10—13 ale tabelei I. In privința calității nu este nici o deosebire între hârtia din cele două grupe dintâi, fiind deopotrivă de groasă și de o nuanță gălbuie, așà încât nu putem fixà cu siguranță— mai ales după ce sunt caiete întregi cari n'au marcă — numărul foilor cari se țin de una ori de ceealaltă grupă. Dela caietul al XIV-lea (p. 191 f. 94 r°) încolo însă hârtia, deși se pare mai groasă, e de calitate mai slabă și de o nuanță gălbuie mai roșietică și mai afumată. Hârtia codicelui așadară trebue să fie din trei, respectiv patru fabrici. Nu putem însă să stabilim cu mijloacele modeste cari ne stau la dispoziție, cari au fost acele fabrici, deci nici data codicelui pe baza mărcilor lor.

S'ar părea că studiarca raportului dintre manuscriptul de care vorbim și celelalte cărți în cari se află textele copiate în el, a căror dată o cunoaștem, ne va ușurà mult fixarea precisă a timpului în care s'a scris, mai ales că ne este cunoscut chiar și anul în care a apărut *Cazania* dela Brașov a lui *Coresi*, 1581, iar despre textele corespunzătoare din *Codicele sturdzan* știm că s'au scris înainte de 1583, afară de predica «*Zise Domnul*», pe

(1) I. G. Sbiera, *Codicele voronețean*, tab. II, și descrierea la p. 321 și urm.; Hasdeu, *Cuvente*, t. I, *passim*, în special p. 43—45 și descrierea corespunzătoare a *Codicelui sturdzan*, t. II, p. XLII, I. Kemeny la A. Kurz, *Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens*, Kronstadt 1844, t. I, tabela repr. după p. 192; Const. Moisil, *Douăsprezece scrisori domnești*, București 1897; N. Iorga, *Documente românești din arhivele Bistriței*, I-II, București 1899—1900; N. Iorga, *An. Acad. Rom., l. c.* p., 100; Gr. Crețu, *Mardarie Cozianul*: *Lexicon slavo-românesc*, București 1900; descrierile mărcilor din *Psaltirea voronețeană* și *scheiană* la Ov. Densușianu, *op. c.*, p. 22—23; tabelele alăturate la *Quellen für Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen*, III, Kronstadt 1896; în sfârșit: Szönyi László, 14. *századbeli papiros-okleveleink vizjegyei*, Budapest 1908.

www.dacoromanica.ro

care *Hasdeu* o datează «circa 1600». Dar şi aici întâmpinăm greutăţi. Inainte de toate părţile codicelui nostru pe cari le aflăm în *Cazania* amintită şi în *Codex Sturdzanus* — cum vom dovedi — nu sunt cópii de pe aceste cărţi, ci de pe unul ori două manuscripte mai vechi, de pe cari ori de pe vreo copie a lor s'au copiat şi textele *Codicelui sturdzan*, precum probabil şi textele respective din *Cazania* lui *Coresi*, ba poate şi alte texte din aceasta din urmă sunt cópii de pe nişte manuscripte mai vechi, de cari circulau mai multe prin fel de fel de cópii, mai vechi sau mai nouă, dintr'o parte sau alta a românimii de dincoace de Carpaţi, fie ele îmbrăcate încă în haina ciudată a limbii bihorene-maramureşene, ori desfăcute de dânsa şi înfăţişându-se în graiul obicinuit (1). Ca să dovedim aceasta, n'avem decât să amintim că mai multe texte de ale *Codicelui sturdzan*, şi anume tocmai cele mai vechi, textele bogomilice, le aflăm şi în *Codicele Todorescu*, precum şi în *Codicele Martian.* Cât priveşte *Cazania* lui *Coresi*, să ne aducem aminte că «*Incercările de traducere din slavoneşte*» din *Codex Sturdzanus*, cari se încep cu Să neştire buru creştiru...» şi «Orecire erà un părinte anome Ionu...», anumite părţi din o *Cazanie* publicate de d-l *N. Iorga* în *Analele Acad. Rom. l. c.*, p. 105 şi urm., precum şi cea dintâie parte din cele două ale codicelui nostru, cari se află şi la *Coresi*, nu sunt altcevà decât traducerea din slavoneşte a «*Invăţăturii întru sfânta şi maré Dumineca Paştilor, scrisâ e de sfântulŭ Ioan Zlatoustŭ*», căruia i se atribuià, deşi nu se ştie dacă îi aparţineà în realitate (2). Lăsăm să urmeze pentru comparaţie şi câtevà pasagii din cele patru texte, căci ne vor lămurì asupra felului cum lucrà Coresi şi ucenicii lui 3)

1) N. Iorga, *Ist. lit. rel.*, p. 27.

(2) I. Chrysostomi *Opera omnia*, ed. Montfaucon, Paris 1718 38, t. 8., p. 250, cit. la Hasdeu, *Cuvente*, Ii, p. 75.

(3) Notăm că părţile citate le aflăm şi în «*Rugăciunea lui Ioan Neagoe Basarab, căre a făcut la ieşirea sufletului său*» din «*Invăţăturile*» sale «către fiul său Teodosie», dovadă că această cazanie în redacţia slavonă— erà cunoscută şi preţuită printre Români şi pe la începutul sec. al XVI-lea, căci traducerea românească a «*Invăţăturilor lui Neagoe (Basarab)*» nu s'a făcut decât mai târziu, la sfârşitul veacului, pentru un Domn care fusese câştigat de curentul cărţii româneşti şi care aveà şi el un porfirogenet» de îndreptat pe cărările anevoioase şi pline de lunecuşuri ale lumii. Această traducere pare să se fi pierdut: până astăzi ea n'a ieşit la iveală, iar textul pe care-l aducem înainte mai jos, «vine dintr'o a doua traducere care s'a făcut numai la 1654, sau pe la această dată, în timpul lui Mateiu Basarab».

www.dacoromanica.ro

Hasdeu, Cuv. II, p. 78.

S'au neştire de întâĭa ĕas lucratu, să ĭa astădzi platâ derĭaptâ.

S'au neştire dupâ al treile ĉas veritu, să blagodarĭascâ şi sâ praznuâscâ.

N. Iorga l c., p. 103. Pag. III, *a*.

ĭarâ de s'au nevoit niştine de s'au postit, din ĉasul dintâe, el ca să ĭa astădzi plâtâ diréptâ, că, de au venit niştine dupâ al treile ĉas bine se mulţâmascâ şi să prâznuĭascâ.

Coresi, l. c., p. 135 (*Cipariu, l. c.*, p. 37).

Cine séu postitŭ şi séu ustenitŭ. veniţi bucurându-vâ şi priimiţi argintulŭ. căţi de 'n ĉasul de 'ntâi lucrat-aţi, priimiţi astăzi ce vâ se cade plata, căţi dupâ alŭ treilé ĉasŭ aţi venitŭ, mulţemindŭ şi veselindu-vâ să prâznuiţi.

Codicele Todorescu, p. 13/f. 6 r°.

cine s'au postit şi s'au, ustenitŭ, viniţi bucurându-vâ şi priimiţi ar^g-gintul câţi din ĉasul dintâiu au lucrat priimiţi, astâdzi ce vă se cade plata. Căţi dupâ al treile ĉas. aţi vinit mulţemin'du. şi veselin'-du-vă să prâznuiţi.

(N. Iorga, *Ist. lit. rel.*, p. 61—2. Cf. *Invăţăturile lui Neagoe Vodă* (*Basarab*) *către fiul său Teodosie* cu o prefaţă de N. Iorga, Vălenii-de-munte 1910, p. VII. Textul citat se află în ediţia d-lui N. Iorga la p. 306 şi e următorul: «cel ce va veni la ceasul dintiâu, va luà platâ dreaptă, iar cel ce va veni după al treilea ceas, să mulţămească milei Tale, iar cel ce va ajunge după al şeselea ceas, de nimic nu se va lipsi pân la al nouălea ceas, să se apropie către tine fără de nici o îndoeală, iar, de va veni şi la al unsprezecelea ceas, nimic să nu se teamă căci s'au zăbovit, că tu eşti iubitor de oameni, şi primeşti pe cel de apoi ca şi pe cel dintâiu, şi mângâi pe cel dela al unsprezecelea ceas ca şi pe cel dintâiu, şi aceluia dai, iar pe acesta-l dăruieşti, şi lucrul îl cinsteşti, şi ce este pus înainte, lauzi. Drept aceea, vor intrà în bucuria Domnului său, şi vor luà platâ şi cei dintâiu, şi cei de apoi dela mila ta cea bogată». Acelaş text se află şi la pag. 323—4 în «Pisania mănăstirii Argeşului» sau partea a unsprezecea a cărţii citate: «şi încă mai zice şi dumnezeescul Zlatoust: De a lucrat cineva din ceasul dintâiu, să iea astăzi datoria cea dreaptă, iar de va fi venit cineva după al treilea ceas mulţumind; să prăznuească; iar, de va fi postit până după al şeselea ceas, nimic să nu se îndoească, că de nimic nu va lipsi; iar, de va fi de al nouălea ceas lipsit, să se apropie, netemându-se nimic; iar de va veni la al unsprezecelea ceas, să nu se teamă de zăbavă, că Domnul Hristos este iubitor de oameni şi primeşte pe cel de apoi ca şi pe cel dintâiu, şi pe cel ce a venit la al unsprezecelea ceas ca şi pe cel ce a lucrat din ceasul cel dintâiu şi pe cel de apoi miluieşte, iară pe cel dintâiu mângâie, şi celuia plăteşte, iar cestuia dăruieşte, şi lucrarea cinsteşte, şi ce este înainte pus, păzeşte».

www.dacoromanica.ro

Hasdeu, Cuv. II, p. 78—9.

S'au neştire dupâ al şasele čas ajunsu, nime să nu se spâmânte, că într'o nemică nu se va deşerta. Să se-u neştire dupâ al noole čas lâsatu, să sâ apropie, nemică să nu se tîamâ. Să·u veritu neştire în al unsprâdzécele čas, să nu se témâ de pestélâ.

Coresi, l. c., p. 135 (*Ciparıu, l. c.*, p. 37).

căţi după alŭ şaselé časŭ aţi ajunsŭ, nemică să vâ sfiiţi. ĭară carei aţi pestitŭ până la alŭ noaole časŭ, apropiĭaţi-vâ şi nemica ruşinându-vâ şi căţi şi până la alŭ u'nsprâzécelé časŭ aţi pestitŭ şi ajunsetŭ, să nu vâ témeţi că céţi pestitŭ, şi derepŭ acéĭa să nu vâ mâhniţi.

N. Iorga, l. c. p. 109. Pag. III, *b.*

[în]tru deşertu. ĭară niştine să s'au zâbâvit până al noaole čas ca să vie şi să să apropie, şi nemică să nu să témâ. ĭară de au venit niştine în nal 11 čas să nu să spae pentru căce s'au zâbâvit, că acesta cuvânt.

Codicele Todorescu, p. 13—14 f. 6 r°—6 v°.

câţi după al şĭasele cas aţi ačunsu. nemică să vă sfiiţi. ĭară carii aţi pestitŭ. până în al noaolé čas. apropiĭaţi-vă, şi nemică ruşinându-vă şi câţi şi până l„n alŭ usprădzécele cas. aţi pestit. şi ačunsetŭ. să nu vă témeţi căce aţi pestit. şi dirip'tŭ acéĭa. să nu vă mâhniţi.

Hasdeu, Cuv. II, p. 79.

Că·i buru cinstitorĭul despuetorĭului: priiméste cela de întâi, ca şi cela de apoi; înblâ'nzéşte cela ce au veritu în al usprăzécele cas, ca şi cela ce au lucratu dintâia.

Coresi, l. c., p. 135 (*Ciparıu l. c.*, p. 37—38).

Că ĭubitorĭu şi cinstitorĭu ĭaste dumnezeu, că e dulce şi milostivŭ şi priimésţe ceĭa de apoi ca şi ceĭa de întâi, şi răpausă ceĭa céu lucratŭ den alŭ unsprâzécelé casŭ, ca şi ceĭa den časul de'ntâi.

N. Iorga, l. c., p. 107. Pag. I, *b.*

... c ... cătră Dumnedzeu şi priimésţe pre cel de apoi ca şi pre cela. ce s'au nevoit dintâe. Deci mângâe pre cela din nal 11 ca şi pre cela ce s'au nevoit din casul dintâe.

Codicele Todorescu p. 14—15/*t.* 6 v°—7 r°.

Că ĭubitor şi cinstitorĭu ĭaste dumnedzeu, că e dulce şi milostivŭ, şi priimésţe cei de apoi ca şi ceĭa dintâĭu, şi răpaosă ceĭa ce au lucratŭ, de·l i"n *(sic)* alŭ unsprădzăcele cas, ca şi ceĭa din casul din"tâĭu.

O singură privire e deajuns ca să ne convingem că avem a face numai cu trei traduceri deosebite, căci înrudirea dintre textul *Codicelui Todorescu* şi al lui *Coresi*, făcând abstracţie de unele modificări ortografice şi câtevă neînsemnate de altă natură, ca *au lucrat* = *lucrat·aţi*, *în* = *la*, — e învederată. Cu toate acestea *Codicele Todorescu* — o repetăm — nu e copie de pe

www.dacoromanica.ro

Cazania lui *Coresi*, cum nu e nici de pe textele corespunzătoare din codicele popii Grigore din Măhaciu, ci este copiat de pe unul ori două manuscripte mai vechi, poate și ele copii, pe cari — ori vreo copie a lor — a putut să le întrebuințeze și *Coresi* și le-au întrebuințat negreșit copiștii *Codicelui sturdzan*. Prin urmare judecând după raportul dintre *Codicele Todorescu* și textele corespunzătoare din *Cazania* lui *Coresi* și *Codex Sturdzanus*, urmează că **acesta trebue să fie de aceeaș vârstă cu acelea, adică dela sfârșitul secolului al XVI-lea și la nici o întâmplare nu trece peste cei dintâi ani ai secolului al XVII-lea.** In cele următoare vom încercà să dovedim aceste afirmații.

3. Codicele Todorescu nu e copie de pe Cazania lui Coresi, nici de pe Codex Sturdzanus, ci de pe un manuscript mai vechiu.

In acest capitol vom întrebuințà cam aceleași mijloace pe cari le-a întrebuințat și d-l *I. A. Candrea* în lucrarea sa «*Monumentele cele mai vechi de limbă românească*» pentru a dovedì că *Psaltirea scheiană* e copie, dar că nu s'a copiat de pe *Psaltirea* lui *Coresi* ori cea *voronețeană*, cum nici acestea nu sunt còpii de pe ea, așà numitele dovezi interne.

A. *Lipsa de unitate ortografică, fonetică și morfologică a manuscriptului.*

Codicele Todorescu e copie de pe un manuscript mai vechiu, pentrucă «într'o scriere originală, dacă nu întâmpinăm totdeauna acelaș termen pentru anumită noțiune, găsim însă, în genere, o oarecare uniformitate, atât în ortografie și fonetism, cât și în formele gramaticale întrebuințate de autor» 1). Dar în ce privește textul *Codicelui Todorescu* nu putem vorbì de unitate nici din punct de vedere al ortografiei, nici al fonetismului, nici al formelor gramaticale, precum nici a întrebuințării cuvintelor. Vom citì câtevà cazuri mai semnificative în ce privește: *a)* ortografia și fonetica și *b)* morfologia, rămânând ca despre întrebuințarea cuvintelor să vorbim mai încolo.

α) Găsim aceleași cuvinte scrise în diferite chipuri. Așà d. e.: *a)* când cu *ă*, când cu *â*, ba chiar cu *e*: *cătră*, *cătrâ*, *câtră* și

(1) I. A. Candrea, *Noua revistă română*, anul citat, Nr. 36, p. 534.

www.dacoromanica.ro

câtre; *mă*, *mâ* și *me*; *să*, *se*; *blâstematu*, *blâstâmați* și *blăstemate*; *grâșitŭ* — *greșitŭ*; *beut* — *băut*; *beutură* — *bâuturâ*; *călugârii*, *călugârii*; *deșer"tâ*, — *deșâr"tă*; *duseră* — *dusără*; *dziseră* — *dzisără*; *blăm* — *blem*; *plângă* — *plângâ*, etc. — Cuvântul *Dumnezeu* îl găsim scris când *Dumnedzău*, când *Dumnedzeu*, chiar *Dumnâdzâu*. In unele din cuvintele citate nu e vorba numai de confundări ortografice, ci și fonetice.

β) Găsim cuvinte scrise când cu *u*, când cu *o*: *unulŭ* — *unolŭ*, *rostul* — *rostolŭ*, *bucurâ-te* — *bocură-te*, *porunca* — *poronca*, *focul* — *focol*, *tuturor* — *tutoror*, *nâravul* — *nâravol*, *cu* — *co*, *lui* *loi*, *loru* — *loro*, *svnțilur* — *svnților*, *gĭudețu* — *ğodețu*, etc.

γ) Vocala *u* (ꙋ, ѹ) se confundă cu *ĭu* (ю): *lume* — *l'ume*, *lui* — *l ui*, *nu* — *n u*, *lumina* — *l umina*, *cerului* — *cerul ui*, *fĭiului* — *viĭul ui*, *rugăcĭune* — *r ugăcĭune*, *îngerul* — *încer ul*, *vor* — *vorŭ* — *voru* — *vor"u*, *cuvântului* — *cuvântul ui*, apoi *l uați*, *el u-l*, *jel ui*, dar *ungurile la* p. 76/f. 37 v° r. 11, etc. — Forma *cerĭu* alternează cu *cer*, *cerŭ*, *ceru*.

δ) Se confundă *u* cu *â* sau *ă*: *muncâ* — *mâncâ*, *fâcutŭ* — *fâcât*, *nâravurile* — *nâravârile*.

ε Aflăm cuvinte scrise când cu *o*, când cu *oa* ori chiar cu *u*: *omini* — *oamini*, *ominii* — *oamenii*, *noo* — *noao*, *vostre* — *voastre*, *întorece* — *întoarce*, *toate* — *tuate* — *tute* *totâ*, *gropâ* — *groapă*, etc.

φ Litera *é* (ѣ) alternează cu *e* (є) ori cu diftongul *ĭa* (ѧ, ꙗ; uneori acesta = *ĭe*): *acéĭa* — *acĭaĭa* — *ace*, *dé* — *de*, *cé* — *ce*, *legé* — *lĭacé*, *réle* — *rĭale*, *véc*, — *vĭac*, *dulcéțâ* *dulcĭațâ*, *méle* — *mĭa*, *férecâcĭune* — *fericați*, *lumé* — *lumĭa*, *așé* — *așĭa*, (*să*) *mergâ* *mércem* — *mĭar'ge*, etc.

η Se confundă consonantele sonore cu cele nesonore. Așà se alternează *f* cu *v*: *faptele* — *vaptele*, *folosu* — *volosu*, *viermii* *fier"mii*, *fi* *vi*, *focŭ* — *vocu*, *fĭiul* — *viĭul*, *fétele* — *vétele*, *fieru* *vier ŭ*, *fricâ* — *vricâ*, *fârâ* — *vârâ*, *înfrica'ului* — *învricatu*, *fumulŭ* — *vumulŭ*, *Avraamŭ* — *Afraam*, *svnțilorŭ* — *sfnțilorŭ*; tot așa: *vĭare* (= fĭare, fĭere), *vierbinutélâ* (= fierbințeală), poate și *olovire* (= olofire, dar cf. v. rus. **olovĭrŭ** 'purpură' = lat. **holovērus**), *svârâmâ*, etc.; *č* cu *ğ*: *urgie* — *ur cie*, *lége* *lĭacé*, *gĭudețŭ* — *cĭudețu* — *ciudeț*, *îngerii* — *încerii*, *mér'gem* — *mércem*, *atin'ge* — *atince*, *gĭuratŭ* — *cĭur*, *plăngeți* — *plân'ci* — *plânceri*, *ageĭa* — *aceĭa*, apoi *neacĭunse*, — *acĭunsu* — *acĭunselŭ* = neagĭunse, agĭunsu, agĭunsetŭ), *cĭunghe* = gĭunghe), *putrecĭune* (= putregĭune), *acĭute* (= agĭute), *săcéte* (= săgete, săgeți, etc.;

www.dacoromanica.ro

p cu *b*: *scum'bii — scumpii, upra — ubra* (= umbra) — *um'bra, adâbatu, adâbându-i,* dar *apă* sau *apâ, rumbându-i* (= rumpându-i, etc.; *ț* cu *dz* și *z*: *înal'țe-să — înal'țâ-te — înâl'dzâ-se, bărbaților — bârbadzi, învădzám, învădzătura, învădzător* (din *învăț, cădzu — cățu, pădzitu pâzitu pățitu, veți — vedzi, dz — ți,* etc.

δ) Litera ѧ (=ĭa) se confundă cu ѧ (=în) și cu ѧ (=â: *înste—ĭaste, acĭaâ—acĭaĭa, cĭaâ cĭaĭa, ačâsté—acĭasté, deĭa—de'n.*

ι) Intâlnim greșeli de scriere dintre cari unele sunt explicabile numai prin copiare: *kinurs* (=kinuri), în original a trebuit să fie *kinurь*; *șa, șu* (= și); *așteptă* (=aștéptă); *cručь* (= cruce); *ascuțirâ* (=ascultară; la *Coresi, l. c* p. 240, aflăm *ascuțiră*, dar n'are înțeles); *unne* (=unde), unde însă poate să fie și rostirea *uńe*, în loc de *unde*, obicinuită în unele părți; *pârarulŭ* (= păharulŭ), *sufrete* (= suflete), *ror* (=lor), *popiror* (=popilor), *cerĭuriror* (=cerĭurilor), *înțelep'cĭuné* scris mai întâiu *înnelep'cĭuné* și îndreptat deasupra; *sâraca* (=sâracu), etc.

ϰ) Alăturea de vocale și consonante simple aflăm uneori și duble: *sfântaa—svñta, préslâvitaa—préslâvita, présvântaa—présvñta, perdutaa, avraamŭ afraam—avraame—avraane, aacĭa—acé, aacĭaĭa acĭaĭa, bucinaa—bucina, n-aare, vedéa—vor, aadevvărŭ—adevărŭ, evva, peeșleri, pree.*

λ) Cuvântul *preasfânta* are următoarele forme: *présvñta, présvăn'ta, présvénta, sventei,* etc.

μ) Paiericul se înlocuește cu ь și ъ, cu o consonantă dublă ori nu se pune: *cân'tăm— căn"tăm — cântându, dulcĭața—dul cĭață,* aflăm apoi *dinnții, unne* (= unde), care însă, cum am mai amintit, poate fi și greșeală.

ν) *z* și *l* vocalis sonans se transcrie în deosebite chipuri, de pildă: *săvrâșește, sfârșitul, săvr"și, svr"șit, nes'vârșită, nefr"șită; scr'biĭa; n'dărznire; vrătoasă—vâr'tos; sâr'guiĭa-se; jrătvâ; stlăpurile, stl'puri,* dar *talharii,* etc.

ξ) Aflăm câtevă curioase cazuri de contaminație ortografică: *înfrăncegeré* p. 8/f. 3 v°. r. 16), *cu(ce)get* (p. 9/f. 4 r°, r. 2, *răstignéĭam* (p. 11/5 r°, r. 5, *'nnos'tru* (p. 12/f. 5 v°, r. 12, *rușinăndu-vă* (p. 14/f. 6 v°. r. 1—2, *cĭeu* p. 15/f. 7 r°, r. 3), *acĭastșté* (=aceștia, p. 19/f. 9 r°, r. 3), *liéu* (léu+li-au, p. 32/f. 15 v°, r. 12, unde *i* este altfel adaos ulterior cu altă cerneală, dar între litere), *Pavel'ŭ* (p, 35/f. 17 r°, r. 4, *aceș'șt té* (p. 69/f. 34 r°, r. 10—11), *cé-au* (p. 73 f. 36 r°, r. 15, *lé-au* p. 125/f, 62 r°, r. 9), *fâ t)cultŭ*

www.dacoromanica.ro

(p. 81/f. 40 r°, r. 6—7). *spar' lu* (p. 88/f. 43 v° r. 9), *să nntu* (p. 84 f. 41 v°, r. 4—5), *dziţise* (p. 99/f. 57 r°, r. 1—2), *vorŏ* (din *voro*+*vorŭ*, p. 153/f. 76 r°, r. 16), *hifi* (=*fi*, p. 192/f. 94 v°, r. 9), *vedéa-vor* (p. 195/f. 96 r°).

ο) Şovăirea între *e* şi *i* este foarte deasă: *galileiului*—*galeleiului*, *eleonului*—*ilionului*, *eŭglie*—*iŭglie*, *oamenilor*—*oaminilor*, *fečiori*—*fičori*, *veni*—*vini*, *voe*—*voi*, *îngerii*—*îngirii*, *nece*—*nice*, *de*—*di*, *dereptŭ*—*diripʼtŭ*, *carei*—*carii*, *meu*—*miu* (*mieu*), *eşti*—*işti*, *dzise*—*dzisi*, *dzice*—*dzici*, *o latureo*=*o laturi*, *şedzi*—*şidzi*, *amâri-si amâri-se*, *spovedeşte*—*spovedeşti*, etc. Grupul *en* alternează cu *in*: *cene* — *cine*, *menʼčiunoşilor* — *minčiunoşilor*, *prenŭ*—*prin*, *denʼ*—*de n*—*dâ n*—*di n*—*din*—*dinŭ*, *printru*—*pintru*—*pentru*, etc. Pluralele ambigene în *-ente* alternează cu forme în *inte*, cari sunt mai obicinuite: *cuventele*—*cuvintele*, etc. Tot aşà alternează forma de plural *ure*,*-urele* cu forma *-uri*, *-urile*: *darure*— *daruri*, *darurele darurile*, *lucrure*—*lucrurile*, *turnure*—*bisorure*, *cornure*, dar *roduri*, etc. Aflăm chiar şi formele: *puterele*—*puterile*, *mâncărele*—*mâncările*.

π) Precum se alternează în forme ca *duseră*—*dusără* *e* cu *ă*, aşà se alternează *i* cu *â* în: *dzis*—*dzâs*, *ţipa*—*ţâpa*, *râdzima*—*râdzâma*, *dinŭ*—*dân*, *strigare*, *striga*—*strâgâm*, *amâri-se*—*amârî-se*, *amârî-si*, *singurŭ*—*săsănʼgurŭ* (sic), etc.

ρ) Se alterneează *e* cu *o* în cuvântul: *destoinic*—*dostoinic*.

σ) Se alternează grupa *un* cu *în*: *untunérecŭ*—*întunérecŭ*.

τ) Se alternează *dz* cu *z*, deşi acest din urmă în cuvintele de origine latină obvine numai de tot rar: *amĭadzâdzi*—*amézâzi*, *vădzutu*—*văzutŭ*, *pădzitu*—*pâzitu*, chiar *păţitu*, *pădzéşte*—*păzesc*, *cădzu* dar *nescăzutulŭ*, etc.

υ Aflăm *ğ* alăturea de *dz* în : *dzice* — *gice* (şi *cice*) — *ğicemŭ*, şi *č* alăturea de *ş* în : *scârʼčca* — *scâr şca*.

φ) Se pune *h* în loc de *f* şi viceversa : *hirovimii* *firovim*, 1) *fi*—*hi*.

χ) Consonantele *m* şi *n* înainte de consonante, mai ales înainte de mute, iar *n* şi înainte de vocale, uneori se pierd, altădată nu ; aflăm aşadară : *liba*—*limbile*—*linʼbile*, *upra*—*ubra*—*umʼbra*—*unbra*, *strâbŭ*—*strâmʼbŭ*, *tâpinaré*—*tămpinaré*—*timpinaré*,

1) Copistul a scris câte odată *firovim* pe baza unei analogii greşite, crezând adică că şi cuvântul *hirovim* ar fi avut la început forma *firovim*, deoarece în manuscriptul, de pe care copià, vedeà în tot locul scris *fi* în loc de *hi*, cum rostià el.

www.dacoromanica.ro

cuplit — cumplit, scupĭa — scumpĭa, scup[ă]rat — scumpărare ; u — u'n — un — unŭ; vr-u — vr-un — vr-u'n, usprădzécele — unsprădzécele ; naité, naite, î"naité, maite — ain'te, nain'te, î"nainte, î"nainté, etc.

ψ) Gen.-dat. singular şi pluralul unor femenine prezentă ca vocală tonică când primitivul *a*, când analogicul *ă*. Aşà : *pacile, paceei, nari, alaturea*, dar *cetâţi*, etc.

ω) In sfârşit amintim că *ĕ* latin accentuat e redat când prin *ie*, când prin *e: mieu — meu, miei—mei ; fieru—vier"u—ferulŭ; viermi — fier"mi — vermii*, etc. ; diftongul *ĭu* uneori e redus la *i*, altădată nu: *men'cĭunoşi, minčunoşii*, dar *men'cinoşilor* ; apoi nominativul şi acuzativul singular la declinaţiunea a II-a se termină când în *u*, când în *ŭ*, care, cum am văzut, se poate înlocui cu paiericul, dar n'aflăm *u* orĭ *ŭ* sau paieric când consonanta dela sfârşit e aruncată deasupra cuvântului.

b) α) Forma pluralului *mâni, mâny, mânyle* alternează cu *mâinile* şi *mânule*. — In ce priveşte epenteza lui *i* în *mâinile*, cf. şi *căine*, dar *cânii* şi *câni[lo]r*.

β Despre pluralele ambigene în *-ente, -inte* şi *-ure, -uri* a fost vorba mai sus la *a, o*.

γ) Să comparăm formele de gen.-dat. *paceci, dragosteei, slaveei, derep'tăţeei, fireei, dulceţiei, cetâţiei, morţici, păreţiei — împărăţiii, lumei — lumiii, bucuriei, scripturei*, etc.

δ) In sfârşit să se mai compare diferitele forme ale verbului *a fi*: *semu — sintem — sin'temŭ — simtem, seţi — săn'teţi, săn'tu — săm'tu — sintu* şi—*su,—s*, etc., apoi *veri — vei* şi—*i* dela viitor ; *ani — ai* ; *aceĭa — aĭa; ačasta — aĭasta* ; *puroi —punoi*, ş. a.

Multe din şovăirile şi confundărlle amintite le aflăm şi la *Coresi* l. c. şi mai ales în *Codicele sturdzan*, cum le găsim şi în celelalte manuscripte româneşti vechi, şi nu e de mirat, căci Românii din secolul al XVI-lea şi al XVII-lea nu aveau tradiţiile literare mai îndelungate necesare la fixarea unei ortografii (1. Cu toate acestea *Codicele Todorescu* nu e copie nici de pe unul, nici de pe altul, din pricinile pe cari le vom expune mai la vale. Mai întâiu, cu toate că aceste trei cărţi sunt din punct de vedere fonetic şi ortografic de aceeaş vârstă, deşi nu din acelaş ţinut, căci provenienţa maramureşeană a *Codicelui Todorescu* o atestează între altele forma *gicemŭ* p. 18/f. 8 v°, r. 16), *gice* (p. 156/f.

(1) Al. Philippide, *Istoria limbii române*, I, *Principii de istoria limbii*, Iaşi 1894, p. 239.

www.dacoromanica.ro

77 v°, r. 15) și *cice* = *gice* (p. 50/f. 24 v°, r. 13 și 232/f. 112 v°, r. 15), *frâmseţe* (passim), *înfrâmşa* p. 173 f. 86 r°, r. 2 și 3; 174/86 v°, r. 2—3, *putreditŭ* p. 192 f. 94 v°, r. 13), apoi *blăm*, *blare* (passim), etc., șovăirile și confundările ortografice din ele nu sunt identice, adică nu se întâlnesc la acelaș cuvânt al celor două texte corespunzătoare decât foarte rar și atunci mai mult numai din întâmplare și numai confundări și șovăiri mai obicinuite ca cea a lui lui *ă — â — e*. După aceea confundarea consonantelor sonore și nesonore *f — v*, *č — ğ*, *p — b*, *ţ—dz* (1) în *Codicele Todorescu* e sistematică, prin urmare nu poate fi vorba numai de confundarea formei literelor (ч ѱ, ц ѕ) cum se întâmplă adeseori și în celelalte manuscripte vechi ale noastre 2) — confundare care în cazul că s'ar fi copiat de pe *Cazania* lui *Coresi* nici nu ne-o putem explică, căci literele acesteia fiind tipărite sunt bine deosebite una de alta —, ci de un sistem de ortografie propriu, în care din anumite pricini semnele ortografice ale consonantelor sonore și nesonore se confundă și identifică. Nu gândim la împrejurarea că copistul nostru ar fi putut fi de origine Neamț deși nu e cu neputință — și fiindcă confundà consonantele, de cari vorbim, în rostire, le confundà și în scriere, cum nu vrem nici să bănuim că ar fi fost Grec ori influențat de limba grecească, fiindcă cuvântul *arhanghel* îl scrie totdeauna cu *gg* (гг = *ng*, cum face cu mai mult drept d-l *Ov. Densușianu* cu copistul *Psaltirii voroneţeane* 3. Explicarea cea mai naturală este să considerăm *Codicele Todorescu* de o copie de pe altă copie, în care de câtevà ori s'a confundat ч cu ѱ, ц cu ѕ, s'a scris greșit odată ori de câtevà ori п în loc de ѣ, в în loc de ѳ și întors, confundări cari puteau fi moștenite chiar din vechiul manuscript husit, iar copistul din aceste greșeli ori confundări și-a creat un sistem ortografic propriu. In cele dintâi două cazuri asemănarea literelor e mare și prin urmare confundarea ușoară.

(1) Nu vorbim de confundarea lui *dz* cu ğ în *dzice* *gice*, *cice* (= *gice*), *gicemŭ*, etc., unde avem de lucru cu o asimilație în rostire făcută vizibilă în scrisoare (Cf. I. A. Candrea, *Graiul din Ţara Oașului*, p. 6), nici de înlocuirea lui *dz* cu *z*, unde avem de lucru cu două nuanțe dialectale.

(2) v. Alexie Procopovici, *Despre nazalizare și rotacism* în *An. Acad. Rom.* seria II. t. XXX, 1907—8. *Memoriile Secțiunii literare*, București 1908, p. 265—307, *passim*.

(3) *l. c.*, p. 20.

www.dacoromanica.ro

Şi *f* puteà fi uşor confundat cu *v*, căci *h* a trecut foarte adeseori peste *f* în *v*: *vârv*, + *vrâvu* (*Ps. sch.*, ps. 71, p. 224) < *vârf* = psl. врхъ; *prav* < *praf* < *prah* = psl. прахъ; *vivor* < *vifor* < *vihor* = psl. вихръ; *provod*, *prohod* = psl. проводъ 'comes', проходъ 'transitus'; *stuh* = *stuf*; *vătav* < *vătaf* < *vătah*, *vătaş*, *vătaj* (singulare deduse din pl. *vataşi*, care se derivă din turc. **vattas**, 'cioban'); *catastiv* < *catastif* < *catasstih* = gr. mod. κατάστιχον; *viclean* < *vitlean* < *ficlean* < *fitlean* < *hiclean* < *hitlean* = ung. **hitlen**, nu **hütlen** (1), etc. Dar s'a întâmplat şi întors, *v* a trecut—poate peste *f*, uneori însă peste *b* - în *h*: *holbură* < *volbură*; *hultoare* < *vultoare* (<***voltoria**); *hâlboană* < *bulboană* < *vulboană*; *înholb* < *învolb*, toate din lat. **volvere**; *hulpe* < *vulpe* (< lat. **vulpes**) (2), etc. Afară de aceea grupa *sf-* se confundă cu *sv-* atât în rostire cât şi în scriere, de aceea se scrià când *sfânt*, când *svânt*, *sfétnic* şi *svétnic*, *sféştnic* şi *sveşlnic*, *a se sfii* (*sâĭi*, *siĭi*) şi *a se svii* (3), etc., întocmai cum scriem astăzi unii *sv-*, alţii *zv-*, o seamă *sm-*, alţii *zm-*, etc. Astfel pe bază de analogie uşor puteà să se schimbe *f* cu *v*. In sfârşit schimbul acesta se vede că nici nu erà neobicinuit la sfârşitul veacului al XVI-lea, după cum apare din *documentele româneşti din arhivele Bistriţei* publicate de d-l *N. Iorga* (Bucureşti 1899—1900), cari din acest punct de vedere trebue să fie luate în considerare în primul rând. Nu ne importă «veciorliu» birăului «sas» din Bistriţă (l. c. Doc. I, Partea I, p. 1), dar Cosrişel „feciorol Mogălde Vornicoloi" scrie la 1601 l. c. Doc. XI, Partea I, p. 6—7) că „m^{ă} rog domnalor vostre ca lui Domnedz^{ă}u den ceriu s^{ă} ne*f*oiţi [s^{ă}] m^{ă} scoteţi l^{ă}ng^{ă} voi în ţar^{ă} creştin^{ă} şi [s^{ă}] ne*v*oiţi să daţi ştire p^{ă}rintelui miu", iar popa Dumitru mărturiseşte pe „su*v*letul" lui, că un cal e dela el (l. c. Doc. XXIII, Partea I, p. 20, etc. (4). Tot aceasta ne-o dovedesc şi contaminările ortografice întâlnite în documentele publicate de *Hasdeu* în *Cuvente*, II, p. 241: *fvostŭ*, *hvost*, *fver*^{ă} (= fără), *hvi*, *hvie*, *fvečorŭ*. Considerăm adică aceste cuvinte drept contaminări

1 Cf. şi H. Schuchardt în *Suplementul* la Tom. I, din *Cuvente den bătrâni* ale lui Hasdeu, p. XIII—XIV, LXII şi 92.

(2) Cf. şi Hasdeu, *Cuv.* II, p. 240.

(3 In „*Legenda Duminicei*" (*Cod. Sturdz.*, p. 1, *Cuv.* II, p. 43) aflăm *desvéce desféce*.

4 In *Codicele voroneţean*, p. 118, r. 12 aflam: *finovatu tuturoru*, dar de bună seamă avem de lucru cu o omisiune: *f[i-va v]inovatu tuturoru*.

www.dacoromanica.ro

ortografice, deoarece contaminaţie ne-am obicinuit să numim fenomenul când voind să exprimăm în graiu viu ori scris o noţiune, fie propoziţiune, fie cuvânt, silabă ori chiar sunet, ne vin în minte în acelaş timp două forme, în cari ne-am îndatinat s'o îmbrăcăm (1). Apoi tocmai fiindcă sunt numai contaminaţii ortografice, căci totdeauna s'a rostit *fečor*, *fičor*, *fost*, nu *host* ori *vost*, *fie*, *hie*, dar nu *vie*, însă pe bază de analogie se scriau în toate trei chipurile, ba chiar şi *fvost*, *hvost*, etc., nu este permis să le confundăm cu alunecările de sunete cari se află şi în limba actuală ca: *lupĭ*, *luphĭ*, *lupt'ĭ*, *lupčĭ*; *copil*, *cophil*, *copt'il*, *copčil*, *copţil*; *pĭatră*, *pt'ĭatră*, *pčĭatră*, *pţĭatră*, *psĭatră*, etc., cum face *Hasdeu* (*Cuvente*, II, p. 218 şi 240) (2). In acestea din urmă avem a face cu evoluţia organică a unui sunet, la care — ce e drept—poate să fi contribuit întru câtvà şi fenomenul numit de *Hasdeu* **syllexis**, iar de alţii **contaminaţie**, dar şi atunci contaminaţia fonetică (Cf. *bine*, *byine*, *bd'ine*, *bdžine*, *bdzine*, *bzine*; *mic*, *n'ic*, *mn'ic*, etc.) (3). In sfârşit în manuscriptul de pe care a copiat copistul *Codicelui sturdzan* şi pe care probabil, cum vom vedeà, l-a întrebuinţat şi copistul nostru, trebuià să fie variarea dintre *f* şi *v*, căci în *Cugetări în ora morţii* (*Cod. Sturdz.*, p. 96, în *Cuvente*, II, p. 462) găsim: сѣ вопѫ вєсєлї кьрѫ дѣ стаѓє=*se voru veseli fără de stare*, unde *vără* de bună seamă nu s'a născut prin aliteraţiune, fiindcă-i preced *voru veseli*, cum crede *Hasdeu* (*Cuvente*, II, p. 479), ci copistul *Codicelui sturdzan* s'a lăsat inflenţat o singură dată de confundarea literelor *f* — *v* obicinuită în textul care-l aveà înainte, cum s'a lăsat şi popa

1) v. Al. Philippide, *op. c.*, p. 81 şi urm.

(2) Cf. Al. Philippide, *op. c.* p., 82.

(3) In ce priveşte formele vechi *î rainte*, *î"rimă*,, *î ralt*, etc., cari s'au născut din evoluţia organică a lui *n* trecut după nasalizarea vocalei dinaintea lui *r* (v. Alexie Procopovici, *l. c.*, p. 265 7), ne mărginim să reproducem o notiţă a d-lui Ov. Densuşianu din care e evident că acolo nu poate fi vorba de contaminaţie: Când ѧ se află la începutul cuvintelor înaintea unui *r* rezultat din rotacism, l-am transcris totdeauna cu *î (îrimă*, *îralt*= ѧрнмъ, ѧралт). Ni se pare foarte puţin plauzibilă ipoteza că în acest caz ѧ ar reprezentà totdeauna sunetul î, aşà că copistul pronunţà *î rimă*, *î ralt*. Transcrierea noastră ni se pare mai puţin contestabilă decât a d-lor Bianu şi Sbiera care tipăresc: *înremă*, *înralt*, îmmulţind astfel numărul exemplelor de rotacism de forma "r» (*l. c.*, p. 21—22. Dar nici forme cu нр (*venritu*) nu se pronunţau cu *nr*, căci aici n'avem altceva decât substituirea obicinuită a lui ѧ cu н, v. Alexie Procopovici, *l. c.*, p. 287.

www.dacoromanica.ro

Grigore în *desvéce* din «*Legenda Duminecii*», pe care, cum vom vedeà, o copià. Tot în acest chip trebue să explicăm şi contaminaţia sau compromisul, cum îi zice *Hasdeu* (*Cuvente*, II, p. 479), *sfvinţiloru*, pe care-l aflăm în acelaşi text (*Cod. Sturdz.*, p. 105 în *Cuvente*, II, p. 227.

Mai greu de explicat este schimbul lui *p* cu *b*. Câtevà greşeli în textul copiat (Cf. *blumbu* = 'plumbu' în «Legenda Sftei Vineri»—«Sta Petka»—în *Codex Sturdzanus*, p. 192, *Cuvente*, II, p. 154 şi analogia celorlalte consonante (de trei ori se înlocueşte *c* cu *g*, astfel aflăm la p. 26/f. 12 v°, r. 6: *strigai* în loc de *stricai*, la p. 149 f. 74 r°, r. 13—14: *adug* în loc de *aduc*, iar la p. 147 f. 73 r°, r. 11—12: *râcâin'du* pentru *râgâindu*; niciodată însă nu se pune *t* în loc de *d* şi viceversa) au putut însă să provoace şi acest schimb (1.

Dar manuscriptul *Todorescu* nu poate fi copie de pe *Cazania* lui *Coresi*, nici de pe *Codicele sturdzan*, şi fiindcă între ortografia lui şi a acestora sunt mari deosebiri. Dintre acestea vom relevà aici numai două, respectiv trei, mai însemnate, lăsând ca cetitorul prin comparaţia textelor să se convingă şi despre existenţa celorlalte şi să le cunoască.

Până când la Coresi se scrie în tot locul *z* (ѕ) şi *j* (ж), în manuscriptul *Todorescu* unde *z* reprezzintă un *d* primitiv sau *d*, *z* latini, se scrie totdeauna cu *dz* ѕ —nu socotim aici câtevà scăpări din vedere sau şovăiri, despre cari am vorbit mai sus—, iar *j* iniţial sau intervocalic născut din *j* latin se scrie *ğ* (ѹ) şi adeseori se confundă cu *c* [ч]. Textele corespunzătoare din codicele popii Grigore nu sunt uniforme în privinţa aceasta. In *„Cuvântu de înblare pre la munci“* distincţiunea între *dz* (ѕ) şi *z* (ꙁ) nu este totdeauna păzită şi se arată predilecţie pentru ğ ѹ)=lat. *j* (*Cuvente*, II, p. 375; în «*Apocalipsul Apostolului Paul*» aflăm con-

1) Probabil că şi în textul de pe care îşi transcrià *Coresi Psaltirea* sa la 1577 încă se confundà *p* cu *b*, căci la ps. LXXVII, v, 39 găsim: „Şi pomenéşte că peliţâ sântu duhu împlândŭ şi nu se întoarce“, acolo unde textul latinesc ofere „recordans carnem eos esse, ventum *abeuntem*, qui non revertitur“. „Traducerea *duhŭ împlândŭ* corespunzătoare lui „ventum *abeuntem*“ n'are nici un înţeles. In *Psaltirea scheiană* se află însă scris... „duhŭ împlându...“, care traduce exact pe „vânt trecător, suflare care trece“, v. I. A. Candrea, *Monumentele cele mai vechi de limbă românească*, *l. c.* No. 37, p. 16—17. Poate însă să fie şi numai o simplă greşeală de tipar.

Cât priveşte înlocuirea lui *c* cu *g*, cf. *lugrâtorii* = 'lucrâtorii' în *Psaltirea scheiană*, p. 14, r. 15; *slucile* în *Tetraevanghelul* dela 1560—1 ed. *Erbiceanu*, p. 63.

www.dacoromanica.ro

fuziune perpetuă între *dz* (ѕ) şi *z* (з, dar predilecţie pentru ğ (ѹ = lat. *j* (*Cuvente*, II. p. 428); în «*Cugetări în ora morţii*» se arată o predilecţie foarte pronunţată, aproape excluzivă, pentru ğ ѹ) contra lui *j* (ж), dar nu se observă nici o deosebire între *z* (з) şi *dz* (ѕ) (*Cuvente*, II, p. 478—9); în sfârşit în predica «*Zise domnul*» găsim, tocmai din contră, predilecţie pentru *j* (ж, nu pentru ğ ѹ), şi nicăieri *dz* (ѕ), ci numai *z* (з) (*Cuvente*, II, p. 232).

In toate textele amintite ale codicelui popii Grigore — şi mai ales în «*Cuvântu de înblare pre la munci*». «*Apocalipsul Apostolului Paul* şi «*Cugetări în ora morţii*»— aflăm şovăirea între *e* (є), *é* (ѣ) *ia* (ѧ, ѩ), şi mai ales între *e* (є) şi *é* (ѣ). Dar în anumite cuvinte şi poziţii copistul preferă pe *e* (є) faţă de *é* (ѣ), pe care-l copiază. Numai prin o astfel de predilecţie a copistului pentru e (є contra lui *é* ѣ, şi nu prin aferează, cum crede *Hasdeu*, trebue să explicăm forme ca: *ce-u răstignit* (59), *se-u sculatu* (45, 47), *ne-u spus* (37), *te-i ivitu* (37 *deinte* (38), *rugatu-ne-i*, *de-mѫ* 86) = *de am*, *ne-mѫ* (86 = *ne-am*, *căte-i [greşitѫ]* (81) = *câte ai*, *de-i [agiutatu]* (82 = *de ai*, *te-u [rugatu]* (94) = *te-au*, *me-u [d'ruitu]* (93) = *me-au*, *mĭ-au*, *de poi* (111) = *de apoi*, etc., etc., (v. *Cuvente*, II, p. 373—4, 428, 474, 477, etc.), căci ele de obiceiu se scriau: *čѣu*, *sѣu*, *nѣu*, *tѣi*, *dѣinte*, *rugatu-nѣi*, *nѣmѫ*, *cătѣi*, *dѣi*, *tѣu*, *mѣu* sau *mѧu*, *dѣpoi*, etc., cum le aflăm mai totdeauna şi în *Codicele Todorescu*, în care forme cu e є de felul celor amintite mai sus nu sunt.

Tot aşă se preferă *o* (ѡ) faţă de *oa* (ѡа, ѻа) în: *o-u păzitu* 67; *i* (и) faţă de *ia* (ѧ, ѩ) în: *şi-u [necat]* (60) = *şĭ-au*, *şi-mѫ* 87 = *şĭ-amŭ*, etc.

B. *Omisiunile şi îndreptările Codicelui Todorescu; compararea lui cu textele corespunzătoare ale Cazaniei lui Coresi şi ale Codicelui sturdzan.*

Când traduce cinevă vreun text dintr'o limbă străină, caută mai ales să găsească în limba maternă cuvinte cari îi traduc lămurit noţiunea cuvântului străin. Foarte adeseori însă el nu nimereşte numai decât cuvântul de care are lipsă, şi atunci ori pune cuvântul străin, ori un cuvânt românesc, care nu redă întru toate noţiunea cuvântului străin, ci o exprimă numai pe departe. Se poate întâmplă însă că recitind manuscriptul să-i vină în minte cuvântul căutat şi atunci şterge cuvântul scris mai nainte

www.dacoromanica.ro

pentru ca să adaogă deasupra ori alături cuvântul găsit pe urmă. In *Codicele Todorescu* nu găsim nici o urmă de astfel de îndreptări, semn că el nu este o traducere originală, ci o copie de pe o traducere mai veche.

Dar mai găsim şi alt argument, care ne dovedeşte până la evidenţă că *Codicele Todorescu* nu este decât copie. Acest al doilea argument, care sprijineşte în măsură decizivă punctul pe care-l susţinem, îl vom scoate din omisiunile pe cari le întâlnim în text şi cari s'au născut ori în urma negligenţei ori dintr'o distracţiune a copistului. De multe ori observăm silabe lăsate afară, cuvinte trecute cu vederea, propoziţiuni sau rânduri întregi omise cu totul. Altădată cuvinte ori rânduri întregi sunt şterse şi înlocuite prin altele.

a) Silabele ori cuvintele lăsate afară de cele mai multe ori sunt adaose deasupra rândului ori—indicându-li-se locul cu o cruciuliţă—pe marginile paginei respective. In unele locuri însă lipsa n'a fost completată.

α) Lipsuri completate găsim de pildă:

La pag. 3/f. 1 r^0, r. 15 *te* îndreptat prin adaogerea deasupra a lui *poa* în *poate.*

La pag. 5/f. 2 r^0, r. 3 s'a întregit deasupra *mai.*

La pag. 7/f. 3 r^0, r. 1 este scris *înpro* şi s'a adaos deasupra *tivâ* corectându-se în *înprotivâ.*

Tot la pag. 7/f. 3 r^0, r. 1 a fost uitat cuvântul *da,* pe care copistul îl adaoge deasupra rândului, în r. 2 este scris *înmulţitui* şi s'a adaos deasupra *lu* corectându-se în *înmulţitului,* — iar în r. 9 este scris *să de* şi s'a adaos deasupra *că m* corectându-se în *să cădem.*

La pag. 8/f. 3 v^0, r. 6 este scris *au ŭubit noi cu ciaţâ* şi s'a adaos deasupra *pre* şi *dul*" corectându-se în *au ŭubit pre noi cu dul*"*ciaţâ.* Notăm prepoziţia *pre* adaosă înaintea complementului drept de copistul nostru, în r. 12 s'a adaos printre şire *trupului şi a* apoi *şi* corectându-se în *spurcăciunele trupului şi a sufletului şi să aducem.*

La pag. 9/f. 4 r^0, r. 13—14 este scris *adeveri lui* şi adaos deasupra *tu* corectându-se în *adeveritului.*

La pag. 10/f. 4 v^0, r. 7 *pre tot* e îndreptat în *prespe tot,* în r. 12 e scris *că i şârtâ,* iar pe margine s'a adaos *de* îndreptându-se în *că deişârtâ* în loc de *că-i deşârtâ* ori poate numai *că deşârtâ,* cum aflăm la *Coresi.*

www.dacoromanica.ro

La pag. 11/f. 5 r°, r. 1 e scris *vélor* şi s'a adaos deasupra *ci* îndreptându-se în *vécilor*.

La pag. 17/f. 8 r°, r. 12 e scris *nescâtulŭ* şi s'a adaos deasupra *zu* (cu *z!*) corectându-se în *nescâzâtulŭ*.

La pag. 18/f, 8 v°, r. 7 găsim *pâte* şi s'a adaos deasupra şirului *ca* îndreptându-se în *pâcate*.

La pag. 19/f, 9 r°, r. 10 găsim *şi păţiei* şi apoi s'a adaos deasupra *re* îndreptându-se în *şi păreţiei* în loc de *şi păreţii*, în r. 14—15 e scris *şi pre-i şi noi*, apoi s'a adaos deasupra *e* şi *pre* îndreptându-se în *şi pre ei şi pre noi*. Notăm şi aci pe *pre* înaintea complementului drept adaos tot de copistul nostru.

La pag. 23/f. 11 r°, r. 7 găsim *slobozi-ne*, care adăogându-se deasupra *mu* s'a îndreptat în *slobozimu-ne* ; în r. 9 *cu sul* e îndreptat prin adaogerea deasupra a lui *nu* în *cu nusul*.

La pag. 29/f. 14 r°, r. 14 găsim *ĭa-l ţii* îndreptat prin adaogerea lui *r* şi *a* deasupra în *iar al"ţii*; în r. 15 *emului* e îndreptat prin adaogerea deasupra lui *de* în *edemului*.

La pag. 30/f. 14 v°, r. 4 s'a adaos deasupra *la*.

La pag. 32/f. 15 v°, r. 4 s'a adaos deoparte lângă şir *nu*.

La pag. 34/f. 16 v°, r. 11 aflăm *ierusali de sus* îndreptat prin adaogerea lui *mulŭ* deasupra în *ierusalimulŭ de sus*.

La pag. 38/f. 18 v°, r. 7—8 găsim *câ pre alŭ naei* îndreptat prin adaogerea deasupra a lui *si* în *câ pre alŭ sinaei*.

La pag. 40/f. 19 v°, r. 3 s'a adaos deasupra lui *cântaţi* încă *şi précântaţi*, care l-a fost uitat copistul crezând că l-a scris când scrisese *cântaţi*.

La pag. 42 f. 20 v°, r. 6 se adaoge *lui*, iar la r. 15 se îndreapă greşit *dzile* în *dzicele* în loc de *dzilele*.

La pag, 43/f. 21 r°, r. 1 se adaoge *strig* deasupra lui *dragŭ*, iar în r. 3 *lui* deasupra *rostului* ; în r. 6 *învătorĭu* e îndreptat în *învăţătoriu*.

La pag. 44 f. 21 v°, r. 1 se adaoge deasupra lui *şi grăiĭa-i* cuvântul *mâ'ngâĭa-i* îndreptându-se în *mâ'ngâĭa-i şi grăiĭa-i*. Copistul la început probabil n'a putut descifrà acest cuvânt şi l-a cetit *şi grăĭa-i*, cari cuvinte lipsesc la *Coresi* (*l. c.*, p. 204), iar ulterior putându-l descifrà a adaos şi forma corectă.

La pag. 45/f. 22 r°, r. 2 *pre apile* e îndreptat prin adaogerea lui *ri* în *pre aripile*, iar în r. 5 se adaoge deasupra *în darŭ*.

La pag. 46/f. 22 v°, r. 1 la *ceru* e adaos deasupra *l'ui* îndreptându-se în *cer'ului*, iar în r. 3 *cu fricâ*.

www.dacoromanica.ro

La pag. 50/f. 24 v°, r. 3 *cunu-lŭ* e îndreptat prin adaogerea deasupra a lui *nâ* în *cununâ-lŭ.*

La pag. 52/f. 25 v°, r. 4 găsim *împăţitorĭului* îndreptat prin adăogerea deasupra a lui *râ* în *înpărâţitorĭului.*

La pag. 53/f. 26 r°, r. 14 aflăm *păcătorŭ* îndreptat prin adaogerea deasupra a silabelor *şilo* în *păcătoşilorŭ.*

La pag. 55/f. 27 r°, r. 8 găsim *să vimŭ* îndreptat prin adaogerea deasupra a lui *ni* în *să vinimŭ,* iar în r. 12 s'a adaos *să-lŭ proslăvimŭ.*

Toate aceste omisiuni privesc cele două părţi cari se află şi în *Cazania* lui *Coresi.* Omisiunile cari vor urmà privesc textele din codicele popii Grigore.

La pag. 59 f. 29 r°, r. 7 s'a adaos deasupra rândului *bucurâ-te,* în r. 11 aflăm *bucu·te,* îndreptat prin adaogerea lui *râ* în *bucurâ-te,* iar în r. 16 *şi se* îndreptat prin modificarea lui *s* în *dz,* prin adaogerea deasupra a lui *ise* şi ştergerea lui *e* în *şi dzise.*

La pag. 60 f. 29 v°, r. 5 între *câ* şi *dzisa* s'a adaos deasupra *e.*

La pag. 61/f. 30 r°, r. 1 găsim *purea,* care a fost îndreptat prin adaogerea deasupra a lui *ru* în *pururea;* în r. 11 s'a adaos deasupra rândului *mai,* iar în josul paginei *ca lui,* adecă *maica lui.*

La pag. 62 f. 30 v°, r. 2 s'a adaos deasupra *zise,* care fusese omis.

La pag. 63/f. 31 r°, r. 11 aflăm *şi·ne se mun'cescu,* iar prin adaogerea lui *čy* s'a îndreptat în *şi čyne se mun'cescu*; în r. 13 s'a adaos în josul paginii *nâroade,* care fusese omis. Notăm că acest cuvânt lipseşte şi din *Codex Sturdzanus,* p. 35, *Cuvente,* II, p. 316.

La pag. 64/f. 31 v°, r. 6 *tatŭl vădzut* a fost îndreptat prin adaogerea deasupra a lui *ne,* care fusese omis, în *tatŭl nevădzut.*

La pag. 65/f. 32 r°, r. 15 s'a adaos *dzise* care fusese omis.

La pag. 66/f. 32 v°, r. 5—6 fusese scris *câ câ dzădzâcé smoalâ* (ca în *Codex Sturdzanus,* p. 37 *Cuvente,* II, p. 320), iar copistul manuscriptului adăogând printre şire *us* şi *ţâ şi,* apoi ştergând pe *dzâ* al doilea îndreptă în *câ câdzusă ceaţâ şi smoalâ.*

La pag. 67/f. 33 r°, r. 1 *şi se* se îndreptă în *şi dzise* prin întregirea omisului *dzi.*

La pag. 68/f. 33 v°, r. 5 s'a adaos deasupra lui *cătro* un *în* îndreptându-se în *încătro;* în r. 11 găsim *şi nirâ* îndreptat prin punerea deasupra a lui *ve* în *şi venirâ.*

La pag. 69/f. 34 r°, r. 12 între *până* şi între *brâu* s'a adaos *în.*

www.dacoromanica.ro

La pag. 70/f. 34 v°, r. 16 și rândul întâiu al paginei următoare *dep'tu* s'a îndreptat în *derep'tu*.

La pag. 72 f. 35 v°, r. 5 găsim *ni săntŭ*, iar deasupra e pus *ci* îndreptându-se în *cini sàntŭ*; în r. 9 se adaoge greșit *au* înaintea lui *dzic*.

La pag. 74/f. 36 v°, r. 6 se adaoge deasupra *sa* care lipsià.

La pag. 75/f. 37 r°, r. 3 *durâ* se îndreaptă deasupra în *dusărâ*; în r. 14 găsim *avut*, iar deasupra s'a adaos *cu* îndreptându-se în *avucut*: copistul adecă n'a putut descifrà pe *făcut* (cf. textul codicelui popii Grigore, p. 45, *Cuvente*, II, p. 328, unde e scris *făcut*); în r. 15 *aștia* e îndreptat prin întregirea deasupra a lui *ce* în *aceștia*.

La pag. 76 f. 37 v°, r. 2 găsim *la bisericâ*, *cutu*, iar deasupra s'a adaos *ce au dzâ* îndreptându-se în *la besericâ ce au dzâcutu*.

La pag. 78/f. 38 v°, r. 10 se adaoge deasupra *și* care lipsià.

La pag. 79/f. 39 r°, r. 14 se adaoge pe marginea dreaptă a paginii *frate pre frate* care lipsià. Greșeala vine de acolo, că copistul, după ce în textul original erà *acela desparte frate de frate. dereptŭ aceìa să muncescu* (Cf. *Codex Sturdzanus*, p. 48, *Cuvente*, p. 332), când a scris pe *te* din *departe* a crezut că a scris pe *te* al celui din urmă *frate* și a continuat mai departe : *dereptŭ aceìa să muncescu*. Când a făcut corectura a crezut că *de* din *dereptŭ* — acest *de* e chiar la sfârșitul rândului — se ține de cuvintele adaose, altcum corectura n'ar aveà sens în forma *acela desparte frate pre frate*, cum are în *desparte de frate pre frate*, deși fraza aceasta nu-i erà neobicinuită copistului v. r. 7. Adevărat că, dacă cetim astfel, *dereptŭ* rămâne fără silaba întâie.

La pag. 80 f. 39 v°, r. 2. a fost scris mai întâiu *spăn'dzu[ra/ț[i] de oki*, apoi schimbându-se *k* în *u* și adaogându-se *nghii* s'a îndreptat după ce *o* a rămas neșters — în *ounghii*; în r. 4 s'a adaos deasupra rândului greșit *limbile* în loc de *limba* care lipsià (Cf. în *Codex Sturdzanus*: *limba*, p. 49, *Cuvente*, II, p. 334); în r, 15 *așté* s'a corectat prin adaogerea lui *ce* în *acește*.

La pag. 81/f. 40 r°, r. 10 s'a adaos deasupra rândului *să* care lipsià.

La pag. 83/f. 41 r°, r. 6 erà scris *măn'du-i*, apoi s'a adaos deasupra rândului *că*, care lipsià, și s'a îndreptat în *măn'că[n]du-i*, iar în r. 7 la marginea rândului un *că*, care probabil erà să fie *căte*, dar a rămas așà un cuvânt care se începeà cu *t*, anume

www.dacoromanica.ro

trei, (Cf. p. 60/f. 29 v°, r. 8 *câte șése aripi*, în *Codex Sturdzanus*, p. 33, *Cuvente*, II, p. 314). Și în codicele popii Grigore, p. 51, *cuvente*, II, p. 336) lipsește acest *că[te]*, care poate nu erà nici în original, ci a fost adaos de copistul nostru, fiindcă așà i se părea mai bine, cum i se părea mai corect și *fiermi* în loc de *feri*, deși erà rău (*ibidem*).

La pag. 87/f. 43 r°, r. 12 s'a adaos greșit *în*, care n'are loc.

La pag. 93 f. 54 r°, r. 5 *rodoare* se îndreptă prin adaogerea deasupra a lui *di* în *rodidoare* în loc de *roditoare*, iar în r. 13 *și dzu* în *și vădzu*.

La pag. 98/f. 56 v°, r. 2 găsim *coți vonicii*, iar prin adaogerea lui *to* deasupra rândului se îndreaptă în *co toți*.

La pag. 100/f. 57 v°, r. 1—2 la *și s[e] râgâ* (*sic*) se adaose pe margine greșit un *să*.

La pag. 104/f. 59 v°, r. 10 *învâtŭ* se îndreaptă în *învățatŭ*.

La pag. 113/f. 48 r°, r. 6 se adaoge la *ro lo* care lipsià din *loro*, iar în r. 15 *de dulčața lui* se îndreaptă prin întregirea deasupra a lui *mi* în *de dulčața lumii*.

La pag. 114/f. 48 v°, r. 4—5 găsim *întru înrâția*, care prin adaogerea silabei *pă* la margine se îndreaptă în *întru înpărâția*; în r. 6 înainte de *cerŭ* deasupra se pune *în* ca și în r. 15 înainte de *toate*.

La pag. 118/f. 50 v°, r. 1. la *n'tu* s'a adaos *mă* întregindu-se în *măn'tu*; r. 2—3 *cu r"tușaguri. și curvie* se îndreaptă în *cu fur tușaguri. și cu curvie*.

La pag. 121/f. 52 r°, r. 3—4 *oaminiru* se îndreptă în *oameniloru*, iar în r. 16 *câ* se întregì în *câtră*.

La pag. 122/f. 52 v°, r. 9 aflăm *direp'țiru* îndreptat prin adaogerea deasupra a lui *lo*, care lipsià, în *direp'țiloru*.

La pag. 123/f. 53 r°, r. 5 lângă *în* s'a adaos *blâ*, care lipsià. In acelaș chip s'a îndreptat la pag. 124/f. 53 v°, r. 11 *veș'mi* în *veș'mi[n]te*, la p. 95/f. 55 r°, r. 8 *și au* în *și și-au*, la pag. 96 f. 55 v°, r. 1 *și se* în *și dzise*; tot acolo în r. 13 se adaoge *dzise* în loc de *dzi*, care lipsià, și se îndreaptă în *dzisese*.

La pag. 128/f. 63 v°, r. 15 s'a adaos deasupra *na* îndreptându-se în *cine n-aare*.

La pag. 134/f. 66 v°, r. 16 *și se* s'a îndreptat deasupra în *și zese* în loc de *și dzise[ră]*.

La pag. 137/f. 68 r°, r. 1 și 11 lipsià câte un *cu*, care a fost adaos deasupra, iar în r. 9 găsim *cârâle*, care prin întregirea deasupra rândului a lui *ri* s'a îndreptat în *cârârile*.

www.dacoromanica.ro

La pag. 139/f. 69 r°, r. 4 găsim *și înrâțiâ*, care prin adaogerea lui *pâ* s'a îndreptat în și *împârâția*, iar în r. 15 se omisese *nâ* din *până* și s'a îndreptat deasupra.

La pag. 140/f. 69 v°, r. 5 s'a adaos deasupra *acmu*, care poate în original nu erà (Cf. *Codex Sturdzanus*, p. 73, *Cuvente*, II, p. 449, unde lipsește), dar copistul nostru a aflat de bine să-l întregească pentru a rotunzì fraza.

La pag. 141/f. 70 r°, r. 9 găsim *înprotiva lui meu*, care s'a îndreptat adaogându-se în josul paginei *crului meu* în *înprotiva lu<crului meu>i meu* (*sic*); în r. 11—12 se întregește deasupra *du* în *ducâ*, care mai nainte fusese scris bine.

La pag. 144/f. 71 v°, r. 8—9 găsim *atunci de fičori*, în josul paginei s'a adaos *nu veri griji*, iar deasupra lui *atunci* s'a pus un *i* îndreptându-se în *atunici*, deoarece copistul, când a scris pe *ci* din *atunci*, a crezut că scrie pe cel dela *nici*, astfel a sărit peste *nici*, iar mai târziu a corectat greșit *atunici nu veri griji de fičori* în loc de *atunci nu veri griji nici de fičori* (Cf. *Codex Sturdzanus*, p. 76, *Cuvente*, II, p. 451), dar e cu putință și să fi fost scris:

1. . . . . *atunci*
2. *nu veri griji nici*
3. *de fečori* . . . .

și s'a sărit peste r. 2 confundându-se *nci* din *atunci* cu *nici* din rândul al doilea, iar mai târziu s'a îndreptat greșit; în r. 12 lipsià *ve* din *veri*, deci s'a adaos deasupra.

La pag. 146/f. 72 v°, r. 8 lipsià *și*, care s'a adaos deasupra; în r. 10—11 găsim *hit"șuguri*, care prin întregirea silabei *le* de două ori deasupra rândului s'a îndreptat în *hit leșugurile*; în r. 14 aflăm *șucai*, iar deasupra s'a adaos *ğu* îndreptându-se în *șu ğucai* în loc de *și ğucai*, în *și* adică a rămas *u* din *ğucai*.

La pag. 149 f. 74 r°, r. 6 găsim *și cu ate*, care prin adaogerea lui *to* s'a îndreptat în *și cu toate*.

La pag. 153/f. 76 r°, r. 1 se îndreaptă *dept* în *dreptu*; în r. 15 *la* în *l'ua* și *îngei* în *îngerii*.

La pag. 154/f. 76 v°, r. 12 aflăm *de ști*, care prin adaogerea lui *pe* deasupra s'a îndreptat în *de pești*, iar în r. 15 *și cii*, la care s'a adaos deasupra *mi* îndreptându-se în *micii*.

La pag. 155/f. 77 r°, r. 11 lipsià *lorŭ*, care s'a adaos deasupra rândului.

www.dacoromanica.ro

La 157/f. 78 r°, r. 5 *nŭ* este îndreptat prin adaogerea deasupra a lui *di* în *dinŭ*.

La pag. 158/f. 78 v°, r. 7 și urm. aflăm *atun'ci vorŭ vedé toți oamenii. și toate félĭurile atunci cum grâĭaște hs. câ va(v) ședé...*, care prin adaogerea printre rânduri a cuvintelor *faptele sale* după *félĭurile*, prin adaogerea pe marginea stângă a paginei după al doilea *atunci* a cuvintelor *va fi cum grâĭaște hs.* și apoi prin suprimarea celor trei cuvinte din urmă se îndreaptă în: *atun'ci vorŭ vede toți oamenii. și toate félĭurile<faptele sale> atunci <va fi (cum grăĭaște hs.> cum grăĭaște hs.* In *Codex Sturdzanus*, p. 85 (*Cuvente*, II, p. 456 textul e: *atunci voru câuta de-l voru vede toți oamenii și toate felĭurile. atunce. cum grâĭaște hs. că va ședé...* In cazul prim, presupunând că textul copistului nostru e cel adevărat, s'au adaos 15 litere, în cazul al doilea ar trebuì să se adaogă 12 litere, va să zică mai puțin de un rând de text. Explicarea ne-o îngreunează afptul că cele 15 litere nu s'au adaos continuativ în acelaș loc, ci sunt întrerupte prin cuvântul *atunci*. Greșeala vine probabil de acolo că copistul a scris *atunci vorŭ* și, crezând că a scris pe *vorŭ* dela *vorŭ vedé*, a continuat mai departe, iar ulterior a îndreptat cum l-a tăiat capul greșeala făcută cu ocazia copierii, scriind din nou trei cuvinte scrise și mai nainte și apoi iarăș ștergându-le, în vreme ce îndreptă o greșeală a textului de pe care copià, căci e învederat că *va fi* e bine adaos, altfel ar trebuì să se omită *că* dela *va ședé. Faptele sale* e un adaos nepotrivit luat din cele ce urmează mai târziu: *atunci-ș vorŭ vedé toți oaminii faptele sale.*

La pag. 171/f. 85 r°, r. 4 aflăm *dy pre pămân'tu* îndreptat prin adaogerea deasupra rândului a silabei *reptŭ* în *dyreptŭ pre pămân'tu* din *Codex Sturdzanus*, p. 94, *Cuvente*, II, p. 461 lipsește cuvântul *dyreptŭ)*; în r. 10 găsim *în svñtate* îndreptat prin adaogerea silabelor *ceta* în *în svñta cetate.*

La pag. 174/f. 86 v°, r 86 înainte de *séte*, asemenea la pag. 175/f. 87 r°, r, 4 înainte de *vécŭ* s'a întregit *de* care lipsià.

La pag. 176/f. 87 v°, r. 11 din *împâratulŭ a toatâ lumĭa* lipsia *a to* care s'a adaos deasupra.

La pag. 177/f. 88 r°, r. 15 s'a adaos greșit *în* înainte de *cruce* pe care nu-l puteà descifrà; s'a adaos însă corect în r. 9 înainte de *okĭulŭ.*

La pag. 178/f. 88 v°, r. 5 s'a întregit silaba *ru* în *fățarycilor*u, iar în r. 6 s'a adaos *ce* după *cela.*

www.dacoromanica.ro

La pag. 179/f. 89 r°, r. 7 s'a adaos *mé* deasupra lui *vré* îndreptându-se în *vrémé*; în r. 9 *nu se va mai poi*, iar deasupra s'a adaos *câi*, îndreptându-se în *nu se va mai poicâi* în loc de *pocâi*; în r. 12 lipsià *nu* care s'a adaos deasupra.

La pag. 180/f. 89 v°, r. lipsià *să* înainte de *sfâdescŭ*, iar în r. 7 lipsià *ce* după *cela* şi s'au adaos amândouă deasupra.

La pag. 181/f. 90 r°, r. 15 s'a adaos *loi* deasupra lui *aco* întregindu-se în *acolo-i*.

La pag. 184/f. 91 v°, r. 1 lipsià *nà* din *pănă*, iar în r. 13 *le* din *sale* şi au fost adaose deasupra.

La pag. 185/f. 92 r°, r, 10 *pré pul*, iar întregindu-se *ca* deasupra s'a îndreptat în *pré capul*.

La pag. 186/f. 92 v°, r. 5 s'a întregit deasupra rândului *în* din *însişi*.

La pag. 188/f. 93 v°, r. 10 găsim *duryle*, care prin adaogerea lui *re* deasupra rândului s'a întregit în *dureryle*, poate mai bine decât *dulurile* cum aflăm în *Codex Sturdzanns*, p. 107, *Cuvente*, II, p. 468, după care urmează *şi časurele*.

La pag. 191/f. 94 r°, r. 10 s'a întregit deasupra *de*, care lipsià; în r. 12 erà scris *o amar*, iar prin adaogerea deasupra a lui *e*, prin ştergerea lui *ar* şi întregirea continuativă a lui *nii* s'a îndreptat în *oamenii*.

La pag. 192/f. 94 v°, r. 14 găsim *putre* întregit deasupra prin adaogerea lui *ditŭ* în *putreditŭ*.

La pag. 194/f. 95 v°, r. 7 găsim *călurii* îndreptat prin adaogerea lui *gâ* deasupra rândului în *călugârii*; iar în r. 13 s'a îndreptat *adevăra* în *adevărată*.

La pag. 211 f. 102 r°, r. 7 găsim *te ţi*, iar în r. 8 *ţipele*, cari prin adaogerea deasupra rândului a silabelor *po* şi *te* s'au îndreptat în *te poţi* şi *ţipetele*. In r. 14 se scrisese mai întâiu *ţuo ţi-i mân'driia*, apoi cuvântul din urmă corectat greşit în *mândriele* şi astfel s'a născut anacolutia *ţuo ţi-i mân'driele*.

De aici înainte textul nu se află în scrierile publicate.

La pag. 222 f. 107 v°, r. 10 *deptŭ* prin adaogerea lui *re* deasupra rândului s'a îndreptat în *dereptŭ*.

La pag. 224 f. 108 v°, r. 5 *năralŭ* prin adaogerea lui *vu* deasupra rândului s'a îndreptat în *năravulŭ*.

La pag. 228/f. 110 v°, r. 1—2 s'a adaos pe margine continuativ *amu* care lipsià.

La pag. 229/f. 111 r°, r. 14 *că trup* e îndreptat prin adaogerea lui *tră* deasupra rândului în *către trup*.

www.dacoromanica.ro

La pag. 231 f. 111 r°. r. 14 *și dentecile* e îndreptat prin adaogerea lui *scâ* în *descântecile.*

La pag. 237/f. 115 r°, r. 12 *în* a fost întregit în *din*; în r. 14 lipsià *aşé* care a fost întregit deasupra rândului.

La pag. 238/f. 109 v°, r. 2 lipsià *cu* şi a fost întregit deasupra rândului.

La pag. 239/f. 116 r°, r. 3 găsim *near"miți* îndreptat prin adaogerea lui *de* deasupra rândului în *neador"miți.*

La pag. 240 f. 116 v°, r. 8 aflăm *și nérîa* îndreptat prin adaogerea deasupra rândului a lui *ți* în *și ținérîa.*

O mare parte din aceste omisiuni se pot explică pe bază psicologică. Trecerea imaginii kinestetice în act extern conştient, în laturea externă a formei interne a limbii, încă cere anumit timp. Dacă ne lipseşte, nu ne este la îndemână imaginea kinestetică corespunzătoare şi în acest timp limba, propoziţiunea noastră şchiopătează. Gândirea merge cu mult mai repede decât limba, adică forma externă a acesteia, şi cu toate că «cuvântul însoţeşte idea, aşà după cum umbra însoţeşte corpul» (1), nu arareori ni se întâmplă că rămâne de aceea întocmai ca şi cânele de iepurele care coteşte când la stânga, când la dreapta. Aşà se nasc o seamă de construcţiuni greşite, anacolutii, etc. Afară de aceasta ţinta, direcţiunea şi calea vorbirii sunt statorite înainte; sufletul însă e atras în calea sa de cauze şi nu de scop. Aceste cauze sunt asociaţiunile de idei: o idee ne duce la cealaltă, aceasta la treia şi aşà mai departe, şi numai într'un târziu băgăm de seamă, ori poate nici atunci, că ne-am abătut dela obiect, am greşit construcţia, am făcut o anticipaţie ori o repetire ori altă greşeală de limbă. In cazul nostru, când forma externă nu e graiul viu, ci scris, trebue şi mai mult timp pentru ca imaginea intelectuală să treacă în forma externă a limbii. Astfel cea mai mare parte din omisiunile citate se nasc: ori din lipsa şi neprezentarea la timp a imaginii kinestetice corespunzătoare, precum şi din lipsa timpului necesar la trecerea imaginii intelectuale în act extern conştient, în graiu — în cazul nostru în graiu scris —, ori din cauza iuţimii gândirii, a abaterii acesteia dela calea cea dreaptă în urma asociaţiunii repezi a ideilor, iar când e vorba de graiul scris, a cuvintelor, silabelor, chiar a singuraticelor su-

1 Al. Philippide, *op. c.*, p. 120.

www.dacoromanica.ro

nete scrise sau litere (1). Oricăruia ni se poate întâmplà — mai ales dacă suntem distrați — să scriem *înpăției* în loc de *înpărăției*, *cu sul* în loc de *cu nusul*, *făcu-ne-au* în loc de *făcutu-ne-au*, *Emului* în loc de *Edemului*, *păcător* în loc de *păcătoșilor*, *să vim* în loc de *să vinim*, *purea* în loc de *pururea*, etc., căci în fuga gândirii, crezând că am scris a doua oară — când scriam întâiu — aceeaș vocală ori silabă, care se află de două ori în cuvânt, mergem mai departe scriind literele următoare. Dar multe din omiterile și corecturile citate nu pot fi făcute decât de copist, care căută să îndrepteze bine-rău greșelile, scăpările din vedere sau abaterile dela textul original ori chiar ale textului pe care-l copià. Copistul nostru însă n'a copiat din *Cazania* lui *Coresi*, nici din codicele popii Grigore din Măhaciu, căci nici una din omisiunile, respectiv îndreptările citate, nu le aflăm în aceste cărți. In *Coresi* aflăm pe *mai*, nu lipsește *tivâ* din *înprotivâ*, nici *de* din *deșertâ*, nici *zâ* din *nescăzutul*, cum nu lipsesc nici silabele, respectiv cuvintele de cari a fost vorba mai nainte, din textele corespunzătoare ale codicelui popii Grigore, afară de *nâroade* (p. 63/f. 31 v° r. 6), *că[te]* (p. 83/f. 41 r°, r. 7), *acmu* (p. 140/f. 69 v°, r. 5) și de cazul dela pag. 66 f. 32 v°, r. 5-6 și cel dela pag. 171/f. 41 r°, r. 4, cari departe de a ne dovedi ca *Codicele Todorescu* ar fi în parte copie de pe *Codex Sturdzanus*, căci motive ponderoase, cum vom vedeà mai târziu, se împotrivesc acestei bănueli, mai de grabă ne fac să credem că copiștii celor două codice întrebuințaseră acelaș text, de bună seamă o copie de pe acelaș text original; dar până când copistul nostru află cu cale să întregească lipsurile amintite, copistul *Codicelui sturdzan* le lăsă necompletate. Câte odată întregesc amândoi. Așà de pildă copistul *Codicelui Todorescu* întregește greșit la pag. 80/f. 39, r. 4 cuvântul *limbile*, care lipsià din manuscriptul de pe care copià, în vreme ce copistul *Codicelui sturdzan* are singularul corect *limba*, cum ar fi trebuit să scrie și copistul *Codicelui Todorescu* în cazul când ar fi copiat de pe *Codex Sturdzanus*.

Copistul nostru aveà înaintea sa un text în care nu erà pus *pre* înaintea complimentului drept, iar el îl adaoge de două ori,

1) v. ale noastre *Asperități sintactice* în *Transilvania*, XL 1910, Nr. I—II, pag. 9. — cf. și *Georg* von der *Gabelentz*, *Die Sprachwissenschaft, ihre Aufgaben, Metoden und bisherigen Ergebnisse*. Leipzig 1891, p. 43—44.

www.dacoromanica.ro

fiindcă acuzativul fără *pre* nu i se păreà destul de eufonic, așà la pag. 8/f. 3 v⁰, r. 6, când îndreaptă pe *au ĭubit noi cu cĭață* în *au ĭubit pre noi cu dul"cĭață*, și la pag. 19/f. 9 r⁰, r. 14—15, unde îndreaptă pe *și pre-i și noi* în *și pre ei și pre noi*. In cazul întâiu, ce e drept, și la *Coresi* aflăm acuzativul fără *pre*, dar *dul* nu lipsește, în cazul al doilea *Coresi* scrie *și pre ei și pre noi*, prin urmare, dacă copistul nostru copià de aici, nu puteà să scrie mai întâiu *și pre ei și noi*.

Ce să mai zicem despre îndreptările *avucut* (p. 75 f. 37 r⁰, r. 14), *frate pre frate* (p. 79 f. 39 r⁰, r. 14, *atunici nu veri grĭji de fĭcori, atun'ci vorŭ vedé toți oamenii și toate félĭurile atunci cum grâĭaște hs. că va ședé* (p. 158/f. 78 v⁰, r 7. și urm.), *dyreptŭ* (p. 171/f. 85 r⁰, r. 4), *dureryle* în loc de *duhurile* (p. 188 f. 93 v⁰, r. 10), unde, cum am văzut mai sus, este învederat că copistul a greșit fiindcă copià un text cu greșeli, cari în codicele popii Grigore nu se află?

β) De multe ori au fost omise chiar propoziținni întregi. Aceste propoziținni sunt uneori îndreptate și părțile lăsate afară au fost scrise ori printre rânduri, pe margine, în partea din jos ori din sus a paginei, totdeauna orizontal, uneori însă scrisoarea se ridică puțin spre dreapta. Astfel de adaose aflăm la paginnle :

6/f. 2 v⁰: *și cu dulcéță că néu svințit* (în josul paginii).

7/f. 3 r⁰: *și să ne închinăm lui* (în partea din jos a paginii).

8/f. 3 v⁰: *și noi, pentru acela... céu murit printru noi* (în josul paginei).

18/f. 8 v⁰: *păcatelor din mormăn'tu au luminat, și nime să nu se témă de moarte că néu* (în josul paginei).

19 f. 9 r⁰: *și ucinicilor săi* (în josul paginei).

42/f. 20 v⁰: *că acolo era besérica limbilor* (în josul paginei).

77/f. 38 r⁰: *și la sta beserică* (în susul paginii).

79 f. 39 r⁰: *ĭară creștinul va dzič[e] că ești spurcat. déč cel nebotedzat, nu va prĭimi botedzul. el va întoarce. și nu se va botedza* (în josul paginei).

Dacă examinăm mai de aproape aceste omiteri, putem constată că cuvintele lăsate afară sunt formate de obiceiu de 15—18 litere (p. 7 f. 3 r⁰, p. 19 f. 9 r⁰, p. 77/f. 38 r⁰), odată de 25 (p. 6/f. 2 v⁰), odată de 27 (p. 42/f. 20 v⁰), altădată de 34 (p. 8/f. 3 v⁰), odată de 60 (p. 18/f. 8 v⁰) și odată de 85 (p. 79/f. 39 r⁰). Omisiunile de 15 18 litere reprezentă de bună seamă câte un rând de manuscript, care, în caz că se aruncau multe litere deasupra,

www.dacoromanica.ro

puteà să cuprindă chiar şi 25 de litere (p. 6/f. 2 v°), cea de 27 litere un rând şi jumătate, cea de 34 două rânduri, cea de 60 trei şi cea de 84 patru rânduri. Că un rând din manuscriptul copiat aveà cam 15—20, câte odată—de tot rar chiar şi până la 25 de litere, o putem dovedì şi cu anumite ştersături, de cari întâlnim în mai multe locuri (v. în transcriere).

Aceste ştersături au deosebită însemnătate pentru noi, căci cu ajutorul lor putem statori exact lungimea unor rânduri din textul copiat, iar din comparaţia cu texte publicate înainte de aceasta se poate vedeà dacă *Codicele Todorescu* poate să fie copie de pe ele ori nu. Ne mărginim numai la câtevà şi vom arătà tot odată şi felul cum sunt aşezate rândurile în textele corespunzătoare cunoscute până acum. Aşà la pag. 151/f. 75 r°, r. 15—16 este şters *şi vor aştep'ta dela tene*; mai nainte este scris *de vorŭ aştepta dela tine* şi urmează *şi voru aduce*, etc., prin urmare rândurile în manuscriptul copiat au trebuit să fie:

1. . . . . *stau*
2. *doi îngeri a lui hs. de*
3. *vorŭ aştep'ta dela tene şi*
4. *vorŭ aduce toate fap-*
5. *tele bune* . . . . . .

Copistul a scris de două ori şirul al treilea, care cuprindeà 20, împreună cu punctul 21 de litere. In *Codex Sturdzanus* (p. 81) însă rândurile sunt grupate în modul următor:

7. . . . . *de vo-*
8. *rŭ aştepta dela tine şi vom aduce*
9. *toate faptele bune* . . . . . .

La pag. 118 f. 50 v°, r. 13 s'au şters două rânduri pe cari copistul le scrisese de două ori: *iarĕ dinŭ rostul loru grăiaşte diiavolul*. In *Codex Sturdzanus* (p. 24) aceste cuvinte le aflăm scrise în următoarele şire:

12. . . . . *mă-*
13. *nile sale. iarĕ din rostul loru gră-*
14. *eştia diavolul şi praznicele svnte ale*
15. *tale* . . . . . .

La pag. 167/f. 83 r°, r. 5—6 s'a şters *rumeni*, fiindcă copistul începuse să scrie din nou rândul *rumeni al"ţii vor fi*, va să zică 17 litere. In *Codex Sturdzanus* cuvintele acestea sunt aşezate astfel:

9. . . . . *al-*
10. *ţii voru fi rumeni alţii vor fi*
11. *cine cum va fi fostu ei vĕ.*

www.dacoromanica.ro

Omisiunile, despre cari am vorbit mai sus, aşadară n'au putut să se iveasscă decât din împrejurarea că copistul din nebăgare de seamă a sărit câte un rând, două, ori chiar mai multe din textul pe care-l copia.

Să încercăm să le examinăm pe rând şi să arătăm cum a putut de uşor să greşească copistul în transcriere şi să sară rânduri întregi.

Astfel la pag. 6/f. 2 v°, r. 5—8 copistul a scris: *cu pač[e]. că (=cu) lungârăbdare şi néu proslăvilŭ pre noi . . .*, iar în josul paginei e scris *şi cu dulcéţâ că néu sv[i]nţit*, indicând cu un semn că aceste vorbe trebue adaose între *lungârăbdare* şi între *şi*. In manuscriptul original se află aproape fără îndoeală:

1. *cu pač[e]. cu lungârăbdare şi*
2. *cu dulcéţâ. că néu svinţit şi*
3. *néu proslăvitŭ (pre) noi . . .*

Greşeala e explicabilă prin faptul că rândurile 1 şi 2 se sfârşiau amândouă în *şi*, aşà că copistul, după ce a scris *şi* din rândul 1, din lipsă de atenţiune, gândind că a scris pe *şi* din rândul al 2-lea, a continuat scriind rândul al 3-lea: *néu proslăvit...*

La *Coresi* (*o. c.*, p. 133 însă rândurile sunt mult mai lungi şi aşezate astfel:

24. *împreunare. cu blândéţe şi cu pace, cu lungârăbda-*
25. *re şi cu dulcéţâ, că néu sfinţitu şi néu proslăvitŭ*
26. *pre noi . . .*

La pag. 7/f. 3 r°, r. 8—10 copistul scrie: *să-i mulţemim şi să cădem domnului şi să-i aducem lui în loc de mir darure de carte*, iar în partea din jos a paginei: *şi să ne închinăm lui*, arătând prin un semn că aceste cuvinte trebue întregite între *domnului* şi între *şi să-i*. In manuscriptul original a putut să se găsească scris:

1. . . . *să-i mulţemim*
2. *şi să cădem domnului*
3. *şi să ne închinăm lui*
4. *şi să-i aducem lui în loc*
5. *de mir darure de carte (=cântare?).*

Greşeala ne-o putem explică în două chipuri. Copistul, după ce a scris şirul al 2-lea, confundând pe *lui* din *domnului* cu *lui* dela sfârşitul rândului al 3-lea, a sărit la rândul al 4-lea şi a continuat: *şi să i aducem...*, ori tot aşà a putut să confunde din distracţie

www.dacoromanica.ro

pe *şi să* dela începutul rândurilor. Cazul întâiu însă este mult mai probabil.

La *Coresi* (*l. c.* p. 134) rândurile sunt grupate astfel:

3. *ce are elŭ spre noi. s^{a}-i mulţemimŭ şi să cădemŭ dom-*
4. *nului şi să ne închinămŭ lui, şi să-i aducemŭ lui*
5. *în locŭ de mirŭ daruri de cântare. cu fricâ şi cu bu-*
6. *nâ mândrie . . .*

La pag. 8/f. 3 v^{0}, r. 5—8 copistul scrie: *pre cele (sic) ce au ŭbyt* **pre** *noi cu dul"cĭaţâ, şi să murim (pentru noi) în cinste...*, iar după ce şterge cuvintele *pentru noi* în josul paginei adaoge *şi noi p/e/ntru acela . . céu murit printru noi*, şi cu un semn arată că acestea trebue întregite între *murim* şi *în cinste.*

Greşeala se explică lesne, mai ales după ce în urma ştersăturii ştim sigur că un rând a fost: *şi noi . . p/e/ntru acela . . céu murit.* In textul original a putut deci să fie scris:

1. *pre cela ce au ŭbit(pre)*
2. *noi cu dul"cĭaţâ, şi să murim*
3. *şi noi. p/e/ntru acela. céu murit*
4. *printru noi în cinste.*

Deoarece *m* şi *t* din *murim* şi *murit* au putut fi aruncate deasupra cuvintelor, copistul uşor a putut confundà aceste cuvinte şi după ce a scris pe *murim*, a continuat cu rândul al 4-lea: *printru noi. . .* La *Coresi* (*l. c.* p., 134 rândurile sunt grupate în modul următor:

10. . . . *pre cela céu ŭbĭtŭ noi cu dulcéţâ şi să mu-*
11. *rimŭ şi noi pentru cela céu muritŭ pentru noi în cin-*
12. *ste. . .*

Prin urmare în codicele nostru rândurile citate nu pot să fie copie de pe ale lui *Coresi.*

La pag. 18/f. 8 v^{0}, r. 6—9 *nime să nu plângâ de pâcate, câ er^{a}tâcĭunéu scumpâratŭ măn tuitorĭul*, iar în partea din jos a paginei adaoge: *păcatelor din mormăn'tu au luminat, şi nime să nu se témâ de moarte. că néu* şi cu un semn ne arată că aceste cuvinte trebue să se întregească între *é* şi *u* din *er tâcĭunéu.* Prin urmare în textul original fără îndoeală a fost scris:

1. *nime să nu plângâ de pâ-*
2. *cate, câ er"tâcĭuné*
3. *păcatelor din mormăn'-*

www.dacoromanica.ro

4. *tu au luminat. şi nime să*
5. *nu se témă de moarte. că néu*
6. *scumpâratŭ măn"tuitorĭul. . .*

Greşala e evidentă. Copistul după ce a transcris rândurile 1 şi 2, a sărit la sfârşitul rândului al 5-lea, confundându-l cu sfârşitul rândului al 2-lea, şi a continuat apoi cu rândul al 6-lea. Numai aşà ne putem explicà forma *ertăcĭunéu.* La *Coresi* (*l. c.* p. 136) gruparea rândurilor e următoarea:

14. . . . . *nime s[a] nu plâ-*
15. *ngâ de păcate că ertăcĭuné păcatelor de[i]n mormântŭ*
16. *au luminatŭ. şi nimé să nu se témâ de moarte. că*
17. *néu scumpăratŭ măntuitorĭulŭ nostru de[i]n moarte.*

Şi această greşeală dovedeşte că textul *Codicelui Todorescu* nu poate să fie copiat de pe textul lui *Coresi.*

La pag. 19 f. 9 r°, r. 12—13 este scris *pace dat-au apostolilorŭ (săi) pace lâsat-au lorŭ* şi un semn ne arată că între *apostolilorŭ* şi *pace* al doilea trebue să introducem *şi ucenicilor săi.*, adică un rând sau aproape un rând, care e scris în josul paginei. Greşeala e explicabilă din confundarea celor doi *-ilor(ŭ)* din *apostolilorŭ* şi *ucenicilor*, cel puţin aceasta ne-o dovedeşte şi *săi* scris după *apostolilorŭ* şi apoi şters, care, cum vedem, se ţine de ucenicilor. La *Coresi* (*l. c.*, p. 136) găsim:

25. . . . . *pace dat-au apostolilor*
26. *şi ucenicilor s[ă]i. pace lăsat-au lor. şi pre ei şi*
27. *pre noi ai paceei şi ai dragostei faptu-néu feciori.*

La pag. 42/f. 20 v°, r. 3—6 copistul scrie: *ĭarâ se sui desupra tuturor cerĭuriror (sic) ce se obricise lui hs.*, iar în partea din jos a paginei adaoge *câ acolo era besérica limbilor*, arătând cu un semn că această propoziţie se va intercalà între *cerĭuriror* (sic) şi *ce.* Este lucru învederat că şi aici silaba *lor* — scrisă odată *ror* subt influenţa lui *tuturor* — din *cerĭurilor* şi *limbilor* a cauzat sărirea peste mai bine de un şir cât poate fi cuprins în *câ acolo era besérica limbilor.* La *Coresi* (*l. c.*, p. 204 rândurile sunt grupate aşà:

17. . . . . *şi ĭarâ se sui desupra tuturor cerĭurelor, că*
18. *acolo era besércca limbilor. ce se obricise lui hs, şi*
19. *acela acmu suindu-se la cerĭu cine-lĭi văzurâ scr[a]bĭia.*

www.dacoromanica.ro

La pag. 77/f. 38 r°, r. 3—4 e scris: *să ĭasâ afarâ. aşé să se tragâ. şi vâdzu précistą într-al'tŭ (foc) loc*, iar în partea de sus a paginei s'a adaos *şi la sta. beséricâ*, indicându-se cu un semn că aceste vorbe trebue adaoase între *tragă* şi între *şi*. Greşeala se poate explică în modul următor. In textul original se află scris:

1. *afarâ. aşé să se tragâ şi*
2. *la svĭĭta beséricâ şi*
3. *vădzu précista. într-altŭ.*

Copistul, după ce a transcris rândul întâiu, a trecut la rândul al treilea sărind rândul al doilea. Când a scris pe *şi* din rândul întâiu a crezut din nebăgare de seamă că a scris pe cel din al doilea şi a trecut mai departe la rândul al treilea scriind *vădzu...* In *Codex Sturdzanus*, p. 46 aceste cuvinte sunt scrise în modul următor:

5. *aşa să sâ se trag[ă] şi la besĭarecă.*
6. *şi vădzu pre-sfĭta într-altx lo-*
7. *cu . . . . . .*

Prin urmare textul *Codicelui Todorescu* nu poate fi copie de pe textul *Codicelui sturdzan*, căci acesta din urmă cuprinde cam 23—24 litere într'un şir.

Afară de aceasta în textul *Codicelui sturdzan* lipseşte cu totul *sta*, iar în loc de *précista* stă *pre-sfĭta*.

La pag. 79/f. r°, r. 13 şi urm. copistul a scris: *şi arx vré să se botédzé acela desparte...*, iar un semn roşu ne arată că între botédzé şi acela trebue să se vâre: *ĭarâ creştinul va dzič[e] câ eşti spurcat. déč[i] cel nebotedzat, nu va priimi botedzul. el va întoarce. şi nu se va botedza*, cari sunt scrise în josul paginei. Omisiunea este şi aici foarte explicabilă. In textul pe care-l aveà copistul înaintea sa a putut să fie scris:

1. *şi arŭ vré să se botédzé (*ori *botedze, botedză)*
2. *ĭarâ creştinul va dzice câ eşti*
3. *spurcat. déč[i] cel nebotedzat,*
4. *nu va priimi botedzul. el va*
5. *întoarce. şi nu se va botedza*
6. *acela desparte . . . . .*

Copistul după ce a scris rândul întâiu *şi arx vré să se botédzé* a sărit la rândul al 5-lea continuând *acela desparte...* Greşeala vine din faptul că a confundat sfârşitul rândului întâiu cu sfâr-

www.dacoromanica.ro

şitul rândului al 5-lea, fiind scrise aproape în acelaş chip. În *Codex Sturdzanus* la p. 48 textul este scris aşà:

9. . . . . *şi arŭ vré să sé*
10. *botedze, ĭarâ creştinulŭ va dzice că*
11. *eşti spurcatu. deci cel nebotedzatu*
12. *nu va priimi botedzul ce-l va întorce*
13. *şi nu s*[e] (?) *va botedza* . . .

Transcrierea lui *Hasdeu* adică: *ce-l va întoarce şi nu-l va botedza* (nebotedzatul?) nu ni se pare tocmai bună — deşi poate să fie cea adevărată, adică litera aruncată deasupra lui *nu* să fie *l*, şi nu *s* —, căci nu are înţeles şi legătură cu cele de mai nainte. In textul de pe care copià copistul *Codicelui sturdzan* şi de pe care a copiat şi copistul *Codicelui Todorescu* de bună seamă a fost scris *nu se va botedza.*

b) După cum rezultă din colaţionarea textelor, atât în textul *Cazaniei* lui *Coresi,* cât şi al *Codicelui sturdzan* şi *Todorescu,* se află mai multe omisiuni neîndreptate, cari nu se pot imputà traducătorului, ci numai copistului, care le-a trecut cu vederea. Uneori — mai ales când e vorba numai de un cuvânt, cel mult două, trei — omisiunile nu sunt decât aparente, rezultând din anumite întregiri la textul original făcute de unul dintre copişti de câte ori acela nu i se părea destul de clar.

α) Mai întâiu vom înşirà omisiunile *Codicelui Todorescu,* pe cari în transcriere le vom întregì între semnele []. Ne vom oprì în special numai la cele interesante.

Din colaţionarea cu *Cazania* lui *Coresi* rezultă următoarele:

La pag. 3/f. 1 r°, r. 7 *plâceri* se va îndreptà în *plâ*[*n*[*ceri.*

La pag. 5/f. 2 r°, r. 16 între *sufleteşte* şi *a înbla* trebue să întregim *să prâznuimŭ şi sufletéşte,* care probabil formează un rând omis. In manuscriptul original a putut să fie scris aşà:

1. *au dat noao sufletéşte*
2. *să prâznuimŭ, şi sufletéşte*
3. *a înbla* . . . . .

iar copistul crezând că a scris pe *sufletéşte* al doilea, când îl scrià pe cel dintâiu, a continuat: *a înbla...* La *Coresi* (*o. c.*, p. 133) însă rândurile sunt:

21. *de dhŭ se grijaşte. ş-au datŭ noao sufletéşte să prâz-*
22. *nuimĸ, şi sufletéşte a înbla* . . . . . .

La pag. 6/f. 2 v°, r. 1 ar trebuì să se întregească *cu* în *précuviin'ţâ,* aşà: *k-au dat noao pré*[*cu*]*cuviin"ţâ şi cu direp'tate a lâcui.*

www.dacoromanica.ro

La pag. 7 f. 3 r°, r. 7 între *pentru* și *miloste* trebue să se întregească *acé.*

La pag. 10/f. 4 v°, r. 3 între *și* și *plăsem* se va întregì *să*, îndreptându-se în : *cum dzice și d[a]vid[ŭ] pror[o]cŭ. și toți împreună să căn"tăm lui și [să] plăsem cu mâinyle.*

Tot la pag. 10/f. 4 v°, r. 9 între *mare-i domnulŭ* și între *și măriei lui* se va adaoge: *și lăudatŭ foarte. mare e domnul.* Lipsa de mai bine de un rând e explicabilă prin repețirea cuvintelor *mare e domnul.* Copistul credeà că le-a scris a doua oară, deși le scrisese numai odată, și a mers mai departe.

La pag. 20/f. 9 v°, r. 10 se va întregì *săl"nici* în *săl"nici[a].*

La pag. 23 f. 11 r°, r. 8 între *învise hs* și între *și noi încâ vienu-n[e]* trebue să se adaogă *și de'n blăstemŭ dezlegatu-némŭ. învise hs*, va să zică cam două rânduri. Rândurile adică au putut să fie scrise astfel:

1. . . . . *învise hs,*
2. *și de'n blăstemŭ dezle*
3. *gatu-némŭ învise hs,*
4. *și noi încâ viemu-ne,*

iar copistul, confundând pe *învise hs* din rândul întâiu și al treilea, a sărit peste două rânduri.

La pag. 26 f. 12 v°, r. 16 *ace* se va îndreptà în *ace[ia].*

La pag. 31 f. 15 r°, 7—8 *domnedzeie* se va îndreptà în *domnedzeie[i]* ; în r. 8—9 între *să gĭudece* și *toatâ lumĭa* după *Coresi* ar fi să se adaogă un *a* de prisos, căci e mai corect acuzativul decât genitivul : *să gĭudece [a] toată lumĭa.*

La pag. 41/f. 20 r°, r. 4 între *noi* și *l'umina* se va întregì *în* îndreptându-se în *ca și noi [în] l'umina féțeei. tale să înblăm,* iar în rândul 9—10 între *toate limbile* și *strigați* ar trebuì să se adaogă *bateți cu mânile*, cuvinte, cari lipsesc din ps. 46, care se citează. Le putem considerà de un rând mai scurt al manuscriptului de pe care se copià, și fiindcă rândurile au putut fi scrise :

1. *grăĭaște. toate limbile*
2. *bateți cu mâ[i]nile*
3. *strigați lui dumnedzeu,*

copistul a putut sărì ușor peste rândul al doilea la al treilea, confundând rândul întâiu cu al doilea, după ce se sfârșiau amândouă în *-le.*

La pag. 42/f. 20 v°, r. 3 între *deștin'sŭ* și *ĭarâ* se va adaoge *și.*

La pag. 45/f. 22 r°, r. 6—7 între *și* și *ierusalimulŭ* ar trebuì să se adaogă *în*, iar după *sălășui* un *i* întregindu-se în *și [în]*

www.dacoromanica.ro

ierusalimulŭ de sus sălăşui-[i], dar par'că e mai bine fără de *în* şi *i*, cari par a fi adaose de *Coresi*, căci mai nainte e vorba de «*sufletele omeneşti*».

La pag. 48/f. 23 v°, r. 8 între *pré pâ[mâ]n'tŭ* şi între *şi cunoscurâ* ar trebuì să se adaogă *ş-amŭ kinuitŭ*, care e explicabil ori prin confundarea lui *tŭ* dela sfârşitul cuvintelor *pâ[mâ]n'tŭ* şi *kinuitŭ* ori trebue să-l considerăm de un adaos al lui *Coresi*.

La pag. 49/f. 24 r°, r. 6 7 între *dum'nedzâu* şi *tatălŭ* trebue să se adaogă *ĭarâ însuş dumnezeu*, îndreptându-se în *să se în'kine l'ui toţi îngerii lui dum'nedzâu, ĭarâ însuş dumnezeu tatălŭ strigâ...*

Greşeala e explicabilă din sărirea peste rândul al doilea care se sfârşià în acelaş cuvânt ca şi cel dintâiu.

La *Coresi* (*l. c.* p. 206) însă rândurile sunt aşezate astfel:

1. . . . . *s[a] se înkine*
2. *lui toţi îngerii lu dumnezeu ĭarâ însuş dumne-*
3. *zeu tatâlŭ strigâ* . . . . . .

La pag. 54/f. 26 v°, r. 11—12 *diĭaconirŭ* se va îndreptà în *diĭaconi[lo]rŭ*.

Din colaţiunea *Codicelui Todorescu* cu textele corespunzătoare ale *Codicelui sturdzan*—afară de predica «*Zise Domnul*», cu care ne vom ocupà mai târziu în special—rezultă următoarele.

La pag. 58/f. 28 v°, r. 1 dupa *său* ar fi să se adaogă *lu[i]*, iar în r. 3 articolul *a* ar trebuì să se completeze în *a[l]*.

La pag. 59/f. 29 r°, r. 5—6 *cinsta* se va îndreptà în *cins[ti]ta*.

La pag. 60/f. 29 v°, r. 14 *despuitorĭul* se va îndreptà în *despuitorĭul[ui]*.

La pag. 62/f. 30 v°, r. 13 înainte de *ĭad* se va adaoge *în*.

La pag. 63/f. 31 r°, r. 7 după *să muncescu* ar fi să se întregească *aşà*, probabil o interpolaţie a *Codicelui sturdzan*, iar în r. 8 între *şi vădzu présvn'ta marĭia* şi între *şi dzise* se va adaoge *al'tu întunerecu şi muncâ mare*, omisiune de un rând născută din confundarea cuvintelor *marĭia* cu *mare*, scrise la sfârşitul rândurilor; în r. 13 înainte de *întunéricŭ* poate trebue să se adaogă *în*, care lipseşte şi din *Codicele sturdzan* înainte de *întunerecul*, ori avem de lucru cu cuvântul simplu *tunéricŭ*; în r. 15 înainte de *întunericul* se va adaoge *ĭa*.

La pag. 64 f. 31 v°, r. 5 după *străjuiĭa* ar trebuì să se adaogă *munca aceĭa*, iar în r. 10 între *de'n cerĭu* şi *mai luminos* ar fi

www.dacoromanica.ro

să se adaogă *vr'losu*, probabil amândouă interpolaţii de ale copistului *Codicelui sturdzan*.

La pag. 67/f. 33 r°, r. 3 4 înainte de *ce au greşită* se vă adaoge *şi*; în r. 7 *nâcâtoaré* se va îndreptà în *nâ[s]cătoaré*, iar în 12—14 *muncilor* în *munci[ţi]lor*.

La pag. 69 f. 34 r° r. 15—16 e scris *talâu*, care trebue îndreptat în *talâ·sâu*. Greşeala vine din confundarea celor doi *â*.

La pag. 70/f. 34 v°, r. 3 după *să muncescu* ar trebuì să se adaogă *aşa*, dar e vorba de o umplutură a copistului *Codicelui sturdzan*, în r. 5—6 *pietu* se va îndreptà în *pie[p]tu*, iar în r. 15 16 *măn'n* se va corectà în *mână'n[că]*.

La pag. 71 f. 35 r°, r. 9 e scris *cânir*, care trebue îndreptat în *câni[lo]r*.

La pag. 72 f. 35 v°, r. 4 între *săn'tă* şi *până de totă în vocă* ar trebuì să se adaogă *îngrupaţi*, dar propoziţiunea are înţeles şi fără acest cuvânt adaos poate de copistul *Codicelui sturdzan*; în r. 8 *ce a gĭuratŭ* se va îndreptà în *ce a[u] gĭuratŭ*, iar în r. 11 între *sila crucei*, şi *iarâ* se va adaoge *atunce îngerii tremurâ înainte crucei*, probabil omisiune de un rând pricinuită de confundarea cuvintelor *crucei* şi *cruciei* scrise la sfârşitul rândurilor, după *iarâ* şi înainte de *o ţinŭ* se va adaoge *oamenii*.

La pag. 75/f. 37 v°, r. 1 înainte de *îngeri* se va adaoge *de*.

La pag. 76/f. 37 v°, r. 2 între *séu sculatŭ sĕnta dumineca* şi *la besérică* se va adaoge *dia dimineţă de să mergâ*, probabil un rând omis în urma confundării sfârşitului cuvintelor *dumineca* şi *mergâ*; în r. 6 *foŝ* se va întregì în *fostŭ*.

La pag. 78 f. 38 r°, r. 4 *mun'cecu* se va îndreptà în *mun'ce[s]cu*.

La pag. 79/f. 39 r°, r. 4 după *fraţii* ar trebuì să se adaogă *de fraţi*, dar textul are înţeles şi cum este.

La pag. 80/f. 39 v°, r. 2 *spăn'dzuţ[i]* se va îndreptà în *spăndzu[ra]ţ[i]*.

La pag. 83 f. 41 r°, r. 4 după *se muncescu* ar trebuì să se adaogă *aşà*, dar cum am mai văzut, acest cuvânt nu e decât o interpolaţie a copistului *Codicelui sturdzan*.

La pag. 84/f. 41 v°, r. 11 aflăm scris *şi se*, care se va întregì în *şi [dzi]se*, cf. p. 67/f. 33 r°, r. 1, etc.

La pag. 85 f. 42 r°, r. 6 după *îngerescu* se va adaoge şi *apslescu*, cf. şi r. 9—10 *îngerĕşte* şi *apostolĕşte*.

La pag. 87/f. 43 r°, r. 3 *cuvie* se va îndreptà în *cu[r]vie*. în r. 7 după *pasă de vedzi* se va întregì *presfntâ*.

www.dacoromanica.ro

La pag. 88 f. 43 v°, r. 16 după *și cĭudecii* ar trebuì să se adaogă *și episcupii.* Copistul *Codicelui Todorescu* scrisese *și scumbii*, apoi a șters probabil fiindcă scrisese înc'odată sfârșitul rândului de mai nainte, ori fiindcă nu erà sigur că a cetit bine; mai nainte în r. 12 *și a spar'lu* se va îndreptà în *și a[u/ spar'tu.*

La pag. 94/f. 54 v°, r. 3--4 înainte de *întunéricu* se va adaoge un *în*, ori se va despărți în *în tunéricu.*

La pag. 95 f. 55 r°, r. 8 după *otrăvitorii și* ar trebuì să se adaogă *tăl'harii*, care însă nu se potrivește tocmai bine în text și ni se pare că e o interpolație ori corectură a copistului *Codicelui sturdzan*, care n'a putut descifrà pe *ceĭa carii*, cum a putut fi scris în manuscriptul de pe care copià.

La pag. 96/f. 56 r°, r. 4 găsim scris *și s[e]*; se va întregì *dzi* îndreptându-se în *dzise.*

La pag. 97/f. 56 r°, r. 3 găsim *au fâtŭ*, unde se va adaoge *cu* îndreptându-se în au *fâ[cu]tŭ*; în r. 9 *ctrâ* se va îndreptà în *c[â]trâ*; în r. 10 între *face-voĭu* și *cérere* ar trebuì să se întregească *o*, dar e bine — poate chiar mai bine — și cum este; în r. 12—23 *grâit* se va îndreptà în *grâ[ș]it* sau *greșit.*

La pag. 99/f. 57 r°, r. 4 între *să mâ* și *pue* se va adaoge *ĭa să mă*, omis probabil în urma confundării celor doi *mă*, și se va întregì în *să mâ [ĭa să mă] pue*; în r. 9 înainte de *présvnta* ar trebuì să se adaogă din nou *pré*, care s'a șters, dar am fost spus într'alt loc că copistul aveà înainte un manuscript fără *pre* la acuzativ, prin urmare poate rămâneà și neîntregit.

La pag. 100/f. 57 v°, r. 1 *a* se va întregì în *a[lŭ]*; în r. 2—3 între *miluĭaște* și *despuitoare* ar trebuì să se adaogă *doamne*, dar acest cuvânt probabil e o interpolație a copistului *Codicelui sturdzan*, cf. r. 11—12 «*nu mă rogu despuitoare*».

La pag. 101/f. 58 r°, r. 9 *pân'tu* se va întregì în *pâ[mâ]n'tu*; în r. 12 *și se* în *și* [*dzi*]*se*, iar în r. 15 între *să* și *lŭ* se va adaoge *nu* întregindu-se în *să nu-lŭ ascultu.*

La pag. 102/f. 58 v°. r. 11 *dumneu* se va întregì în *dumne[dze]u*, iar în r. 14 *cintitei* în *cin*[*s*]*titei.*

La pag. 103/f. 59 r°, r. 1 după *ar'hagglŭ* se va întregi *mihail*, iar în r. 5 *și se în și [dzi]se.*

La pag. 105/f. 60 v°, r. 9 *oprirâ* se va ceti *opri*, la care s'a adaos *râ* probabil din cuvântul *rugâcĭune* care-i urmà; în r. 10 în *întoarse* se va întregì *r*, în r. 13 în *suse* se va întregì *p*, îndreptându-se în *întoa[r]se* și *s[p]use*; în r. 16 *groagă* se va ceti *roagă.*

www.dacoromanica.ro

La pag. 106/f. 60 v°, r. 2—3 între *încerii ceĭa ce* şi *su direp'ţii* se va adaoge *viĭa în cerĭure şi toţi derepţii ceĭa ce* îndreptânduse în *încerii ceĭa ce viĭa în cerĭure şi toţi derepţii ceĭa ce-su direp'ţii*. Omisiunea cam de două rânduri ne-o putem explică din confundarea cuvintelor *ceĭa ce*, cari se aflau la sfârşitul rândurilor ; în r. 14 între *dmnlnedzâu (sic)* şi *ar"hagglŭ* se va adaoge *şi se asculte pré noi*, iar după *ar"hagglŭ* se va întregì *dzisâ* îndreptându-se în *până nu se va milostivi dumnedzâu [şi se asculte pré noi. şi] ar'hagglŭ [dzisâ] tuturorŭ*, deşi cuvintele *şi se asculte pré noi* nu sunt bine legate de cele de mai nainte.

La pag. 107/f. 61 r°, r. 2—3 între *cinurile* şi *svñte* ar fi să se adaogă *svñţiloru*, dar acest cuvânt de bună seamă e o interpolaţie a copistului *Codicelui sturdzan*, căci textul e mai natural fără el ; în r. 4—5 *prélumita* se va îndreptà în *prélumi[na]ta*.

La pag. 108/f. 61 v°, r. 1 *čnicŭ* se va completà în *[ve]čnicŭ*.

La pag. 109 f. 46 r°, r. 10 *gro* se va întregì în *gro[apă]* ; în r. 13 înainte de *în cuvăn'tu* se va adaoge *şi*.

La pag. 110/f. 46 v°. r. 5 între *derep'tu* şi *îngerilorŭ* se va adaoge *a* ; în r. 16 *ĭa* se va întregi în *ĭa[ră]*.

La pag. 112/f. 47 v°, r. 7 după *vă rugaţi* ar trebuì să se adaogă *fraţilor*, care poate să fie o interpolaţie a copistului *Codicelui sturdzan*.

La pag. 113/f. 48 r°, r. 3 *de* se va întregì în *dela* ; în r. 8 după *viniţi* ar trebuì să se întregească *îngerii mei* (cf. şi mai târziu, p. 117/f. 50 r°, r. 4).

La pag. 114/f. 48 v°, r. 1 între *tatâl nostru* şi *ce işti* ar trebuì să se adaogă *cela*.

La pag. 117 f. 50 r°, r. 4 *vini* se va completà în *vini[ţi]*.

La pag. 118/f. 50 v°, r. 6 înainte de *fârâdelége* se va întregi *în*.

La pag. 119/f. 51 r°, r. 1 *vñtele* se va completà în *[s]vñtele* ; în r. 8—10, unde s'a întâmplat o mică arsură de lumină, după cum apare din *Codicele Martian*, care s'a copiat înainte de a se fi întâmplat arsura din *Codicele Todorescu*, în vreme ce din *Codicele sturdzan* lipseşte foaia, întregirea se va face aşà : *ne kémâ mişe[ii în] numele tatăl[ui şi] a fiiului. să-i mil[uĭa]scâ*, iar la pag, 120/f. 51 v°, aceleaşi rânduri: *şi bine audu urekile mé[le în]că în lungâ vré[me] râbdaţi omeni[lor] miei.*

La pag. 131/f. 65 r°, r. 16 între *sufletele* şi *direpţilorŭ* ar trebuì să se adaogă *oamenilor*.

www.dacoromanica.ro

La pag. 132/f. 65 v°, r. 11 între *câutaĭu* și între *fap'tele* ar trebuì să se adaogă *și vădzuĭu.*

La pag. 133 f. 66 r°, r. 6. după *sufletului* ar fi să se întregească *s'u*, un adaos altfel de prisos; în r. 12 se va completà *lui* în *[omu]lui.*

La pag. 134/f. 66 v°, r. 2 *sufletu* se va completà în *sufletu[l]*; în r. 10—11 lângă *gĭude* se va întregì *[ță de].* Eroarea e explicabilă din confundarea lui *de* din *gĭudeț* cu celălalt *de* ce trebuià să urmeze, după ce *ț* a putut fi aruncat deasupra; în r. 16 *zese* se va îndreptà în *zese[râ]*, iar cuvintele *sufletul lui*, cari se continuă și pe pag. următoare, se vor îndreptà în *sufletul[ui] lui.*

La pag. 136/f. 67 v°, r. 5 *vădzu* se va completà în *vădzu[l]*, iar în r. 6 *fi-ți-vo* în *fi-ți-vo[ĭu].*

La pag. 137/f. 68 r°, r. 8 după *râspun'se* ar fi să se adaoga *loru și dzise*, probabil o interpolație tautologică a copistului *Codicelui sturdzan.*

La pag. 139/f. 69 r°, r. 6 înainte de *duhlŭ* ar trebuì să se întregească *cu*; în r. 10 s'a uitat inițiala *V*, pe care copistul voià să o scrie ulterior cu roșu.

La pag. 141/f. 70 r°, r. 14 s'a uitat inițiala *A* lăsată pentru a se scrie ulterior cu roșu.

La pag. 143/f. 71 r°, r. 8 *poin'tâ* se va completà în *po[câ]ință*

La pag. 144/f. 71 v°, r. 11 *fricatul* se va completà în *[în]-fricatul.*

La pag. 145/f. 72 r°, r. 8 înainte de *mâincârile* ar trebuì să se adaogă *cu.*

La pag. 149/f. 74 v°, r. 13—14 *atun'ci adug (sic) de béu pârarulŭ (sic) de moar'te* se va îndreptà în *atun'ci-i aduc de béu pâharul cela de moarte.*

La 153/f. 76 r°, r. 9 *îngei* se va îndreptà în *înge[ri]i*, iar în r. 13 *îngilorŭ* în *îng[er]ilorŭ.*

La pag. 154/f. 76 v°, r. 11 după pasări ar trebuì să se adaogă *măncatu*, iar în r. 12 după *pești* ar fi să se întregească *măncații*, dar amândouă probabil nu sunt decât niște repețiri de-ale copistului *Codicelui sturdzan.*

La pag. 155/f. 77 r°, r. 8 9 înainte de *toate ascun'sule*, care se va îndreptà în *ascunsu[ri]le*, se va adaoge *și.*

La pag. 157/f. 78 r°, r. 13 *și ate* se va îndreptà în *și [lo]ate.*

La pag. 158/f. 78 v°, r. 5—6 *cu*, care s'a șters, se va întregì

www.dacoromanica.ro

în *focu*, iar în r. 8 după *atun'ci vorŭ* se va adaoge *câuta de-l voru*, care s'a omis probabil în urma confundării celor doi *vorŭ*.

La pag. 159/f. 79 r°, r. 8 între *și* și între *fulgerŭ* se va adaoge *tresnetu și* îndreptându-se în *și [tresnetu și] fulgerŭ*; în r. 13 *nga* se va îndreptà în *[stâ]nga*, iar în r. 14 *păsor în păs[t]or*.

La pag. 160/f. 79 v°, r. 6 înainte de *hîlleșug* se va adaoge *în*, iar în r. 13 *fâ* se va îndreptà în *fâ[râ]*.

La pag. 161/f. 80 r°, r. 6 *îngei* se va îndreptà în *înge[ri]i*, iar în r. 10 *hs pre* în *hs [s]pre*, căci copistul din greșeală a scris numai odată pe *s*.

La pag. 163/f. 81 r°, r. 4. după *păcâtoșii negri. și spurcați* ar trebui să se adaogă *și întunecați*, dar ni se pare că aceste cuvinte sunt o interpolație a copistului *Codicelui sturdzan*, căci mai naințe *păcâtoșii* sunt numiți *negri*; în r. 13 *sculta* se va întregì în *[a]sculta*.

La pag. 164 f. 81 v°, r. 7 *fos* se va întregi în *fos[t]*.

La pag. 167/f. 83 r°, r. 2 *alꝫți*, care s'a șters, se va îndreptà în *alꝫbi*; în r. 4 *vo* se va completà în *vo[r]*, iar în r. 6 *fos* în *fos[t]*.

La pag. 168/f. 83 v°, r. 12 *cerulu* se va întregì în *cerulu[i]*, căci *i*, care erà să fie aruncat deasupra, a rămas nescris.

La pag. 169/84 r°, r. 11 între *și* și între *va mîar'ce* se va adaoge *fața ei sᵈ va lumina ca sorele și*, probabil un rând omis în urma confundării celor doi *și* dela sfârșitul rândurilor.

La pag. 170/f. 84 v°, r. 9 între *dintru tine* și *m'am născut* ar trebui să se adaogă *sintu și* întregindu-se în *dintru tine [sintu și] m-am născut. și am luatŭ pelițâ*. Probabil avem de lucru cu o interpolație tautologică a copistului *Codicelui sturdzan*.

La pag. 171/f. 85 r°, r. 3 4 după *a slujitu*, care se va îndreptà în *a[u] slujitu*, se va adaoge *ție*, pe care copistul neputându-l descifrà l-a îndreptat în *dyreptŭ*.

La pag. 172/f. 85 v°, r. 1, după *scaune de aur* se va adaoge *cu pietri scumpe. cu birosu*, iar în r. 3 după *aceĭa* se va întregì *le*.

La pag. 173 f. 86 r°, r. 15 după *alăturé cu* se va adaoge *îngerii înpréună. cu*, omisiune cauzată de confundarea celor doi *cu*.

La pag. 174 f. 86 v°, r. 13 între *nece* și *se va adauce* se va întregì *va trece vremé nici*, iar în r. 14 după *se va adauce* și înainte de *nice* se va completà *nice va lipsì ploe*.

Omisiunile sunt cauzate de confundarea lui *nece* care se repetează de mai multe ori.

www.dacoromanica.ro

La pag. 175/f. 87 r°, r. 14 după *nеč[e] toamnă* se va adaoge *nece ĭarnâ.*

La pag. 176/f. 87 v°, r. 1 între *se vor* și *îndulci* se va întregì *veseli și în dulčață să vor.* Omisiunea de un rând e cauzată de confundarea celor doi *se vor* dela sfârșitul rândurilor.

Tot la pag. 176 f. 87 v°, r. 7 după *ce totŭ se vorŭ ves[e]li* ar fi să se adaogă *în vecul veculuĭ*, dar pare a fi un adaos al copistului *Codicelui sturdzan*, ca și *și* din *ce-și* cum ar trebui să îndreptăm pe *ce* din r. 16.

La pag. 178/f. 88 v°, r. 9 și 12, apoi pag. 179/f. 89 r°, r. 1 și 11 *o mar* se va îndreptà în *o amar.*

La pag. 180/f. 89 v°, r. 12 *a căd̆zut* se va îndreptà în *a[u] căd̆zut.*

La pag. 181/f. 90 r°, r. 2 e scris *în rtarĭu* și se va îndreptà în *în [ta]rtarĭu.* Greșeala e explicabilă din confundarea silabei *ta*; în r. 9 *toa* se va îndreptà în *toa[te].*

La pag. 182 f. 90 v°, r. 14 după *ceĭa* se va adaoge *ce.*

La pag. 183/f. 91 r°, r. 5 *înpărâți* se va întregì în *înpărâți[a]*, iar *lii* se va ceti *lu* sau *lui*, cum se obicinuește la copistul nostru; în r. 8 *vécui* se va completà în *vécu[lu]i.*

La pag. 184/f. 91 v°, r. 5 *dumnedze* se va întregì în *dumnedze[u]*, iar în r. 11 înainte de *ce-i* ar fi să se pună *ceĭa*, deși e de prisos.

La pag. 185 f. 92 r°, r. 14 *soa* se va întregì în *soa[rele].*

La pag. 187/f. 93 r°, r. 12 *dmneu* se va întregì în *dumne[dze]u.*

La pag. 188/f. 93 v°, r. 10 după *dureryle* se va adaoge *și časurele.*

La pag. 193/f. 95 r°, r. 7 între *al'ții* și ca *fumul* se va întregì *ca pieĭale asenului. alții*, omisiune de un rând în urma confundării celor doi *al'ții* dela sfârșitul rândurilor, iar în r. 12 se va pune *aspumați alții*, care s'a omis din pricina repetării și confundării cuvântului *alții.*

La pag. 194 f. 95 v°, r. 13 *poin'tâ* se va îndreptà în *po[că]ință.*

La pag. 195/f. 96 r°, r. 3 *troțâ* se va completà în *tro[i]țâ.*

După cum rezultă din compararea *Codicelui Todorescu* și a evangheliei bogatului și a săracului Lazar retipărită din *Cazania* dela 1581 a lui *Coresi* în *Gaster*, *o. c.*, p. 30—31, iar din tetraevanghel în transcriere în ediția lui *C. Erbiceanu*, p. 159—160:

La pag. 198/f. 97 v°, r. 16 între *rău* și *tu* ar trebui să se adaogă *acmu cicé mănğăe-se*, cuvinte pe cari le găsim în amândouă redacțiile lui *Coresi.*

www.dacoromanica.ro

La pag. 199 f. 98 r°, r. 8 înainte de *elŭ dzis[e]* se va pune *și*, iar în r. 15 *gră* se va îndreptà în *gră[i]*.

β) După cum reiese din colațiunea cu *Codicele Todorescu* în «*Invățătură întru sfnta și maré dumineca paștilor*», tipărită în *Cazania* lui *Coresi* (exemplarul Academiei) pe pp. 132—136 (repr. la *Cipariu, Crest.*, pp. 33 40), și în cazania de „Ispas", tipărită tot acolo pe pp. 200—207, se vor face următoarele îndreptări:

La pag. 136, r. 31 (*Cip., Crest.*, p. 39) între *ș* și *au izbăvitŭ pre noi* ar trebui să se adaogă *ne*, probabil un adaos de-al copistului *Codicelui Todorescu*.

La pag. 202, r. 12 între *și să plătéscă* și *cuișŭ* ar trebuì să se adaogă *toată*. Aici însă avem de lucru cu o greșeală a copistului *Codicelui Todorescu*, care începuse să scrie din nou șirul *toată lumìa și să plătéscă*, iar când a băgat de seamă, a șters cuvântul *lumé*, dar a uitat pe *toată*.

Un caz identic aflăm la pagina 203, r. 9—10. Acolo între *dumnezeu* și *tatâlŭ* ar fi să se adaogă *l nostru ìară*. Copistul *Codicelui Todorescu* însă greșise copiând din nou șirul penultim din cele două scrise mai pe urmă:

1. *dumnezeul nostru. ìară alții*
2. *scaunul de firovímŭ gâtìța,*

iar când a îndreptat a șters pe *al'ții*, dar a uitat pe *l nostru ìară*.

La pag. 203, r. 7 între *unii* și *nuori* se va pune *în*.

La pag. 204, r. 28 între *mă'ngâìă-i* și *ședeți* ar fi să se adaogă *și grăìța-i*, dar, cum am văzut într'alt loc, și aici avem de lucru cu un adaos al copistului *Codicelui Todorescu*, care nu putuse descifrà cuvântul *mâ'ngâìa-i*.

La pag. 205, r. 7 între *sălâșui-i* și *sufletele* ar trebuì să se adaogă *acésté de'n ale ierimici înțelége-vom grăin'du*. Probabil este vorba tot de vreo interpolație explicativă a copistului *Codicelui Todorescu*.

Tot la pag. 205, r. 13—14 după *că noao au pusŭ dumnezeu ca să nu trécă* și înainte de *ìară acmu* ar trebuì să se adaogă *nime prin ìa*.

In evanghelia bogatului și a săracului Lazar reprodusă la *Gaster, l. c.* p., 30—31 și *C. Erbiceanu, o. c.*, p. 159—160 ar trebuì să se facă următoarele completări:

Intre *Zise domnulŭ* și între *pilda ačasta* 19) ar fi să se pună *în*, care însă pare să fie o interpolație a copistului *Codicelui*

www.dacoromanica.ro

Todorescu, căci evangheliile se încep de obiceiu tocmai cu *zise Domnul pilda aceasta.*

Un mișelŭ eră numele-i Lazarŭ (20) ar trebui să se completeze în: *un mișelŭ eră [săracŭ. și] numele-i [era] Lazarŭ*, dar dintre aceste întregiri cea dintâi are aparență de glosă, iar a doua de interpolație.

In ediția dela 1581 a lui *Coresi* aflăm *ce și căinii lingé puroile lui*, care se va întregì în: *ce și cânii merⁿgĭa și lingé puroile* sau *punoile lui*, căci în cea dela 1560—61 cetim *ce și căinii mergé lingé puroile lui.* Explicarea vom vedeà-o mai târziu, când va fi vorba și de alte exemple de acest fel.

Intre *și acesta strigâ* și între *zise* (24) se va adaoge *și.*

Intre *să tremiți* și *elŭ* ar fi să se pună *pre*, care însă de bună seamă e o interpolație a copistului *Codicelui Todorescu*, căci, cum am constatat de mai multe ori, el a avut înaintea sa un text fără *pre* la acuzativ.

Intre *pocăi-seérâ* (30) și *zise lui* (31) ar fi să se pună *și*, iar înainte de *prorocii* din *de Moisi și prorocii* (31) ar trebui să se mai adaogă un *de.*

γ) Și în textele corespunzătoare ale *Codicelui sturdzan* se vor face unele îndreptări în urma colațiunii lor cu *Codicele Todorescu.* Aceste îndreptări însă sunt mai puține decât cele făcute în *Codicele Todorescu.* Cei doi copiști — după cum ne-am putut convinge din anumite lacune întregite de copistul *Codicelui Todorescu* și cum vom vedeà și mai târziu — au copiat de pe acelaș manuscript, și acesta tot copie, însă în vreme ce copistul *Codicelui sturdzan* e mai sigur în scrisoare și face mai puține greșeli în copiarea textului, dar schimbă mai mult ortografia, copistul *Codicelui Todorescu*, deși poate are scrisoare mai frumoasă, e mai distras, sare adeseori peste silabe, cuvinte, ba chiar rânduri întregi, dar e mai conservativ în ortografie. Amândoi copiază schimbând forme și vorbe, uneori topica, dar mai ales ortografia. Cele mai multe din erorile cari se vor îndreptà mai la vale, sunt îndreptate în formă de coniecturi și de *Hasdeu* în publicarea textului *Codicelui sturdzan* în *Cuvente*, t. II. In cazuri de acest fel cele scrise de noi aici n'au altă menire decât să verifice, ori nu, coniecturile lui *Hasdeu*, căci uneori se întâmplă că coniectura nu se adeverește de bună. Așà d. e. la pag. 50 *înfricalului scaunu lui hs* se îndreaptă în *înfricatului scaunului [lu] hs*, dar și în *Codicele Todorescu* (p. 82/f. 40 v⁰, r.

www.dacoromanica.ro

7—8) textul e *înfricatului scaunu lui hs*, semn că în textul de pe care se copiau aceste manuscripte, erà scris tot aşà, deşi în original a trebuit să fie, cum vom vedeà mai târziu, *scaunu[l]* ori *scaunu[lui] lui hs.* Tot aşà nu s'au dovedit de bune coniecturile dela pag. 32: *bucură-te arhaghele călcătoriu munciloru şi [care?] stai nai[te] înaité despuetorul'ui tatălui stai*, căci în *Codicele Todorescu* pag. 60/f. 29 v°, r. 10 şi urm. textul e acelaş cu deosebirea că în loc de *nai înaite* aflăm numai *naité*. Prin urmare ar fi mai bine dacă împreună cu pe *nai* am şterge pe unul din cei doi *stai*, care ni se pare că s'a introdus greşit în textul de pe care se copiară manuscriptele de cari vorbim (1).

Indreptările cari ar trebui să se facă în *Codex Sturdzanus* sunt următoarele:

La pag. 35 între *multe* şi *dzacu* se va întregì *nâroade*, iar *să redice* se va îndreptà în *să se redice.*

La pag. 36 se va îndreptà *în cerĭu* în *de'n cerĭu*, cum a îndreptat şi copistul *Codicelui Todorescu* scriind pe *de* înaintea lui *în*, iar şi *fiiului* în *şi [a[l]] fiiului.*

La pag. 40 *n'au asculŭ* se va îndreptà în *n'au ascul[ŭ]/tat de]*, iar *deptu* în *de[re]ptu*, *ptu* în *[pie]ptu*, *rvie* în *[cu]rvie.*

La pag. 41 *ceĭa vându* se va întregì în *ceĭa[ce] vându*, *fre* în *fi[at]e*, iar *măn'incă* poate *măn[ă]'ncă.*

La pag. 42 înainte de *furişu* se va pune *a* îndreptându-se în *[a]furişu.*

La pag. 45 între *n'au avut ce* şi *face* ar fi să se adaogă *se*, dar acesta probabil e numai o interpolaţie a copistului *Codicelui Todorescu.*

La pag. 46 între *să să tragă şi la* şi între *besĭarecă* ar fi să se adaogă *sfĭta.*

La pag. 48 *despăţi* se va îndreptà în *despă[r']ţi.*

La pag. 49 *limlĭa* se va corectà în *lim[bi]lĭa.*

La pag. 49—50 *dintr-ănse* se va îndreptà în *dintr-ănsele.* Greşeala s'a născut din confundarea celor doi *e.*

La pag. 50 între *ară* şi *să legâ limba lor* ar fi să se adaogă *li*, înainte de *să-ţi arătu* ar fi să se întregească *de*, probabile interpolaţii ale copistului *Codicelui Todorescu*; *stătu* se va corectà în *stătu[t]* sau *stătu[tu].*

---

1) Altfel pentru frază cf. „eu sunt Gavriil naite stau înainté lu Dumnezeu", *Tetraevanghelul* dela 1560—1, ed. *Erbiceanu*, p. 114.

www.dacoromanica.ro

Tot la pag. 50 între *cine sintu aceşte* şi între şi *ce păcate au făcut* ar fi să se adaogă *şi ce păcate au aceşte.* De fapt însă avem de lucru cu o repetire a copistului *Codicelui Todorescu.* In manuscriptul de pe care copiă adică rândurile fuseseră scrise astfel:

1. *présvĭ"ta cine săntu*
2. *aceşté şi ce păcate au*
3. *făcută . . . . . ,*

iar copistul a scris de două ori rândul al doilea.

La pag. 51 între *cu arepi şi cu* şi între *trei capete* ar fi să se adaogă *că*, o interpolaţie necompletă erà să fie, cum am văzut într'alt loc, *căte*, cf. pag. 60 f. 29, r. 8, iar în *Cod. sturdz.* pag. 33 a copistului *Codicelui Todorescu; n-a înţelesu* se va completà în *n-a*[*u*] *înţelesu.*

La pag. 55 între *nâroade* şi *păcâtoşi* se va adaoge *de*, care s'a omis în urma confundării cu *de* din *nâroade*; înainte de *rău de focu* ar trebui să se adaogă în, dar în *Codicele Todorescu* acest *în* e adaos deasupra şi e probabil o interpolaţie a copistului, *şi arde* se va întregì în *şi*[*i*] *arde.*

La pag. 56 *n'a fâcut* se va îndreptà în *n'a*[*u*] *fâcut.*

La pag. 57 *o vai de vo* se va completà în *o vai de vo*[*i* ; înainte de *patru sute de îngerii* se va pune *şi.*

La pag. 58 între *şi era acii năroade* şi între *şi strigare* ar trebui să se completeze multe.

La pag. 59 *a* din *bine a venit* se va întregì în *a*[*i*]; *întunerecul* ori se va despărţì în *în tunerecul*, ori i se va pune înainte încă un *în*; *va* din *o va de voi* se va îndreptà în *va*[*i*], iar *păcâtoloru* în *păcâto*[*şi loru.*

La pag. 60 înainte de *vecinii sei* se va pune *cu.*

La pag. 61 *o va de voi* se va îndreptà în *o va*[*i*] *de voi.*

La pag. 63 între *mare* şi *numele lui* se va adaoge *e*; între *tynsâ* şi *mănile* se va întregì *ia.*

La pag. 64 înainte de *şi eu mă voĭu munci cu eĭ* se va mai pune un *şi.*

La pag. 66 după *dumenecă* se va adaoge un *e* îndreptându-se în *unde ia sfănta dumenecă e lauda* creştinilor, iar *ei n-a vrutu* se va corege în *ei n-a*[*u*] *vrutu.*

La pag. 68 *ma sus* se întregì în *ma*[*i*] *sus.*

La pag. 70 *ascutaţi* se va completà în *ascu*[*l*]*taţi.*

La pag. 71 după *apâ ceruĭu* ar trebui să se adaogă *l'uĭ*, dacă

www.dacoromanica.ro

nu-i cumvà o corupție a copistului *Codicelui Todorescu* (*cĭuru ĭu* cetit *cĭuru l'ui*).

La pag. 72 *aștelarâ* se va îndreptà în *aște[p]tarâ*.

La pag. 21 se va adaoge titlul slavonesc: слово стаго апа, плъ ѡ исходѣ дшевнѣмь.

Tot la pag. 21 *tote dzile* se va întregì în *tote dzile[le]*, iar *to îngerii* în *to[ți] îngerii*.

La pag. 22 *svĭtu numete tău* se va îndreptà în *svĭtu[-i] numele tău*, *cum* în *cum[u-i]*.

La pag. 23 *nu lăsare* se va întregì în *nu lăsare[ți]*, iar *ei* din *ei mergu tănguindu-se* probabil e numai *e*.

La pag. 24 *și toate lucrurelĭa se spurcâ* se va îndreptà în *și [în] toate lucrurelĭa să spurcâ*.

La pag. 27 *în fapte bune cu săvrașitu* se va îndreptà în *în fapte bune s'au săvrașitu*, iar *sufle* în *sufle[te]*; în *cunoște-ți trupul tău de ai eșit* se va întregì *unde* îndreptându-se în *cunoște-ți trupul tău de [unde] ai eșit*. Greșeala e explicabilă din confundarea lui *de* din *unde* cu *de* de mai nainte și dovedește că cel care scrià copià.

La pag. 28 *în toate dzile* se va îndreptà în *în toate dzile[le]*, iar *până a vis pre păntu* în *până a[i] vis pre pă[mă]ntu*.

La pag. 29 înainte de *sila* se va pune *cu*, deși ni se pare că lipsià și în textul care se copià, căci în *Codicele Todorescu* încă e adaos ulterior deasupra; *dumlezeu* se va îndreptà în *dumnezeu* sau *dumnedzeu*.

La pag. 73 între *că* și *dzacu* ar trebuì să se adaogă *eu acmu*, dar poate că în textul de pe care se copià lipsià, căci și în *Codicele Todorescu* e adaos *acmu* deasupra.

La pag. 74—75 *se pocădescu* se va îndreptà în *se [me] pocădescu*.

La pag. 76 după *avuția* ar fi să se adaogă *ta*, dar e de prisos, iar *nimé de ceĭa* se va îndreptà în *nimé de [a]ceĭa*.

La pag. 77 *dulča* se va completà în *dulča[ța]*, iar după *trupului* ar fi să se întregească *tâu*.

La pag. 79 între *cu groazâ* și *ĭute* se va adaoge *multâ și*, iar după *în toate chipurile* se va întregì *și cu toate muncele*, probabil un rând omis în urma confundării începutului lui cu începutul rândului următor: *și cu toate-l mun'cește. Atunci-i aducŭ de be* se va îndreptà în *atunci-i aduc de be[u]* sau *bé[u]*.

La pag. 80 după *préĭubire trupului* ar fi să se adaogă *tâu*, iar *sa* de după aceste cuvinte se va completà în *sa[u]*.

www.dacoromanica.ro

La pag. 82 între *cu fricâ şi* şi între *burâ* ar fi să se adaogă *cu*.

La pag. 84 înainte de *arhagghelii* ar fi să se adaogă îngerii, iar *răsticnitul lu hs. cinstita cruce* se va îndreptà în *răsticnitul hs. cu cinstita cruce*

La pag. 85 între *feliurile* şi *atunci* ar trebuì să se adaogă *faptele sale*, iar după *atunci* se va adaoge *va fi*, cari altfel par'că lipsiau şi în manuscriptul de pe care copià copistul *Codicelui Todorescu*, căci *faptele sale* a fost adaos printre rânduri ulterior—deşì de aceeaş mână cu celălalt text—, iar *va fi* s'a întregit pe margine p. 158/f. 78 v°, r. 10).

La pag. 86 după *ascunsurile* se va adaoge *sale*, iar *vo dzice* se va îndreptà în *vo[r] dzice*.

La pag. 88 *că* din *atunce va căuta înpăratul hs. că ceĭa dé stânga sa* se va îndreptà în *că[tră]*.

La pag. 89 între *voĭu milui* şi *voi* ar trebuì să se adaogă *pre*, dar acesta, cum am mai văzut, probabil a fost adaos de copistul *Codicelui Todorescu*.

La pag. 90 la *şi* din *şi va trimité* ar fi să se mai adaogă acuzativul pronumelui personal *i*, dar negreşit e un adaos de prisos al copistului *Codicelui Todorescu*.

La pag. 91 în *pré toţi fi scriptură* se va adaoge *va*.

La pag. 92 *tuturŭ* se va îndreptà în *tutu[ro]rŭ*.

La pag. 93 *cistitul* se va îndreptà în *ci[n]stitul*, iar *va dzi* în *va dzi[ce]*.

La pag. 94 după *au slujit ţie* ar trebuì să se adaogă *dyreptŭ*, dar, cum am văzut într'alt loc, acest cuvânt probabil e un adaos al copistului *Codicelui Todorescu* rezultat din neputinţa de a descifrà pe *ţie*. Tot aici înainte de *desloinicii* se va adaoge *cu*.

La pag. 95 între *că raĭulŭ plinŭ este de rodure şi de flori înfrâmsĭaţate* (în *Codicele Todorescu* găsim *înfrâmşate*) şi între *în toate chipurile* ar trebuì să se adaogă *în toate roduri înfrâmşate*, dar de bună seamă avem de lucru cu o greşeală a copistului *Codicelui Todorescu*, care a contaminat începutul rândului care urmà, cu cel de mai nainte.

La pag. 98 între *celue ce şi urĭaşte* şi între *fratele seu* ar trebuì să se adaogă *pre*, iar între *pre* şi *cruce* ar fi să se pună *în*, dar acesta s'a adaos în *Codice'e Todorescu* ulterior şi greşit.

La pag. 99 *o maru* se va îndreptà în *o [a]maru*, întocmai ca şi în *Codicele Todorescu*.

La pag. 100 *poinţe* se va îndreptà în *po[că]inţâ*.

www.dacoromanica.ro

La pag. 101 *botezu*ⁱ se va îndreptà în *botezu[lu]i* sau *botedzu[lu]i*.

La pag. 104 între *o fericaţi de ceia ce* şi *să sfădescu* ar trebuì să se întregească *diaca*, iar *să te ve sfădì* se va îndreptà în *să te ve[ri] sfădi*.

La pag. 109 *în* din *în inimâ de omu* se va îndreptà în *nici*.

La pag. 111 *alţii cu toatâ spurcăciune* ar fi să se îndrepte în *alţii vor fi cu toatâ spurcăciuné*, repeţindu-se *vor fi* din cele de mai nainte.

La pag. 113 *minunata-şi frămsiaţe* ar trebuì să se completeze în tautologicul *minunata-şi frămseţi-le*, dar forma din urmă e fără îndoeală o greşeală a copistului *Codicelui Todorescu*.

c) Intre textele *Codicelui Todorescu* şi cele ale lui *Coresi*, precum şi între textele corespunzătoare ale *Codicelui sturdzan* sunt şi unele deosebiri lexice, de topică şi sintactice născute unele din greşeală de scris şi tipar, altele fiindcă copistul a aflat de bine să schimbe. Le vom pune pe cele mai însemnate alăturea, tipărind cu litere cursive forma mai bună de câte ori greşeala e evidentă în celălalt text, iar la sfârşit ne vom face reflexiile cari le vom aflà de lipsă.

In *Codicele Todorescu*:	In *Cazania* dela 1581 a lui *Coresi*:
pag. 3/f. 1 r°, r. 1 gĭudecătorile (1	pag. 133, r. 1 judecăţile
pag. 6/f. 2 v°, r, 1 9 précuviin"ţâ	pag. 133, r. 22—23 pre cu cuviinţâ
pag. 6/f. 2 v°, r. 6 că lun'gârăbdare	pag. 133, r. 34 *cu* lungârăbdare
pag. 7/f. 3 r°, r. 11 darure de carte	pag. 134, r. 5 daruri de cântare
pag. 8/f. 3 v°. r. 1 să s^a şi ca mai sărâceşti.	pag. 134, r. 8 macară şi ca mai sărâceşti.
pag. 8/f. 3 v°, r. 5 cele	pag. 134, r. 10 *cela*
pag. 11/f. 5 r°, r. 2 eri am[u] în groapâ puserâ pre hs.	pag. 134, r. 32 eri amu îngrupămu-ne lu hs.
pag. 12/f. 5 v°, r. 8 mişeii	pag. 135, r. 10 meserii
pag. 13 f. 6 r°, r. 5—6 au lucrat	pag. 135, r. 16 lucrat-aţi
pag. 13/f. 6 r°, r. 14—15 până în	pag. 135, r. 18 până la
pag. 14/f. 6 v°, r. 16 de-l î^un alŭ	pag. 135, r. 26 *den alŭ*
pag. 15/f. 7 r°, r. 5 c[e]la din^utăiu	pag. 135, r. 29 cela de nt^ai
pag. 16/f. 7 v°, r. 10 mişeii. unii cu al^uţii	pag. 136, r. 4 méserii unulŭ cu alaltŭ
pag. 17/f. 8 r°, r. 6 sătosŭ	pag. 136, r. 8 lipsitŭ
pag. 18/f. 8 v°, r. 2 3 ivi-s-a	pag. 136, r. 13 ivi-se
pag. 19/f. 9 r°, r. 16 fâcutu-néu	pag. 136. r. 27 faptu-neu
pag. 20/f. 9 v°, r. 13 de gustâ	pag. 136, r. 32 că gustâ
pag. 21/f. 10 r°, r. 2 ğos	pag. 137, r. 3 josulŭ

(1) Cf. *Codicele voroneţean*: 1 8—9; 118/1 2 şi 1/12—13.

www.dacoromanica.ro

pag. 21 f. 10 r°, r. 10 câdzu în ce nu vâdzu
pag. 26/f. 12 v°, r. 6 strigai
pag. 29 f. 14 r°, r. 14 ĭar
pag. 31/f. 15 r°, r. 12 lucrulŭ său
pag. 34/f. 16 v°, r. 5 ĭar°tâ-se domnul.
pag. 35/f. 17 r°, r. 3—4 învădzătorĭ acelora fost-au pavelŭ
pag. 36/f. 17 v°, r. 2 fĭrovimŭ
pag. 37/f. 18 r°, r. 16 al't[e]le (cu *le* făcut într'o literă compusă)
pag. 38/f. 18 v°, r. 7 se aratâ
pag. 38/f. 18 v°, r. 12 tunuri (1)
pag. 38/f. 18 v°, r. 14 codrulŭ
pag. 39/f. 19 r°, r. 15 pr éslăvim
pag. 39/f. 19 r°, r. 16 îngerii toţi *asculţirâ-s[e]* grăin'du (2)
pag. 41/f. 20 r°, r. 7 cinuri
pag. 44/f. 21 v°, r. 4 domnulŭ vostru
pag. 44/f. 21 v°, r. 6 cum m-am făgâduitŭ
pag. 46/f. 22 v°, r. 10 11 că *pre noi* au pus dumnedzeu
pag. 48/f. 23 v°, r. 15 suin'du tu la slavâ
pag. 49/f. 23 r°, r. 2 sine
pag. 49/f. 23 r°, r. 16 zidiş[1]
pag. 52|f. 25 v°, r. 14 *trupulu-ş[i]*

pag. 53/f. 26 r°, r. 2 părăţie
pag. 54/f. 26 v°, r. 9 *cinsté* face
pag. 55 f. 27 r°, r. câlugârii
pag. f. 27 r°, r. 10 domnul

In *Codicele Todorescu:*

pag. 57, r. 1 *BLARE*
pag. 58/f. 27 v° r. 8 *în* acela čas 3).
pag. 58/f. 28 v°, r. 9 arhagghelŭ.
pag. 60/f. 29 v°, r. 5 dzisa
pag. 62/f. 30 v°, r. 4—5 roduri omeneşti

pag. 137, r. 6 căzu în ce nu ştiu

pag. 200, r. 15 *stricăi*
pag. 202, r. 1 e
pag. 202, r. 12 lucrulu lui
pag. 202, r. 29 *arâtâ-se* domnulŭ

pag. 203, r. 29 *văzătorĭu* acelor fost-au pavelŭ.
pag. 203, r. 9 heruvimi
pag. 203, r. 21 alalte

pag. 203 r. 24 se arâtâ
pag. 203, r. 26 tunete
pag. 203, r. 27 *codru*
pag. 204, r. 2 préc$_{\text{a}}$ntămŭ
pag 204, r. 2 îngerii toţi ascuţirâ-se grăindu.
pag. 204, r. 11 cinurele
pag. 204, r. 30 dumnezeulŭ vostru
pag. 204, r. 31 cum amŭ făgâduitu

pag. 205, r. 14—15 că noao au pusŭ dumnezeu
pag. 205, r. 30 suindu-te întru slavâ

pag. 205, r. 31 sine-ş[i]
pag. 206, r. 7 întemeĭaş[i]
pag. 206, r. 24 trupuşulu (cf. p. 202 r. 5 : *trupulu-şi*)
pag. 206, r. 30 înpărăţie
pag. 207, r. 7 cinste face
pag. 207, r. 10 mĭihi (=monahii)
pag. 207, r. 14 dumnezeulŭ

In *Codicele sturdzan*:

pag. 31 înblare
pag. 31 erâ acela čas
pag. 31 arhaggle *(sic)*.
pag. 32 povelenia
pag. 34 gintu 4) omenescu

(1 < lat. tonus. La pag. 29/f. 19 r° însă aflăm şi *tunete*.
2 Probabil o contaminaţie între *ascultară-se* şi *audzirĕ-se*.
(3) Fusese scris şi aici *era*, dar s'a şters şi îndreptat deasupra.
4) Cuvântul *gintu* e înlocuit în tot locul, întocmai cum e înlocuit şi în *Psaltirea voronşeană* şi a lui *Coresi* (1577, cu *rudă*, *rudenie*, *nărod*, *ro l neam*, faţă de *Psaltirea scheiană* care-l are.

www.dacoromanica.ro

pag. 62/f. 30 v°, r 11 rodului omenes'cu
pag. 63/f. 31 r° r. 1 aceĭa
pag. 64/f. 31 v°, r. 11 de soarele
pag. 65/f. 32 r°, r. 13 şi urm. îngerul cela ce străjuĭa mun'ca dzise
pag. 66/f. 32 v°, r. 5 şi urm. că căzusă (dză)céţă şi smoală pre ei
pag. 70/f. 34 v°, r. 3—4 şi întrebă svñta Maria.
pag. 73/f. 36 r°, r. 1 pičor
pag. 73/f. 36 r°, r. 14 ačaĭa
pag. 74/f. 36 v°, r. 2 *vecinului*
pag. 75/f. 37 v°, r. 14 avucut
pag. 76/f. 37 v°, r. 7—8 n-au avut ce se fač[e].
pag. 77/f. 38 r°, r. 34 précista
pag. 78 f. 38 v°, r. 2—3 dela besérică lui dmnedzău
pag. 79/f. 39 v°, r. 7 frate pre frate
pag. 79/f. 39 v°, r. 14 nu *se* va botedza
pag. 79/f. 39 v°, r. 16 présvnta
pag. 83/f. 41 v°, r. 6—7 fiermi
pag. 87 f. 43 r°, r. 7 unne
pag. 87 f. 43 r°, r. 8 nâroador (1)
pag. 91 f. 45 r°, r. 12—13 un'tunéricu
pag. 94/f. 54 v°, r. 12 13 *întru-n'nsâ (sic,=întru-n'sâ)*
pag. 96 f. 55 v°, r. 8 se mun'cescu roduri creştineşti.
pag. 97/f. 56 r°, r. 9—10 face-voĭu cérere
pag. 100/f. 57 v°, r. 12 despuitoare 2)
pag. 101/f. 58 r°, r. 9—10 arâşi
pag. 102 f. 58 v°, r. 1 priimascâ
pag. 102/f. 58 v°, r. 7 *ceĭa*
pag. 103/f. 59 r°, r. 6 n-au blatŭ
pag. 105/f. 60 r , r. 8—9 se oprirâ rugâcĭune
pag. 107/f. 61 r°, r. 2—3 cinurile svñte
pag. 109/f. 46 r°, r. 10 ĭarâ
pag. 110/f. 46 v°, r. 10—11 viĭaré
pag. 112 f. 47 v°, r. 16 domnul
pag. 113/f. 48 r°, r. 9 şi urm. şi rugâcĭune *curată* darure dulci

pag. 34 gintului omenescu
pag. 34 aceşte
pag. 36 decătx soarele
pag. 37 *şi dzise îngerul cela ce strejuĭa munca.*
pag. 37 că dzâcé smoală pre ei.

pag. 40 şi sfñta mariia întrebâ

pag. 42 pičoare
pag. 43 ačasta
pag. 43 fečorului
pag. 45 *f'cut*
pag. 45 n-au avut ce face

pag. 46 presfñta
pag. 47 dela besereca domnului dumnedzeu
pag. 48 *frate de frate*
pag. 48 nu-l va botedza
pag. 49 precurata
pag. 51 *feri*
pag. 55 *unde*
pag. 55 nâroade
pag. 57 întunerecŭ
pag. 59 într-însu

pag. 61 se muncescu gintulx ominescu.
pag. 62 face-voĭu o cereré

pag. 64 despuĭatorĭu
pag. 65 ĭară
pag. 65 cheme
pag. 66 cĭae
pag. 66 n-au înblatu
pag. 68 *se opri* rugᵃcĭuné

pag. 69 cinurele sfñţiloru sfñte
pag. 71 e
pag. 73 înviere
pag. 21 dumnedzeu
pag. 21 şi rugăciuni cu alte daruri dulci şi cinstite (în textul slav

1) Fusese mai întâiu scris *nâroade* şi s'a modificat greşit în *nâroador.*
2 Cf. p. 105/f. 60 r°, r. 8 *despuitoru.*

www.dacoromanica.ro

((f. p. 119 f. 51 r°, r. 14)

pag. 115 f. 49 r°, r. 6 mâna
pag. 116 f. 49 v°, r. 13 *e* mer gŭ
pag. 130 f. 61 v°, r. 2 aceĭa
pag. 133/f. 66 r°, r. 1 înainté loru
pag. 133 f. 66 r°, r. 3 *s-au* svr şit
pag. 133 f. 66 r°, r. 12 faptele lui
pag. 134 f. 66 v°, 5—6 cunuşti-ţi
pag. 134 f. 66 v°, r. 10—11 gĭude[ţŭ]
pag. 135 f. 67 r°, r. 12 şi urm. *eu am în toate dzile a duce fapte bune câtrâ hs.*
pag. 137/f. 68 r°, r. 9 de *cârârile* vostre fugiĭu eu
pag. 137/f. 68 r°, r. 16 derepţii şi slugile
pag. 139/f. 69 r°, r. 1 pierdzi
pag. 139/f. 69 r , r. 7 şi acmu
pag. 139 f. 69 r° r. 13—14 rudeniĭa
pag. 140/f. 69 v°, r. 10 acolo unde
pag. 141 f. 71 r°, r. 3 pohtiĭai
pag. 143 f. 71 r , r. 12 miṣéle ome
pag. 143/f. 71 r°, r. 12 şi urm. că în toate dzile vedéi *cumu le ĭaste*
pag. 144 f. 71 v°, r. 11 fricatul
pag. 144 f. 71 v°, r. 14 pri'n vaptele tale
pag. 145 f. 72 r°, 2 rodul
pag. 145 f. 72 r°, r. 14 şi urm. ca vumulu séu spartu. ca prahul de văn'tu s-au spartu
pag. 146 f. 72 v°, r. 15 glas
pag. 147/f. 78 r°, r. 11—12 râcâin'du
pag. 150 f. 74 v°, r. 13 lâcuit
pag. 151/f. 75 r°, r. 11—12 ni să-lu luom. să-lŭ râpim. delaltâ laturi stau doi îngeri a lui hs.

citat de *Hasdeu* e pus numai мфантвы чьстивыи)
pag. 22 *inima*
pag. 23 ei merg
pag. 25 aceşte
pag. 27 înainté lui
pag. 27 cu *(sic)* săvr^aşitu
pag. 27 faptele omului
pag. 27 cunoşte-ţi
pag. 27 înviere
pag. 28 eu amu duce fapte bun în toate dzile cătrâ hs.

pag. 29 de ocărâle 1 voastre fugiĭu eu
pag. 29 şerbii şi slugile (2

pag. 30 *perdeţi*
pag. 30 de acum
pag. 73 gintu l
pag. 73—74 unde acolo
pag. 75 jeluiĭai
pag. 75 becisnice ome
pag. 76 că în toate dzile vedei cum petrec oamenii cu ruga lu D. (3)
pag. 76 înfricatul
pag. 76 *pré* faptelé tale

pag. 76 gintul
pag. 7 ca fumul séu spartu. ca prahul de vântu au perit.

pag. 78 glasure
pag. 79 răgându
pag. 80 făcut
pag. 82 ni să-lŭ răpim să-lu luom de alxtă laturi vor sta doi îngeri ai lu hs.

(1) In manuscriptul de pe care copiau copiştii *Codicelui Todorescu* şi *Codicelui sturdzan* probabil erà scris din greşeală *cârâle*, astfel amândoi au trebuit să îndrepte, dar în vreme ce cel dintâiu îndreptă corect, al doilea a înţeles rău textul şi scrise *ocărâle* dracilor!, ceeace n'are înţeles.

(2) In manuscriptul de pe care se copià erà scris *şerbii*, căci şi copistul *Codicelui Todorescu* a scris întâiu *şerb*, dar apoi voind să încunjure tautologia a şters şi l-a corectat în *derepţii*.

(3 Mai întâiu a fost scris *cumu lì e*, deci ca şi în *Codicele Todorescu* şi ca şi în manuscriptul original. apoi s'a şters.

www.dacoromanica.ro

pag. 154/f. 76 v°, r. 12 *vorŭ învie din'mare şi din toate adâ'ncurile pămân'tului*	pag. 83 voru înviia din morte din toate adăncuriliа pământului.
pag. 155/f. 77 r°, r. 5 asémene	pag. 83 asemenele
pag. 155/f. 77 r°, r. 6—7 şi din' dzi şi di noapte	pag. 83 şi de dzi şi de noapte
pag. 156/f. 77 v°, r. 4 *hs.*	pag. 84 dumnedzeu
pag. 156/f. 77 v°, r. 12 sâca-va	pag. 84 va seca
pag. 157/f. 78 r°, r. 6—7 *râstignitul hs. cu cinstita cruce*	pag. 84 răsticnitul lu hs. cinstita cruce
pag. 158/f. 78 v°. r. 16 şi 159/f. 79 r°, r. 1 plinŭ de omini	pag. 86 de omeni plinu
pag. 159/f. 79 r°, r. 11 *pune*	pag. 86 pure (apoi s'a adaos *ne*, scritorul uitând însă să şteargă pe *re* a rămas «*purene*)
pag. 159/f. 79 r°, r. 12—13 *păcătoşii*	pag. 86 strămxbii (cf. mai jos : «atunce păcătoşii»)
pag. 162/f. 80 v°, 4—5 fiii *luminii* (cf. r. 6—7 luminaţii)	pag. 88 fii lumiei
pag. 165/f. 82 r°, r. 7—8 cu toĭag de vocu	pag. 90 cu toĭagul de focu
pag. 167/f. 83 r°, r. 1 *alţii ca soarele*	pag. 91 alţii ca [razele ?] soarelui
pag. 167/f. 83 r°, r. 2—3 ca hâr^{u}tiĭa	pag. 91 ca o hărtiə
pag. 170/f. 84 v°, r. 8 pre diĭavolŭ	pag. 93 pré de diĭavolulu
pag. 171/f. 85 r°, r. 6 i^{u}i	pag. 94 ĭa
pag. 171/f. 85 r°, r. 16 12 (ɛ̃ı)	pag. 94 doaosprădzece
pag. 173/f. 86 r°, r. 2 şi 3 înfrâmşate (1)	pag. 95 înfrâmsĭaţate
pag. 173/f. 86 r°, r. 5—6 turnure	pag. 95 turnurile
pag. 174/f. 86 v°, r. 2—3 înfrâmşĭate	pag 96 înfrămxseţate
pag. 174/f. 86 v°, r. 7 alal'ţii	pag. 96 al^{u}ţii
pag. 175/f. 87 r°, r. 12—13 neč[e] să sà facà *oameny*	pag. 96 nece a se face foameni 2
pag. 176/f. 87 v°, r. 10 şi urm. ioanŭ zlataustŭ înpâratulŭ a toatâ lumĭa	pag. 98 ioanŭ zlataustŭ, *învăţătorulŭ* a toată lume
pag. 176/f. 87 v°, r. 13—14 o amaru *celora* ce obiduescu pre mişei	pag 98 o amarŭ cela ce obideşte pe mişei
pag. 179/f. 87 v°, r. 11 *beţivilor*	pag. 100 beţiţilor
pag. 181/f. 90 r°, r. 10 căt arâ fi unŭ voĭnic	pag. 102 că ară fi unŭ voinicu

(1) Formă obicinuită şi în *Psaltirea scheiană* din *frumos* < **formōsus** ori chiar < lat.* **informosiare.** Astăzi se mai întrebuinţează încă în Maramureş. Notăm însă că la pag. 37/f. 18 r°, r. 6—7 aflăm şi *înfrâmseţéze.*

(2) Deci *foameni* nu e «în loc de *foameţi,* plural dela foamete», ci «prin-tr'o eroare grafică» subt influenţa începutului verbului *face* de mai nainte «pluralul *oameni*», cf. *Hasdeu, Cuvente,* II, p. 488, N. 88.

www.dacoromanica.ro

pag. 181/f. 90 r°, r. 14 ai cf. r. 11 ani)	pag. 102 ani
pag. 181/f. 98 r°, r. 15 acolo-i	pag. 102 acolo este
pag. 184/f. 91 v°, r. 13 sale	pag. 104 loru
pag. 185/f. 92 r°. r. 8 dă-i	pag. 104 dă
pag. 186/f. 92 v°, r. 4 5 aceĭa înşişi	pag. 105 ce înşişi
pag. 187/f. 93 r°, r. 3 sale	pag. 106 loru
pag. 187/f. 93 r°, r. 12 că aĭa-s fii lŭui dumne[dze]u	pag. 106 că aceĭa-s fiii lu dumnedzeu ·
pag. 188 f. 93 v°, r. 9 şi urm. că aceĭa gonescu *dinainté* sa durerilé réle. nu numai *înainté* lui. ce şi....	pag. 107 că aceĭa gonescu dirainte sa duhurile (1) şi căsurele relé. nu numai înrainte lui. ce şi...
pag. 192/f. 94 v°, r. 13 şi urm. *al'tora* le va fi trupul putreditŭ.	pag. 110 alţii le va fi trupul *putredu*
pag. 193/f. 95 r°, r. 9—10 ca pĭialia *porcilorru* (sic)	pag. 111 ca pielle porucilor u
pag. 194 f. 95 v°, r. 15 16 cu multă bucurie şi cu mare slavă	pag. 112 cu multă bucurie şi cu multă slavă.
pag. 196/f. 96 v° r 1—2 frămseţe-le	pag. 113 frămsĭaţe

In *Codicele Todorescu*	In evanghelia bogatului şi a săracului Lazar retipărită la *Gaster, o. c.*, p. 30—31 din *Cazania* dela 1581 :	In evanghelia bogatului şi a săracului Lazar retipărită de *C. Erbiceanu* în ed. Tetraevanghelului dela 1560 - 1 :
pag. 196/f. 96 v°. r. 16 şi pag. 197/f. 97 r°, r. 1 olovire	că'nfi 19)	că nfi
pag. 197/f. 97 r°, r. 5 uşei	porţiei (20	uşei
pag. 197/f. 97 r°, r. 6 plinŭ de punoi (2)	plinŭ de puroi 20)	cu puroi
pag. 197/f. 97 r°, r. 7 dın	de (21)	de n
pag. 197/f. 97 r°, r. 10 cânii mer°gĭa şi lingé	căini lingé 21	căinii mergé lingé
pag. 197/f. 97 r°, r. 13 la poala lui Afraam	în poala lu Avraamŭ 22)	la poala lu Avraam
pag. 198/f. 97 v°, r. 13 fiĭu	fiĭule (25	fii
pag. 198/f. 97 v°, r. 14 că ţéi l'uatŭ dul'caţa ta în viaţa ta şi Lazar aşiş derĭa rău.	că ţéi luatu dulcéţa ta în viaţa ta. e Lazarŭ aşijderé r u. acmu cice mângâe-se (25)	că ţi-ai luat tu dulcéţa ta în viéţa ta. Lazar aşijderé răŭ. acmu cicé mângâe-se
pag. 199/f. 98 r°, r. 4 ĭaste	întări-se (26)	întări-se

(1) Cf. pag. 193/f. 95 r°, r. 2 şi forma originală *puroi* <* lat. **pūrōnium** din **pūs**.

(2 In textul copiat a putut să fie scris *durile şi căsurele réle*, dacă nu este cumvă *căsurele* o interpolaţie.

www.dacoromanica.ro

pag. 199/f. 98 r°, r. 5 déicĭa	de acicé (26)	de icé
pag. 199/f. 98 r°, r. 8 elŭ dzise rogu-te amu părin'te	și acesta strigâ : rogu-te amu părinte (27)	rogu-te amu părinte
pag. 199/f. 98 r°, r. 9 să trimiț[i] pre el	să tremiți elŭ (27)	să tremiți elŭ
pag. 199/f. 98 r°, r. 14 acesta	cestŭ (28)	cest
pag. 199 f. 98 r°, r. 15 grâi lui Avraam	grăi lui Avraamŭ (29)	grăi lu *(sic)* Avraam
pag. 199/f. 98 r°, r. 16 Moyseĭu	Moysi (29)	Moisi
pag. 200/f. 98 v°, r. 5 și dzis[e] lui. de Moisy și de prorocii nu vor ascul'ta	zise lui : de Moysi și prorocii nu vor asculta (31)	zisc lui : de Moisi și prorocii nu vor asculta

Dacă facem acum o reprivire asupra deosebirilor înșirate pe două și trei coloane până aici, putem constată următoarele :

Codicele Todorescu foarte adeseori păstrează forme mai vechi, adică cuvinte de origine latină, unele dispărute din graiu în epoca în care scrià *Coresi*, cari în textele acestuia și în *Codicele sturdzan* ori sunt înlocuite prin derivate românești ulterioare din trupina primitivă, ori sunt înlocuite prin echivalente mai ales slavice : *gĭudecătorile—judecătile să—macară, sătosŭ—lipsitŭ, tunuri—tunete; blare înblare, blatŭ—înbla ŭ, viiaré—înviere, dzisa—povelenia, acmu—acum, mișéle—becisnice, înfrâmșate—înfrâm'șiațate,* etc. Altădată se întâmplă tocmai întors : *făcutunéu faptu-néu ; rod, rudenie — gintu, priimascâ—cheme, ĭară—e, ai—ani, aĭa-s—aceĭa-s, punoi,* dar și *puroi—puroi*, ș. a.

In locul unor cuvinte slavice vechi păstrate în *Codicele Todorescu* se pun în celelalte ori cuvinte latinești fabricate după modelul celor slavice, ori cuvinte de altă origine : *préslăvim—pre cⁿnlămŭ, zidiș'— întemeĭaș*.

Uneori *Codicele Todorescu* ne păstrează textul autentic față de cel corupt al lui *Coresi* ori al *Codicelui sturdzan* : *că* **pre noi** în loc de *că* **noi** au pus *dmnedzeu*, cum erà în textul copiat, față de *că noao au pusŭ dumnezeu*, **trupulu—ș[i]** — *trupușulŭ*, **cinsté**—*cinste*, **în** *acela čas—erà acela čas*, **arhagghelŭ**—*arhaggle*, **veciuului** — *fečorului*, **întrunn'sâ** (= întru-n'sâ)—*într-însu, ceĭa čiae*, **cinurile svñte**—*cinurele sfñțiloru sfñte*, **curatâ**—*cu alte*, **s-au** *svrᵈșit—cu săvrᵈșitu*, **eu am în toate dzile a duce** *fapte bune câtrâ hs—eu amu duce fapte bune în toate dzile cătrâ hs*,

www.dacoromanica.ro

de **cârârile** *vostre fugiĭu eu—de ocărâle voastre fugiĭu eu, că în toate dzile vedéi* **cumu le ĭaste**—*că în toate dzile vedei cum petrec oamenii cu ruga lu. D., vorŭ învie din'* **mare** *și din toate adâncurile pământ'lului—voru înviĭa din morte di'n toate adâncurilĭa pământului,* **hs.**—*dumnedzeu,* **râstignitul hs. cu cinstita cruce** *răsticnitul lu hs. cinstita cruce,* **luminii**—*lumiei,* **pune**—*purene,* **păcătoșii**—*strămnbii, alții ca* **soarele**—*alții ca soarelui, neč[e] s*[a] *sâ facâ* **oameny**—*nece a se face foameni,* **celora**—*cela ce, ceĭa ce,* **beșivilor**—*beșiților,* **dinainté**—*dirainte,* **î**[n]**nainté**—*î*[n]*rainte,* **al'tora**—*alții,* **porcilorru**—*poruciloru,* poate **dureryle**—*duhurile.*

Dar, natural, se întâmplă și întors: *cele* **cela,** *de-l î*[n]*n alŭ*—**den alŭ,** *că lun'gârăbdare*—**cu** *lungârăbdare, strigai*—**stricai,** *iar*[u]*tâ-se domnul*—**arâtâ-se** *domnulŭ, învădzător' acelor fost-au pavel'ŭ*—**văzătorĭu** *fost-au pavelŭ, codrulŭ*—**codru,** *firovimŭ* **heruvimi;** *îngerul cela ce străjuĭa mun'ca dzise*—**și dzise îngerul cela ce strejuiĭa munca,** *avucut f*[u]*cut, frate pre frate*—**frate de frate,** *fiermi* **feri,** *unne*—**unde,** *nâroador*—**nâroade,** *mâna*—**inima,** *se oprirâ*—**se opri,** *pierdzi*—**perdeți,** *pri*[n] *vaptele tale*—**pré** *faptelé tale, împâratulŭ* **învățătorulŭ,** *pre*[n] *cruce* **pré** *cruce, putreditŭ*—**putredu.**

Vor fi interesante și altele dintre formele înșirate paralel, dar merită deosebită atențiune cuvintele *îngerii toți* **asculțirâ-s[e]** *grăindu* față de *îngerii toți ascuțirâ-se grăindŭ* din *Cazania* lui *Coresi*, căci ne dovedește până la evidență, deși într'un mod foarte curios, că **unul și acelaș text corupt a fost utilizat de Coresi și de copistul Codicelui Todorescu.** Cel care-l scrisese ori chiar tradusese poate gândindu-se deodată la formele *asculta*ră-*se* și *audziră-se* făcù din ele în graba condeiului contaminația *asculțirâ-s[e],* pe care copistul *Codicelui Todorescu* ne-o păstră neatinsă, *Coresi* însă o îndreptă în *ascuțirâ-se,* deși cuvântul acesta n'are rost în text. Dar greșeli de felul acesteia a mai făcut el și de altădată. Așà bunăoară în *Psaltirea scheiană* la ps. LXVIII, v. 6 (pag. 207, r. 3) găsim scris *ascuseră. Coresi* a transcris și el în *Psaltirea* sa *ascuseră,* cu toate că în realitate trebuià scris *ascunseră.* La ps. LXXI, v. 15 al *Psaltirii scheiane* (pag. 222, r. 10) se vede scris *arul Araviei,* la *Coresi* deasemenea *arulŭ Araviei.* Amândoi au transcris forma greșită a originalului *arul[ŭ]* în loc de *aurul[ŭ]* (1).

(1) I. A Candrea, *Monumentele cele mai vechi de limbă românească,* în *Noua rev. rom.* din 1901, No. 37, pag. 22.

www.dacoromanica.ro

Pentru felul de a lucrà al lui *Coresi* şi al ucenicilor lui e foarte caracteristică paralela ce am făcut-o între evanghelia bogatului şi a săracului Lazar din *Codicele Todorescu* şi cele două redacţiuni ale lui *Coresi.*

a) De cele mai multe ori textul *Codicelui Todorescu* se potriveşte cu redacţia dela 1560 61, dar se deosebeşte de cea dela 1581: *uşci, din—de'n, cânii mer'gĭa şi lingé—căinii mergé lingé, la poala, îngropatŭ, fiiu—fii, deicĭa—deicé* faţă de *porţiei de, căinii lingé, în poala, îngrupatŭ, fiĭule, de acicé.*

b) Altădată se potriveşte cu cea dela 1581, dar se deosebeşte de cea dela 1560—61: *plinŭ de punoi—plinŭ de puroi, grâi lui Avraam* faţă de *cu puroi, grâi lu* (sic) *Avram.*

c) Uneori se unesc cele două redacţiuni ale lui *Coresi* între sine, dar se deosebesc de textul *Codicelui Todorescu: câ'nfi, puroile, întări-se, să trimiţi elŭ, cestŭ, Moysi, zise lui: de Moysi şi prorocii nu vor asculta, acmu cicé mă'ngăe-se,* care din *Codicele Todorescu* chiar lipseşte cu totul, faţă de: *olovire, punoile, ĭaste, să trimiţ[i] pre el, acesta, Moyseĭu, şi dzise lui. de Moisy şi de prorocii nu vor ascul'ta.*

d) In sfârşit se întâmplă că nici una dintre cele trei redacţiuni nu se potriveşte cu alta: **şi** *Lazar aşiş"derĭa rău*—**e** *Lazarŭ aşijderé rău—Lazar aşijderé rău*; **elŭ dzise** *rogu-te*—**şi acesta strigâ** *rogu-te—rogu-te.*

Cum să ne putem explică aceste potriviri şi deosebiri, căci copistul *Codicelui Todorescu* de bună seamă nu s'a priceput să facă o contaminaţie din cele două redacţii ale lui *Coresi?* Negreşit numai aşà, că şi *Coresi* şi copistul *Codicelui Todorescu* modificau în textul original.

De câte ori textul *Codicelui Todorescu* se potriveşte cu vreo redacţie de a lui *Coresi*, putem fi siguri că tot *Coresi* a aflat de bine să facă în ceealaltă oarecari schimbări. Aşà, de pildă, în textul original a trebuit să fie scris *uşei*, cum aflăm şi în cea mai veche redacţiune a lui *Coresi,* dar în redacţiunea de mai târziu a schimbat acest cuvânt în *porţiei.* In cea dintâi redacţiune a sa *Coresi* a înţeles rău cuvintele *grăi lui Avraamŭ* şi le îndreptă greşit în *grăi lu Avram*, unde *lu Avram* ar fi dativ, de fapt însă *lu* trebuià să fie dativul pronumelui personal, care a avut şi are numai forma *lui.* In redacţia a doua *Coresi* băgă de seamă că greşise şi-şi îndreptă greşeala, ş. a.

De câte ori se potrivesc cele două redacţiuni ale lui *Coresi,* mo-

www.dacoromanica.ro

dificarea a trebuit s'o facă copistul *Codicelui Todorescu*. Astfel el n'a înțeles ce poate fi *câmhi* (< gr. καμουχάς 'stofă orientală') — transcris de *Coresi*, cum am amintit, greșit după analogia lui *hi—fi*, *hier—fier* în *ca'nfi*—și l-a înlocuit cu *olovire*; n'a priceput pe *întări-se* și l-a înlocuit cu *ïaste*, etc.

Când nu se potrivește nici una din cele trei redacțiuni cu alta, ni se pare că avem a face cu niște interpolații individuale de ale copistului ori de ale tipografului: cuvintele interpolate trebue că lipsiau din textul original. Așà e foarte probabil că în original lipsiau *și* și *e* dinaintea lui *Lazar așiș'derïa rău*, ca și *elă dzise* și *și acesta strigâ* înainte de *rogu-te amu părinte*, etc.

N'am făcut comparație în privința omisiunilor și a variantelor de text între predica «*Zise Domnul*» a *Codicelui sturdzan* și *Tl[a]covanie eũgliei dela gïu[de]ță* din *Codicele Todorescu*, căci ne-a fost peste putință din mai multe motive pe cari le vom vedeà mai jos.

Această bucată, pe care *Hasdeu* o datează «circa 1600» și o publică între «Textele măhăcene», fiindcă e legată din întâmplare între două bucăți măhăcene, una de pe la 1600 și alta dela 1619 — deși, cum vom vedeà, locul i-ar fi între «Textele bogomilice» —, nu e scrisă de popa Grigore și de bună seamă e mai veche de 1600. In felul cum o aflăm în *Codicele sturdzan* adică nu e nici o «compunere originală, o predică improvizată» (*Cuvente*, II, p. 224), ci o contaminare încă neisprăvită a *Tl[a]covaniea de gïu[de]ță* și a variantei acesteia, care se începe cu «*Așïa grăïașle dñdzău botedzaților*», pe cari în *Codicele Todorescu* le aflăm la pp. 201—240, iar pricina că «autorul, nu îndestul de cărturar, se repetă necontenit, deși ici-colea observă el însuș și șterge ceeace scrisese (*Cuvente*, II, p. 224, este că nu erà hotărît totdeauna pe care din cele două texte să și-l aleagă, ci mai bine le puneà pe amândouă.

Comparația ne-o îngreunează faptul că din *Codicele Todorescu* s'au pierdut două foi (p. 203—206) dela începutul «*Tl[i]covaniei eũgliei de gïu[de]ță*». In partea aceasta însă contaminatorul se țineà mai mult de textul «*Tl[a]covaniei*», al căreia titlu altfel uită să-l scrie, ori poate nu-l scrie intenționat, căci după ce citează textul vechei «evanghelii de ğudeță» (1) începe să continue cam în acelaș chip,

(1 Cf. textul lui Coresi: «Zise Domnulŭ cându va veni fiïulŭ omenescŭ în slava lui. și toți sfinții îngeri cu nusulŭ....»

www.dacoromanica.ro

până când în «*Aşĭa grăĭaşte dñdzău botedzaţilor*» despre cele cuprinse în această lacună se vorbeşte numai la sfârşit. Tocmai de aceea ne-am luat voie să întregim în transcriere între semnele [ ] lacuna în felul cum aflăm textul în codicele popii Grigore, căci credem că deosebirile n'au putut fi de tot mari, mai ales că şi după lacună mersul ideilor este tot ca în *Tl^acovanie*, deşi textul îl aflăm şi către sfârşitul variantei «*Aşĭa grăĭaşte dñdzău botedzaţilor*». De unde însă începe să explice că «ce ĭaste nâravul dracului», deşi păstrează mersul ideilor din *Tl^acovanie*, totuş urmează mai mult textul variantei «*Aşĭa grăĭaşte dñdzău botedzaţilor*» şi încheie cu «dereptŭ acéĭa toţi creştinii să se precépă cuvântului lu hs. cela ce se zice întru sfânta evanghelie» — iarăş cam ca în *Tl^acovanie* — probabil fiindcă nu mai ştià cum să continue după ce textul celor două variante de aici încolo erà cu totul diferit. Sfârşitul *Tl^acovaniei*, care lipseşte din predica «*Zise Domnul*» a codicelui popii Grigore (ne putem închipuì încheierea unei predici fără invocarea Sfintei Treimi şi fără «amin›?, face cam o foaie de text.

Lipsa de rotacism în predica «*Zise Domnul*» din «Textele măhăcene» se explică aşadară prin împrejurarea că ea e o contaminare a două texte cari nu prefac niciodată pe *n* între vocale în *r*.

Imprejurarea că predica «*Zise Domnul*› din *Codicele sturdzan* este o contaminare nesfârşită a celor două texte păstrate în *Codicele Todorescu* hotăreşte definitiv chestia raportului acestuia faţă de cel dintâiu: **Codicele Todorescu nu poate fi copie de pe Codicele sturdzan, căci nu ne putem închipuì că două texte complete s'ar fi putut prelucrà după unul necomplet**, chiar şi dacă şi în acestea aflăm unele repeţiri proprii predicei «*Zise Domnul*».

Ce priveşte cele două variante, titlul numai românesc al celei dintâi, şi numai slavonesc — altfel, cum vom vedeà, corupt — al celei din urmă s'ar părea că ne lasă să conchidem că, în vreme ce a doua ar fi traducere sau prelucrare din slavoneşte, cea dintâi ar fi o prelucrare originală românească în care s'a întrebuinţat, afară de textul vechei «evanghelii dela ğudeţŭ›, textul ce'eilalte, mai ales după ce în «*Aşĭa grăĭaşte dñdzău botedzaţilor*» — ce e drept, alăturea de forme mai nouă ca «*sănteţi*› (p. 239/f. 116 r°, r. 15), etc. — aflăm, afară de *samă* cu înţesul original de număr, *ogodişi* şi *ogodeşti* (< p. sl. ѡ҃тодити

www.dacoromanica.ro

ἀρέσκειν, 'placere') forma originală —, în *Tl«covanie* în locul lui *ogodiși* e *îngăduiși*, dar tot *ogodești*, iar în predica «*Zise Domnul*» din *Codicele Sturdzan* găsim *îngăduiși* și *îngădueșli* ; în «*Așia grăiaște dñdzău botedzaților*» aflăm cuvântul mai rar *čohai*, care în predica «*Zise Domnul*» s'a păstrat în forma *čiuai* (= *cioae* < it. **acciajo**, *Hasdeu, Cuvente*, I, p. 273, Nr. 36) față de *badică* (< ung. **bádog** din «*Tl^acovanie*». *Agerilor* — în loc de *îngerilor* — în aceasta din urmă e de bună seamă o greșeală de cetire și copiare.

Cu toate acestea lucrul stă cu totul altfel. Nimeni nu poate tăgădui aspectul de predică al variantei *Așia grăiaște dñdzău botedzaților*» (1). Și de fapt originalul a trebuit să fie *Tl covanie evgliei dela ğu[de]ță*, această «predică improvizată și «compunere — altfel — originală» românească, în care pe lângă textul «evangheliei dela gĭudeță» în forma sa cea veche se pot observà și unele reminiscențe din cărțile bogomilice privitoare la venirea de apoi și mai ales din «Faptele Apostolilor» (2), căci în varianta «*Așia grăiaște dñdzău botedzaților*» se reproduc din ea părți cari sunt citate din însaș «evanghelia dela gĭudeță», d. e. «veniți blsviții, de pârin^ntele mieu [de dobândiți, ori moșteniți] ce înste gâtită voao. înpără[ți]ia dinŭ tocmala l'umiei» pag. 232—3 f. 112 v° 113 r° (3) și «duceți-vâ dela mene blâstămaților de voi în [f]ocul de vĭac cela ce ĭaste gâtit dracilor și îngerilor lui» (pag. 235 f. 114 r°) (4), apoi se vorbește de mai multe ori de «gĭudeț» și de «dzuoa de gĭudeț»: «au doarâ gâtise eu focul și gĭudețul voao» (pag. 236 f. 114 v°), «ce dereptate n'aveți să dați la dzuoa de cĭudeț să nu fiți blâstâmați de pârintele di'n cerŭ la svân'tul cĭudeță» (pag. 237 f. pag. 115 r°). Cine-và adică, poate chiar un copist, copistul copiei

(1) De pildă îndată la început e evidentă «tàlcovania : «aceĭa vor sta dederép'ta lui hs. dzice că vor sta, cine cum ș-au gătat întru veciĭa netrecută...», etc.

(2) Notăm aici că înșirarea năravurilor dracului sau trupului pare a fi reproducerea înșirării faptelor trupului din Apostol», Galath. V. cf. fragmentul publicat de d-l N. Iorga în *An. Acad. Rom. seria II, t. XXVIII, Mem. secț. literare*, pag. 103: «célé ce sântu préĭubire, curvie, necurâție, mâniecie, ale dracului slujirile, otrăvirile, stricăciuné, vrajbele, râzboaele. urâcĭunile, urgiile, întărâtările, pârâle, rélele, uciderè, beția cu cimpoi, glăsire»,

(3) Cf. *Tetraevanghelul* lui Coresi în ed. C. Erbiceanu, București 1889, pag. 59.

(4) Cf. *ibid*, p. 60.

www.dacoromanica.ro

de pe care s'au scris textele corespunzătoare ale *Codicelui sturdzan* și *Codicele Todorescu*, voind să-i dea un caracter mistic și o proveniență dumnezeească cărții sale a făcut într'un mod care nu tradează multă îndămânare în stil—o introducere la «tl^{k}covania evangheliei dela gĭudeț̆ŭ», pe care n'a avut dibăcia să o prefacă într'un mod mai simțitor, decât că i-a schimbat șirul singuraticelor părți punând pe una, care se află mai înainte, mai îndărăt, și întors, iar la capăt a adaos aproape neschimbată o parte dela sfârșitul *Legendei Duminecii,* pe care pentru a face comparația mai ușoară o reproducem întocmai din *Codicele sturdzan* (pag. 15—16): «Așa-mi agĭute maica mĭa ceâ précurata, și serafimii miei, ceĭa cu căte șase arepi de focu. și herovimii miei, ceĭa cu vedére multă, și sfĭtul mieu Ion, că ačastă carte e scrisă de tat^{k}l mieu, cela nev^{k}dzutul de'n cerĭu, și ĭară omul cela ce să va aflà de va dzice. că nu e de domnedzeu faptă, ce va dzice. că-i de mâ'nră de om despre pământŭ. acela să fie blâstematu la dzuoa de giudeț̆u. și să se spargâ ca sodomulŭ. și ca gomorul. și să fie datu sofletul lui în mă'nrule dracului. de-lu voru duce în focul. cela nestinsul. în gotoviré dracului. și îngeriloru lui». (*Cuvente*, II, p. 52—53). In sfârșit în fruntea contaminației înjghebate în chipul schițat mai sus a pus titlul slavonesc al *Legendei Duminecii* (слово и̑ повѣсть и̑же ѡ̑ гн нашемь їс χс=«Cuvântul și legenda care[-i] dela Domnul nostru Isus Hristos», cf. titlul scris de popa Grigore la pag. 126 a *Codicelui sturdzan*: ‹ *Povéstĭa sfintee Dumirici. Scriptura Domnului nostrua lui Iis. Hs.* (v. *Cuvente*,I I, p. 43), pe care copistul *Codicelui Todorescu*, care nu ni se pare să fi știut multă carte slavonească, căci toate titlurile slavonești le scrie rău, și nici nu prea controlà cum și ce copià, despre ce am avut ocazie să ne convingem, ni l-a păstrat corupt scriid пост̃ în loc de повѣсть.

Cu aceasta iată-ne ajunși iarăș la un punct pe care trebue să-l lămurim.

Este «Povestea sfintee Dumireci» scrisă de popa Grigore din Măhaciu originalul de pe care copià copistul *Codicelui Todorescu*, ori și popa Grigore își copià legenda, al căreia text e acelaș cu textul din care rupse și copià o bucată copistul codicelui de care vorbim, de pe un manuscript mai vechiu? *Hasdeu* o consideră de o «redacțiune» sau o traducere făcută de însuș popa Grigore și crede că acesta «în orice caz aveà dinainte-i un text oarecare paleo-slavic, căci din totalitatea lucrărilor sale se vede

www.dacoromanica.ro

că el nu știa grecește» (1). După ce însă în cele de până aici ne-a reușit să dovedim pe deplin că copistul *Codicelui Todorescu* n'a copiat de pe *Codicele sturdzan* nici textele bogomilice, nici predica «*zise Domnul* , cari sunt mai vechi decât *Legenda Duminecii*, cu atât mai puțin ne vine să credem că ar fi copiat-o pe aceasta. Mai de grabă credem că însuș popa Grigore n'a săvârșit altă muncă decât aceea de copist.

Dar însuș textul legendei ne lămurește pe deplin privitor la acest punct. La pag. 5 a *Codicelui sturdzan* cetim: nu știți că ve'nreré mare. eu mă răstigniĭu printru voi. cu sulița mă împunser^{k} în coaste. cu trestie mâ ucidé pre capu. e în mânu și în picĭoare, ei mi bâtur^{k}, g^{k}voazde. e cu oț^{k}t și cu fiĭare mă adăpar^{k}. dereptu să lasu voao lége, și mâ saĭu în tical^{k}». Ce poate să fie acel «mâ saĭu în tical^{k} se întreabă *Hasdeu* în *Cuvente*, II, p. 63, fără a-i puteà da vreo explicare? După părerea noastră în partea întâie e o simplă greșeală de copiare născută din confundarea lui *â* din *mâ* și *lâsaĭu*, iar în a doua acel «*ticală*», după care *Hasdeu* pune în transcriere semnul întrebării, trebue să fie substantivul din care s'a derivat adjectivul *ticălos*, de aici apoi *ticăloșie*, și care are aceeaș trupină cu verbul *a se ticăi*, din care se derivă *ticăit* și *ticăeală* (2). Nu știm care poate fi etimologia acestui cuvânt (*Cihac, Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, II, pag. 408, îl derivă din p. sl. ТЫКАТИ 'pungere, tangere, trudere'), dar înțelesul care rezultă din explicarea dată mai sus se potrivește foarte bine în textul citat din «Legenda Duminecii»: «*mâ [lâ]saĭu în tical^{k}*», adecă în «*umilință, osândă, suferință, ticăloșie*». Ori să fie chiar cuvântul «*ticăeală*», care s'ar fi scris greșit? Mai notăm aici numai, că copistul în acest scurt citat scrie când *e* ca în textul cel vechiu, când *și* cum vorbià el.

La pag. 9 cetim: «și voĭu treméte ĭară spre voi. niște pasări cu capetele cât de bou, și pénele lor vor fi ca u coseț^{k} de ĭarĭa despletit^{k}», iar *Hasdeu* (*Cuvente*, II, p. 63 se întreabă: «u coseț^{k} de ĭarĭa despletit^{k}...? să fie oare «o cosiță de *hidră* despletită»? adică ĭarĭa=ὕδρα?» Dar și aici n'avem decât o simplă greșeală de copiare și textul se va întregì așà: «ca u coseță de *[mu]ĭarĭa* despletită». Nici nu ne putem închipuì «cosițe» decât numai la «muieri».

(1) *Cuvente*, II, p. 31.

(2) v. și M. Gaster, *o. c.* II, p. 541: *ticală* sf. (le) misère.

www.dacoromanica.ro

In «rutesu vo aceĭa ce voru asculta. şi voru priimi. čast[ă] carte, de o voru învăţa. eu le voĭu da dulcéţa. raĭului. în vecie de vécŭ» (pag. 17), unde avem o anacolutie *(vouă—le)*, se va întregì *vo* în *vo[ao]*, deoarece popa Grigore în grabă a crezut că scrisese cele două litere *(ao)* încă când abià isprăvise pe cel dintâiu *o* (1). Cât pentru *rutesu* cu înţelesul de «iară, iarăş», cf. *Codicele voroneţean:* pp. 37, r. 3; 57, r. 14; 90, r. 14; 135, r. 9; 165, r. 10.

Aceste trei greşeli ne dovedesc de ajuns, că *Legenda Duminecii* a fost numai copiată de popa Grigore, nu şi tradusă. Un singur lucru ar puteà să trezească în noi nedumeriri din acest punct de vedere: rotacismul, căci altădată, când copiază popa Grigore, de pildă în fragmentul III (*Intrebare creştinească*), nu schimbă pe *n* intervocalic în *r* decât la sfârşit în notiţa originală. Probabil însă de astădată el copià de pe un text rotacizat. Dar chiar să nu fi copiat de pe un text cu rotacism, oare noi totdeauna scriem în acelaş chip, nu ne lăsăm călăuziţi odată de un principiu altădată de altul? Cu atât mai mult s'a putut întâmplà aceasta cu popa Grigore, care copiase fragmentul III numai la 7 ani după copiarea textului de care vorbim.

Ce priveşte constatarea lui *Hasdeu* (*Cuv.* II, p. 484) că „fraza: *o amar preotul cela ce nu e destoinicz şi cântâ leturghie, cum nu se pocăeşte, ce să lasă focului de vecu* (*Cod. sturdz.*, p. 99; *Cod. Tod.* p. 178/f. 88 v^0, r. 12 şi urm.) a fost aproape literalminte reprodusă de popa Grigorie în «Legenda Duminecii»: *vai de preotul cela ce no-i dostoinicŭ şi cântă leturghie, cum nu se pocăĭaşte, ce să lasă focului de vécu* (*Cod. sturdz.*, p. 13), o putem acceptà şi noi întocmai, dar ar trebuì să adaugem că a intercalat-o cu ocazia copierii.

Tocmai ce a făcut autorul variantei «*Aşĭa grăĭaşte dĭdzău botedzaţilor*» cu sfârşitul *Legendei Duminecii*, a făcut şi autorul predicei «*Fraţi dragi*» din *Codex sturdzanus* cu începutul acestei variante. L-a întrebuinţat în compilaţia sa, „cea mai de pe urmă din scrierile“ popii Grigore, „opera bătrâneţelor sale, după aproape patruzeci de ani de preoţie“, cum crede *Hasdeu*, dar care altfel «ne prezentă o limbă mult mai veche decât aceea din publicaţiunile lui *Coresi* şi din Catehismul dela

1) Se poate însă să se fi omis şi numai singur *o* şi atunci textul s'ar cetì: «rutesu voa[o] ceĭa ce voru...»

www.dacoromanica.ro

1560) şi poate foarte uşor să fie numai o copie de pe un text anterior, căci anumite greşeli în scriere p. 235: *pă[mă]ntulu*, p. 239: şi *mil[a l]ui*, *bu[cu]rie*, p. 239 240: *[ş]i*, p. 241: *făgă-[du]ila*, p. 242: *cădé cădé* (sic *în ispite*, p. 243: *hiclénul în* =în *dracul ce cu h[ic]linşigul său*, p. 244: *oame[ri]*, p. 245: *cu[vântulu]*, apoi confundări de litere, etc.) ne lasă să bănuim şi aceasta, amplificând un *Tatăl nostru cu tâlc* mai scurt, de cari se vede că circulau mai multe pe la sfârşitul secolului al XVI-lea şi începutul secolului al XVII-lea, căci *Cipariu* încă aveà două foi din un astfel de manuscript 1).

La cea dintâi privire însă s'ar părea lucrul tocmai întors, adică că autorul variantei «*Aşĭa grăĭaşte dñdzău botedzaţilor*» şi-ar fi compilat începutul acesteia din predica «*Fraţi dragi*» completându-l, mai ales după ce acest început e aproape identic cu unele părţi din predica amintită, iar despre sfârşit ne-am convins că şi l-a alcătuit tot aşà. Iată pe două coloane părţile cari ne-ar puteà face să credem aceasta:

«*Fraţi dragi* în *Cod. Sturdz.* p. 234.

evglie. dzice. aşa amu să vă rugaţi voi . *voi botedzaţii ce seţi în numele tatălui şi fiĭului şi dhului sfntŭ.*

pag. 234—236.

evglie. dzice. tatălŭ nostru cel ce eşti în ceriure . ace şi înţelepciure sufletului şi în iremu se înalţi asupră de ceriu. că domnedzeu. elu au faptu ceriulu şi pa mă]ntutu. văzdzutele toate şi nevăzdzutele. *elu ţéu datu trupu. dintr o fărnemică. elu ţéu datu vărtute elu ţéu datu okii şi măru. şi pičoare. spre sila lui stai în purăncita lui se înbli în léjé lui. că elu ţéu datu viĭaţa şi dzile cu samă şi čas de moarte.* şi înviere de'n morte.

Cod. Todorescu p. 221/f. 107, r. 2 sq.

Aşĭa grăĭaşte dñdzău *botedzaţilor ceĭa săn'tu botedzaţi. î ntru numele părintelui. şi a fiĭului. şi a dhului stŭ.*

pag. 221 f. 107 r , r. 11 şi continuativ pagina următoare:

ĭară dzice hs. eu vâ ded]u] oamenilor trup. de'ntru fârnemică şi vrtute. şi oki şi mânule. şi pičoarele. şi spre sila dumnedzăului nostru. să înblaţi. şi toate podoabele. şi frămseţile. şi darurile. eu acĭalé dedu voao. şi spuş voao. ce-i pre suptu cer. şi spre faţa pă-

1 Cipariu, *Principii de limbă şi de scriptură*, Blaj 1866, p. 114. Nota lui Hasdeu din *Cuvente*, II, p. 117: «Cipariu, *Chrestomatia*, p. 114, — Pentru limba acestui manuscript cf. *Arhiv pentru filologie şi istorie*, Blaj 1867, p. 433 6 , e greşita. La nici unul din aceste locuri nu se vorbeşte despre vreun tâlc de «Tatăl nostru .

www.dacoromanica.ro

și între elu s„ stai cu peliţa și cu sofletul să dai răspunsu. de cei lucrat cu peliţa. *nece cu u kipu nu poţi tréce dé acé.* tatăl dzice. fii buru, ca dzise elu de se fii fiiulu lui de se înpli cuvântul lui și făgăduita ta. ce se dzice bootegĭuré ta. de se dobândeşti ocina în ceriu și dulcaţa raiului. și casa tatălui tău. *se te vrăjmaşul. ânşĭal*[a] *că totu menčurosul tată-i e dracul.*

măntului. cătu-i tot. *dereptu ce vâdedĭu. dereptŭ să înblaţi. în léčĭa lui dumn'dzău.* și să cunoaşteţi pre hs. *că dumn'dzău vă dóde viţaţâ și dzile cu samâ. și čas de moarte și î n cins'te lui dumn'dzău să staţ[i]. cu trupulŭ și cu sufletulu vostru. și nič[e] într-u kipŭ nu puteţ[i] tréce dé acĭaĭa* ce vâ. pâzyţ. voi oamenilor derep t] sa fiţ[i] fii și svântului dhu. *de să nu vâ înşelaţ[i] cumva să slujiţi dracului. că tutoror oamenilor celor men'cinoşilor tată li-e dracul.*

Dar partea: «*dece se te rupsere dela tatăl tău de'n ceriu duce-te-veri cu elu. în focul nestinsu. și întru 'ntunérecul dé afar întru viermii neadormiţi. ĭuo e scărčcaré dinţiloru. și plângere cu amaru și toată mu'nca. că elu cu păcatul între și gâmbosésţe omul. ainte păha măndria. trufa. lăcomie beţiia revniré. léné. corvie. fortuşago. și după acéĭa toată nedereptaté*», al căreia început ne reaminteşte «evanghelia dela ğudeţŭ» («duceţi-vă dela mine blăstămaţilor în focul vécilor. ce e gătit dracului și îngerilor lui») o aflăm în trăsăturile sale principale — mai ales înşirarea năravurilor dracului — atât în varianta noastră, cât și în predica «*Zise Domnul*» a *Codicelui sturdzan* sau *Tl'covania eŭgliei dela ğu/de/ţŭ* a *Codicelui Todorescu*, o dovadă aproape hotărîtoare că nu predica «*Fraţi drugi*» e originalul din care se compilează, ci varianta «*Aşĭa grăĭaşte dñdzău botedzaţilor*». Autorul predicei «*Fraţi dragi*» aşadară n'a făcut altcevà decât a completat un *Tâlc de Tatăl nostru* întreţesând și rotacizând — pentru uniformitate — începutul variantei «*Aşĭa grăĭaşte dñdzău botedzaţilor*»

Se poate însă și să ne înşelăm, induşi fiind în eroare de idea ce ne-am făcut-o despre *Codicele Todorescu* și raportul acestuia faţă de *Codicele sturdzan* studiind textele dinainte de această variantă, și să se fi petrecut lucrul tocmai întors decât cum credem noi. Cu toate acestea n'am aveà de ce să ne schimbăm părerea alcătuită despre acele texte pe baza unui studiu amănunţit și conştiinţios, căci varianta «*Aşĭa grăĭaşte dñdzău botedzaţilor*» și aşà nu are deosebită importanţă, dată fiind împrejurarea că e de o dată mai recentă decât ele, după cum am putut constată din însăş scrisoarea, apoi din numerotarea din nou a caietului în care s'a scris, din împrejurarea că sunt numai

www.dacoromanica.ro

15 rânduri pe o pagină și peste tot din întreagă înfățișarea. In orice caz însă merită să ne ocupăm la acest loc cu ea și numai pentru a constată modul de naștere al unora din cele mai vechi și mai lățite cărți ale noastre, cari au servit sute de ani și mai servesc încă și astăzi de hrană sufletească cărturarilor dela sate.

Ne vom opri puțin și la *Cugetări în ora morții*, despre care *Hasdeu* zice că «în totalitatea sa, nu este o copie după o operă anterioară a unui alt autor, și nu este iarăș o traducere dintr'o limbă străină, ci trebue considerat ca o lucrare proprie a necunoscutului cărturar român de pe la 1550, căruia îi datorim interesanta colecțiune de apocrifuri bogomilice din volumul lui popa Grigore» (*Cuvente*, II, p 436), pentru a constată întru cât sunt adevărate aceste afirmațiuni și întru cât nu.

Fie autorul bogomil, cum credeà *Hasdeu* — și e mai verosimil — ori nebogomil cum afirmă D-l *D. Rousso* (1), el n'a făcut altcevà decât a pus la olaltă mai multe texte cari erau în oarecare legătură și pe cari ori le-a tradus singur, ori le-a aflat gata traduse din slavonește în textele vechi ale traducătorului maramureșean. Acesta erà felul de lucrare al bogomililor slavi, pe care se vede că l-a imitat și cărturarul român. Literatura apocrifă a bogomililor nu este tocmai originală». «Ei s'au mărginit, în cea mai mare parte, a preface după chipul lor din grecește diferite apocrifuri de fabrică bizantină, alegând mai de preferință pe acelea în cari pe de o parte figurează arhangelul Mihail, iubitul sectei, iar pe de alta se cuprinde antagonismul între suflet și corp, sau lupta între bine și rău, sau contrastul între paradis și infern, mai în sfârșit cevà în spiritul doctrinei dualistice» (*Cnvente*, II, p. 254), iar cărturarul nostru «cetind mereu și transcriind la cărți poporane, se vede că s'a încercat odată a croi și el, bine-rău, o nouă carte poporană, tot așà cum s'au croit atâtea alte e mai nainte sau mai în urmă: printr'o amalgamare, mai mult sau mai puțin dibace, a unor rapsodii eterogene» (*Cuvente*, II, p. 436. «Insuș compilatorul indică până la un punct, poate numai până la o redacțiune ulterioară definitivă», zice *Hasdeu* (*Cuvente*, II, pag. 436), «independența diferitelor sale materialuri, punând după fiecare din ele niște steluțe și începând pe fiecare cu câte o literă majusculă scrisă cu roșu. Intr'un loc la pag. 90, noua bucată poartă chiar un fel de titlu deosebit: «*Darurile și frâmsețe derepților la*

(1) *Studii bizantino-române*, Bucuresti 1907, p. 27.

www.dacoromanica.ro

dzua de ğodeţu». Ba autorul face chiar unele citaţiuni, apoi «fericirile» sunt înrudite cu «fericirile» evangheliei vechi a traducătorului maramureşean (1), împreună cu partea I. (« *Vedeţi-mâ fără glas...*»), care are asemănări izbitoare cu *Rugăciunea lui Neagoe Basarab, care a făcut la eşirea sufletului seu*, nu sunt decât nişte fragmente ale celei mai vechi traduceri din *Evhologiu* sau *Molitvenic*, partea a II-a (« *Aşà se roagă...*») e prelucrare din *Dioptra*, partea a III-a (« *Iarâ cându voru bucina...*) din *Dioptra şi Efrem Sirul*, fragmentele IV—V (« *Darurile şi frâmséţe dereptilorŭ la dzua de ğodeţu*»), X (« *Oamenii botedzaţi...*) şi XI (« *Iarâ călugării...*») poate din « *Viaţa lui Vasile cel nou*» (2). In *Codicele Todorescu* —jude-

(1) Cf. N. Iorga, *Ist. lit. rel.*, p. 27, Nota 1; Cf. Gaster, *o. c.* I, p. *8—9 şi 19 v. *Tetraevanghelul* lui Coresi dela 1560—1, ed. Erbiceanu, p. 7 şi 128.

(2) V. Hasdeu, Cuvente, II, p. 436 şi urm. şi D. Rousso, *Textele eshatologice din Codex Sturdzanus şi pretinsul lor bogomilism* în «*Biserica ortodoxă*», 1906, p. 236 şi 419 şi urm. şi în *Studii bizantino-române*, Bucureşti 1907, p. 3—29. — In momentul când s'a pus această carte subt tease, ne-a ajuns în mână într'un manuscript de pe la sfârşitul veacului XVII un fragment din „molitva" sau „pogrebania" morţilor, care e o copie, nu însă de pe *Molitvenicul* calvinesc tradus de cineva din ungureşte în româneşte după *Agenda* de Heltai Gáspár 1551 şi 1559) şi tipărit de Coresi la 1564 (N. Hodoş, *Prinos lui D. A. Sturdza*, Bucureşti 1903, pp. 235—276; Dr. E. Dăianu, *Răvaşul*, Cluj 1908, pp. 168—181; Dr. Veress Endre, *Erdély- és magyarországi régi oláh könyvek és nyomtatványok*, Cluj 1910, pp. 10 -12), în care toată „petrecătura morţilor" se reduce la o parte introductivă, o predică, o rugăciune şi apoi iarăş mai multe predici, ci după un *Molitvenic* oriental tradus din slavoneşte de bună seamă înainte de 1580, căci altfel compilatorul «*Cugetărilor în ora morţii*" nu l-ar fi putut întrebuinţa. Cipariu (*Principii*, p. 114) încă citează un manuscript din veacul XVII, care cuprinde «slujba îngropării», care pare să fi fost cea mai populară parte a *Molitvenicului*. Nu ştim însă dacă acest manuscript nu cuprindea un text identic cu al nostru. Cel citat de M. Gaster (*Chrestomatie rom.*, t I, p. XLII şi 183—6 însă e altul. Iată de pildă cum găsim partea I din „*Cugetările în ora morţii*", cu toate modernizările copistului, în manuscriptul pe care-l avem dela d l Todorescu (f. 27 r° 28 r°), în care, afară de «fericirile» traducătorului maramureşean, mai aflăm f. 21 v°—22 v°) şi evanghelia dela Ioan, Zac. 16, întocmai ca în *Tetraevanghelul* lui Coresi (ed. C. Erbiceanu, p. 193): „Vedeţi-mă fără glas şi fără sufletŭ dzăcându. plân'geţi dereptŭ mine fraţi soţii şi rodurile şi cunoştinţii. până în dzuo eri cu voi amŭ grăit. şi de năprasnă i^mi veni fricosolŭ căsŭ de moar'te ce veniţi toţi carii m-aţ[ı] iubit. de mă sărutaţi. sărutaré cé de apoi că de acumŭ nu voĭu mai înbla [cu] voi către ğudeţul mergu eu. unde nu ĭaste făţărie robii şi domnii depreună vor' sta. înpăraţii şi voinicii. bogaţii şi méserii. toţi asémené vorŭ sta carele-ş[i] dereptŭ al său lucru. au să va lumină au să va ruşină. ce eu vă kem toţi şi vă rogu dereptŭ mine rugaţi d[o]mnul să nu facă după păcatele méle în loc de muncâ. ce să m[ă] facă (*sic*) unde ĭaste lumina şi viaţa».

www.dacoromanica.ro

când după felul cum s'a scris, în rândul următor după cel din urmă cuvânt şi semnul încheierii *Cugetărilor în ora morţii* din *Codicele slurdzan* — se pare că şi evanghelia bogatului şi a săracului Lazar s'a alăturat la aceste texte în traducerea cărturarului maramureşean tocmai pentrucă şi această evanghelie vorbeşte despre vieaţa de apoi. Şi de sigur nu e întâmplare numai, că după aceasta urmează «*Tl'covania eŭgliei dela ğu-[de/ţŭ*» şi varianta acesteia care se începe cu «*Aşia grăiaşte dumĭdzău botedzaţilor*» şi în care aflăm fragmentul luat din *Legenda Dumineciĭ* care cuprinde următoarele cuvinte atât de semnificative pentru natura tuturor tâlcurilor aflate în acest codice, pe cari, tocmai de aceea, le citărm încă odată aici: «dzice hs voao oamenilor. aşé să-mi acĭute mie maica mĭa. céĭa précurata. şi serafimii miei. cei cu şĭas[e] arepi. şehuvimii (*sic* miei. cei cu védĭare multâ. şi nănaşul mieu. prdtĕi. cum acĭastâ car'te nu-i grâitâ de men'te de om. de pre pământu. ce-i scrisâ. dela hs din cer. după acĭa omulŭ. cela ce să va aflà. de va dzice. că nu-i făcutâ. de dumnedzău. ce va dzice că-i de mente de om de pre pământu făcutâ. Acela om. să fie în focol nestinsu. şi în tunérecul de afarâ. şi în vermii. neador⁰miţi. ceĭa ce-ş rod dinţii. şi în plângeré. cĭaâ (*sic*) cu amarul. şi cu toată munca muncilor», etc.

Dar scriitorul „*Cugetărilor în ora morţii*" din *Codicele slurdzan* nu este autorul, ci numai copistul lor.

Insuş *Hasdeu* observase acest lucru pentru partea a doua într'o notiţă referitoare la cuvintele *pre toţi* dela pag. 79: «Scris: πρεѡ҃ц҃ї, adecă scriitorul cetise de'ntâiu în original: *[n'ai ĭubitz] preoţi*, şi apoi văzând din urmarea frazei că a greşit, a adaos un *t* deasupra lui *o*; probă, în orice caz, că acest pasagiu este o copie după un exemplar românesc mai vechiu (*Cuvente*, II, pag. 453). Tocmai aşà stă lucrul şi cu celelalte corecturi. Scriitorul sau mai bine copistul corectează nu fiindcă «se pare a fi cunoscut el însuş imperfecţiunea operei sale» şi uneori... îşi îndreptează stilul» (*Cuvente*, II, pag. 436), ci fiindcă greşise ori schimbà textul originalului cum i se părea mai bine. Aşà la pag. 75 a manuscriptului, după ce scrisese: *va er...*, poate începutul, din *erta*, care credeà că are să urmeze, îl şterge şi pune *milui*, fiindcă aşà erà în original (Cf. *Codicele Todorescu*, p. 142/f. 70 v⁰, r. 6 7 *doarâ mâ va milui...*).

La pag. 76 când suprimă pe: *cumu lâ e*, care în original de

www.dacoromanica.ro

bună seamă eră: *cumu lâ este* Cf. *Codicele Todorescu*, pag. 143 f. 71 v⁰, r. 14, *cumu le ĭaste*, schimbă originalul, fiindcă nu i se păreà destul de complet, în: *cum petrec oamenii cu ruga lu dumnedzeu.* La pag. 78, când, după ce pusese: *spurcate sintu*, a şters aceste cuvinte, înlocuindu-le deasupra prin: *trecurâ ca umbra*, din cari apoi a şters *ca umbra*, rămânând numai *trecurâ*, voià să dreagă originalul, căci i se păreà că nu prea are înţeles să zici *spurcate sintu* despre lucruri pe cari nu le mai ai, şi *ca umbra* nu se prea potriveşte lângă *trecurâ*. Dar *ca umbra* (=vis) trebuià să fie în original, căci şi în textul grecesc corespunzător al Dioptrei îl aflăm:

ως ὄναρ παρελήλυθεν,
ὡς καπνὸς διελύθη,
ὡς κόνις ὑπὸ λαίλαπος
ἀθρόως ἐσκεδάσθη, etc. 1

şi e foarte probabil că şi *spurcate sintu* se află în textul slav —poate mai amplificat—, de pe care se făcuse ori se făceà traducerea, căci în *Codicele Todorescu* (p. 145 f. 72 r⁰, r. 12 şi urm.) textul e următorul: «*acéle toate spur*ᵘ*cate săn'tu. ca upra au trecut ca vumul séu spartu. ca prahul de văn'tu s-au spartu*». Scriitorul *Codicelui sturdzan* însă copiând a schimbat cum credeà că e mai bine (2). Altfel, dacă am admite că copistul *Codicelui sturdzan* e compilatorul originalului, ar urmà că *Codicele Todorescu* e o copie de pe *Codicele sturdzan* ori de pe vreo copie a acestuia. Ácest lucru însă nu e verosimil şi din simplul motiv că copistul de bună seamă n'ar fi copiat cuvinte şterse în original. Şi aşà mai departe.

Mai este o împrejurare care ne îndeamnă să credem că *Cugetările în ora morţii* din *Codicele sturdzan* sunt copie. Toate textele *Codicelui sturdzan*, pe cari le aflăm şi în *Codicele Todorescu*, afară de «*Cugetări în ora morţii*», sunt fără rotacism.

1 Cf. «*Invăţăturile lui Neagoe Vodă Basarab*», partea «*Despre frica şi dragostea de Dumnezeu* , ed. N. Iorga, p. 151 «*şi ca umbra se va duce, şi slava lui ca fumul va peri*», apoi «ş-au trecut ca um'bra» del a p. 212/f. 102 v⁰, r. 13 a *Codicelui Todorescu.*

(2) Nu putem să spunem cu siguranţă că în textul de pe care se copià în locul celui de-al doilea *s-au spartu* se află scris *au perit* ca în *Codicele sturdzan* ori *s-au spartu* ca în *Codicele Todorescu.* Tautologicul *s-au spartu* s'ar puteà explicà din copiarea greşità a lui *séu spartu* din *ca fumul séu spartu*, care puteà să fie la începutul ori sfârşitul şirului.

www.dacoromanica.ro

Dar nici în *Cugetări în ora morții* nu aflăm rotacismul peste tot, ci numai în trei cuvinte: *purene* (=*pure*, *pune*, pag. 86), *dirainte* și *î rainte* (pag. 107. Care e explicarea? Copistul vorbiă cu rotacism, dar înaintea sa aveà un text fără rotacism. El copià întocmai, de trei ori însă s'a scăpat de a greși și și-a scris felul său de rostire. Așà s'a întâmplat de a scris la pag. 86 mai întâiu *pure*, apoi băgând de seamă că a greșit, îndreptând a adaos pe *ne* din original, dar, uitând să șteargă pe *re*, a rămas *purene* (1). O dovedește aceasta împrejurarea că în întreg manuscriptul *Todorescu* nu aflăm nici o urmă de rotacism. Prin urmare credem că greșește d-l *Alexie Procopovici* când afirmă că cele trei forme amintite sunt «o mărturie pentru vechimea acestor texte traduse în românește și par a arătà că și acestea au existat înainte într'un original scris în limbaj rotacizat» (2). Adevărat că d-l *I. A. Candrea* (3) a dovedit în mod cât se poate de învederat că *Psaltirea scheiană* e copie de pe un text rotacizat, dar nu ne-a putut dovedì că *Psaltirea scheiană*, care e altfel o copie a aceleiaș traduceri primitive care ni s'a păstrat și în *Psaltirea voronețeană* și cea a lui *Coresi*, s'a copiat de pe textul primitiv al traducerii, ci, foarte ușor, poate să fie numai o copie de pe altă copie în care a străbătut rotacismul, iar originalul cine știe dacă a fost rotacizat ori nu. Cu aceasta noi nu vrem să zicem că rotacismul nu e un fenomen foarte vechiu ivit în o parte a limbii ro-

1 Dacă copistul *Codicelului sturdzan* ar fi copiat de pe un text rotacizat, ar fi purces tocmai invers, cum a și purces de fapt copistul *Psaltirii scheiane*, care copiând de pe un text rotacizat de pildă la pag. 261, r. 11 scrie mai întâiu *rădăcinile*, apoi băgând de seamă că a greșit schimbă în *rădăcirile*, etc. Vezi I. A. Candrea, *Monumentele cele mai vechi de limbă românească*, în *Noua rev. rom.* 1901, Nr. 37, p. 22–24, unde se înșiră mai multe exemple de acest fel, dintre cari cel mai potrivit pentru noi e cel ce-l află la pag. 240, r. 14, unde «copistul scrisese întâiu *minuine*. Vrând să înlocuească această formă a cuvântului proprie limbii pe care o vorbià dânsul, prin *mirure*, cum se află scris în original, a schimbat primul *n* în *r*, pe al doilea *i* în *é*, și a intercalat un *r* între *u* și *é*. Așà că cuvântul se găsește scris actualmente subt forma *miruréne*».

Pentru analogie amintim că tot așà trebue să explicăm și pe «*va hifi*» dela p. 192/f. 94 v°, r. 9 a *Codicelui Todorescu*. Copistul copià de pe un text cu labialele nepalatalizate, dar câte odată se greșià și scrià cum rostià el: *hi* în loc de *fi*. La acest loc băgând de seamă că a greșit, a îndreptat în *fi* pe *hi*, pe care însă a uitat să-l șteargă.

2 *o. c.* pag. 291.

3) *l. c.* Nr. 37, pag. 22 și urm.

www.dacoromanica.ro

mânești încă înainte de desfacerea acesteia în dialecte și chiar înainte de întâlnirea cu Slavii (1), ci că prin secolul al XV-lea când s'au scris aceste texte, și prin secolul al XVI și al XVII-lea, când s'au copiat, mergeà spre declin. Nu vrem să zicem nici că nu e cu mult mai probabil că originalul husit a fost rotacizat, deoarece majoritatea copiilor păstrate sunt cu rotacism, ci că încă în secolul al XV-lea când au început să copieze textele, unii copiau cu rotacism, alții fără el, și astfel cu toate că textele bogomilice ni s'au păstrat copiate de pe altă copie nerotacizată, nu au venit din sud (Cf. *Pușcariu, o. c.*, p. 40), căci limba lor altfel este aceeaș cu a textelor rotacizate. Dar d-l *N. Iorga* a descoperit, nu mai puțin de trei fragmente de manuscripte — unul din *Apostol*, altul din o *Evanghelie învățătoare*, românește, apoi unul din *Mineiu* slavon cu explicări românești —, cari judecând după scrisoare sunt «simțitor mai vechi» decât *Apostolul dela Voroneț* și *Psaltirea dela Scheia* și «trebue de sigur să le punem în fruntea celor mai vechi urme de limbă românească (2), și nici unul nu are rotacism. «Lipsește rotacismul — zice d-l *Iorga*, — care se poate, dată fiind vădita vechime a manuscriptului nostru, să nu fi fost un fenomen de limbă așà de general cum s'a crezut la început» (3), și care tocmai de aceea puteà foarte ușor să nu fie proprietatea «cărtularului» husit din Maramureș, ci numai a unora din copiștii de mai târziu. Unii copiau adică cu rotacism, alții fără să schimbe pe *n* intervocalic în *r*, deoarece nici chiar în localități învecinate nu se rostià în acelaș chip: «pe la sfârșitul sec. XVI dăm de scrisori din Maramureș, Bistrița și Câmpulung, cari sunt stăpânite de rotacism», dar «o scrisoare din aceeaș vreme, scrisă la 1599 la Moldavița, localitate de tot apropiată de Câmpulung, nu are decât un singur *mere*», iar «documentul VIII (din *Documente românești din arhivele Bistriței* publicat de *N. Iorga*) scris la Suceava în luna Maiu 1600 nu păstrează nici o urmă de rotacism, ca și acel zapis de schimbat, tot din Suceava,

(1) Cf. Pușcariu, *o. c.*, p. 38 și urm. și Ov. Densușianu, *Histoire de la langue roumaine*, Paris 1901, p. 337—8.

(2) N. Iorga, *Analele Academiei Române*, seria II, t. XXVIII, *Memoriile Secțiunii Literare*, p. 100 și 101.

(3) *Ibidem*, p. 100. D-l Pușcariu, *o. c.*, p. 40 zice: «Ich glaube, dass wir nicht fehlgreifen, wenn wir als rotazierend die Gegend bezeichnen, die sich nördlich von Mureș erstrekt und auch den grössten Teil der Bukovina mit der nördlichen Moldau umfasst».

www.dacoromanica.ro

din 8 Ianuarie 1595 publicat de *Hasdeu* (*Cuvente* I, p. 76)» (1). Rotacismul a dispărut aşadară tocmai fiindcă nu erà general— «documentele munteneşti de pe aceeaş vreme nu cunosc rotacismul», — ci mai mult o particularitate dialectală, care a fost înghiţită pe încetul de grosul limbii româneşti nerotacizate, şi nu e necesar să admitem ca să explicăm «dispariţia bruscă» a rotacismului, că «documentele din chestiune nu reproduc graiul contimporan al poporului din acele regiuni unde au fost scrise» şi şi că «actele acestea nu păstrează decât limbajul oficios şi bisericesc, nu însă şi limbajul de toate zilele al poporului din acele vremuri şi ţeri» (2).

Apoi, pe cât de mare importanţă atribue d-l *Procopovici* celor trei forme rotacizate din «Cugetări în ora morţii», pe atât de vitreg tractează pe *ciri* din notiţa originală dela sfârşitul fragmentului III, tocmai fiindcă fragmentul III al popii Grigore, care cuprinde «Intrebarea creştinească», este lipsit de rotacism, cum e lipsit şi fragmentul IX (predica «Zise Domnul»), fiind còpii de pe texte cu limbaj nerotacizat. D-sa adică zice că «nu putem susţineà pe baza acestui singur exemplu, că Măhăcenii mai aveau pe vremea aceea rotacismul în graiul lor» (3). *Hasdeu* însă observase foarte bine, că «popa Grigore — şi, adaogem noi, tot aşà face şi copistul «Cugetărilor în ora morţii» — îşi dă toată silinţa de a păstrà intacte ortografia şi fonetica textului copiat, astfel că — de exemplu — nicăiri nu figurează *dz*, ci numai *z*, şi nicăiri *n* între vocale nu trece în *r*, afară numai de cuvântul *nimerilé* = *nimenilé*, care puteà să fi fost scris aşà şi în prototip, căci se întrebuinţează şi pe aiuri între Români, ba şi la noi se zice *nimărui=nimenui*, în propria adnotaţie însă, pusă la sfârşit şi unde el nu copiază pe nimeni, Măhăceanul nostru revine la dialect, scriind *ciri=cine*, măcar că şi aici, sub influenţa originalului, în care nu se găseşte de loc *dz*, pune *zilele* pentru *dzilele*» (4).

Relevăm încă numai o scăpare din vedere a copistului *Codicelui slurdzan* pentru a dovedì că «Cugetările în ora morţii» sunt în adevăr copie. In partea XI-a a acestora («Iară călugării la gîudeţu...», pag. 112, *Cuvente*, II, pag. 470) adică, uitând să

(1) Al. Procopovici, *l. c.*, p. 303.
(2) Al. Procopovici, *ibid.*, pag. 303.
(3) Al. Procopovici, *ibid.*, pag. 303.
(4) *Cuvente*, II, p. 96—7, cf. şi Puscariu, *o. c.*, p. 40.

www.dacoromanica.ro

indice prin semnul obicinuit sfârşitul unui text şi să scrie cu roşu iniţiala textului următor, a amalgamat două texte diferite, dintre cari în cel dintâiu se vorbeşte despre întrarea «în sfânta cetate cu multâ bucuriïa şi cu multâ slavâ» a călugărilor, cari «séu pocâitu cu pocâinţe adevârată», iar în al doilea despre «mulţi periţi de'n cinulŭ călugărescu, cădzuţi în păcate», cari «voru sta de stănga lu hs», etc. In *Codicele Todorescu* însă la pag. 195/f. 96 r°, r. 5, după ce se termină propoziţia: «Ei-şi vor rădica mănyle sale şi vor slâvi în sv̄nta tro[i]ţâ întru tatâl şi fiĭul şi duhulŭ sv̄ntŭ», se pune semnul încheierii unei părţi: : ⁊, iar textul ce urmează («Şi vor fi mulţi peryţi de'n cinul călugârescu, cădzuţi în pâcate...») se începe cu majusculă roşie.

In sfârşit observăm că forma *suflete-ome* din *Codicele sturdzan* care i-a bătut la ochi şi lui *Hasdeu*, căci în *Notanda* (pag. 451) scrie: «de trei ori vocativul *ome* (75, 76, 78—respective 77—), dintre cari de două ori în compoziţiune cu *suflet: sufletе-ome, suflete-ome* (76, 78—respective 77 ←)» şi despre care d-l *D. Rousso* zice că «nu încape îndoeală că în compoziţiunea *suflete-ome* a doua parte e *meu* şi nu *om*, cum crede *Hasdeu*», căci «şi originalul grecesc în ambele locuri are: ψυχή μου; (sufletе-ome nimé de ceĭa nu-ţi potu ağuta, *Cuvente* 451=οὐδεὶς ἐκ τούτων δύναται, ψυχή μου, βοηθεῖν σοι, vers 61.—Suflete-ome ce folosu ţi-e de dulcaţa trupului, *ibid.*=ψυχή μου τί ὠφέλησε τὸ πήλινον σαρκίον, vers 70» (1), se află întocmai şi în *Codicele Todorescu* (pag. 145 f. 72 r°, r. 5 şi pag. 146 f. 72 v°, r. 1). Prin urmare, dacă cumvâ de fapt s'a săvârşit vreo corupţie, aceasta s'a întâmplat într'o copie anterioară *Codicelui sturdzan* şi *Todorescu* şi de bună seamă erâ şi în copia de pe care s'au copiat aceste două.

Nu ne vom opri însă la «*Cuvăntul svăntului Pavel apostolŭ dé eşiré sufletélor*» şi la «*Cuvăntu de înblare pre la munci*», despre cari nici *Hasdeu* nu susţine că ar fi originale, ci crede că ar fi copiate «pe la 1580 după un orginal mai vechiu, de pe la 1550 sau şi mai de'nainte» (*Cuvente*, II, p. 301). Totuş suntem în plăcută poziţie de a puteâ îndreptâ la acest loc afirmaţia lui *Hasdeu* că «nici redacţiunea românească cea scurtă a Apocalipsului apostolului Pavel, care în volumul popii Grigore din Măhaciu cuprinde paginele 21—30, n'a ajuns până la noi completă», căci

(1) *Studii bizantino-române*, pag. 11

www.dacoromanica.ro

«între paginele 24—25 lipseşte o foiă întreagă, adică 1/6 din totalitate» (*Cuvente*, II, pag. 413). *Codicele Todorescu* întregeşte exact această lacună la pp. 119/f. 51 r°, r. 5 şi urm. (începând cu «nu ascul[u]tâ svntele cărţi...»)—pag. 124/f. 53 v°, apoi pag. 125/f. 62 r°—pag. 129/f. 64, r. 13 (sfârşind cu «... şi era scris numele»). Lacuna este deci mai mare decum o credeà *Hasdeu*, mai bine de 6 foi (aproape 11 pagine) cam 2/5 din întreg textul, care în manuscriptul *Todorescu* cuprinde de tot aproape 14 foi sau 27 şi jumătate pagine. Mersul ideilor însă, deşi mai desvoltat, e acelaş cu al contextului slavic, pe care, după ediţiunea lui *Novacovič*, îl reproduce *Hasdeu* în josul textului românesc, iar în parte (*Cuvente*, II, pag. 419) îl traduce pentru a întregì subt raportul sensului «această regretabilă lacună».

C. *Concluziune cu privire la raportul dintre Codicele Todorescu şi dintre celelalte cărţi contemporane, cari cuprind texte identice cu ale lui, precum şi cu privire la datarea lui pe baza studiului acestui raport.*

Şi acum să rezumăm. După cum se vede din cele de până aici, fragmentul «Invăţăturii întru sfînta şi maré dumineca paştilor», «Cuvântul la Înălţarea Domnului» şi «evanghelia bogatului şi a săracului Lazar» nu sunt còpii de pe textele corespunzătoare ale *Cazaniei* lui *Coresi*, deşi ni se întâmplă adeseori să întâlnim manuscripte vechi copiate din cărţi tipărite, ci de pe un manuscript mai vechiu. Acest manuscript însă puteà să fie copie de pe *Cazania* lui *Coresi*, deşi nu ne vine să credem că a fost, deoarece afară de greşeli ca *ascuţirâ-se* (*l. c.* p. 240), care n'are înţeles, în loc de *ascultară, trupuşulŭ* (= «trupulu-şi» p. 206, r. 24), etc., în cazul acesta nu ştim cum ne-am puteà explicà repeţirea dela p. 135, r. 26—28 (*«şi răpausâ ceĭa céu lucratŭ* den alu unsprâzécelé časŭ, ca şi ceĭa de'n časulŭ de'ntâi. *şi răpausâ cela céu lucratŭ.* cela de apoi miluĭaşte-lu») din *Cazania* amintită, repeţire provenită de bună seamă din copiarea din nou a şirului: «*şi răpausâ cela céu lucratŭ.* Şi *Coresi* şi-a copiat adică textul amintit de pe vreo altă copie, în care n'a ştiut să îndrepte, nici n'a şters repeţirea despre care vorbim, cum n'a şters-o nici copistul *Codicelui Todorescu*, care încă n'o observase (v. p. 75/f. 7 r°, r. 2 şi urm.). Astfel mai de grabă trebue să credem că *Coresi*, care trece drept tălmăcitor, dar care

www.dacoromanica.ro

«era îngreuiat acum şi de bătrâneţe», şi ucenicii săi, «preuţii dela beséreca Şchéilor, de lâ'ngă cetaté Braşovului; anume popa Iane şi popa Mihai», nu şi-au schimbat felul de a lucrà obicinuit, adecă numai «să schimbe ici şi colo câte un cuvânt din texte vechi, şi încă după înţeles numai, fără să alerge la originalul slavon pe care, ca diacon şi editor de atâtea cărţi slavone, nu rămâne nici o îndoeală că-l înţelegeà» (1). Iar când «jupânul Hrăjilŭ Lucaci, judeţul de'n cetaté Braşovului şi a totŭ ţinutulu Brăsei se laudă că «foarte cu inimâ fierbinte şi cu jale aprinsà de multu jeluiĭa la ačastâ luminatâ carte, dereptŭ acéĭa în multe părţi amŭ întrebatŭ ş-amŭ căutatŭ până o amŭ aflatŭ în ţara rumânéscâ, la arhimitropolitulŭ Serafimŭ, în cetate în Trăgovişte, iarâ după ce o amŭ oblicitŭ, ĭarâ eu foarte m-amŭ bucuratŭ, şi cu multâ rugâcĭune cerşutu-amŭ dela Sfnţiĭa lui, şi mi-o-au tremisu, iarâ eu déca o văzuĭu ce învăţâturâ dumnezeĭascâ şi cu folosŭ sufletului şi trupului ĭaste întru ĭa, ĭarâ inima mé se îndulci şi foarte mâ sfâtuii cu luminatulŭ mitropolitulŭ, marele Ghenadie de'n totŭ ţinutulŭ Ardélului si alŭ Orâziei, şi cu multŭ clirosŭ de preuţi ce le trebuiĭa ačastâ carte, încâ şi cu toţi sfétnicii miei şi cu voĭa tuturorŭ acestora, şi cu voĭa mitropolitului marelui Serafimŭ, noi o dédemŭ lu Coresi diaconulŭ, ce era meşterŭ învăţatŭ într'acestŭ lucru de o scoase den carté sârbéscâ pre limba rumânéscâ împreunâ şi cu preuţii dela beséreca Şchéilorŭ de lâ'ngâ cetaté Braşovului, anume popa Iane şi popa Mihai» (2, trebue să înţelegem că căutà atât de mult tocmai această carte, care se aflà aşà de rar, fie chiar «vestitul Tâlc al lui Calist», fiindcă, după cum ne-am putut convinge şi din variantele reproduse la începutul acestui studiu, din ea erau cele mai multe traduceri de tâlcuri, cari circulau în manuscripte printre preoţi şi pe cari acum trebuià să le aşeze în oarecare ordine. Astfel partea lui *Coresi* «stă într'aceea că se reproduc — cu unele schimbări mai mici — evangheliile după Evangheliarul lui» (3), iar a ucenicilor săi, popa Iane şi mai ales a cărturarului popă Mihai, fiul lui Dobre, în dregerea textelor vechi pe cari le aveau la îndemână, în felul obicinuit lui *Coresi*, dar cu mai multă băgare de seamă la limbă şi stil, care e «simplu,

(1 N. Iorga, *Ist. lit. rel.*, pag. 91.
(2 V. I. Bianu şi N. Hodoş, *o. c.*, p. 91—92.
(3) N. Iorga, *Ist. lit. rel.*, pag. 94.

www.dacoromanica.ro

destul de mlădios, liber și nou» (1), și poate traducerea din slavonește a celorlalte părți din *Cazanie*, cari încă nu erau traduse (2). Așà ne dau ei «*Cartea ce se chémâ evĕglie cu învățătură dein* **tuspatru** *evglistii alésâ* și **dein multe dumnezeești scripturi**», în care **chiar și cele zece porunci sunt copiate** respective reproduse după *Catehismul* dela 1544 (v. *Nerva Hodoș*, *Molitvenicul Diaconului Coresi* în *Prinos* lui *D. A. Sturdza*, p. 237). Tot așà dăduse *Coresi* și *Tâlcul evangheliilor* dela 1564, căci el singur ne spune: «...déca amŭ [văzutŭ je]laniea a mulți preuți. de tălcul evĕliilor cum să poatâ și ei propovedui, și a spune oamenilor învățâturâ dupâ cetitul evĕliei, așa **amŭ aflatŭ acéste tălcure ale evĕliilor**. pre dumineci prespre anŭ. scoase de'n scriptura prorocilor și apslilor. și celor sfĕți părinți. și déc-amŭ cetitŭ, bine amu ispititŭ și socotitŭ și amŭ aflatŭ că toate tâlcuescŭ. adeverézâ și întărescŭ cu scriptura sfĕtâ, și mie tare plăcurâ, **și amŭ scrisŭ cu tiparĭul voao fraților**...» (3)

Dar nici «*Cuvântu de blare pre la munci*» sau «*Călătoria maicii Domnului la iad*», nici «*Cuvântul sĕntului Pavelŭ apostol de eșiré surletelorŭ*», «*Cugetări în ora morții*» și »*Tl"covanie*

(1) N. Iorga, *ibid.*, pag. 93.

(2) Ce privește textele cari le aflăm și în *Codicele Todorescu* «*Învățătura întru sfĕta și maré dumineca paștilor*» în copia ce o are *Academia* din *Tâlcul evangheliilor* dela 1564 al lui *Coresi* lipsește, fiind pierdute dela început mai multe foi de ale originalului de pe care s'a copiat, dar nici nu credem să fi fost, căci *Cipariu*, deși ne spune că acest *Tâlc* ocupă împreună cu scara evangheliilor și epilogul primele 238 din cele 264 foi ale cărții, în care urmà apoi un *Molitvenic*, și cuprindeà cuvântări pentru tot anul începând cu Dumineca Paștilor (v. Cipariu, *Analecte*, p. 16; *Principia*, p. 104 și *Annales gymnasii Blasiensis* (1858), p. 11, cf. Bianu-Hodoș, *o. c.*, p. 51 și 519, unde în scara evangheliilor ni se spune: „Ioanŭ derepce fù tremesŭ cautâ. a treĭa învățâturâ. î"n evĕgie paștiloru"), când reproduce predica de «Dumineca Paștilor» din Cazania dela 1581, nu menționează că acelaș text s'ar află și în *Tâlcul* dela 1564. Apoi, după informațiile ce ne-am putut câștigà, lipsește și lipsià după evanghelia dela Ioan 34 («Vindecarea orbului din naștere») și învățătura despre credință și răbdare, care îi urmează, adaosul «*Vino acum cu dhul luminate proroce Zaharie*». (cf. însă la Bianu-Hodoș, *o c.*, p. 519: «văznesenie lu hs în cerĭu cumu fù. ce néu hăsnuitu. cautâ la evĕglie dela ispas»). *Coresi* așadară n'a făcut uz în ediția din 1564 de acele două texte, pe cari poate încă nu și le câștigase, dar puteà și să le aibă; le-au întrebuințat însă ucenicii lui la 1581. Dar de tradus, cum ne-am putut convinge, probabil nu le-au tradus ei.

(3) *I. Bianu—N. Hodoș*, *o. c.*, p., 51.

www.dacoromanica.ro

evgliei dela giu[de]ţŭ» nu sunt copii de pe textele corespunzătoare ale *Codicelui Sturdzan*, ci, după cum am constatat mai sus, de pe un manuscript — şi acesta copie de pe unul ori mai multe manuscripte — mai vechiu, cam de pe la 1550, de pe care a copiat şi contaminat şi copistul sau copiştii *Codicelui sturdzan.*

Prin urmare, dacă voim să fixăm data *Codicelui Todorescu* pe baza raportului dintre el şi celelalte cărţi în cari se află textele copiate în el, a căror dată o cunoaştem, trebue să-l considerăm de contemporan cu textele bogomilice ale Codicelui sturdzan, fiind o copie de pe un manuscript, mai bine de pe o copie a unui manuscript mai vechiu, care s'a scris de bună seamă înainte de 1583 şi poate şi înainte de 1581, data apariţiei Cazaniei dela Braşov, ba chiar şi înainte de 1560—61, când s'a tipărit Tetraevanghelul lui Coresi. Dar chiar şi dacă s'ar dovedi din căutarea şi studiarea filigranelor hârtiei că ar fi de o provenienţă cu cevà mai nouă, de pildă că s'a copiat în cei din urmă ani ai veacului al XVI-lea ori în cei dintâi ai veacului al XVII-lea, totuş *Codicele Todorescu* are netăgăduitul merit de a fi fost copiat de pe o copie a unui manuscript foarte vechiu, care poate a fost utilizat şi de *Coresi*, şi negreşit a fost utilizat de copistul, respectiv copiştii *Codicelui sturdzan*, de a întregi unele lacune ale cărţilor scrise de aceştia şi peste tot de a ne aduce oarecari lămuriri privitoare la cărţile noastre vechi şi la felul cum sunt scrise ele.

4. Particularităţile de limbă ale Codicelui Todorescu.

Deşi gruparea particularităţilor de limbă ale celor mai multe cărţi vechi ale noastre făcută de *T. Cipariu* în *Principii*, pp. 121—230, câtevà observări ale aceluiaş asupra predicei de Dumineca Paştilor din *Evanghelia cu învăţătura* a lui *Coresi* dela 1580—81 adaose la sfârşitul aceleia în *Crestomatie* sau *Analecte literare*, p. 40, studiile şi notiţele foarte amănunţite ale lui *Hasdeu* din tomul al II-lea din *Cuvente den bătrâni* şi sugestivul studiu asupra culturii reflectate în limba în care sunt scrise cărţile sfinte şi povestirile de propagandă bogomilică din veacul al XV-lea, schiţat de d-l *N. Iorga* în *Istoria literaturii religioase a Românilor până la 1688*, pag. 27—41, schiţa despre «fenomenele limbistice proprii limbii româneşti din veac. XVI» făcută de d-l *Al. Philippide* în *Introducere în istoria limbii şi litera-*

www.dacoromanica.ro

turii române, Iași 1888, pp. 65—71 și 97—116, anumite observări ale aceluiaș în *Istoria limbii române, I, Principii de istoria limbii*, Iași, 1894, *passim*, studiul despre «particularitățile gramaticale» ale *Codicelui voronețean* făcut de d-l *Sbiera* (*o. c.*, p. 310—321), comparația particularităților de limbă ale *Psaltirii scheiane* cu ale *Psaltirii voronețeane* și a lui *Coresi* făcută de d-l *I. A. Candrea* în *Noua revistă română* din 1901, Nr. 37, p. 14—24, studiul limbii din *Codex Neagoeanus* făcută de d-l *N. Cartojan* în *Alexandria în lit. rom.*, Buc. 1910, p. 21 - 30, etc., s'ar părea că ne ușurează mult studiul particularităților de limbă ale *Codicelui Todorescu*, totuș întâmpinăm greutăți destul de însemnate.

Mai întâiu este foarte greu să stabilim particularitățile în adevăr vechi și să le deosebim de anumite provincialisme, cari și astăzi mai trăesc în limbă, căci «bei einer genaueren Durchforschung der Dialekte... ziemlich Alles, was das Altrumänische und auch das Aromunische vom heutigen Rumänisch unterscheidet, noch in dem einen oder andern Gebirgswinkel sein Dasein fristet» (1). Știm că vechile cărți husite s'au tradus în graiul bihorean-maramureșean de un călugăr care nu prea știa multă carte, ci-și întrebuința graiul său de toate zilele înnoindu-l și desvoltându-l cât îl siliau împrejurările și-l slujià învățătura. E natural deci, că multe din particularitățile acestora, pe cari până dăunăzi mulți le considerau de vechi, le vom găsi acum, când totuș avem mai multe mijloace la îndemână, și în graiul de astăzi obicinuit în Bihor și Maramureș. Să mai considerăm astfel de cuvinte și forme și acum de particularități vechi, ori de simple provincialisme? Noi credem că, fie considerate ca particularități vechi, ori ca provincialisme, ele constitue niște fenomene caracteristice ale unei părți a limbii românești și merită să le cunoaștem. Intrucât ele se află în cele mai vechi monumente literare scrise românește, sunt potrivite să ne arate evoluția unei părți a limbii noastre, tocmai a aceleia care fiind mai ferită de influența culturii occidentale, franceze ori germane, și atinsă numai de cea ungurească, s'a desvoltat mai încet, mai liber, deci a păstrat mai multe particularități vechi. Limba de atunci, dacă nu

(1) Dr. G. Weigand, *Körösch- und Marosch-Dialekte*, p. 48. — Așà, și nu cum crede d-l Isidor Ieșan, *o. c.*, p. 817—8\, trebue să ne explicăm cele câtevà particularități înrudite cu ale dialectului aromân, pe cari le găsim în cele mai vechi cărți ale noastre.

www.dacoromanica.ro

luăm în considerare multele înşiruiri de cuvinte forţate, făcute de călugărul «cărtular» în urma străduinţei de a nu se abate în traducere dela originalul străin, şi dacă abstragem unele slavisme şi maghiarisme neobicinuite în graiul de toate zilele şi împrumutate din cărţile din cari se traduceà, limba pe care o numim noi «veche românească», erà aproape tot aceea vorbită astăzi în amintitele regiuni. Numirea de limbă «veche românească», cum s'a relevat şi din partea altora, e tot mai improprie, căci limba vechilor noastre cărţi bisericeşti ne arată o fază aproape actuală sau foarte apropiată de cea actuală a unei părţi a limbii româneşti. Pentru a stabilì barem aproximativ care a fost această parte a limbii româneşti, ni se impune comparaţia limbii textelor vechi cu cea actuală din părţile unde bănuim că s'a putut face traducerea acelora. Vom face-o şi noi, întrucât vom aflà-o necesar şi ne vor ajutà mijloacele, în studiarea particularităţilor de limbă ale *Codicelui Todorescu.*

Am constatat apoi în altă parte a studiului nostru, că textul *Codicelui Todorescu* nu e traducerea originală, ci o copie de pe unul ori chiar mai multe manuscripte, cari şi ele puteau să fie còpii. Acum, este foarte greu să stabilim, cari sunt particularităţile proprii traducătorului şi pe acestea să le deosebim de cele introduse de copiştii de mai târziu, cari au putut să fie din alte ţinuturi şi prin urmare să introducă involuntar anumite sunete, cuvinte şi forme cari îi erau proprii dialectului lor, ori cari au început să se desvolte în faza mai târzie a limbii, pe care o trăiau ei, dar lipsiau din aceea trăită de vechiul «cărtular» husit.

In sfârşit s'ar părea că dacă am studià pe fiecare din textele *Codicelui Todorescu* deosebit, despărţind în el ceeace ni se pare să fi fost propriu vechiului «cărtular» bihorean-maramureşean de ceeace credem că ar fi putut introduce în textele traduse de el copiştii de mai târziu, am puteà stabili vechimea singuraticelor texte. E hotărît adică că, aşà cum se prezentă ele în *Codicele Todorescu,* nu sunt copiate de pe manuscripte sau còpii tocmai de aceeaş vârstă. Acelea cari au trecut prin mânile mai multor copişti până au ajuns la copistul *Codicelui Todorescu,* trebue să cuprindă mai multe feluri de particularităţi vechi alăturea de altele mai puţin vechi ori chiar nouă. Copistul *Codicelui Todorescu* în astfel de cazuri a trebuit adică să copieze de pe o copie cu o formă mai nouă, schimbată mai mult de copiştii anteriori. Altele cari s'au copiat mai puţin, ori, în urma anumitor împrejurări de

www.dacoromanica.ro

cari noi nu ne putem da seamă, au ajuns în o copie mai veche în mâna copistului nostru, vor aveà mai puține feluri de particularități și între acestea mai multe de cele vechi. Copistul *Codicelui Todorescu* însă a uniformizat așà de mult, încât tratarea particularităților de limbă din fiecare text pe rând ni se pare aproape imposibilă. Ca să amintim un singur fenomen, nu este text în *Codicele Todorescu*, în care să nu aflăm confundarea consonantelor sonore cu cele nesonore. Afară de aceea tocmai în textele în cari aflăm particularitățile cele mai nouă, de pildă analogicul *sintem*, *sântem*, *sinteți*, *sânteți*, în loc de mai vechiul *sem*, *săm seți* sau *set*, *săt*, aflăm de multe ori și particularitățile cele mai vechi. Astfel ajungem în imposibilitatea de a ne rosti părerea în privința vechimii lor pe baza particularităților de limbă. Aceste împrejurări ne-au îndemnat să tratăm particularitățile de limbă ale *Codicelui Todorescu* la un loc, dar să notăm în paranteză locul unde se află cele mai caracteristice și mai rare, pentru ca cetitorul fără multă greutate să-și poată face judecata în privința singuraticelor texte.

Din motivul că, după cum am amintit la începutul acestui studiu, limba ungurească a avut un rol de ajutătoare la înțelegerea textelor slave, de pe cari s'a făcut traducerea, mai ales în partea în care ne ocupăm cu particularitățile lexice ale *Codicelui Todorescu*, am dat deosebită atențiune elementelor ungurești alăturea de cele slave, cari n'au putut să fie obicinuite în graiul de toate zilele, și de cele grecești venite prin slavă ori mai vechi.

A Particularități fonetice.

Când vorbim despre particularitățile fonetice ale *Codicelui Todorescu*, ni se pare natural să nu ne mai ocupăm cu acelea pe cari le credem numai niște particularități ortografice și le-am înșirat în alt loc (*З*, *А*, *а*, *α* —ξ respective *о*, celelalte următoare, dela *о*—*ω*, fiind mai mult fonetice pentru a dovedì că acest manuscript e numai copie de pe alte manuscripte mai vechi.

Dintre paticularitățile curat fonetice remarcăm deci pe cele de mai la vale.

Consonante.

a) Labialele. Am amintit că în traducerea originală a călugărului bihorean-maramureșean husit labialele **(p, b, f, v** și **m)** trebue să fi fost neschimbate. In *Codicele voronețean*, care pare

www.dacoromanica.ro

a fi cel mai vechiu manuscript al nostru, de pildă, nu aflăm nici o labială muiată. Nici chiar pe *f* nu-l aflăm niciodată trecut în *h*. In *Psaltirea scheiană*, ce e drept, aflăm fenomenul trecerii lui *f* în *h*, dar încă nu e general. Tradiţiunea literară moştenită dela clericul traducător husit a fost pricina că nici în documente nu apare palatalizarea labialelor decât abiă la sfârşitul secolului al XVI-lea şi începutul secolului al XVII-lea, deşi fenomenul trebue să fie vechiu şi i-a fost cunoscut şi străromânei›, căci îl aflăm şi în dialectele din sudul Dunării; la început însă n'a fost aşà de lăţit ca astăzi. (1).

Cele spuse mai sus le atestează întru toate şi *Codicele Todorescu*, în care singur *f* trece de câtevà ori la *h*. Iatà cele câtevà cazuri de palatalizare a lui *f*: *va hi kinŭ* (p. 225/f. 109 r°, r. 15), *va hi clipala okilor* (p. 233 f. 113 r°, r. 6), *a draculŭi veţi hi* (p. 236 f. 114 v°, r. 8—9). Şi acestea toate sunt din varianta «*Aşĭa grăiaşte dñdzău botedzaţilor*» a predicei «Dzise Domnul›, care, cum am constatat într'alt loc, pare a fi mai târzie. In ceealaltă parte a manuscriptului aflăm numai în predica «*Dzise Domnul*» la p. 192 f. 94 v°, r. 9 instructivul exemplu: *va hifi* (sic) *faţa ca ţărâna*, unde copistul observând că a greşit drege scriind *fi*, dar uită să şteargă pe *hi*. *Hiĭul* dela p. 249 f. 121 r°, l. 13 — 14, fiind din «*Crezul*» scris mai târziu, nu poate fi luat în considerare. Altfel în tot locul aflăm *f*: *fi*, *fim*, *fiul*, *fii*, *fičorii*, *fieri* (passim), etc.

Ce priveşte formele: *firovimŭ* (p. 36/f, 17 v°, r. 2, *firovim[i]* (p. 68 f. 33 v°, r. 12), *firovimii* (p. 60/f. 29 v°, r. 9 şi p. 157/f. 78 r°, r. 12) faţă de obicinuitul *hirovim*, pe care îl întâlnim mai des, am amintit că s'au născut pe baza unei analogii greşite: copistul văzând în multe cuvinte din manuscriptul de pe care copià, *f* în loc de *h*, cum rostià el, a crezut că în *hirovim* trebue să fie o greşeală şi l-a îndreptat în forma pe care o credeà originală.

Dintre regiunile în cari bănuim că s'au putut face traducerile husite, labialele neschimbate se află în Bihor; în Maramureş şi în părţile învecinate acestuia sunt palatalizate (2).

b) **Dz** şi **z**. Unde *z* reprezentă un *d* primitiv sau *d*, *z* latin, se scrie, putem zice, totdeauna cu *dz* (s), care rar de tot se în-

(1) v. şi Puşcariu, *o. c.*, p. 35 şi urm.

(2) v. G. Weigand, *Lingvistischer Atlas*, Übersichtskarte Nr. 6 54, 7 (55 şi 8 (56); cf. M. Pompiliu, *l. c.* p. 997 — 8, Ţiple *l. c.* p. 413 —14, Candrea, *Graiul din Ţara Oaşului*, p. 11—14, etc.

www.dacoromanica.ro

locueşte cu ţ (ц): *dzioa, dzeu, astădzi, amĭadzâdzi, dzeu, dumnedzău, dumnedzeu*; *unsprădzécele, doispredzece, treidzeci*, şapte- şi *şéptedzeci; dzice, audzi, câdzu, să cadzâ, dzacu, dzâcându, vădzu, să vadzâ, vadzându, nevădzutŭ, să deşkidzâ, deşkidzân'dŭ, spăn'dzurat, slobodzi, slobodzirĕ*, etc.; tot aşà: *bolédză, luminédzâ cutedz-, gătédză, însetoşadzâ*, etc. Cele câtevà scăpări din vedere sau şovăiri: *nescâzutulŭ* (p. 17/f. 8 r⁰, 11—12), *văzâtorulŭ* (p. 25 f. 12 r⁰, r. 12 13), *patruzeci* (p. 29 f. 14 r⁰, r. 1), *nevăzutŭ* p. 38 f. 18 v⁰, r. 5), *văzutŭ* (p. 48/f. 23 v⁰, r. 12), *amézâzi* (p. 59/f 29 r⁰, 1), *nebotezatu* (p. 79/f. 39 r⁰, r. 10—11), *zese[râ]* (p. 134 f. 66 v⁰, r. 16) sunt într'adevăr disparente faţă de numărul cel mare al cuvintelor scrise cu *dz*.

In graiul viu în condiţiile amintite mai sus se aude *dz* în Maramureş, Bucovina, Moldova şi în Bănat (1). In Bihor aflăm *z* (2).

c) **G** şi **j**. *J* iniţial sau intervocalic în cuvintele de origine latină se scrie totdeauna cu *ğ* (ц), care uneori se înlocueşte cu *č* (ч): *ğudeţu — gĭudeţu — cĭudeţ, gĭudecătorĭu, gĭudecătorile, ğudece — gĭudece, agĭunătorii, ğos, ğucai — ğucat, ağuta — agĭutâ-mi — agĭute, ğurâ — cĭur[a] — gĭuratŭ, încunğur, cĭunghe neacĭunse*, etc.

Rostirea *ğ* a lui *j* o găsim, cum am mai amintit, în Maramureş, Bucovina şi în părţile nordice ale Moldovei (3). In Bihor se aude numai *j* (4.

d) **D** n'a trecut la **dz** în *putreditŭ* (p. 192/f. 94 v⁰, r. 14), iar **t** n'a trecut *la* ţ în *vier'bin"télâ* (p. 210/f. 101 v⁰, r. 11—12) (5) şi în terminaţia persoanei a doua din pluralul perfectului: *ağunsetŭ* (p. 14/f. 6 v⁰, r. 4—5), *deprinsetu* (p. 207/f. 100 r⁰, r. 16, p. 236/f. 114 v⁰, r. 6—7), *puset* (p. 109/f. 46 r⁰, r. 10—11), *dezmier'dat* (p. 208/f. 100 v⁰, r. 5—6, p. 224/f. 108 v⁰, r. 4—5), *lepădat* (p. 208/f. 100 v⁰, r. 2—3), *îndul'cit* (p. 208/f. 108 v⁰, r. 3), *iubit* (p, 236/f. 114 v⁰, r. 11 şi 12), afară de *seţi* (p. 115/f. 49 r⁰, r. 12, cf. *sănteţi* la p. 19/f. 9 r⁰, r. 2—3) şi *înferecaţi* (p. 163/f. 81 r⁰, r. 12).

In verbul *a putredi* (=*putrezi*) se păstrează *d* şi în Maramureş (6). In ce priveşte *Codicele Todorescu* cf. însă *putregĭune* (p.

1 v. G. Weigand, *Lingvistischer Atlas*, Übersichtskarte Nr. 11 (39).
(2 G. Weigand, *ibid.*
3) v. G. Weigand, *Lingvistischer Atlas*, Übersichtskarte Nr. 10 58) şi 11 (59).
(4) v. G. Weigand, *ibid.*
5) Cf. Cipariu, *Principii de limbă şi scriptură*, p. 141 şi 157.
(6) v. Candrea, *Graiul din Ţara Oaşului*, p 15.

www.dacoromanica.ro

23 f. 11 r⁰, r. 6—7, p. 214/f. 103 v⁰), *putrečune* (p. 51/f. 21 r⁰, r. 10.

d) **D** trece în **g** la persoana I sg. și III pl., uneori și III sg. din prezentul, precum și în gerundiul verbelor *ucid* <**occido** și *deștind* <**descendo**: *ucigu* (p. 114/f. 48 v⁰, r. 13), *să se ucigâ* p. 127 f. 63 r⁰, r. 12—13). *ucigân'du-i* (p. 215/f. 104 r⁰, r. 11, p. 230/f. 111 v⁰, r. 7—8), dar *ucidéi* (p. 146/f. 72 v⁰, r. 3—4), *ucidere* (p. 215/f. 104 r⁰, r. 12, p. 230 f. 111 v⁰, r. 9), *uciderile* (p. 224 f. 108 v⁰, r. 16—p. 225/f. 109 r⁰, r. 1, p. 231/f. 112 r⁰, r. 12); *deștin'ge* (p. 107/f. 61 r⁰, r. 7; cf. *încindéi* <**incendo** la p. 146 f. 72 v⁰, r. 3—4), *să deștingâ* (p. 42 f. 20 v⁰, r. 2, p. 58/f. 28 v⁰, r. 4—5, *deștingân'dnŭ* (*sic*, p. 48/f. 23 v⁰, r. 14).

Miklosich (*Beiträge, Cons.* II, p. 13) ne spune: «Schwierig ist die Erklärung von *utšig* neben *utšid* **occido**. In Formen wie *utšide* ist kaum die Vermittlung zu suchen», etc. Noi încă nu putem spune astăzi mai mult decât *Miklosich*.

e) Fonetismul străin ni s'a conservat în: *pohti* (p. 9/f. 4 r⁰, r. 7), *pohtâ* (p. 175/f. 87 r⁰, r. 8), *pohtele* (p. 175 f. 87 r⁰, r. 9, p. 234/f. 113 v⁰, r. 11) <p. sl. **пощоть**, *pohtiĭai* (p. 143 f. 71 r⁰, r. 3) <**пощотѣти**, în vreme ce astăzi se zice *poftă* și *a poftì*, în *prahul* (p. 145 f. 72 r⁰, r. 15) <p. sl. **прагъ** și în *mar'hâ* (p. 89 f. 44 r⁰, r. 7) <ung. (cf. srb., rut.) *marha*, în loc de *marfă*.

f) Verbul *deschid* prezentă în tot locul formele mai vechi *deș-chiz-*, *deșchid-*, de pildă: *deșkide* (p. 157/f. 78 r⁰, r. 15, p. 168 f. 83 v⁰, r. 8—9, p. 169 f. 84 r⁰, r. 14—15), *deș'kideți* (p. 48/f. 23 v⁰, r. 4), *deș'kise* (p. 197 f. 97 r⁰, r. 13), *(să) deș'kidzâ* (p. 46 f. 22 v⁰, r. 4—5), *deșkidzândŭ* (p. 53/f. 26 r⁰, r. 5—6).

g) Cuvintele *ğudeț* (=«judecător») și *patriarh* își moaie consonantele dela sfârșit înaintea lui *i* dela plural. Astfel găsim: *ğudecii* (p. 11 f. 5 r⁰, r. 16), *cĭudecii* (p. 88/f. 43 v⁰, r. 15—16, p. 155 f. 77 r⁰, r. 1—2) și *patriar'șy* (p. 33 f. 16 r⁰, r. 13) *patriar"șii* (p. 40/f. 19 v⁰, r. 4), *patriarșii* (p. 85/f. 42 r⁰, r. 6 și p. 89/f. 44 r⁰, r. 1).

h) Alăturea de *scâr"șcare* (p. 123 f. 53 r⁰, r. 6, p. 165/f. 82 r , r. 5—6) aflăm *scâr'čca* (p. 92 f. 45 v⁰, r. 9). Alternarea sunetului *ș* cu *č* se explică prin înrâurirea lui *mușc* (ar. *mušču, mîšču*, mgl., ir. *mutšču* <lat. vulg. **muccĭco**, cf. în dial. it. *muccecare, moccec-, muzzic-, mozzic-*, etc.) asupra paleo-slavicului **скрѣжьтатн, скрѣжьштати** βρύχειν, 'fremere', din care, împreună cu *scârșni*, pare a se derivà *scrâșca, crâșca. Mușca* adică a trebuit să aibă și în dialectul daco-român o formă mai veche: ***mucĭca.***

www.dacoromanica.ro

Vocale.

a) **A** tonic din rădăcina unor substantive de declinarea I şi III, cari au la plural terminaţia *i*, cum am mai amintit, nu s'a prefăcut în *ă: paceei* (p. 19/f. 9 r°, r. 15, tot aşà la *Coresi*, ex. Acad. Rom., p. 136, r. 27 şi la *Cip. Crest.*, p. 39; cf. *pacelor* în partea care lipseşte din *Codicele Todorescu* a predicei de Paşti, ex. Acad. Rom., p. 132, r. 7 şi la *Cip. Crest.*, p. 34). *pacile* (p. 184/f. 91 v°, r. 7—8, cf. şi *Cod. Sturdz.*, p. 104), *alaturé* (p. 173/f. 86 r°, r. 15, cf. şi *Cod. Slurdz.*, p. 96) şi *nari* (p. 230 f. 111 v°, r. 3).

Dintre cuvintele citate *nari* se întrebuinţează şi astăzi în forma aceasta, întocmai ca în dialectul aromân, cu înţelesul de «nas» în Bihor, Valea Crasnei şi pe Valea Someşului (v. *Hetcou Gy.*, *o. c.*, p. 25; *Weigand*, *Samosch- und Theisz-Dialekte*, p. 78 şi *Körösch- und Marosch-Dialekte*, p. 80).

Despre vechimea fenomenului d-l *Puşcariu* (*o. c.* p. 29—30) ne spune următoarele: Heute ist der Umlaut im Aromunischen Meglenitischen und Dakorumänischen (in beschränkterem Masse Regel. Dagegen kennt ihn das Istrorum. nicht, und Formen wie *cetaţi*, *adunari* etc. (heute: *cetăţi*, *adunări* etc.) finden sich im Altrumänischen bis im XVIII. Jahrhundert (vgl. *Cipariu*, *Principia* 122 ff.). Wir wissen noch nicht, wie dieses *a* entstanden ist; sein Auftreten ist so auffallend, dass man schwerlich annehmen kann, dass sich diese Neuerung selbständig in jeder Mundart nach deren Lostrennung entwickelt hätte. Vielmehr ist anzunehmen, dass die alten Plurale *adunari* usw. verdrängt zu werden begannen, dass jedoch diese wohl dialektische Neuerung im Urrumänischen noch nicht durchgedrungen war, zum mindesten nicht in jenen Teilen, auf die ein grosser Teil des Dakorumänischen und das Istrorumänische zurückgehen .

S'a păstrat chiar şi *a* neîntonat în *fap'turile* (p. 51/f. 25 r°, r. 8—9) la Coresi în acelaş loc aflăm *făpturile* — probabil după analogia lui *fapt* (1), şi în *înpar'ţit·au* (p. 29 f. 14 r°, r. 2) după analogia lui *parte* (cf. la *Coresi*, p. 200: *împarţit'u*), dar la p. 28 f. 13 v°, r. 1—2 aflăm: *era împăr'ţit.*

(1) Nu credem adică că în fraza *pre pământŭ veselie, a toate fap'turile* avem a face cu pluralul substantivului *fapt*, cf. «*Ştapte taine*», p. 165, la Cipariu, *Principii de limbă şi de scriptură*, p. 206.

www.dacoromanica.ro

Nu ştim pricina pentru care şi conjuncţiunea *dacă*, care e derivată de unii din *de* (= «dacă») + *ca* (= lat. quam?) îşi păstrează încă netrecut la *ă* pe *a* din silaba neaccentuată *ca*: *dĭaca* (p. 137/f. 68 r°, r. 4), *déca* (p. 143/f. 71 r°, r. 6 şi 11) şi *daca* (p. 112/f. 47 v°, r. 12).

b) E şi **i**. *α*) In traducerea husită grupa de sunete *ĭe*, *ĭi* (atât latine, cât şi de altă origine), în silabe accentuate ca şi neaccentuate, a trebuit să fie redată cu *re*, *ri*, cum o aflăm în *Codicele voroneţean* (de pildă: *reu* 124/9 etc., *risulu* 129/4, *revnitorĭu* 37/10, *curere* 33/9, chiar, şi *Rimu* 7/8 etc., *Rimleanu* 44/5 etc., alăturea de *curundu* 42/2 etc. (1), în *Psaltirea scheiană* (*amări-*: p. 136, 250, 307, 353, *ocări-*: p. 62, 179, 254, 262..., *omori-*: p. 139, 260, 307, 345..., *rid-*: p. 71, 112, 163, 179, *riu-*: p. 69, 245, 251, 263..., *string-*: p. 75, *ţerină*: p. 86, 140 şi *ţerină*: p. 330, *uri-*: p. 60, 74, 75, 87..., *reu*: p. 36, 61, 68, *a reci*: p. 213, 217, 219, *înterit-*: p. 25, 105, 138..., etc. (2), în *Psaltirea lui Hurmuzachi* (3), etc., aşadară nu cu *rî*, cum se obicinueşte astăzi. Această afirmaţie o dovedesc şi anumite forme în *ri* păstrate în *Codicele Todorescu*: *amâri-se* (p. 20/f. 9 v°, r. 12—13 şi p. 21/f. 10 r°, r. 1) *strig-* (p. 26/f. 12 v°, r. 6, p. 41/f. 20 r°, r. 1, p. 42/f. 20 v°, r. 10—11, p. 46/f. 22 v°, r. 7, p. 92/f. 45 v°, r. 3 şi 12, p. 93/f. 54 r°, r. 2, p. 103/f. 59 r°, r. 2 etc.), ş. a. Formele cu *rî*, cari trebue să se fi ivit încă în «străromână», căci se găsesc şi în dialectul macedo-, megleno- şi istroromân (v. *Puşcariu*, *o. c.*, p. 31—2), însă sunt cu mult mai dese: *amârî-*, *amârâ-* (p. 21/f. 10 r°, r. 2, 4 şi 6), *strâgâm* (p. 10/f. 4 v°, r. 4), apoi de repeţite ori *râd*, *râu*, *fârâme*, *ţărâna*, *mohorât*, *urî-*, *ocârî-*, *lâcrâma*, *grâşi* alăturea de *greşi* şi *tresnetŭ*, etc.

In loc de *ri* aflăm *râ* respectiv *ră* în câtevă plurale articulate, d. p. *comoarâle* (p. 167/f. 83 r°, r. 15, p. 168/f. 83 v°, r. 10—11, p. 212/f. 102 v°, r. 7—8), *părăle* (p. 208/f. 100 v°, r. 13).

Mai amintim că ne surprinde *z'biĭaretele* (p. 208/f. 100 v°, r. 9) cu *e* după *r* neprefăcut în *ă* alăturea de *fiérâlor* (p. 28/f. 13 v°, r. 8), *izvoarâle* (p. 156/f. 77 v°, r. 14), etc., cari însă, ce e drept, sunt de altă natură.

(1) v. şi Puşcariu, *o. c.*, p. 32.

(2) v. I. A. Candrea, *Monumentele cele mai vechi de limbă românească* în *Noua revistă română*, anul citat, Nr. 37, p. 15.

(3) v. G. Giuglea, *Cercetări lexicografice*, I, Buc. 1909, p. 26.

www.dacoromanica.ro

Ne surprinde și *curundu* < lat. **currendo** la p. 185/f. 92 r°, r. 7 și p. 187/f. 93 r°, r. 16.

Din cercetările dialectale ale d-lui *Weigand*, durere, nu putem vedeà de ajuns unde s'a mai păstrat rostirea cu *re*, *ri*, deoarece între «cuvintele normale» alese de d-sa nu aflăm nici unul pentru *re*, și apoi aproape în toate satele din nordul Bănatului, unde se aude *rid* (*riu*, *urit*, *rima*, etc.), se aude și *griu*, în loc de *grâu* < *granum* (1).

După analogia cuvintelor cu *re* păstrat a trecut *ră* la *re* în *către* < **contra** (p. 141/f. 70 r°, r. 7, p. 218/f. 105 v°, r. 9), precum și în *tremite*, *tremĕte* (p. 43/f. 21 r°, r. 12, p. 198/f. 97 v°, r. 7), *rimit-* (p. 52/f. 25 v°, r. 15, p. 128/f. 63 v°, r. 9, p. 159/f. 79 r°, r. 1, p. 165/f. 82 r°, r. 10, p. 199/f. 98 r°, r. 9—10...).

β) **E** după *labiale*. *Codicele Todorescu* păstrează încă câtevà cazuri cu *e* primitiv netrecut la *ă* după labială, cu toate că în cărțile tipărite în Moldova în secolul al XVII-lea trecerea e făcută peste tot: *me* < **me** (p. 142/f. 70 v°, r. 1). *arame* < ***aramen** disimilat din **aeramen** ori rezultat din **aeramen** după analogia lui *ariciu* < **erīcius** (p. 216/f. 104 v°, r. 4 și 231/f. 112 r°, r. 1), *Pavel* (p. 5/f. 2 r°, r. 11, p. 34/f. 16 v°, r. 2, p. 35/f. 17 r°, r. 4, p. 41/f. 20 r°, r. 16, p. 122/f. 52 v°, r. 1 și 6, p. 125/f. 62 r°, r. 10, p. 185/f. 92 r°, r. 11), apoi *mergu* (p. 112/f. 47 v°, r. 16, p. 116/f. 49 v°, r. 11, p. 186/f. 92 v°, r. 13) și *merșĭŭ* (p. 122/f. 52 v°, r. 12), în cari însă poate să se fi introdus *e* și după analogia pluralului. Intru cât *t* s'a născut dintr'o labială, aici mai putem aminti și deosebitele forme ale verbului *blâstem* < **blasphēmāre**, cari sunt tot așà de dese ca și *blâstâm* (passim).

Și formele *beut* (p. 160/f. 79 v°, r. 11—12), *beutură* (p. 216/f. 104 v°, r. 6), al căror *e* se derivă din primitivul *ĭ*, încă sunt mai vechi decât *bâut* (p. 163/f. 81 r°, r. 16), *bâutură* (p. 231/f. 112 r°, r. 3) etc.

Ce privește păstrarea dialectală a acestui fenomen, iată ce ne spune d-l *I. Popovici*: «die Bewahrung des *e* in harter Stellung nach Labialen, im Dorfe Lăpugĭu de sus und in Istrien ist.... ganz allgemein, in Lăpugĭu de jos nur partiel, ebenso in verschie-

(1) Pentru *rid-râd* v. G. Weigand, *Lingvistischer Atlas*, Nr. 1, 9, 17, 25, 33, 41; iar pentru *griu* și Übersichtskarte Nr. 1 (49), apoi *Körösch- und Marosch-Dialekte*, p. 7—8 și 40—41, *Der banater Dialekt*, Leipzig, 1896, p. 14 și I. Popovici, *Rumaenische Dialekte*, I, *Die Dialekte von Muntenĭ und Pădurenĭ*, Halle 1905, p. 131—2, cf. și Pușcariu, *o. c.*, p. 31—2.

www.dacoromanica.ro

denen Wörtern im Nord- und Südost-Banat, endlich ist sie noch im Meglenorumänischen und im Macedorumänischen nach gewissen Regeln üblich (cf. *Weigand, Vlahomeglen*, Leipzig 1892, 8, 1. Jb. 124; *Densușianu, Hist. de la langue roum.* I, 333). Die Wortformen: *pemint, peducl'u — peduc'e, meru, peru, kemeșa, metura, ameritu* aus diesen Dialekten müssen untereinander wohl in einem kausalen Zusammenhange stehen. Ich kann weiter bemerken, dass *e* nach Labialen noch heute im Banat sehr oft zu hören ist. z. B. *umeru, cametă*, und nur *beut* statt *băut*» (1).

γ) **E, i**, după *s, z, ț, dz, ș, j*, și *t, d*. In *Codicele Todorescu* mai aflăm un număr însemnat de cuvinte în cari *e* nu e trecut la *ă*, nici *i* la *î* după consonantele *s, z, ț, dz, ș, j*, și, *t, d*, atât în silabe întonate, cât și neîntonate, deși această trecere s'a făcut pretutindeni în cărțile tipărite în Moldova în secolul al XVII-lea. Astfel sunt: *se* (passim), *senin* (p. 158/f. 78 v°, r. 14, *dziserâ* (p. 108/f. 59 r°, r. 10—11), *duseră* (p. 68/f. 33 v°, r. 12, p. 91/f. 45 r°. r. 10—11), *veseli-* (p. 160/f. 79 v°, r. 13, p. 164/f. 81 v°, r. 1...), apoi *semu, sem* (p. 94/f. 54 v°, r. 3, p. 104/f. 59 v°, r. 16, p. 115/f. 49 r°, r. 7), *seți* (p. 115/f. 49 r°, r. 2), *dzise, spuse*, indicativul *ĭase* (p. 113/f. 48 r°, r. 5, p. 117/f. 50 r°, r, 1, p. 119/f. 51, r°, r. 15, p. 149/f. 74 r°, r. 16, dar cf. conjunctivul *ĭasă* la p. 17/f. 8 r°, r. 5), *ačunsetŭ* (p. 14/f. 6 v°, r. 4—5), *deprin'set* (p. 207/f. 100 r°, r. 16) și alte forme verbale de acest fel, al căror *e* este derivat din primitivul *ĭ, înțeles* (p. 83/f. 41 r°, 15), *dzeu* (p. 212/f. 102 v°, r. 12), *dumnedzeu* (passim), *slobodzescu* (p. 109/f. 46 r°, r. 7), *șerbulŭ* (p. 214/f. 103 v°, r. 15—16), *ședeți* (p. 44/f. 21 v°, r. 11), *ședzân'du* (p. 46/f. 22 v°, r. 16 și p. 51/f. 25 r°, r. 10), *deșer"tâ* (p. 22/f. 10 v°, r. 1) *îndeșertu* (p. 147/f. 73 r°, r. 1), *nedeșertatulŭ* (p. 17/f. 8 r°, r. 12—13), iar după analogia acestora *ușe* (p. 47/f. 23 r°, r. 2—3, cf. *ușé* la p. 46/f. 22 v°, r. 8 și *ușĭa* la p. 48/f. 23 v°, r. 4), *jeluiĭa* (p. 197/f. 97 r°, r. 6—7; analogice sunt *jelui* la p. 64/f. 31 v°, r. 12, p. 93/f. 54 r°, r. 12—13 și *jelanie* la p. 93/f. 54 r°, r. 14), etc.; *singur* (p. 25/f. 12 r°, r. 16, p. 38/f. 18 v°, r. 15), *sila* (p. 72/f. 35 v°, r. 11, p. 106/f. 60 v°, r. 9, p. 137/f. 68 r°, r. 11), *simțitŭ* (p. 47/f. 23 r°, r. 13), *sin'temŭ* (p. 56/f. 27 v°, r. 4—5), *simtem* (p. 32/f. 15 v°, r. 4), mai multe verbe, a căror trupină se termină în *-și*:

(1) *Rumaenische Dialekte, I, Die Dialekte der Munteni und Pădureni*, Halle 1905, p. 130—1; cf. și Weigand, *Körösch- und Marosch-Dialekte* p. 40—41.

www.dacoromanica.ro

părâsi- (p. 202/f. 99 r°, r. 7, p. 212/f. 102, v°, r. 16, p. 216/f. 104 v°, r. 16, p. 231/f. 112 r°, r. 8—9), *spâsi-* (p. 9/f. 4 r°, r. 14—15, p. 20/f. 9 v°, r. 6—7), *lipsi* (p. 175/f. 87 r°, r. 12 şi 13—14), *sosi* (p. 140/f. 69 v°, r. 13), etc., *zidişi* (p. 49/f. 24 r°, r. 16), *pâzi-* (passim), *ţinŭ* (p. 72/f. 35 v°, r. 12, p. 118/f. 50 v°, r. 10), *ţinem* (p. 218/f. 105 v°, r. 12), *ţinutul* (p. 139/f. 69 r°, r. 5), *ţinére* (p. 23/f. 11 r°, r. 13, p. 56/f. 27 v°, r. 6, p. 240/f. 116 v°, r. 8 şi 251/f. 122 r°, r. 5 în «Tatăl nostru» de mai târziu), *ţipa* (p. 227/f. 110 r°, r. 10), *ţivlele* şi *ţipete* (p. 227/f. 110 r°, r. 7) *ţipetele* (p. 211/f. 102 r°, r. 8), *dzice, dzise, dzis, dzisa*, etc. (passim), *dzi* (passim), *râdzima* (p. 227/f. 110 r°, r. 6), *audzi-* (p. 48/f. 23 v°, r. 1—2, p. 226/f. 109 v°, r. 4...), *îngrodzi* (p. 226 f. 109 v°, r. 5, *şi, eşi-, svrăşi-, svâr'şi-*, etc. (passim), *jidovii* (p. 94/f. 54 v°, r. 13), *nestin'să* (p. 61/f. 30 r°, r. 2), *nestinsu* (p. 180/f. 79 v°, r. 16, p. 239 f. 116 r°, r. 1), *nestin'şi* (p. 230/f. 111 v°, r. 11—12), *den* > *din* (passim), ş. a. Alături de acestea însă aflăm, deşi mai rar, şi formele *ă, î: sănul* (p. 9/f. 4 r°, r. 12—13), *săsăn'gurŭ* (*sic*, p. 22/f. 10 v°, r. 2), *săn'leţi* (p. 239 f. 116 r°, r. 15), *sân'tu, sân'tŭ, sâm'tu, sâm'tă* (passim), *ţâpa* (p. 211/f. 102, r°, r. 10), *ţânul* (p. 202 f. 9 r°, r. 10), *dzâs* (p. 142/f. 70 v°, r. 14), *râdzâmu* (p. 211/f. 102 r°, r. 7), *dân* (p. 142 f. 70 v°, r. 16); *săcure* (p. 147/f. 73 r°, r. 16), *sătos* (p. 152/f. 75 v°, r. 10), *însătoşadzâ* (p. 115/f. 49 v°, r. 1), *dzisără* (p. 59 f. 29 r°, r. 4—5), *dusără* (p. 75/f. 37 r°, r. 3), *dumnedzău, dumnedzâu* (passim), *deşâr'tă* (p. 10/f. 4 v°, r. 12, p. 22 f. 10 v°, r. 7—8).

Pe teritorul dialectului daco-român formele cu *e* şi *i* nu se mai aud decât în Muntenia şi în câtevă sate din comitatul Trei-scaune (Háromszék) (1). Fenomenul trecerii la *ă* şi *î* a lui *e* şi *i* după consonantele *s, z, ţ, dz, ş, j* şi *t, d*, care trebue să fi fost şi în «străromână», căci de pildă grupa de sunete *tĕ* şi *tī*, care în macedo-română a dat *ţă, ţâ*, în megleno-română *ţǫ* (< *ţă, ţá*), şi tot aşà în cea mai mare parte a dialectului daco-român, are numai în partea amintită a acestuia din urmă—Muntenia şi cele câtevà sate din comitatul Trei-scaune, cf. *G. Weigand, Lingvistischer Atlas*, Übersichtskarte Nr. 14 (62)--forma mai veche *ţe, ţi*, îl aflăm încă de prin veacul al XVI-lea (v. *I. Popovici, Rumaenische Dialekte*, I, p. 131). Nu putem însă stabili cu siguranţă că fost-a în traducerea husită ori nu.

(1) v. G. Weigand, *Lingvistischer Atlas*, Übersichtskarte Nr. 1 (49, 11. 59) şi 14 (62.

www.dacoromanica.ro

δ) **E** accentuat + **n** ori + **m** + *consonantă*. Am amintit într'alt loc (3, *A*, *a*, *o*), că grupul *en* alternează cu *in* şi că pluralele ambigene în *-ente* alternează cu forme în *-inte*, în sfârşit că formele cu *i* sunt mai obicinuite. Inlocuirea lui *e* accentuat precedat de labiale şi urmat de *n*, *n* + consonantă, *m* + consonantă prin *i* deschis trebue să fie foarte veche în limba românească, căci iată ce ne spune d-l *Puşcariu* în privinţa aceasta vorbind despre nuanţele dialectale ivite încă în «străromână» (*o. c.*, p. 32—33): «Der Übergang von *e* + *n* oder gedecktem *m* zu *i* reicht sicher in urrumänischer Zeit zurück, da er in allen Dialekten vorhanden ist. Wenn das Altrumänische aber noch mit ziemlicher Konsequenz nach Labialen *e* schreibt (*mene*, *împenge*, etc.), so wird man darin (trotz Byhans Ausführungen im *Jahresbericht* III, 14—19) kaum etwas anderes sehen dürfen, als den Überrest einer dialektischen Verschiedenheit des Urrumänischen selbst. Bei der Trennung der Dialekte gab es noch Gegenden, die das alte *e* zum mindesten nach Labialen bewahrten, im Gegensatze zu den übrigen Regionen, die dasselbe zu *i* verwandelt haben. Dieses *e* hat sich denn noch bis im XVII. Jahrhundert mundartlich im Dacorumänischen erhalten und lebt möglicherweise bis heute noch (vgl. *Jahresbericht* IV, 284), indem es aber immer mehr durch das *i* der übrigen Gegenden verdrängt wurde oder wird». In felul acesta e natural să ne intereseze ce forme cu *e* se mai găsesc în *Codicele Todorescu* şi să le înşirăm la acest loc.

Astfel se poate găsi: *mene* (p. 207/f. 100 r°, r. 6, p. 214/f. 103 v°, r. 8, p. 220/f. 106 v°, r. 14, p. 229/f. 111 r°, r. 5, p. 235/f. 114 r°, r. 9), *tene* (p. 151/f. 75 r°, r. 16, altfel şters), *cene* (p. 17/f. 8 r°, r. 1, p. 84/f. 41 v°, r. 4), *men'te* (p. 238/f. 115 v°, r. 7 şi 13), *amente* (p. 198/f. 97 v°, r. 13), *cuventele* (p. 223/f. 108 r°, r. 14—15, p. 232/f. 112 v°, r. 13—14, p. 234/f. 113 v°, r. 8—9), *ferbente* (p. 226/f. 109 v°, r. 9—10), apoi *den'* (p. 51/f. 25 r°, r. 10), *de'n* (p. 23/f. 11 r°, r. 6, p. 45/f. 22 r°, r. 8, p. 109/f. 46 r°, r. 2), *denŭ* (p. 17/f. 8 r°, r. 11), *dem* (p. 27/f. 13 r°, r. 2) alăturea de *din* şi *dân*, *pre'n* (p. 48/f. 23 v°, r. 16), *prenŭ* (p. 36/f. 17 v°, r. 16) alăturea de *prin*, *pentru* (p. 4/f. 1 v°, r. 7, 8 şi 16, p. 7/f. 3 r°, r. 7, p. 8/f. 3 v°, r. 7, p. 16/f. 7 v°, r. 1, p. 18/f. 8 v°, r. 15, p. 22/f. 10 v°, r. 5, p. 29/f. 14 r°, r. 3, p. 30/f. 14 v°, r. 5...) alăturea de *printru* (p. 8/f. 3 v°, r. 7, p. 17/f. 8 r°, r. 9—10, p. 67/f. 33 r°, r. 7 şi 9, p. 94/f. 54 v°,

www.dacoromanica.ro

r. 13, p. 110/f. 46 v°, r. 7—8, p. 184/f. 91 v°, r. 3, p. 185/f. 92 r°, r. 1...) şi *pintru* (p. 8/f. 3 v°, r. 7, p. 18/f. 8 v°, r. 15, p. 28/f. 13 v°, r. 8...), *dentru* (p. 24/f. 11 v°, r. 9) alăturea de *dintru* (p. 32/f. 15 v°, r. 1—2, p. 192/f. 94 v°, r. 9—10), în sfârşit *dumeneca* (p. 179/f. 89 r°, r. 13), în care *e* s'a născut din *i* latin, dar cf. *dumineca* (p. 110/f. 46 v°, r. 11, p. 119/f. 51 r°, r. 3, p. 186/f. 92 v°, r. 7—8), etc. Pentru toate cuvintele citate aflăm exemple cu *e* în asemenea poziţie prefăcut în *i*, precum mai aflăm şi pentru altele, dar, pentru a nu ne extinde prea mult şi fiindcă sunt formele obicinuite şi astăzi, nu le vom mai înşirà aici.

ε) E accentuat s'a mai păstrat în sfârşit şi între alte condiţiuni. Aşà, de pildă, aflăm: *nece* (p. 174/f. 86 v°, r. 10, 11, 12 şi 13, p. 175/f. 87 r°, r. 6, 7, 12 şi 14, p. 199/f. 98 r°, r. 6, p. 200 f. 98 v°, r. 7 8), *neşte* (p. 77/f. 38 r°, r, 5, p. 84/f. 41 v°, r. 2, 13 şi 16, p. 124/f. 54 v°, r. 9 şi 13), apoi *ce* = «ci» p. 7/f. 3 r°, r. 4, p. 17/f. 8 r°, r. 6, p. 22/f. 10 v°, r. 6, p. 27/f. 13 r°, r. 16, p. 46/f. 22 v°, r. 6, p. 57/f. 28 v°, r. 9, p. 175/f. 87 r°, r. 1 şi 15, p. 177/f. 88 r°, r. 10, p. 179/f. 89 r°, r. 9, p. 200/f. 98 v°, r. 3, p. 207/f. 100 r°, r. 16, p. 223/f. 108 r°, r. 5, p. 236/f. 114 v°, r. 10, p. 236/f. 114 v°, r. 14), etc.

Forme ca *di* = «de» (p. 16/f. 7 v°, r. 5, p. 21/f. 10 r°, r. 15, p. 52/f. 25 v°, r. 9, p. 66/f. 32 v°, r. 1, p. 159/f. 79 r°, r. 1), *dicâtŭ* = «decât» (p. 38/f. 18 v°, r. 3), *şidzi* = «şedzi» (p. 49 f. 24 r°, r. 9), *işti* = «eşti» (p. 114/f. 48 v°, r. 1), *dzisi* = «dzise» p. 137/f. 68 r°, r. 7), *va dzici* = «va dzice» (p. 219/f. 106 r°, r. 16, *amârî·si* = «amărî-se» (p. 21/f. 10 r°, r. 1, 4 şi 6), *dispre* = «despre» (p. 59/f. 28 v°, r. 15), *dila* = «dela» (p. 164/f. 81 v°, r. 9), *iri* = «trei» (p. 154/f. 76 v°, r. 5), şi încă câtevà (v. 3, *A*, *a*, o, sunt ori provincialisme de ale unui copist de mai târziu, ori greşeli grafice.

φ) E neaccentuat. Nici *e* neaccentuat din prototipele latineşti nu este schimbat totdeauna în *i* ca astăzi: Aşà, de pildă, găsim: *men'cĭunâ-* (p. 180/f. 74 v°, r. 16, p. 224/f. 108 v°, r. 14, p. 231/f. 112 r°, r. 15), *men'cĭunos-*, *men'cinos-* (p. 180/f. 89 v°, r. 3—4, p. 223/f. 108 r°, r. 10—11) alăturea de *minčunile* (p. 217/f. 105 r°, r. 11), *minčunos-* (p. 79/f. 39 r°, r. 2—3, p. 177/f. 88 r°, r. 12—13); *nemică* (p. 13/f. 6 r°, r. 12 şi 16, p. 30/f. 64 v°, r. 14, p. 105/f. 60 r°, r. 3—4, p. 133/f. 66 r°, r. 14, p. 188/f. 93 v°, r. 12, p. 233/f. 113 v°, r. 15); *atunce* (p. 161/f. 80 r°, r. 8—9, p.

www.dacoromanica.ro

201/f. 99 r°, r. 1, p. 213/f. 103 r°, r. 4), *den'nainté* (p. 228/f. 110 v°, r. 13), *veni-* (p. 37/f. 18 r°, r. 13—14, p. 68/f. 33 v°, r. 11, p. 106/f. 60 v°, r. 2, p. 140/f. 69 v°, r. 2, p. 162/f. 81 v°, r. 2 şi 5) alăturea de *vini-* (p. 30/f. 14 v°, r. 14, p. 31/f. 15 v°, r. 6—7, p. 33/f. 16 r°, r. 7, p. 55/f. 27 r°, r. 8. p. 100/f. 37 v°. r. 7, p. 140/f. 69 v°, r. 2. p. 161/f. 80 r°, r. 14—15, p. 162/f. 80 v°, r. 3, 7, 9, 10 şi 11), cari sunt făcute după analogia lui *vine* (p. 25/f. 12 r°, 1), *vin* etc.; *e* derivat din un *i* latin s'a păstrat în *dumeneca* (p. 179/f. 89 r°, r. 13) şi *duminecă* (p. 110/f. 46 v°, r. 12—13, p. 119/f. 51 r°, r. 3, p. 186/f. 92 v° r. 7—8), *derep'tu* (passim), dar aflăm şi *direp't-* (p. 40/f. 19 v°, r. 16, p. 49/f. 24 r°, r. 10, p. 50/f. 24 v°, r. 4, p. 132/f. 65 v°, r. 10, p. 160/f. 80 r°, r. 3—4...), *oameni-* (p. 83/f. 41 r°, r. 5—6, p. 279/f. 116 r°, r. 14...) alăturea de *oamini* (p. 80/f. 39 v°, r. 1—2, p. 84/f. 41 v°, r. 2, p. 116/f. 49 v°, r. 15—16, p. 117/f. 50 r°, r. 8—9, p. 121/f. 52 r°, r, 13—14, p. 127/f. 63 r°, r. 14, p. 131/f. 65 r°, r. 10, p. 159 f. 79 r°, r. 1). Cuvântul *inimă* < **anima**, care a trecut la forma aceasta prin formele *înemă* şi *inemă*, de două ori ne prezentă forma mijlocie: *inemă* (p. 191/f. 94 r°, r. 2) şi *inemile* (p. 240 f. 116 v°, r. 3), cf. însă şi *inimă* şi *inimile* (p. 42/f. 20 v°. r. 9, p. 116/f. 51 r°, r. 15, p. 183/f. 91 r°, r. 3, p. 138/f. 68 v°, r. 13), Tot aşà e şi *arepi* (p. 83/f. 41 r°, r. 9), dar cf. *aripi* (p. 60 f. 29 v°, r. 8...).

Forme ca: *cini* (p. 72 f. 35 v°, r. 5), *cruc*ĭ = «cruce» (p. 72 f. 35 v°, r. 9). *sirafim*ĭ (p. 47 f. 23 r°, r. 1), *nicredin'čoşylor* (p. 32 f. 15 v°, r. 13—14), *spovedeşti* = «spovedeşte» (p. 186 f. 92 v°, r. 14—15), *(délaltâ) laturi* = «lature» (p. 151/f. 75 r°, r. 9), *(o) laturi* = «lature» (p. 152/f. 75 v°, r. 4), *ivglie* (p. 218/f. 105 v°, r. 8), şi încă câtevà (v. *3*, *A*, *a*, o) trebue considerate ori ca provincialisme de ale vreunui copist de mai târziu, ori ca greşeli de scrisoare.

η) Ę şi ę. După cum se poate vedeà şi din puţinele exemple înşirate la *3*, *Á*, *a*, *φ*, litera ѣ *(é)* nu însemnà numai diftongul *ea*, precum nici literele ѧ şi ѩ nu însemnau numai diftongul *ia* ori *ie*, ci toate trei, când erau urmate de *e*, *i* ori o consonantă îmmuiată, trebue să fi avut valoare de ę (*e* deschis). Rostirea cu ę (*e* deschis) e obicinuită şi astăzi la Românii din Ungaria şi din vestul Moldovei. Cu ę (*e* deschis) va trebuì deci să cetim cuvântul *lege* (p. 27/f. 13 r°, r. 15), cuvintele *spăre* şi *arᵘde* din propoziţia: *câ pre alŭ sinaei căn'dŭ deştin'se, pre toţi-i*

www.dacoromanica.ro

spăre (şi la *Coresi* = *spăre*), *dereptŭ ce câ codrul tot ar"de* (la *Coresi* = *ardé*) *cu focŭ* (p. 38/f. 18 v⁰, r. 9 şi 10), *pute* din *are pute spune* (p. 147/f. 73 r⁰, r. 13, cf. *n-are pute eşi* la p. 76/f. 37 v⁰, 13), *pune* din *şi pune* (= *puné*, din *Cod. Slurdz.* lipseşte) *neşte verici ar'se de fieru şi le arun'că în mucă* (p. 124/f. 53 v⁰, r. 13), *învie* din *nece să ară cineva di'n mor'ţi învie, nu va avé credinţâ* (p. 200/f. 98 v⁰, r. 9) *vorŭ învie* (p. 154/f. 76 v⁰, r. 9 şi 12), *dzâce* din *are dzâce* (p. 199/f. 74 r⁰, r. 11), *vie* din *voru vie* (p. 175/f. 87 r⁰, r. 3), *învieré* (p. 111/f. 47 r⁰, r. 3, cf. *învĭiare* la p. 18/f. 8 v⁰, r. 16 şi p. 34/f. 16 v⁰, r. 16), *presvntaa* (p. 79/f. 39 r⁰, r. 5), etc. *Sue-se* dela p. 44/f. 21 v⁰, r. 16 însă se va cetì *sui-se* (v. *Coresi*, ex. *Ac. rom.*, p. 205, r. 4).

Dar avem urmă şi de acel «sunet particular între *e* deschis şi *ă*, care nu se poate arătà exact în scris», obicinuit la verbele cu *rî* la infinitiv în persoana a III-a sg. din prezent şi în terminaţiile personale dela imperfect, despre care aminteşte *M. Pompiliu* vorbind despre graiul românesc din Biharea (*Conv. Lit.*, XX—1886, p. 1002) şi pe care noi îl însemnăm cu *ę*, în *urę̂ste* dela p. 176/f. 87 v⁰, r. 16. Tot aşà va trebui să cetim şi pe *cură* din *şi le cură* (= «cura», «curgea») *săngele de unghi* (p. 80/f. 39 v⁰, r. 3), precum şi pe *curéi* din *cu pičoarele curéi* (p. 146/f. 72 v⁰, r. 12), cf. *î"nainte-i cura tărĭia înceréscă* (p. 46/f. 22 v⁰, r. 2).

Rostirea cu *ę* se mai aude şi astăzi în Nordul Ardealului, Bihor, Maramureş şi Moldova.

c) **O**. Alternarea lui *e* cu *o* în cuvântul *dostoinic* — *destoinic* îşi are explicarea în apropierea formei originale *dostoinic* < p. sl. достоинъ (v. p. 134/f. 66 v⁰, r. 7—8, p. 138/f. 68 v⁰, r. 10—11) de multele cuvinte compuse cu *des-* (v. *destoinic* la p. 129/f. 64 v⁰, r. 2—3, p. 178/f. 88 v⁰, r. 3, cf. *destoinicie* la p. 6/f. 2 v⁰, r. 13).

d) **U** final. Am spus că nominativul şi acuzativul singular la declinaţiunea a II-a se termină când în *u*, când în *ŭ*, care se înlocueşte uneori cu paiericul, şi că n'aflăm *u* ori *ŭ*, sau paieric când consonanta dela sfârşit e aruncată deasupra cuvântului. Aflăm şi un caz când *u*, *ŭ* sau paiericul lipseşte, deşi consonanta nu e aruncată deasupra cuvântului : *ei-l* (p. 153/f. 76 r⁰. r. 15; cf. *ei-lŭ*, ibid. r. 10), dar fusese aruncată în manuscriptul de pe care se copià, iar copistul nostru, scriindu-l continuativ, a uitat să întregească pe *u*, *ŭ* ori paiericul, care, în felul cum erà scris cuvântul, acolo lipsià. Cele mai multe cuvinte însă sunt scrise

www.dacoromanica.ro

cu *u* final întreg. — Despre forma *l'* din *cerul l' vor învăli* (p. 157/f. 78 r°, r. 1) vorbim într'alt loc (cf. *să-l' vorŭ lua* la p. 153/f. 76 r°, r. 9 şi *că-l' purtâ* la p. 181/f. 90 r°, r. 8).

e) Diftongi. α) Am amintit la *3*, *A*, *a*, ω că *ĕ* latin accentuat e redat în *Codicele Todorescu* când prin *ie*, când prin *e*: *mieu—meu, fieru—vier̆u—ferulŭ, viermi—fier'mii—vermii*, etc.

Dintre regiunile în cari bănuim că s'a putut face traducerea husită, se aude numai *e* în Bihor, unde, cum ne spune *M. Pompiliu* (*l. c.*, p. 1001), «*i* din *ie*, care a provenit din *e* deschis accentuat al limbii latine populare, s'a pierdut» (cf. *Weigand, Lingvistischer Atlas*, Übersichtskarte Nr. 7 (55).

β) Ce priveşte păstrarea lui *o* în poziţie accentuată netrecut în *oa* în anumite cuvinte ca *ploe* (p. 179/f. 86 v°, r. 14), *mor̆'le* (p. 18/f. 8 v°, r. 10; cf. *moarte* la p. 22/f. 10 v°, r. 5—6, *moar̆'lé* la p. 21/f. 10 r°, r. 11—12...), *sorele* (p. 169/f. 84 r°, r. 11; cf. *soare* la p. 174/f. 86 v°, r. 15, *soarele* la p. 112/f. 97 v°, r. 13, p. 167/f. 83 r°, r. 1, p. 169/f. 84 r°, r. 11, p. 172/f. 85 v°, r. 5—6, p. 185/f. 92 r°, r. 15, *soarelui* la p. 129/f. 64 v°, r. 6—7, *omini-* (p. 116/f. 49 v°, r. 15—16, p. 159/f. 79 r°, r. 1...; cf. *oameni-*, *oamini-* (p. 80/f. 39 v°, r. 1—2, p. 83/f. 41 r°, r. 5—6, p. 84/f. 41 v°, r. 2, p. 121/f. 51 r°, r. 13—14, p. 127/f. 63 r°, r. 14, p. 131/f. 65 r°, r. 10, p. 239/f. 116 r°, r. 1...), *noo* (p. 9/f. 4 r°, r. 16; cf. *noao* la p. 18/f. 8 v°, r. 3, p. 11/f. 5 r°, r. 2, p. 24/f. 11 v°, r. 8—9 şi 14—15, p. 38/f. 18 v°, r. 1, p. 43/f. 21 r°, r. 14...), etc., şi a celui din poziţie neaccentuată netrecut în *u*, de pildă în: *conunâ* (p. 169/f. 84 r°, r. 16; cf. *cununâ*, *cununâ-* la p. 50/f. 24 v°, r. 3, 6, 8, p. 53/f. 26 r°, r. 7...), *ador'miţii* (p. 61/f. 30 r°, r. 5—6, *neadormiţi* (p. 92/f. 45 v°, r. 8—9, p. 211/f. 102 r°, r. 5, p. 227/f. 110 r°, r. 4, p. 239/f. 116 r°, r. 3; cf. *neadur'miţi* la p. 84/f. 41 v°, r. 16. p. 91/f. 45 r°, r. 14), *domnedzeu* (p. 38/f. 18 v°, r. 16) alăturea de *dumnedzeu* (passim) ş. a., după cum se poate vedeà şi din exemplele înşirate la *3*, *A*, *a*, ε şi β, nu credem că trebue să o considerăm de un fenomen fonetic, ci mai mult de o particularitate ortografică a copistului *Codicelui Todorescu*. In alternarea lui *o* cu *oa* poate să fie vorba de redarea în două chipuri a pronunţării specifice a sunetului *o* (*o* deschis), asemănătoare cu sunetul lui *a* unguresc, pronunţare ce se întâlneşte şi astăzi în ţara Oaşului, în Ardeal, Bucovina şi Basarabia. Nu ştim dacă alternarea lui *u* cu *o* nu ne redă în două chipuri o singură rostire provincială, mijlocie, a uneia din cele două vocale.

www.dacoromanica.ro

γ) Diftongul *ĭu* încă nu e trecut la *i* în: *men'cĭunoşi* (p. 180/f. 89 v°, r. 3—4), *minčunoşii* (p. 79/f. 39 r°, r. 2—3), *min'cĭunoşilor* (p. 177/f. 88 r°, r. 12—13), dar găsim şi *men'cinoşilor* (p. 223/f. 108 r°, r. 10—11); în *ĭubi-* < p. sl. ЛЮБИТИ (p. 14/f. 6 v°, r. 8, p. 15/f. 7 r°, r. 16, p. 42/f. 20 v°, r. 16, p. 123/f. 53 r°, r. 4, p. 151 f. 75 r°, r. 1, p. 212/f. 102 v°, r. 11, p. 236/f. 114 v°, r. 11 şi 12...) dar e trecut în *iboste* = «ĭuboste» < sl. ЛЮБОСТЬ p. 145/f. 72 r°, r. 9, p. 202/f. 99 r°, r. 15). Nici la *i*, nici la *u* nu e trecut în *ĭuşoare* (p. 113/f. 48 r°, r. 9); în unele părţi adică se rosteşte astăzi *uşor*, în altele *işor*.

Găsim *cimpoi* (p. 178 f. 88 v°, r. 11; cf. ung. *csimpolya*), nu *cĭumpoi*, cum se aude în unele părţi.

I n'a trecut la *ĭu* în *bucin* < **bŭccĭna** (p. 41/f. 20 r°, r. 14), *bucina-* (p. 61 f. 30 r°, r. 3—4, p. 158/f. 78 v°, r. 4—5...).

δ) Diftongul *ea* uneori trece la *a*. Dela copistul *Codicelui Todorescu*, ori dela altul dinaintea lui, trebue să vină forme ca: *mar"gâ* (p. 110/f. 46 v°, r. 16), *mărturysască* (p. 199/f. 98 r°, r. 12), *toc'mala* (p. 233/f. 113 r°, r. 4; cf. *toc'méla* la p. 220/f. 106 v°, r. 4—5), *clipala* (p. 225/f. 109 r°, r. 4, p. 233/f. 111 r°, r. 6, *priinascâ* (p. 102/f. 58 v°, r. 1), etc. (cf. *vacurile* în «Crezul» de mai târziu la p. 248 f. 120 v°, r. 7), al căror fonetism e mai înaintat decât cum a putut să fie cel obicinuit traducătorului husit.

N'am citat cazurile când pe *a* îl găsim după o consonantă muiată, căci atunci partea întâie a diftongului se poate considerà prezentă în însăş consonanta: *grijaşte* p. 5/f. 2 r°, r. 13 şi 15), *şap'tedzečy* (p. 172/f. 85 v°, r. 7—8), *şarbei* (p. 229/f. 111 r°, r. 10—11), *să se pričapâ* (p. 218/f. 105 v°, r. 5) ş. a.

Accidente generale.

a) *Nazalizarea vocalei.* Am constatat într'alt loc (*3, A, α, χ*) că consonantele *m* şi *n*, mai ales înainte de mute, iar *n* şi înainte de vocale, uneori se pierd, altădată nu. Această pierdere nu este o simplă eliziune, ci cum a arătat d-l *Weigand* (*Jahresb.* XI, p. 188 şi 192) şi d-l *Al. Procopovici* (l. c., p. 279 şi urm.) se face în urma nazalizării vocalei care se află înaintea acestor consonante. Căderea lui *n* în anumite împrejurări este un fenomen foarte vechiu; aşà d. e. înaintea lui *s* a căzut *n* încă în latiṇa vulgară (*masă* < **mensa**, *des* < **densus**, *cos* < **consuo**, etc.); înaintea unei dentale a trebuit să cadă încă în «străromână», căci o aflăm în toate dialectele (**quantum** > dr. *cât*, ar. *cît* (*cot*), megl. *cọt*, ir.

www.dacoromanica.ro

căt, ecc'tantum > dr. *atât*, ar. *ahtîntu*, *ahîntu*, *ahît*, *ahătu*, quando ne-a dat însă dr. *când*, ar. *cîndu*, megl. *cǫn*, ir. *căn(d)*, păstrându-se nazala poate în urma sonorității lui *d*). Ba în «străromână» a căzut *n* poate și înaintea vocalei, deși acest caz, după cum se vede din rămășițele cuvintelor **una**, **granum**, **frenum** și ***branum** (?) ori ***brenum** (?), e cunoscut mai mult numai dialectului dacoși istroromân, iar cel aromân și meglenitic poate nu l-au cunoscut niciodată ori l-au cunoscut numai în măsură foarte mică. In realitate adică numai cele dintâi două dialecte arată desvoltarea **ŭ̃ă*, **grâ˜u*, **frâ˜u*, **brâ˜u* > daco-rom. **uă* > *ŭă* > *o*, *grâu*, *frâu*, *brâu*, istro-rom. *uă* > *o*, **grău* > *grăvu*, **brău* > *brăvu*, în vreme ce în celelalte două dialecte *n* se păstrează până astăzi: ar. *(u)nă*, *grân*, *(gărnu, gă˜u)*, *brân*, *frân (fărnu, fă˜u)* și megl. *(u)nă*, *grǫn*, *frǫn* (1).

Căderea lui *m* în cuvintele de origine latină trebue să ne-o explicăm prin trecerea la *n* a acestuia înaintea labialelor, cf. *um'bra* (p. 212/f. 102 v°, r. 13, p. 228/f. 110 v°, r. 13) > *unbra* (p. 28/f. 13 v°, r. 16) > *ubra* (p. 28/f. 13 v°, r. 16) *upra* (=ubra, p. 145/f. 72 r°, r. 13). In cuvintele de origine slavă acest *m* de mai târziu eră la început *n* sau, mai bine, elementul naz al al literei ѫ, de pildă *muca* (p. 124/f. 153 v°, r. 15) = munca < p. sl. **мѫка**, cf. **мѫнкѫ** (p. 109/f. 46 r°, r. 2) și *mâč[e]nyč[i]* (p. 172 f. 85 v°, r. 9—10) < p. sl. **мѫченикъ** = «mucenici».

M se pierde înainte de labiale în silabe întonate: *liba* (p. 146/f. 72 v°, r. 8), *ubra* (p. 28/f. 13 v°, r. 16), *upra* (= «ubra», p. 145 f. 72 r°, r. 13), *străbŭ* (p. 72/f. 35 v°, r. 13), *str˜b* (p. 237/f. 115 r°, r. 2); în silabe neîntonate: *întâpinâ* (p. 21/f. 10 r°, r. 1—2), *tâpinaré* (p. 113/f. 48 r°, r. 6, p. 117/f. 50 r°, r. 1, p. 135/f. 67 r°, r. 16), *cuplit* (p. 210/f. 101 v°, r. 2), *scupiia* (p. 228/f. 110 v°, r. 3), *scup[ă]rat* (p. 4/f. 1 v°, r. 12).

N a căzut în silabă întonată în: *naite* (p. 60/f.29 v°, r. 13), *naité* (p. 153/f. 76 r°, r. 13), *i˜naité* (p. 159/f. 79 r°, r. 5), *maite* (p. 169/f. 84 r°, r. 5 și p. 248/f. 120 v°, r. 6 din «Crezul» de mai târziu), *veșmite* (p. 124/f. 53 v°, r. 11); *mân'cădu-i* (p. 83/f. 41 r°, r. 6); *mucâ* (p. 124/f. 53 v°, r. 15); *plâceri* (=*plâ[n]geri*, p. 3/f. 1 r°, r. 7); în silabă neîntonată în propoziție: *u adus dragŭ* (p. 43/f. 21 r°, r. 1), *într-u anŭ* (p. 142/f. 70 v°, r. 3), *u om* (p. 72/f. 35 v°, r. 16, p. 132/f. 65 v°, r. 8), *vr-u om* (p. 152/f. 75 v°,

1) Cf. Pușcariu, *o. c.*, p. 39.

www.dacoromanica.ro

r. 11 și 13), *de ĩⁿtunerec* (p. 4/f. 1 v°, r. 10—11), *și le cură sângele de* (=«den»), *ounghi* (p. 80/f. 39 v°, r. 3), *scoase ei de* (=«din») *un'tunérecŭ și de unbra morⁿției* (p. 28/f. 13 v°, r. 14—15); *u păs[t]or* (p. 159/f. 79 r°, r. 14); *u pârŭ* (p. 155/f. 77 r°, r. 10), *vr-u betég* (p. 152/f. 75 v°, r. 14), *u mai bâtrănŭ* (p. 41/f. 20 r°, r. 6); *di vécŭ* (p. 66/f. 32 v°, r. 1), *di mijⁿloc* (p. 16/f. 7 v°, r. 5—6), *u milostivŭ* (p. 43/f. 21 r°, r. 11); *u nuorŭ* (p. 131/f. 65 r°, r. 4), *din' dzi și di noaple* (p. 155/f. 77 r°, r. 7); *u leu* (p. 147/f. 73 r°, r. 11), *u dom'nu* (p. 214/f. 103 v°, r. 15). *într-u kipŭ* (p. 223/f. 108 r°, r. 3); *usprădzécele* (p. 14/f. 6 v°, r. 16), *prisoare* (p. 152/f. 75 v°, r. 13—14), *nestisu* (p. 215/f. 104 r°, r. 14—15), *deștisă* (p. 248/f. 120 v°, r. 12 în «Crezul» de mai târziu). La pag. 20/f. 9 v°, r. 9—10 aflăm scris acum: *și néu izbâvitŭ pre noi di*(nъ) *sălnici[a] diiavolului*, copistul adică scrisese mai întâiu *dinz*, apoi a șters pre *nz* și a lăsat numai *di*, deși în felul acesta e greșit. In *blădzii* (p. 183/f. 91 r°, r. 6), *n* a trebuit să cadă după analogia singularului. In *într-ășii* (p. 77/f. 38 r°, r. 9; cf. *cătr-ăn'sul* la p. 16/f. 7 v°, r. 2—3, *cătr-înșii* la p. 43/f. 21 r°, r. 15—16, *într-ân'sŭ* la p. 69/f. 34 r°, r. 1—2, *diⁱntr-ăⁱnsele* la p. 81/f. 40 r°, r. 3—4, *spr-inșii* la p. 91/f. 45 r°, r. 16, *într-însâ* la p. 173/f. 86 r°, r. 14 și *cătră iⁿn'și* la p. 200/f. 98 v°, r. 4—5. dispariția nazalei se explică prin disimilare față de nazala precedentă, dar poate să fi căzut și în urma nazalizării (cf. *Al. Procopovici*, *l. c.*, p. 282).

Notăm aici că în *Codicele Todorescu* analogia singularului *brâu* (p. 69/f. 34 v°, r. 12—13) n'a înrâurit pluralul *brâne* (p. 129/f. 64 r°, r. 8—9).

Fenomenul nazalizării vocalei și în urma acesteia a dispariției lui *m* și *n* trebue să fi fost cunoscut și traducătorului husit, căci îl aflăm în toate manuscriptele noastre vechi, precum și în cărțile lui *Coresi*, e obicinuit și astăzi în anumită măsură în Maramureș (1).

Lui *Hasdeu* nu i-a rămas necunoscută nazalizarea vocalei în studiul făcut asupra *Codicelui sturdzan*. El însă o numià vocalizarea nazalei. Iată exemplele de nazalizarea vocalei găsite de *Hasdeu* în părțile *Codicelui sturdzan*, cari ne interesează și pe noi: *u [omu]* (26), *înaite* (29), *lⁱutru* (29), *di [trupu]* (27, 28);

(1) v. Candrea, *Graiul din Țara Oașului*, p. 13—14; pentru număralul *un ũ* și *o͂* v. și p. 20.

www.dacoromanica.ro

î"naité (63, şi tot acolo: *î"nainte*), *î"naitĭa* (50, şi tot acolo *î"nainté*), *î"naite* (33, 41, 42, 69), *naite* (41), *măncădu-i* (51, dar 53: *mâncâdu-i*), *mucescu* (34, pe aiuri: *muncescu*), *într'ăşii* (46), *cistită* (61), *di* (71); *u [sfitocu]* (84), *u [cinŭ]* (112), *[vr']u [om]* (81), *ubra* (78), *negădire* (75), *blâdzii* (103), *înaite* (73, 103, 106), *naite* (82, şi tot acolo: *î"nainte*). I-a scăpat însă din vedere un cuvânt, iar din pricina aceasta ajunge să facă o etimologie greşită, pe care fie-ne iertat să o îndreptăm la acest loc.

In «*Cuvăntu de înblare pre la munci*» (*Cod. Sturdz.*, p. 31; *Cuvente*, II, p. 312) cetim: «*Sfănta şi preslâvitaa doamna roditoaré nu aimitre ce a lu dumnezeu maica lu hristosu şi merse s" vază toate muncilĭa*». La «nu aimitre ce», pe care-l scrie «*nu-aĭ-mitrece*», *Hasdeu* (*Cuvente*, II, p. 380—1) face următoarea observare: «compoziţiune lexică foarte remarcabilă..., care la prima vedere s'ar părea a fi literalmente: 'genitrix *non* — *habes* — *matricem*', unde *mitrece* = lat. *matricem* = it. *matrice* 'uterus'. Să se observe însă că *mitrece* presupune accentul pe prima silabă, căci altfel ar fi *mătrice*, după cum se şi găseşte în vechile noastre tipărituri, de exemplu în Psaltirea cea versificată a mitropolitului *Dosofteiu*, ps. XXI:

Din mătrice şi din scăldătoare
Şi din faşe m'ai pus pre picŏare...

şi în toate limbile romanice de asemenea, ca şi în prototipul latin *matricem*, accentul cade tot pe a doua silabă; dacă dară, în adevăr, *mitrece* este = *matricem*, atunci schimbarea intonaţiunii şi chiar a vocalismului (*mi* = *ma*) nu s'ar puteà datori decât doară influinţei sinonimului *mitră* = gr. μήτρα, adică *mitrece* = *mătrice* + *mitră*». Lucrul însă este altfel şi — foarte simplu: «*nu-ai-mitrece*» nu este altcevà decât «*nu aimintré ce*» = «*nu altmintrea, ci*»... Copistul *Codicelui sturdzan* adică şi aici a făcut ce se obicinuià să facă în «*naite*» = «nainte», din care *n* a căzut înaintea dentalei, până când copistul *Codicelui Todorescu* a scris: «*Sfntaa şi préslâvitaa doamna roditoaré, nu aimintré, ce a lui dumnedzeu maica lui hs şi mérse să vadz î toale muncile*».

b) *Epenteză*. Intre *î* şi *n* se introduce un *ĭ*, dacă în silaba următoare aflăm un *e* ori *i*, în cuvântul *căine* (p. 192/f. 94 v°, r. 14—15) şi în pluralul cuvântului *mână*: *mâinyle*, *mâinile* (p. 10/f. 4 v°, r. 4, p. 99/f. 57 r°, r. 12), *mâinilorŭ* (p. 101/f. 58 r°, r. 5-6),

www.dacoromanica.ro

mâiniloro (p. 108/f. 61 v°, r. 11); dar găsim şi *cânii* (p. 197 f. 87 r°, r. 10), *câni/lo]r* (p. 71/f. 35 r°, r. 9), *mâny* (p. 171/f. 85 r°, r. 8), *mânile* (p. 118/f. 50 v°, r. 11), *mânyle* (p. 171/f. 85 r°, r. 8). N'avem exemplu pentru *pâne* fiind ruptă o foaie care ar fi format p. 189—190 a *Codicelui Todorescu*, unde l-am fi putut întâlni. Fenomenul epentezei în aceste trei cuvinte, obicinuit astăzi în Muntenia şi în unele părţi învecinate acesteia, trebue să fi fost cunoscut şi cărturarului husit bihorean-maramureşean, căci se mai aude şi astăzi prin ţinutul Orăzii-mari (v. *Weigand, Lingvistischer Atlas*, Nr. 1; cf. apoi pentru extensiunea lui Nr. 9, 17, 25, 33, şi 41). Il aflăm şi în *Codicele slurdzan*, ce e drept, alăturea de formele fără epenteză : *măini* (94), *măinile* (63, 112), *mâinilor* (65, 70), *păine* (107) şi *căine* (110), dar *mânile* (24, 78) şi *cânilor* (41). E natural că la *Coresi*, care erà Muntean, la locul corespunzător pagine 10/f. 4 v°, r. 4 a *Codicelui Todorescu* aflăm *mâinile* (1).

c) Asimilaţie şi disimilaţie. Relevăm câtevà cazuri mai interesante. Asimilaţie de consonante regresivă s'a produs în : *frâmse* = «frânse» (p. 22/f. 10 v°, r. 4), *dem munca* (p. 27/f. 13 r°, r. 2), *sămtu, săm'tu* = «sânt» (p. 26/f. 12 v°, r. 16, p. 49/f. 24 v°, r. 13, p. 62/f. 30 v°, r. 3, p. 67/f. 33 r°, r. 3), *simtem* = «sintem», «sântem» (p. 32/f. 15 v°, r. 4), *gice* (p. 156/f. 77 v°, r. 15), *cice* = «gice» (p. 50/f. 24 v°, r. 13 şi p. 232/f. 112 v°, r. 15), *gicemŭ* p. 18/f. 8 v°, r. 16) în loc de *dzice, dzicemŭ, bâdgocorit* (p. 164/f. 81 v°, r. 15, cf. *batgocurâ* la p. 185/f. 92 r°, r. 3—4, *batgocurescu* la p. 184/f. 91 v°, r. 16 — p. 185/f. 92 r°, r. 1, *batcocuriiai* la p. 146/f. 72 v°, r, 8, *bât"gocurilŭ* la p. 21/f. 10 r°, r. 5 şi p. 160/f. 79 v°, r. 5), *seninŭ* (p. 158/f. 78 v°, r. 14), apoi *dizmierdziile* (p. 228/f. 110 v°, r. 1), *dizmir"dâcunile* (p. 211/f. 102 r°, r. 15—16), *z'bura* (p. 45/f. 22 r°, r. 1—2), *dezleg-* (p. 80 f.

1) Fenomenul a fost explicat în deosebite chipuri, v. Cipariu, *Gramateca*, I, Buc. 1869, p. 23 ; Lambrior, *Romania*, IX, 100, 372 ; Miklosich, *Beiträge, Vocalismus*, I, Wien 1881, p. 7 ; Hasdeu, *Principie de filologia comparativă ario-europeă*, Buc. 1875, p. 24 şi 28 ; Al. Philippide, *Istoria limbii române*, I, p. 40—41; H. Tiktin, *Rumänisches Elementarbuch*, Heidelberg 1905, p. 341. T. Raica, *Revista politică şi literară*, IV (1912), Nr. 4, p. 115-6; Slavici în un foileton din *„Lupta"* din Budapesta, ş. a. D-l N. Cartojan în *Alexandria în literatura românească*, Buc. 1910, p. 21, îl numeşte «fenomenul răsunării lui *i* final în silaba precedentă...» «în cuvintele cari au în silaba paroxitoană *a* şi se sfârşesc în *e* sau *i*».

www.dacoromanica.ro

39 v°, r. 9—10 și 10—11), *zdrobes'cu* (p. 82/f. 40, r. 9—10, *zvârli* (p. 165/f. 82 r°, 7), *z'biżaretele* (p. 208/f. 108 v°, r. 9), etc.

Asimilație avem și în formele *punoi* (p. 197/f. 97 r°, r. 6) și *punoile* (p. 197/f. 97 r°, r. 11) ale cuvântului *puroi* (p. 193/f. 95 r°, r. 2) < *pūrōnium din *pūs*, forme cari sunt uzitate astăzi mai ales în nordul Ardealului și în Moldova (cf. *miroase* > *mńiroase* > *mńinoase* > *ńinoase* > *ańinoase*). Nu știm însă dacă labiala inițială a provocat asimilația, căci în *ańinoase* a trecut *m* din *miros* mai întâiu la *n* și apoi s'a întâmplat fenomenul asimilației, ori trebue să presupunem că *r* s'a prefăcut în *n* înainte de căderea lui *n* înainte de *i* în sufixul *oniu* > **ōnium**.

Nu s'a produs disimilația consonantică în *veninul* (p. 22/f. 10 v°, r. 8).

Asimilație vocalică regresivă avem în: *nusul* (p. 23/f. 11 r°, r. 9, p. 201/f. 99 r°, r. 8, pl. *nușii*) din *nâsul* (cf. *n^as* la p. 211/f. 102 r°, r. 7), *nedejde* (p. 128/f. 63 v°, r. 15, dar cf. *nădejde* la p. 202/f. 99 r°, r. 14) < p. sl. **надежда**. Nu s'a produs asimilația nicăieri în cuvintele *nărod*, *nârod* (p. 27/f. 13 r°, r. 8—9, p. 63/f. 31 v°, r. 13, p. 65/f. 32 r°, r. 6, p. 69/f. 34 r°, r. 2, p. 75/f. 37 r°, r. 8, p. 78/f. 38 v°, r. 9, p. 92/f. 45 v°, r. 2, p. 124/f. 53 v°, r. 5), *propaste* (p. 199/f. 98 r. 3) și *săbor* (p. 194 f. 95 v°, r. 10).

Asimilație vocalică progresivă găsim când *ă*, *î* precedați de *e*, *i* și consonanta muiată se prefac în *e*, *i*, așà de pildă în: *mulțemim* (p. 7/f. 3 r°, r. 5, 6 și 9), *mulțemin'du* (p. 13/f. 6 r°, r. 9), *mulțemite* (p. 11/f. 5 r°, r. 9), cari derivă din *mulțămesc* < *mulțam* < *mulți* + *ani*, *ușe* < *ușa* < **ostia** (p. 47/f. 23 r°, r. 2—3, cf. *ușé* la p. 46/f. 22 v°, r. 8, *uștia* la p. 48/f. 23 v°, r. 4), etc., precum și când după *o*, *u* și *oa* (diftongat din *o*) se prefac *ă* și *î* în *o* și *u* (1): *ĭuo* (p. 62/f. 30 v°, r. 4, p. 84/f. 41 v°, r. 13, p. 212/f. 102 v°, r. 1 și 2, p. 228/f. 110 v°, r. 2), *luo* (p. 44/f. 21 v°, r. 15), *luom* (p. 9/f. 4 r°, r. 12, p. 143/f. 71 r°, r. 7, p. 151/f. 75 r°, r. 11), *nuor* (p. 35/f. 17 r°, r. 13, p. 37/f. 18 r°, r. 1, p. 44/f. 21 v°, r. 14, p. 75/f. 37 r°, r. 4 și 6, p. 131/f. 65 r°, r. 4...), *noo*, *noao* (p. 9/f. 4 r°, r. 6, p. 11/f. 5 r°, r. 2, p. 18/f. 8 v°, r. 3, p. 24/f. 11 v°, r. 8—9 și 14—15, p. 38/f. 18 v°, r. 1, p. 43/f. 21 r°, r. 14...), *voao* (p. 44/f. 21 v°, r. 6, p. 110/f. 46 v°, r. 9, p. 138/f. 68 v°, r. 7, p. 139/f. 69 r°, r. 2, p. 176/f. 87 v°, r. 12, p. 179/f. 89 r°, r. 1...), *doao* (p. 83/f. 41 r°, r. 9), *noaole* (p. 13/f. 6 r°

(1) v. Philippide, *Ist. limbii române*, I, p. 26, cf. și Miklosich, *Beiträge. Voc.* I, p. 10.

www.dacoromanica.ro

r. 15...), *dzuoa* (p. 192/f. 94 v°, r. 1, p. 237/f. 115 r°, r. 9—10...), etc.

Asimilație vocalică reciprocă, adică atât regresivă, cât și progresivă, aflăm în cazul următor. Din *înlăun'tru* (p. 209/f. 101 r°, r. 12) prin asimilație regresivă s'a făcut *lountrulŭ* (p. 36/f. 17 v°, r. 16), iar acesta prin asimilație progresivă a dat *înloontru*, din care prin contragere s'a născut *înlon'tru* (p. 225/f. 109 r°, r. 11).

d) Omisiune disimilativă. Am amintit într'alt loc că cuvântul *întunerec* are când forma *întuneric*, când *untunerec*. Astfel găsim: *î"ntunérec* (p. 4/f. 1 v°, r. 10—11, p. 226/f. 109 v°, r. 13), *întunérecul* (p. 95/f. 55 r°, r. 12, p. 236/f. 114 v°, r. 11), *întunéricŭ* (p. 63/f. 31 v°, r. 10, p. 210/f. 101 v°, r. 15), *întunéricul* (p. 63/f. 31 v°, r. 16, p. 65 f. 32 r°, r. 3, p. 123/f. 53 r°, r. 7) și *un'tunérecŭ* (p. 28/f. 13 v°, r. 15), *untunérecului* (p. 26/f. 12 v°, r. 3—4, p. 27/f. 13 r°, r. 6—7), *cu-ntunérece* (p. 39/f. 10 r°, r. 1—2). Alternarea lui *în* cu *un* se explică prin omisiunea disimilativă a prepoziționii *în* dela începutul cuvântului *întunérec* și contopirea acestuia cu *un*, care se afla înainte de el, în fraze de felul celei următoare: *și vădzu acolo un râu de foc și un'tunéricŭ mare* (p. 91/f. 45 r°, r. 12—13), unde s'ar puteà scrie și *un' tunéricŭ* <*un' [în]tunéricŭ mare* (cf. și *Tiktin, Rum.-deutsches Wb.*, p. 843). A urmat apoi încercarea de a generaliza această formă, întrebuințându-se și între alte împrejurări, mai ales după ce se poate rosti mai ușor decât forma *întunérec* în urma trecerii lui *în* la *un*, deci a asimilării regresive întâmplătoare a lui la *u* din silaba următoare. Omisiunea disimilativă a lui *în* din *întunérec* după un *în* o găsim de pildă în: *dzacu în tunéricŭ acesta* (p. 63/f. 31 v°, r. 13—14), *că semu în tunéricu* (p. 94/f. 54 v°, r. 3—4) apoi: *lepădа-i-vor înlon'tru întru iad și in tunérecului de afară* (p. 225/f. 109 r°, r. 12) și *să fie în focol neslinsu și în tunérecul de afară* (p. 239/f. 116 r°, r. 1—2), deși *tunéricŭ* ar fi explicabil și ca cuvânt simplu din lat. **tenebrĭcus,-a,-um.** In aceste din urmă două exemple am puteà să scriem și *întunérecului*, deoarece cuvântul e coordinat unui cuvânt înaintea căruia se află *întru*, respectiv *în*. Nu credem adică că în forma *untunerec* am puteà să avem un fenomen analog cu acela pe care îl găsim în **ambulo** > *îmblu* > *umblu*, **impleo** > *împlu* > *umplu*, **inflo** > *înflu* > *unflu*, unde *î* inițial accentuat înainte de nazală + labială a trecut la *u* (1), căci în *Codicele*

1) H. Tiktin, *Der Vocalismus des rumänischen* in *Zeitschrift für romanische Phil.* XII 1888, p. 236.

www.dacoromanica.ro

Todorescu aceste verbe, ori de câte ori le întâlnim, au numai forma mai veche: *îmblu*, *împlu*, etc. şi afară de aceea *în* din *întunerec* se află între alte condiţiuni. *Î* iniţial însă trece la *u* şi între alte împrejurări. Aşà de pildă în unele regiuni din nordul Ardealului se aude *untreb* <*întreb*, *untru* <*întru* (cf. şi *înlăuntru*> *înlountru*> *înlontru*), etc. Analogia acestor cuvinte ar fi putut mai uşor să înrâurească compusul *întunerec*, deşi nici acestea nu ocură în *Codicele Todorescu* decât în forma mai veche, şi apoi—şi aceasta încă trebue să o accentuăm aici—cuvântul *întunerec* e substantiv, nu verb. Explicarea cea dintâie însă, aceea pe care ne-o dau înseşi textele vechi, ni se pare cea mai naturală.

Omisiunea sau afereza disimilativă a lui *în* iniţial după un *în* ori *întru* ne-a dat şi forma *părăţiie* în loc de *înpărăţiie* (din *împărat* <imperātor) în exemplele următoare: *ce-su direp'ţii lui hs. în părâţiia lui* (p. 106/f. 60 v°, r. 3 — 4), *întru părăţie cerului* (p. 53/f. 26 r°, r. 2 — 3, *lumina ca soarele întru părâţiia cerĭului* (p. 220/f. 106 v°, r. 16), *sta-vor întru părâţiia cerĭului* (p. 233/f. 113 r°, r. 9), v. şi *Hasdeu*, Cuv. II, p. 379 şi 477. Dar cf. *cân'du veri veni di'ntru înpărâţiia ta* (p. 114/f. 48 v°, r. 4—5), apoi între alte împrejurări, cari nu puteau provocà disimilaţia, în tot locul *înpărăţie*, aşà la p. 55/f. 27 r°, r. 14, p. 138/f. 68 v°, r. 11—12, p. 167/f. 83 r°, r. 16, p. 184/f. 91 v°, r. 15), precum şi *înpăratul* (p. 161/f. 80 r°, r. 9—10, p. 176/f. 87 v°, r. 11), *înpăraţii* (p. 140/f. 69 v°, r. 13, p. 155/f. 77 v°, r. 2—3) şi *înpârâţiţi* (p. 162/f. 80 v°, r. 12).

Tot omisiunea disimilativă a putut să dea naştere şi formelor *blare* din *cuvăntu de blare* (p. 57/f. 28 r°, r. 1), *blatŭ* din *n-au blatŭ* (p. 103/f. 59 r°, r. 6), apoi imperativului *blăm* (p. 68/f. 33 v°, r. 10, p. 81/f. 40 r°, r. 9, p. 84/f. 41 v°, r. 12, p. 91/f. 45 r°, r. 1, p. 96/f. 55 v°, r. 5 şi 10, p. 144/f. 71 v°, r. 2), la naşterea căruia a contribuit şi năzuinţa spre scurţime în poruncă, în loc de *înblare*, *înblatŭ*, *înblăm* din lat. amb[ŭ]lare, cf. *înbla* (p. 5/f. 2 r°, r. 16, p. 140/f. 69 v°, r. 9), *să înblăm* (p. 6/f. 2 v°, r. 9, p. 41/f. 20 r°, r. 5), *să înblaţi* (p. 222/f. 107 v°, r. 3 şi 10—11), *înblândŭ* (p. 5/f. 2 r°, r. 9—10, p. 37/f. 18 r°, r. 5, p. 115/f. 49 r°, r. 2), etc.

Omisiune disimilativă mai găsim şi în forma *vonic* (p. 12/f. 5 v°, r. 5, p. 98/f. 56 v°, r. 2, p. 140/f. 69 v°, r. 14) alăturea de *voinyc* (p. 181/f. 90 r°, r. 10) sl. ВОИНИКЪ.

www.dacoromanica.ro

Explicarea dată de *Hasdeu* (*Cuv.* II, p. 373 pentru *ară* din: *și ară să legâ limba lor* (50), *îngerii tremurâ i"naile cruciei, ară omenii o ținz* (42), că adică s'ar fi născut din *iară* «prin disimilațiune cu finalul *i* din cuvântul precedinte», nu se potrivește întocmai și pentru forma *arâși* = *iarăși* dela p. 101/f. 58 r°, r. 9—10 a *Codicelui Todorescu: așé arăși grăi.* Poate să fie și numai o greșeală grafică ori confundare de litere.

Din grupa *-tr* și *-pr* uneori a căzut *r*, astfel găsim: *rostulŭ* p. 22/f. 10 v°, r. 11—12, p. 43/f. 21 r°, r. 3, p. 118/f. 50 v°, r. 12 și 14), *prespe* (p. 40/f. 19 v°, r. 14, p. 131/f. 65 r°, r. 4—5) și *pespre* (p. 199/f. 98 r°, r. 1), din cari s'au desvoltat modernele *preste, peste,* dar. cf. *prespre* (p. 10/f. 4 v°, r. 7, p. 27/f. 13 r°, r. 16—p. 28/f. 13 v°, r. 1, p. 157/f. 78 r°, r. 8, p. 187/f. 93 r°, r. 1, p. 188/f. 93 v°, r. 12), *pentru* (p. 4/f. 1 v°, r. 7, 8 și 16, p. 7 f. 3 r°, r. 7, p. 8/f. 3 v°, r. 7, p. 16/f. 7 v°, r. 1, p. 18/f. 8 v°, r. 15, p. 22/f. 10 v°, r. 5, p. 29/f. 14 r°, r. 3, p. 30/f. 14 v°, r. 5...), *pintru* (p. 8/f. 3 v°, r. 7, p. 18/f. 8 v°, r. 15, p. 28/f. 13 v°, r. 8...) alăturea de *printru* (p. 8/f. 3 v°, r. 7, p. 17/f. 8 r°, r. 9—10, p. 64/f. 33 r°, r. 7, 9, p. 94/f. 54 v°, r. 13, p. 110/f. 46 v°, r. 7—8, p. 185/f. 92 r°, r. 1), adică în cuvinte în cari mai aflăm un *r* înaintea vocalei întonate, deci avem a face cu un fel de disimilație. La acestea ar mai trebui să adaogem pe *nostu* < **noster,-a,-um** (p. 20/f. 9 v°, r. 7, p. 94/f. 54 v°, r. 5), alăturea de care întâlnim altfel pretutindeni în altă parte *nostru, vostru, alt* < **alter,-a,-um**, *alalalt*, etc.

e) Dispariția consonantelor **n** *și* **r**. Consonantele *n* și *r* uneori cad înainte de *ĭ* ori *ĭ*+vocală, altădată nu. Astfel găsim *ai* (p. 181/f. 90 r°, r. 14), deși cu câtevă rânduri mai nainte se scrisese *ani* (p. 181/f. 90 r°, r. 11). La p. 226/f. 109 r°, ca să ne oprim la o singură pagină, găsim următoarele forme de viitor: *veri simți* (r. 2), *veri audzi* (r. 4), *vii îngrodzi* (r. 5) și *vei atin'ge* (r. 6), iar la p. 210/f. 101 v°, r. 3: *vare ce-i simți* (r. 4), în r. 4—5: *vare ce-i audzi.* Aici trebue să înșirăm și conjunctivele: *să răsae* <**re-saliat* (dela *răsaŭ, răsar* din **re-salio,-ire=resĭlio*, p. 185/f. 92 r°, r. 15), *să vie* < **veniat** (dela *viu, vin* din **venio -ire**, p. 199/f. 98 r°, r. 7, 8, 13), ca și forme deverbale ca: *țyitorulŭ* p. 20 f. 9 v°, r. 13) ș. a., după cari și după a căror pers. I iotacizată din prezentul indicativ s'a ivit pe bază de analogie *spuŭ* (p. 138/f. 68 v°, r. 6) în loc de *spun* < **expōno**, **-ĕre**, mai ales că analogia a fost ajutată și de persoana a doua din prezentul in-

www.dacoromanica.ro

dicativ a însuș verbului acestuia, fiind și ea cu *r* căzut, cf. și *să mâ pue* la p. 99/f. 57 r°, r. 4.

In legătură cu aceasta amintim, că constatarea d-lui *Pușcariu*, că, dacă cercetăm textele vechi, avem impresia că într'un timp oarecare s'a alcătuit în dialectul daco-român regula, că *dz (z)*, *ț* aparține conjunctivului (unde la verbele de conjugarea a IV-a apare peste tot: *auz*, *auzi*, *auză*, *auzim*, *auziți*, *auză*), iar *d*, *t* din contra indicativului (*o. c.*, p. 23), se potrivește întocmai și pentru *Codicele Todorescu*: *să vădzu* (p. 64/f. 32 v°, r. 1, p. 65/f. 32 r°, r. 2), *să vadzâ* (p. 57/f. 28 r°, r. 3 și 10—11), *să nu vadză* (p. 64/f. 31 v°, r. 7), *să vâ înghițâ* (p. 237/f. 115 r°, r. 6—7, *să deș'kidzâ* (p. 46/f. 22 v°, r. 4—5), *să cadzâ* (p. 64/f. 33 v°, r. 2, p. 181/f. 90 r°, r. 14—15), *să crédzâ* (p. 231/f. 112 r°, r. 8—9). După analogia acestor conjunctive, precum și a vechei forme cu *dz-*, *z-*, *ț-* a persoanei I din prezentul indicativ a verbelor iotacizate (*audz—auz*<**audio**, *vădz—văz*<**vĭdeo**, *înghiț*<**[in]glŭttio**), analogie ajutată și de persoana a II-a din prezentul indicativ a înseși verbelor, s'a ivit *dz—z*, *ț* și în indicativul verbelor neiotacizate la persoana I sg. din prezent. Astfel găsim de pildă în *Codicele Todorescu*: *credzŭ*<**credo** (p. 235/f. 114 r°, r. 14).

f) Apocopa. Cade *c* din *acmu* (p. 5/f. 2 r°, r. 5, 6, 9, p. 24/f. 11 v°, r. 5, p. 42/f. 20 v°, r. 6—7, p. 46/f. 22 v°, r. 13, p 92/f. 45 v°, r. 16, p. 105/f. 60 r°, r. 15, p. 111/f. 47 r°, r. 3, p. 143/f. 71 r°, r. 6, p. 147/f. 73 r°, r. 2, p. 160/f. 79 v°, r. 10, p. 212/f. 102 v°, r. 14...) pentru a ne da forma *amu* (p. 11/f. 5 r°, r. 2, p. 96/f. 55 v°, r. 10, p. 99/f. 57 r°, r. 7, p. 199/f. 98 r°, r. 11, p. 211/f. 102 r°, r. 16, p. 212/f. 102 v°, r. 2, p. 213/f. 103 r°, r. 3, p. 214/f. 103 v°, r. 10, p. 233/f. 113 r°, r. 13...), care și astăzi se obicinuește în părțile nordice ale dialectului daco-român.

A căzut *d* din *când* în: *Dzise dom'nulŭ căn va veny fiĭul omenescu* (p. 201/f. 99 r°, r. 4) întocmai cum cade și în graiul actual al țăranilor noștri.

In sfârșit *i* dela forma de gen.-dat. a articolului substantival a dispărut numai de câtevà ori: *lu dmnedzeu* (p. 6/f. 2 v°, r. 14), *lu hs* (p. 61/f. 30 r°, r. 11, p. 121/f. 52 r°, r. 7), *ĭubitul lu dumne[dze]u* (p. 102/f. 58 v°, r. 4).

g) Proteză. La pronumele scurtate de dativ p. I, II, III singulare și de acuz. p. III singulară și plurală *(îmi, îți, își, îi, îl, îi)*, încă nu s'a făcut nicăieri proteza lui *î* dela început. Lipsa acestui *î* de razim însă o simțește copistul *Codicelui Todorescu* și caută

www.dacoromanica.ro

să o suplinească prin întrebuinţarea paiericului scriind *l'* în *cerul' l' vor învăli* (p. 157/f. 78 v°, r. 1).

h) Rotacism. Cum am amintit, toate textele *Codicelui Todorescu* sunt fără rotacism.

B. Particularităţi morfologice.

a) Articolul final *l*, în urma păstrării lui *u*, *ŭ* final ori a înlocuirii acestora prin paieric, nu căzuse. Forme ca: *şi pâziia sufletu /l/ui* (p. 134/f. 66 v°, r. 2), şi poate încă una ori două, sunt de bună seamă greşeli de copiare rezultate din aruncarea deasupra a literei *l*, precum şi a imprejurării că după acest *l* mai urmă unul. Poate tot aşà trebue să explicăm şi: *ceĭa ce au stâtutu i'nainté înfricatului scaunu lui hs* dela p. 82/f. 40 v°, r. 7—8, unde ar puteà fi vorba de o dublă post-articulare în construcţiunea substantivului cu adjectivul în urma alipirii articolului pronominal *al: înfricatului scaunu/lui]* sau *scaunu/l/lui hs* = «înfricatului scaun al lui hs», cf. *în cinstitul capulŭ ei* (p. 170/f. 84 v°, r. 1), *destoinycii luminaţ/i/i fečorii tâi* (p. 171/f. 85 r°, r. 5—6), *cinstitul săn'gele lui* (p. 82/f. 40 v°, r. 11), etc.

b) Articolul -dat. sing. de gen. fem.-*ei* de multe ori nu s'a contras cu terminaţia-*e* (=*ă*) a substantivelor de declinarea I ori cu terminaţia-*i* (=*e*) a substantivelor de declinarea III: *vieţiei* (p. 6/f. 2 v°, r. 9), *frămseţiei* (p. 6/f. 2 v°, r. 14), *dulceţieĭ* (p. 6/f. 3 r°, r. 3), *inimyiei* (p. 9/f. 4 r°, r. 1), *paceei* (p. 19/f. 9 r°, r. 16), *dragosteei* (p. 19/f. 9 r°, r. 16), *lumiei* (p. 20/f. 9 v°, r. 4, p. 49/f. 24 r°, r. 15, p. 59/f. 29 r°, r. 6, p. 98/f. 56 v°, r. 9, p. 220/f. 106 v°, r. 2, p. 233/f. 113 r°, r. 4), *lumiii* (p. 113/f. 48 r°, r. 15), *morţiei* (p. 22/f. 10 v°, r. 8—9, p. 28/f. 13 v°, r. 3), *slaveei* (p. 36/f. 17 v°, r. 11), *féţeei* (p. 41/f. 20 r°, r. 4), *derep'tăţeei* (p. 48/f. 23 v°, r. 5), *fireei* (p. 50/f. 24 v°, r. 12), *cruciei* (p. 72/f. 35 v°, r. 11, p. 97/f. 56 r°, r. 2), *cetâţieĭ* (p. 168/f. 83 v°, r. 9, p. 196/f. 96 v°, r. 2), *odyh'nĭaleei* (p. 171/f. 85 r°, r. 12), *aspideei* (p. 193/f. 95 r°, r. 6), dar găsim şi *mor'ţii* (p. 28/f. 13 v°, r. 3), *mor'ăţei* (p. 149/f. 74 r°, r. 10), *vieţei* (p. 138/f. 68 v°, r. 5—6), *crucei* (p. 72/f. 35 v°, r. 11), *slavei* (p. 168/f. 83 v°, r. 9), *féţei* (p. 159/f. 79 r°, r. 6), etc.

c) In loc de gen.-dat. se întrebuinţează o formă de circumscriere cu prepoziţia *a*<*ad*: *sufletele a totŭ omul* (p. 29/f. 14 r°, r. 10—11), *veselie a toate fap'turile* (p. 51/f. 25 r°, r. 8), *dumineca a*

www.dacoromanica.ro

toți svñții (p. 110/f. 46 v°, r. 11—12), *împâratulŭ a toatâ lumĭa* (p. 176/f. 87 v°, r. 11), *întru știre a toate limbyle* (p. 201/f. 99 r°, r. 8—9); *mai mulți de a cin'ci sute de frați ĭar"tâ-se* (sic) *domnul* (p. 34/f. 16 v°, r. 3—5), *al'tura a mulți* (p. 110/f. 46 v°, r. 10).

a) Ni se păstrează forma latină a vocativului în: *fiiu [adu-ți amen'te]* < **fili**, p. 198/f. 97 v°, r. 13, cf. și *despuitoru* la p. 105/f. 60 r°, r. 8, *mihaile gĭudecătorĭu* la p. 91/f. 45 r°, r. 1—2, deci putem aveà a face și cu o formă de nominativ întrebuințată ca vocativ, apoi găsim mai multe vocative în *-e: mișéle ome* (p. 143/f. 71 r°, r. 12), *suflete ome* (p. 145/f. 72 r°, r. 5 și p. 146/f. 72 v°, r. 1), *trupe* (p. 211/f. 102 r°, r. 13, p. 227/f. 110 r°, r. 13), *despuitoare* (p. 100/f. 57 v°, r. 3 și 12), *doam'ne* (p. 48/f. 23 v°, r. 12—13, p. 50/f. 24 v°, r. 15), *proroce* (p. 24/f. 11 v°, r. 6), *arhaggle* (passim), etc. E interesant *présvânta* (sic, p. 68/f. 33 v°, r. 6).

Pentru vocativul plural ne mărginim să citãm anacolutia: *fraților̆ și soți(lo)i mici* (p. 139/f. 69 r°, r. 12—13). In *Molitvenicul* original fusese scris: *frații și soții* (cf. textul reprodus la p. 80).

e) Ca rămășiță din a patra declinare latinească ne-au rămas câtevà forme *mânu-* ale substantivului *mâna* (p. 109/f. 46 r°, r. 9): *mânule* (p. 44/f. 21 v°, r. 10, p. 46/f. 72 v°, r. 11 și p. 221/f. 107 r°, r. 15). Alăturea cu acestea găsim și: *mâny* (p. 171/f. 85 r°, r. 8), *mânile, mănyle* (p. 118/f. 50 v°, r. 11, p. 195/f. 96 r°, r. 1—2), *mâinyle, mâinile* (p. 10/f. 4 v°, r. 4, p. 99/f. 57 r°, r. 12), *mâinilorŭ, mâiniloro* (p. 101/f. 58 r°, r. 5—6, p. 108/f. 61 v°, r. 11). Trebue să notăm încă, că la locurile corespunzătoare din *Coresi* și *Codicele sturdzan* nicăieri nu găsim forme *mânu.*

f) Nominativii pl. feminini în *e* dela singularul în *ă* sunt cu mult mai deși în *Codicele Todorescu* decât astăzi: *sarcine* (p. 117 f. 50 r°, r. 5—6, cf. *sarcini* la p. 113/f. 48 r°, r. 8—9, *creștinyle* la p. 187/f. 93 r°, r. 15, *săcéte* (=«săgeți», p. 149/f. 74 r°, r. 1—2), *muncele* (p. 149/f. 74 r°, r. 7), *cĭatere* (p. 178/f. 88 v°, r. 12), *pohtele* (p. 175/f. 87 r°, r. 9, cf. *pohti* la p. 9/f. 4 r°, r. 7), *talpe* (p. 169/f. 84 r°, r. 7—8, p. 193/f. 95 r°, r. 13), etc. Aflăm plurale în *-e* chiar și dela singulare în *-e: mâncărele* (p. 228/f. 110 v°, r. 3—4), *puterele* (p. 126/f. 62 v°, r. 13—14); în acestea însă e foarte probabil că avem a face cu înlocuirea ortografică a lui *i* cu *e.*

www.dacoromanica.ro

Afară de acestea aflăm multe plurale de ale substantivelor ambigene terminându-se în *-ure* <*ŏra*, ce e drept alăturea de forme în *-uri*: *darure* (p. 7/f. 3 r°, r. 11, p. 8/f. 3 v°, r. 3, p. 113/f. 48 r°, r. 10—11, p. 195/f. 96 r°, r. 16), *lucrure* (p. 8/f. 3 v°, r. 13—14), *cerĭure* (p. 106/f. 60 v°, r. 3), *rodure* (p. 173/f. 86 r°, r. 1), *plăcure* (p. 126/f. 62 v°, r. 16, p. 173/f. 86 r°, r. 15), *turnure* (p. 173/f. 86 r°, r. 5—6), *cornure* p. 173/f. 86 r°, r. 6).

g) Substantivul *suspin* <**suspīrium** are pluralul *suspiny* (p. 3/f. 1 r°, r. 6), nu *suspine*, cum am aşteptà.

h) Pronumele personal în dativul plural, în vremea când s'a scris originalul de pe care s'a copiat *Codicele Todorescu*, aveà încă formele mai vechi *nă, vă, lă*, căci pe una din acestea trei o găsim la p. 13/f. 6 r°, r. 7: *priimiţi astâdzi ce vă se cade plata.*

i) Pronumele *său* se întrebuinţează şi la plural pentru *lor*: *cân'du fraţii săi şi mişeii miei n-au miluitŭ* (p. 101/f. 58 r°, r. 1), *nu se postescu de pâcatele sale* (p. 119/f. 51 r°, r. 11), *cineşi cu ale sale pâcate vorŭ sta* (p. 141/f. 70 r°, r. 2—4), *ce-i scotu al'ţii de pre locurile sale* (p. 184/f. 91 v°, r. 13), *şi viaţa sa întru toatâ lége lui dumnedzeu şi-au svâr'şitŭ* (p. 202/f. 99 r°, r. 10), *pânâ au visu în voĭa sa* (p. 216/f. 104 v°, r. 9—10), *voĭa cugetelor sale* (p. 202/f. 99 r°, r. 6), etc.

Tot aşà şi *cine* în loc de *cari*: *cine-l vădzură scr'biia* (p. 42 f. 20 v°, r. 8), apoi: *čyne se mun'cescu* (p. 63/f. 31 v°, r. 11), *cyne sămtu, săntŭ* (p. 67/f. 33 v°, r. 3, p. 72/f. 35 v°, r. 5—6, p. 75/f. 37 r°, r. 13, p. 78/f. 38 v°, r. 13—14, p. 80/f. 39 v°, r. 12—13, p. 82/f. 40 v°, r. 1, p. 125/f. 62 r°, r. 1, p. 128/f. 63 v°, r. 2).

j) Aflăm mai multe rămăşiţe din conjugarea tare a perfectului **(praesens perfectum)** indicativ. Astfel sunt următoarele perfecte terminate în latineşte în *i*: *dedĭu* (p. 108/f. 61 v°, r. 5, p. 109/f. 46 r°, r. 13—14, p. 222/f. 107 v°, r. 10), *dedu* (p. 222/f. 107 v°, r. 6), *ded* (p. 221/f. 107 r°, r. 12), *déde* (p. 222/f. 107 v°, r. 14), *déderă* (p. 108/f. 61 v°, r. 8, p. 109/f. 46 r°, r. 7), (1) *feč[ĭu]* (p. 108/f. 61 v°, r. 3), *féce* (p. 22/f. 10 v°, r. 10) (2). Tare se conjugă şi perfectele latineşti terminate în *-si*, a căror persoană

(1) In valea Haţegului după mărturia lui *Ar. Densuşianu*, există încă perfectul tare *dedi, dedeşi, déde, dédem, dédeţ, déderă* (*Columna lui Traian*, p. 229, nota).

(2) *Féce* şi *féceţi* se mai aude în Vidra, v. Weigand, *Körösch- und Marosch-Dialekte*, p. 48.

www.dacoromanica.ro

întâie singular n'are accentul pe ultima și nici terminația anaoagă de astăzi *-sei*, ci erà terminată în *-și*, sau *-șu*, *-ș* neaccentuat: *înviș* (p. 109/f. 46 r°, r. 13), *învyse* (p. 11/f. 5 r°, r. 1, p. 22/f. 10 v°, r. 16, p. 23 f. 11 r°, r. 2, 3, 4, 6, 7, 8, 10, și în «Crezul» de mai târziu, p. 249/f. 121 r°, r. 2—3), *deștin'și* p. 26/f. 12 v°, r. 10), *puș* (p. 108/f. 61 v°, r. 4), *spuș* (p. 222/f. 107 v°, r. 6), *mer"și* (p. 109/f. 40 r°, r. 11), *merșŭ* (p. 122/f. 52 v°, r. 12), *plân'șu*, *plăn'șu* (p. 125/f. 62 r°, r. 11, p. 131/f. 65 r°, r. 14), *dzișu*, *dzișŭ* (p. 125/f. 62 r°, r. 11—12, p. 131/f. 65 r°, r. 6 și 14, p. 130/f. 64 v°, r. 6).

k) Intâia persoană sing. imperf. (**praesens imperfectum**) nu erà terminată în *m*, ci, în locul formei de analogie de astăzi *grăiam*, găsim forma *grăiia: că pânâ asarâ alalta* (sic) *sarâ cu voi grăiia și de nâprasnâ-mi vini și-mi sosi časul de moa'rte* (p. 140/f. 69 v°, r. 1).

l) Tot așà nu erà terminată în *m* nici pers. I sing. plsqupf. (**praeteritum perfectum**), ci, în locul formei de analogie de astăzi *gătisem*, găsim forma *gâtise*: *au doarâ gâtise eu focul și gŭdețul voao,... ba nu gâtise eu focul și munca voao, ce o gâtise dracului și îngirilorŭ lui* (p. 236/f. 114 v°, r. 1, 3 și 5).

m) Afară de forma plquperfectului de astăzi (= plquperfectul conjunctivului latinesc) se mai întrebuințează o formă perifrastică, compusă din auxiliarul *sânt* la timpul imperfect și din participiul trecut: participiul adeseori se acordează cu subiectul ori cu obiectul drept al verbului: *spre toți se era înpăr'țit pâcatul* (p. 28/f. 13 v°, r. 1—2) = «se împărțise păcatul», *cum audziiam pănâ nu eram morți* (p. 194/f. 95 v°, r. 5—6) = «până nu muriserăm» sau «până nu am fost murit».

n) Persoanele I și II plur. perf. indic. nu le găsim, ca astăzi, cu forme analogice, alcătuite după persoana III plur., ci păstrau formele latinești: *învisem* (p. 23/f. 11 r°, r. 10), *ačunsetŭ* (p. 14/f. 6 v°, r. 4—5), *[nice ați ascultat eivglia* (sic) *și scriptura, nice] înfereoați [ucinicii mei]* (p. 163/f. 81 r°, r. 12), *puset* (p. 109/f. 46 r°, r. 10—11), *depryn'set*, *deprinsetŭ* (p. 207/f. 100 r°, r. 16, p. 236/f. 114 v°, r. 6—7), *lepădat* (p. 208/f. 100 v°, r. 2—3), *îndul'cit* (p. 208/f. 100 v°, r. 3), *vâ dez'mie'rdat* (p. 208/f. 100 v°, r. 5—6, p. 224/f. 108 v°, r. 4—5), *ĭubit* (p. 236/f. 114 v°, r. 11, p. 236/f. 114 v°, r. 12) (1).

(1) Forma *feceț* se mai aude în Vidra, *dédetŭ*, *întorsetŭ* în Roșia, v. Weigand, *Körösch- und Marosch-Dialekte*, p. 48.

www.dacoromanica.ro

Poate tot așà și pers. I și II plur. plqupf. nu erau, ca astăzi, cu forme de analogie făcute după persoanele corespunzătoare ale perfectului, ci păstrau formele latinești. Intâmplarea a făcut să nu ni se păstreze exemple de acest fel.

o) Intâia persoană sing. perf. indic. conjug. I are terminația *-ai*, nu analogica *-ài* obicinuită astăzi în unele părți: *cântaĭu* p. 132/f. 65 v°, r. 10—11), și tot asemenea a doua pers. sing. dela acelaș timp se termină în *-ași*, nu în *-ăși*, cum se aude în unele locuri astăzi după analogia pers. III sing.: *cununaș[i]* (p. 50/f. 24 v°, r. 8).

p) Verbul auxiliar *am* în persoana III sg. a condiționalului are forma *are*, *arz*, *arâ*: *să sére aprinde casa acelora* (p. 76/f. 37 v°, r. 9), *n-are puté eși afarâ* (p. 76/f. 37 v°, r. 13), *ce are arde* (p. 76/f. 37 v°, r. 14), *n-are avé păcate* (p. 76/f. 37 v°, r. 15), *cum sére trage* (p. 76/f. 37 v°, r. 16), *arz vré să se bolédzé* (p. 79/f. 39 r°, r. 13), *nu li sérâ da* (p. 104/f. 59 v°, r. 5—6), *are puté spune* (p. 147/f. 73 r°, r. 6), *are dzâcé* (p. 149/f. 74 r°, r. 11), *se are fi de fieri mân'caţi* (p. 154/f. 76 v°, r. 10), *arâ fi* (p. 181/f. 90 r°, r. 10), *arâ slobodzi* (p. 181/f. 90 r°, r. 13), *arâ prâvâli* (p. 181/f. 90 r° r. 11—12), *de arâ vrĭa* (p. 199/f. 98 r°, r. 4—5), *nice să arâ cineva dĭn mor'ți învie, nu va avé crvdin'ță* (p. 200/f. 98 v°, r. 8).

In Maramureș se mai aude rar și forma *are* în loc de *ar*: *are fura*, *are purta* (1).

r) Afară de forma condiționalului de astăzi se întrebuințează și o altă formă perifrastică, compusă din imperfectul și perfectul auxiliarului *voiu* și din infinitivul verbului: cu imperfectul lui *voiu* se formă prezentul condiționalului, iar cu perfectul lui *voiu* se formă perfectul condiționalului. Pentru perfectul condiționalului (în acest chip format) dela auxiliarul *sânt* combinat în mod perifrastic cu participiul trecut al verbului, n'avem corespondent în limba de astăzi decât în dialectele din sudul Dunării: *bine a vrut fi să nu fie nâscut acesta om* (p. 74/f. 36 v°, r. 5—6) = «bine era sau ar fi fost să nu se fi născut acest om», *și așa depreună noi n-am vrut peri* (p. 215/f. 104 r°, r. 1 = «nu periam» sau «n'am fi pierit», *séu vrută fi în toți vécii lumii aceștiia*, *încâ n-au vrut părâsi nânâravurile* (sic) *trupului céle rélele* (p. 216/f. 104 v°, r. 14 și 16 = «dacă trăiau» sau «ar fi

1 I. A. Candrea, *Graiul din Țara Oașului*, p. 22.

www.dacoromanica.ro

trăit» — «nu părăsiau» sau «n'ar fi părăsit», *de-m[i] vréi spune și tu mie, și noi nu vré[m] peri* (p. 229/f. 11 r°, r. 11—12)= «de-mi spuneai» sau «mi-ai fi spus» — «și noi nu pieriam» sau «n'am fi pierit».

s) Înțelesul conjugării perifrastice pasive latinești, care pare a se fi păstrat în: *să nu mai fim... după trup îmblândŭ* (p. 5/f. 2 r°, r. 9), e redat prin niște rămășițe de viitor format din verbul auxiliar *am* și infinitivul verbului: *cine întrâ î*n ačasta munčă n·are acela, a vedé lumin[ă] în vécŭ* (p. 95/f. 55 r°, r. 16)=«nu trebue să vadă» sau «nu va vedeà» și *derep'tu acéia n·am a vă milui* (p. 110/f. 46 v°, r. 3)=«nu trebue să vă miluesc» sau «nu vă voiu milui», cari totuș se deosebesc de: *cum să aibu eu a-i milui* (p. 100/f. 57 v°, r. 15—16)=«cum să trebuească să-i miluesc».

t) Persoana a doua plur. imperativ negativ are forma lungă alcătuită din alipirea sufixului *-ți*, care se găsește la toate persoanele II plurale, către infinitiv: *nu lâsareți pre ei* (p. 116/f. 49 v°, r. 3—4; la locul corespunzător acestuia în *Cod. sturdz.*, p. 23 găsim: *nu lăsare*), cf. însă *nu vedé* la p. 177/f. 88 r°, r. 8—9.

Imperativul *-reț* e des uzitat în Maramureș: *nu facereț, nu lucrareț*, etc. După analogia acestor forme s'a refăcut chiar o formă în *-rem* pentru pers. I pl.: *nu facerem* (=«să nu facem»), etc. (1)

u) Găsim două imperative cari astăzi nu mai sunt uzitate pretutindeni la Românii de dincoace de Dunăre: *blâm* (p. 68/f. 33 v°, r. 10, p. 81/f. 40 r°, r. 9, p. 144/f. 71 v°, r. 2), *blăm* (p. 96/f. 55 v°, r. 5), *blămŭ* (p. 91/f. 45 r°, r. 1), *blămu* (p. 84/f. 41 v°, r. 12, p. 96/f. 55 v°, r. 10), care în forma *blem, blăm*=«să mergem», *bleați, blați, blemați* și *blămați*=«să mergeți»<**ambulemus** se mai aude și acum rar prin câtevă sate din Maramureș (2) și la Moți, și *pasă*<lat. v. **passo,-āre** din **passus**=mod. «pășește», «păși» (p. 87/f. 43 r°, r. 6, p. 122/f. 52 v°, r. 5 și p. 170/f. 84 v°, r. 15).

Notăm terminațiunea *-o* în pers. II sg. a imperativului *vino* (p. 24/f. 11 v°, r. 5, p. 106/f. 60 v°, r. 6—7).

v) Infinitivul în unele fraze păstrează forma întreagă: *dé nu le putéré spune* (p. 211/f. 102 r°, r. 8—9, p. 227/f. 110 r°, r. 8—9),

(1) v. I. A. Candrea, *Graiul din Țara Oașului*, p. 21.

(2) I. A. Candrea, *ibid.*, p. 21 și Al. Țiple, *l. c.*, p. 518.

www.dacoromanica.ro

credzŭ ĭubirĕș' eu să fiți toți ai miei (p. 235/f. 114 r°, r. 14—15).

x) Găsim și participii neobicinuite astăzi, dar cunoscute în veacul XVI, XVII: *ce-i faptâ* (=«ce-i făcută», p. 233/f. 113 r°, r. 11—12, cf. *nu-i fâcutâ* la p. 238/f. 115 v°, r. 12 și 14—15, etc.) (1), *ai vis, ai visu* (p. 135/f. 67 r°, r. 11, p. 143/f. 71 r°, r. 2), *amu visŭ, amu visu* (p. 214/f. 103 v°, r. 1 și 12), *au visu, au vis* (p. 87/f. 43 r°, r 2, p. 132/f. 65 r°, r. 15, p. 191/f. 94 r°, r. 13, p. 216/f. 104 v°, r. 9, p. 231/f. 112 r°, r. 6).

y) Verbul *am* are pers. I sing. prez. conj. *aibŭ: cum să aibu eu a-i milui* (p. 100/f. 57 v°, r. 15—16).

z) Verbul *a puteà* are la pers. I sg. forma, altfel regulată, *pocĭu*< lat. ***potĕo**, nu forma analogică *pot: că vâdzuĭu mun'câ de nu o pocĭu râb'da* (p. 100/f. 57 v°, r. 5).

aa) In locul și alăturea formelor de analogie de astăzi ale verbului *sânt* (*-su, -s* = «*îs*») pers. I, II plur. prez. indic. *simtem, sin'temŭ* (=«sântem», p. 32/f. 15 v°, r. 4 și p. 56/f. 27 v°, r. 4—5), *sănteți, săn'teți* (=«sânteți», p. 19/f. 9 r°, r. 2—3 și p. 239/f. 116 r°, r. 15) găsim și formele: *semu, sem* (p. 94/f. 54 v°, r. 3, p. 104/f. 59 v°, r. 16 și p. 115/f. 49 r°, r. 7) și *seți* (p. 115/f. 49 r°, r. 12), cari se mai aud și astăzi în *Maramureș* (2).

bb) Forma ablativului gerundiu ni s'a păstrat în: *curundu*< **currendo** (p. 185/f. 92 r°, r. 7 și p. 187/f. 93 r°, r. 16).

cc) Nu se face deosebire între formele auxiliarului *voiu* și între formele verbului *voiesc*. Astfel găsim: *veri bucinaa* (p. 61 f. 30 r°, r. 3—4), *veri deștep'ta* (p. 61/f. 30 r°, r. 5), *veri veni* (p. 114/f. 48 v°, r. 4), *veri mérge* (p. 136/f. 67 v°, r. 3—4), *veri muri* (p. 143/f. 71 r°, r. 11), *veri griji* (p. 144/f. 71 v°, r. 8), *te very téme* (p. 144/f. 71 v°, r. 10—11), *te veri cutremura* (p. 144/f. 71 v°, r. 12), *te very sfâdi* (p. 185/f. 92 r°, r. 12—13), *te veri alin'ge* (p. 210/f. 101 v°, r. 7), *veri simți* (p. 226/f. 109 v°, r. 2), *veri audzi* (p. 226/f. 109 v°, r. 4), dar și: *încătro veri să mer'ci* (p. 68/f. 33 v°, r. 5), *în'ncâtro veri să eșimŭ* (p. 74/f. 36 v°, r. 11—12), *ce vrem da lui dñnezeu* (p. 6/f. 2 v°, r. 10) și *văm da* (p. 6/f. 2 v°, r. 12—13 și p. 7/f. 3 r°, r. 1), *văm fi* (p. 47/f. 23 r°, r. 6), *vom audzi* (p. 48/f. 23 v°, r. 1—2), etc., dar și: *văm déciĭa dela tine să știm* (p. 25/f. 12 r°, r. 8—9), ș. a.

---

(1) Acest participiu îl mai găsim substantivizat: *faptulŭ mâinilorŭ* (p. 101/f. 58 r°, r. 5—6 și p. 108/f. 61 v°, r. 10—11).

(2 I. A. Candrea, *Graiul din Țara Oașului*, p. 22.

www.dacoromanica.ro

Toate formele auxiliarului *voiu* și ale verbului *voiesc* pentru prez. și imperf. indic., după ce în *Codicele Todorescu* nu sunt atât de număroase ca astăzi, le putem rezumà în următoarele: *voiu, veri, vei, -i* și *vréi, va, -a, vărn, vom, vrem, veți* și *vreți, vor; vrea* (neatestat, dar vezi mai sus), *vreai, vrea, vream, vreați, vrea.*

dd) In *Codicele Todorescu* găsim unele verbe în forma reflexivă, dar astăzi nu mai au această formă, altele au, în loc de forma reflexivă, o formă activă-intransitivă: *s'au postit* (p. 13/f. 6 r°, r. 1), *se postescu* (p. 119/f. 51 r°, r. 11), *téi fâgâduit noao* (p. 43/f. 21 r°, r. 13—14), *m-am fâgâduitŭ* (p. 44/f. 21 v°, r. 6), *séu fâgâduitŭ* (p. 55/f. 27 r°, r. 13), *se fâgâduescŭ* (p. 109/f. 46 r°, r. 15), *se flâmândzescu* (p. 114/f. 48 v°, r. 16, dar *flâmîndzescu* la p. 183/f. 91 r°, r. 9), *se însătoșadzî* (p. 115/f. 49 r°, r. 1, p. 183/f. 91 r°, r. 10), *să se pričapâ cu cuvăn'tul lui hs* (p. 218/f. 105 v°, r. 5), *să vâ pricîapeți* (p. 232/f. 112 v°, r. 9—10), dar *cine-l vădzură scr'biia* (=«se scr'biia», p. 42/f. 20 v°, r. 8), *jel'ui* (=«se jel'iui'; p. 64/f. 31 v°, r. 12), *jeluirâ* (=«se jeluirâ», p. 93/f. 54 r°, r. 12—13), *soarele va întuneca* (=«se va întuneca», p. 157/f. 78 r°, r. 1), *nič[e] vor mun'ci de foame* (=«se vor munci», p. 174/f. 86 v°, r. 15—16), *cade-sâ se munčască* (=«să se munčască», p. 232/f. 112 v°, r. 4—5), cf. *să mâ și eu mun'cesu* la p. 97 f. 56 r°, r. 11.

ee) Trecerea dela o conjugare la alta. Verbul **vīvo, -ĕre**, considerându-se ca derivat din *viu*<**vīvus,-a,-um** și luând formele *viez* și *înviez* în loc de *viu* și *înviu*, a trecut mai întâiu la conjugarea a II-a, apoi la întâia. Trecerea la conjugarea a II-a o arată formele: *vorŭ învie* (p. 154 f. 76 v°, r. 9, 12), *voru vie* (p. 175/f. 87 r°, r. 3), *să arâ... învie* (p. 200/f. 98 v°, r. 9), *învieré* (p. 111/f. 47 r°, r. 3), cari, cum am amintit într'alt loc, se vor ceti cu *e* deschis (*ę*) și *viemu-n[e]* (p. 23/f. 11 r°, r. 8), iar trecerea la conjugarea I: *viiaré* (p. 110/f. 46 v°, r. 10—11), *înviiare* (p. 18/f. 8 v°, r. 16, p. 34/f. 16 v°, r. 16), *ceia ce viia în cerĭure* (p. 106/f. 60 v°, r. 3). Nu a trecut însă în perfectele: *înviș, învise, învisem, au vis*, etc., despre cari am vorbit mai sus.

Verbul *gătedz* (v. *gâtédzâ* la p. 123/f. 53 r°, r. 3, p. 191/f. 94 r°, r. 4), derivat din adjectivul nevariabil *gata*, are când forme de conj. IV, când forme de conj. I, fără vreo diferențiare semasiologică: *e gâtylŭ* (p. 134/f. 66 v°, r. 12), *unde-i gâtit* (p. 164/f. 81 v°, r. 11—12), *iaste gâtit[ă]* (p. 220/f. 106 v°, r. 3 și 233/f.

www.dacoromanica.ro

113 r°, r. 2—3), *gâtise* (p. 236/f. 114 v°, r. 1, 3 şi 5) şi *vor gâta* (p. 157/f. 78 r°, r. 15), *ş·au gătat* (p. 221/f. 107 r°, r. 10), etc.

Din adjectivul *ferice* < **felix, -cem** s'a derivat verbul de conjugarea I *ferica* sau *fereca*, *înfereca* <*fēlĭcāre, nu *ferici* de conjugarea IV, cum se obicinueşte astăzi: *înferecaţi* (p. 163/f. 81 r°, r. 12), apoi participiul *fericat, ferecat* (p. 176/f. 87 v°, r. 2, p. 182/f. 90 v°, r. 11—12, 14, p. 183/f. 91 r°, r. 1, 6, 8, 12, p. 184/f. 91 v°, r. 3, 6, 10, 15—16, p. 185/f. 92 r°, r. 5—6, 15—16, p. 186/f. 92 v°, r. 6, p. 187/f. 93 r°, r. 6, 14, p. 188/f. 92 r°, r. 6, 13), ş. a.

C. Particularităţi sintactice.

a) Intrebuinţarea articolului enclitic în genere este regulată. Totuş aflăm unele abateri. Astfel uneori lipseşte articolul:

α) Inaintea atributului genitival, poate după analogia dativului: *bunătate aceştii dzi* (p. 3/f. 1 r°, r. 13—14), *omorîre acestui trupŭ* (p. 9/f. 4 r°, r. 3), *dragoste adeveritului dumnedzeu* (*ibid.*, r. 13—14), *voinicame ar"hagglilor* (p. 35/f. 17 v°, r. 12), *néu fâgâduitŭ înpărăţie cerului* (p. 55/f. 27 r°, r. 14), *vedem tine roditoare domnului* (p. 93/f. 54 r°, r. 1), *rodidoare* (sic) *domnului* (*ibid.*, r. 5), *tl"covanie evgliei dela gĭu[de]ţĭ* (p. 201/f. 99 r°, r. 2).

β) După o prepoziţie: *birui... cu cruce* (p 27/f. 13 r°, r. 7), *să mér'gem şi noi fraţilorŭ la codrulŭ ilionului cu minte şi să vedem* (p. 33 f. 16 r°, r. 2), *întrarâ... întru svă'ntă cetate* (p. 35/f. 17 r°, r. 1), *cu postul, şi cu rugăcĭune* (p. 182/f. 90 v°, r. 7—8).

γ) In construcţiunea genitivului cu posesivul: *ăiasta înpărţit-au pen'tr'u dobânda bucuria sa* (= «bucuriei sale», p. 29/f. 14 r°, r. 3—4), prin analogie cu: *mumă-sa, tată-său*, etc., cari se obicinuesc şi astăzi (cf. *n-au ascultat de tatâ-[sâ]u şi de mumâ-sa* la p. 69/f. 34 r°, r. 16, *cumătrâ-sa* la p. 95/f. 55 r°, r. 5).

δ) După o prepoziţie şi înaintea atributului genitival orĭ a unei propoziţii atributive: *dela beséricâ lui dmnedzâu* (p. 78/f. 38 v°, r. 2—3), *întru părăţie cerĭului* (p. 53/f. 26 r°, r. 2—3), *în bucurie domnului tău* (p. 170/f. 84 v°, r. 16 — p. 171/f. 85 r°, r. 1), *întru ştire a toate limbyle* (p. 201/f. 99 r°, r. 8—9, *în vecie vécului* (p. 233/f. 113, r. 12), *să se sature din fârâme ce câdé dĭn masa bogatului* (p. 197/f. 96 r°, r. 7—8).

ε) In legătură cu pronumele demonstrativ *acesta: bunătate aceştii dzi* (p. 3/f. 1 r°, r. 13—14; cf. *prenŭ lountrulŭ aceii uşĭ*

www.dacoromanica.ro

la p. 37/f. 18 r°, r. 1), *dzacu în tunéricŭ acesta* (p. 63/f. v°, r. 13—14).

φ) După *tot: în toate dzile* (p. 135/f. 67 r°, r. 14, p. 143/f. 71 r°, r. 12—13, p. 197/f. 97 r°, r. 2), dar cf. *în toate dzilele* (p. 112/f. 47 v°, r. 11—12 şi p. 135/f. 67 r°, r. 6—7).

η) Adjectivul a rămas nearticulat dinaintea substantivului articulat: *derep'tu svñtu cuvăntul tâu* (p. 16/f. 49 r°, r. 3—4, tot aşă în *Col. Sturdz.*, p. 22), unde însă copistul a putut să uite să arunce un *l* deasupra lui *u, să-i /a]udzim dulce glas* (p. 219/f. 106 r°, r. 15) *cu tatâl şi cu svñstulŭ* (sic) *dulcelui şi de viaţâ făcătoriu duhului* (p. 56/f. 27 v°, r. 11—12).

ϑ) Uneori se pierde articolul femenin din subiectul şi obiectul singular, iar cel masculin din subiectul, obiectul ori vocativul plural: *moarte biruiia* (p. 22/f. 10 v°, r. 5—6), *se oprirâ* (sic) *rugăcĭune* (p. 105/f. 60 r°, r. 9), *cruce o ţinŭ* (p. 118/f. 50 v°, r. 10), *cântâ leturghie* (p. 178/f. 88 v°, r. 14—15); *preuţi* (p. 12/f. 5 v°, r. 2), *să întrâm... împăraţii şi ar'hierei şi dom'nii* (p. 11/f. 5 r°, r. 15), *ceĭa ce n-au făcutŭ voĭa lui hs şi curvarii... şi necuraţi* (p. 89/f. 44 v°, r. 8); *fii miei* (p. 115/f. 49 r°, r. 15), *fii oamenìlor* (p. 121/f. 52 r°, r. 3 şi 13), etc. — Trebue să observăm însă că în cele mai multe cazuri, mai ales unde s'a pierdut articolul femenin din un substantiv terminat în *-e*, ori masculinul plural în *-i*, putem să avem a face şi numai cu o particularitate ortografică: s'a scris *e* (ѥ) în loc de *é* (ѣ) şi s'a uitat un *i*, respective cel scris s'a considerat de lung.

b) Articolul pleonastic:

α) Adjectivul post- şi pre-articulat în construcţiune cu substantivul post-articulat, deci o triplă articulare: *slugile céĭa bunele şi înţelep'te* (p. 11/f. 5 r°, r. 13—14), *piz'ma céĭa réoa* (p. 18/f. 8 v°, r. 14), *locŭlŭ cela frumosulŭ* (p. 29/f. 14 r°, r. 10—11), *ceĭa ce au slujitu dumnedzeului cela viul* (p. 32/f. 15 v°, r. 9), *pietrile céle bunele* (p. 50/f. 24 v°, r. 6—7), *o despuetoaré fiĭului tâu cela blgovitul* (p. 66/f. 32 v°, r. 9—10), *munca céĭa maré* (p. 89/f. 44 r°, r. 15—16), *mun'gile céle marile* (p. 91/f. 45 r°, r. 3—4), dar *muncile céle mari* (p. 74/f. 36 v°, r. 9—10), *fiĭul mi/e]u cela préĭubitul* (p. 107/f. 61 r°, r. 5—6), *fii miei ceĭa préĭubiţii* (p. 115/f. 49 r°, r. 16), *ĭubiré oaminilorŭ céĭa deşarta* (p. 131/f. 65 r°, r. 2—3), *păcatele méle, céle rélele* (p. 142/f. 70 v°, r. 4—5), *bunâtalé ei cĭaâ* (sic) *deşarta* (p. 207/f. 100 r°, r. 1—2, p. 235/f. 114 r°, r. 4—5), *focul cela marele* (p. 209/f. 101 r°, r. 10—11, p.

www.dacoromanica.ro

225/f. 109 r°, r. 9—10, p. 235/f. 114 r°, r. 2 3), *veseliile tale célïa marile* (p. 212/f. 102 v°, r. 5—6), *soţiia ta cïaâ* (sic) *iubyta* (p. 212/f. 102 v°, r. 8—9), *kinulŭ cela marele* (p. 215/f. 104 r°, r. 10—11, p. 216/f. 104 v°, r. 6—7, p. 230/f. 111 v°, r. 6—7), *nâravurile trupului céle rélele* (p. 217/f. 105 r°, r. 2, p. 231/f. 112 r°, r. 9—10), *că tuturor oamenilor celor men'cinoşilor tatâ li-e dracul* (p. 223/f. 108 r°, r. 10), *beţiile célïa rélele* (p. 224/f. 108 v°, r. 11—12), *l'umïa mé céïa dulcïa* (p. 236/f. 114 v°, r. 12—13), *fap'tele voastre cïalé rïalele* (p. 237/f. 115 r°, r. 7), *maïca mïa céïa précurata* (p. 237/f. 115 r°, r. 16 — p. 238/f. 115 v°, r. 1).

β) Tripla articulare în construcţiunea substantivului între două adjective: *marele ğudeţŭ cela înfricatul* (p. 142/f. 70 v°, r. 14—15). In felul acesta adjectivul se articulează de două ori. Dubla articulare a adjectivului se mai găseşte astăzi în Muntenia. D-l *Philippide (Intr. în ist. limbii şi literaturii rom.*, p. 72) citează, afară de cele aduse de *Hasdeu* (*Cuvente*, II, p. 623 şi 627), încă următoarele exemple de acest fel: *ochii ăia marii, o înmormântare d'ale împărăteştile, lovituri d'ale îndesatele, codrul acela năprasnicul*, etc. (*Legende* sau *basmele Românilor*, adunate din gura poporului de *P. Ispirescu*, Bucureşti 1882, p. 20, 31, 39, 181, 188, etc). Prezenţa acestui fenomen în textele maramureşene şi în tipăriturile lui Coresi trebue să ne-o explicăm prin o extensiune mai mare a lui în trecutul limbii româneşti. El a trebuit să se ivească încă în «străromână», căci «este foarte familiar Macedo-Românilor» (v. *Hasdeu*, *Cuvente*, II, p. 623).

γ) Tripla articulare în construcţiunea determinaţiunii cu substantivul: *plîngeré. cïaâ* (sic) *cu amarul* (p. 239/f. 116 r°, r. 5).

δ) Dubla articulare în construcţiunea adjectivului cu genitivul: *nârodul a lui adam* (p. 27/f. 13 r°, r. 8—9), *precin'stitele ale lui mâny* (p. 171/f. 85 r°, r. 7—8). După cum constată *Hasdeu* (*Cuvente*, II, p. 629)). «In Transilvania această construcţiune necontrasă pare a se conservă în popor până astăzi, cel puţin în unele localităţi, de vreme ce *Klein* şi *Şincai* o menţionează anume ca mai puţin elegantă decât cea contrasă: «loco *cauallul a domnului* elegantius dicitur *cauallul domnului*, quod idem significat» (Ed. din 1780, p. 15. — Acest pasaj este însă modificat în ed. din 1805, p. 24)».

ε) Dubla post-articulare în construcţiunea substantivului cu adjectivul: *zdrobi preî"năltatul şi trufaşul vrăjmaşulŭ nostru diavolul* (p. 10/f. 4 v°, r. 12—13), *derep'tŭ necredinčoşii jidovii*

www.dacoromanica.ro

(p. 100/f. 57 v°, r. 13—14), *toți svnțyi încerii* (p. 103/f. 59 r°, r. 2), *creștinii păcătoșii* (p. 103/f. 59 r°, r. 14—15), *svntul botedzul* (p. 118/f. 50 v°, r. 15—16), *marele patriarhul* (p. 176/f. 87 v°, r. 9—10), *fraților miei préiubiți* (p. 138/f. 68 v°, r. 7—8), *préiubitul fiiul* (p. 220/f. 106 v°, r. 8), apoi în urma alipirii articolului pronominal *al, a, ai, ale*: *cinstitul sângele lui* (p. 82/f. 40 v°, r. 11), *praznicele svñtele tale* (p. 119/f. 51 r°, r. 1), *în cinstitul capulŭ ei* (p. 170/f. 84 v°, r. 1), *destoinycii lumnaț[i]i fečorii tâi* (p. 171/f. 85 r°, r. 5—7). In *doamna roditoaré* (p. 57/f. 28 r°, r. 7.—8) *é* ar puteà să nu fie datorit articolului.

c) Aflăm și cazuri când e pus articolul, deși, după cum am așteptà noi astăzi, n'ar trebui: *și toții învyse* (p. 10/f. 4 v°, r. 16 — p. 115/f. 5 r°, r. 1; tot așà la *Coresi*, p. 134, r. 31), *toții, carii săn'tu* (p. 12/f. 5 v°, r. 1; la *Coresi* p. 135, r. 7 însă *toți*), *[să er"tămŭ toți] pintru înviiaré* (p. 18/f. 8 v°, r. 16; tot așà și la *Coresi* p. 136, r. 20), *cine se apropiia câtră codrulŭ elŭ muriia* p. 38/f. 18 v°, r. 13—14; la *Coresi*, p. 203, r. 27 însă: *codru*), *toate cu mân'driile au fost* (p. 47/f. 23 r°, r. 10; la *Coresi*, p. 205, r. 20 tot așà), *spuseră a fiiului lui dmnedzeu târiia și cin'sté* (p. 47/f. 23 r°, r. 4—5; tot așà la *Coresi*, p. 205, r. 18), unde poate trebue să cetim *târiie* și *cin'ste* cu *e* în loc de *é*, *să-i aducem credință cu darurile* (p. 52/f. 25 v°, r. 6—7; tot așà și la *Coresi*, p. 206, r. 23—24), *acela nuorŭ* (p. 131/f. 65 r°, r. 8—9; tot așà și în *Cod. Sturdz.* p. 26, *alalta sarâ* (p. 139/f. 69 r°, r. 16; tot așà și în *Cod. Sturdz.*, p. 72), *din ačasta lume* (p. 132/f. 65 v°, r. 2—3; tot așà și în *Cod. Sturdz.*, p. 26), *la acesta locu* (p. 199/f. 98 r°, r. 14), *acela om* (p. 238/f. 115 v°, r. 15), etc.

d) Când adjectivul se întrebuințează singur subînțelegându-se substantivul, poate primì și articolul *l*, nu numai articolul *cel* ca astăzi: *vorŭ învie... și micii și marii* (p. 154/f. 76 v°, r. 15, cf. și *blgoslovéște creștinii micii și marii* la p. 55/f. 27 r°, r. 3), *fericați de blâdzii* (p. 183/f. 91 r°, r. 6), *veri deștep'ta ador"miții* (p. 61/f. 30 r°, r. 5—6), etc.

e) Articolul *cel* se pune și pe lângă substantiv, și anume *înaintea* substantivului: *să-și ude celŭ décet mai micŭ* p. 198/f. 97 v°, r. 8—9).

f) Intrebuințarea articolului genitival sau pronominal încă este în genere regulată: *al treile čas* (p. 13/f. 6 r°, r. 8), *al treile ceru* (p. 35/f. 17 r°, r. 5—6), *alŭ cerĭului ierusalim* (p. 45/f. 22 r°, r. 16), *svn"tulŭ alŭ săŭ dhŭ* (p. 56/f. 27 v°, r. 3), *al șéptele*

www.dacoromanica.ro

cerĭu (p. 98/f. 56 v°, r. 1), *al său tuturora împarte* (p. 52/f. 25 v°, r. 12), *al meu năravŭ* (p. 208/f. 100 v°, r. 1), *cin'stitul şi svĭntul trupŭ al domnului* (p. 20/f. 9 v°, r. 15); *ai paceei şi ai dragosteei fâculu-néu fĭcori* (p. 19/f. 9 r°, r. 15), *înmulţéşte ai bisséricei* (p. 54/f. 26 v°, r. 8—9); *a lui dumnedzeu maica* (p. 57/f. 28 r°, r. 8—9), *câtâ r'ugâciune fu a svnţilor* (p. 105/f. 60 r°, r. 6—7), *a lui hs. maicâ* (p. 91/f. 45 r°, r. 9); *ale sale pâcate* (p. 141/f. 70 r°, r. 3), *précin'stitele ale lui mâny* (p. 171/f. 85 r°, r. 7—8), etc.

De obiceiu găsim însă *a* pentru *ai*: *toţi îngerii omenilor*, *a bărbaţilor şi a muerimor* (sic, p. 112/f. 47 v°, r. 14—15), *dracii putérniciloru*, *a pâmântului şi a ğudecătoriloru* (p. 112/f. 63 v°, r. 4—7), *doi îngeri ai lui hs* (p. 151/f. 75 r°, r. 13—14), *a drac'ui veţi hi* (p. 236/f. 114 v°, r. 8), etc. *A* înlocueşte de multe ori şi celelalte forme regulate, aşà pe *al*: *în numele tatălui... şi a svântului* (p. 58/f. 28 v°, r. 3), *domnul cerĭului şi a pâmântului* (p. 100/f. 57 v°, r. 1), *acela nuorŭ de foc înste (sic) a oaminilor nebun[i]* (p. 131/f. 65 r°, r. 9—10), *î'n'tru numele părintelui şi a fĭiului şi a dhului stu* (p. 221/f. 107 r°, r. 5—7); pe *ale*: *spur'câcĭunele trupului şi a sufletului* (p. 8/f. 3 v°, r. 12), *sufletele direpţiloru şi a păcătoşilorŭ* (p. 131/f. 65 r°, r. 16, p. 132/f. 65 v°, r. 1), *patru cornuri a pâmân'tului* (p. 154/f. 76 v°, r. 4), etc.

g) A căzut articolul poate după analogia dativului în: *vădzu presv̄nta maica lui hs multe mun'ci rodului omenescu* (p. 62/f. 30 v°, r. 12; cf. în *Cod. Sturdz.*, p. 34: *şi vădzu presfnta maica lu hs. multe munci gintului omenescu*); apoi în: *acelora ĭaste înpărăţiĭa cerului* (p. 184/f. 91 v°, r. 14—15), *să fiţi fii şi svântului dhŭ*, (p. 223/f. 108 r°, r. 6—7), unde, ce e drept, poate să se înţeleagă şi ca dativ, dar nu e neprobabil că avem a face cu un genitiv. Greşeală de copiare avem poate în: *derep'tu îngeriloru rugâcĭune* (p. 110/f. 46 v°, r. 5—6) şi în: *minunata-şi frămseţe-le cetăţiei* (p. 196/f. 96 v°, r. 1), unde s'a întregit greşit *le* în loc de articolul *a*, dându-ne astfel o anacolutie.

h) Număralele ordinale de cele mai multe ori n'au amplificativul *a* la sfârşit: *al treile čas* (p. 13/f. 6 r°, r. 8), *al treile ceru* (p. 35/f. 17 r°, r. 5—6), *al şiasele čas* (p. 13/f. 6 r°, r. 15), *al noaole* (p. 13/f. 6 r°, r. 15), *usprădzécele* (p. 14/f. 6 v°, r. 3), *unsprădzécele* (p. 14/f. 6 v°, r. 16), *al şéptele* (p. 98/f. 56 v°, r. 1), etc.; dar cf. *al' treilé* (p. 83/f. 41 r°, r. 10—11), etc.

www.dacoromanica.ro

Lipseşte *a* şi din: *ăiave* (p. 37/f. 18 r°, r. 4, p. 38/f. 18 v°, r. 6).

i) Acuzativul fără *pre*: *zdrobi préi"nălţatul şi trufaşul vrăjmaşulŭ nostru diavolul* (p. 10/f. 4 v°, r. 12—13), *să măriţi domnulŭ dumnedzăul innostru* (p. 12/f. 5 v°, r. 11), *să er"lămŭ toţi* (p. 18/f, 8 v°, r. 15), *au înpréunatŭ toţi* (p. 19/f. 9 r°, r. 8), *strigai* (=«stricai») *ĭale* (p. 26/f. 12 v°, r. 6), *de-i puse ei* (p. 28/f. 13 v°, r. 6), *scoase ei de un'tunérecŭ* (p. 28/f. 13 v°, r. 14), *priimĭaşte cei de apoi ca şi ceĭa dintâĭu* (p. 14/f. 6 v°, r. 12—13), *răpoàsă ceĭa ce au lucratŭ* (p. 14/f. 6 v°, r. 14—15), *tatâlŭ aştep'ta-l cela ce el'u-l avé* (p. 36/f. 17 v°, r. 5—6), *nu lâsa noi săraci, céĭa céi ĭubitŭ* (p. 43/f. 21 r°, r. 10—11), *petrecân'du-şi sine* (p. 49/f. 24 r°, r. 1—2), *puse-şi în scaunŭ părintele* (p. 50/f. 24 v°, r. 1—2), *vădzăndŭ... dumnedzeu* (p. 37/f. 18 r°, r. 3—5), *luarâ precinstita maica lui hs* (p. 75/f. 37 r°, r. 1), unde s'ar puteà cetì însă şi: *luarâ pre cinstita maica lu hs*, cf. şi *zdrobi préi"nălţatul* (p. 10/f. 4 v°, r. 12—13), care s'ar puteà despărţì în *pré* şi *î"nălţatul*, *înpreunâ amândoi* (p. 40/f. 19 v°, r. 10), *să nu poreliţi voe* (=«voi») *ei lui dum'nedzeu* (p. 47/f. 22 r°, r. 8—9), *înmulţéşte ai beséricei* (p. 54/f. 26 v°, r. 8 — 9), *vedem tine* (p. 92/f. 53 v°, r. 16—p. 93/f. 54 r°, r. 1), *cân'du fraţii săi şi mişeii miei n-au miluilu* (p. 101/f. 58 r°, r. 1—2), *céĭa ce adam şi evva izbâvi* (p. 102/f. 58 v°, r. 15—16), *feč[ĭu] adam* (p. 108/f. 61 v°, r. 3) *izbâviĭu adamu* (p. 109/f. 46 r°, r. 1—2), *zidiĭu omulu* (p. 109/f. 46 r°, r. 9—10), *blgosloviţi dum'nedzâu* (p. 112/f. 47 v°, r. 10—11), *voĭu gĭudeca ei* (p. 121/f. 52 v°, r. 2), *vădzuĭu dĭiavolulŭ şi îngerii lui* (p. 126/f. 62 v°, r. 11—12), *că aceĭa dmnedzeu priimescu întru ei* (p. 188/f. 93 v°, r. 5—6), *vădzu avraamŭ de departe şi lazar'ŭ în poala lui* (p. 198/f. 97 v°, r. 2—3), *au moyseĭu şi prorocii* (p. 199/f. 98 r°, r. 16), *de moisyi şi de prorocii nu vor ascul'ta* (p. 200/f. 98 v°, r. 6—7), *e tine téu părâsit toţi* (p. 212/f. 102 v°, r. 15—16), *ştiin'du tu mene str"vŭ înpuţit* (p. 214/f. 103 v°, r. 8), *dracii vor apuca aceĭa ce au peritŭ* (p. 215/f. 104 r°, r. 2); dar cf. *dat-au hs pre sine* (p. 4/f. 1 v°, r. 7), *né-au adussŭ* (sic) *pre noi* (p. 4/f. 1 v°, r. 9), *néu scup[ă]rat pre noi* (p. 4/f. 1 v°, r. 14), *au ĭubyt pre noi* (p. 8/f. 3 v°, r. 6), *sâ curâţim pre noi* (p. 8/f. 3 v°, r. 10), *urâscu pre noi* (p. 19/f. 9 r°. r. 1), *şi pre ei şi pre noi... fâcutu-néu* (p. 19/f. 9 r°, r. 15), *câ néu spâsit pre noi hs* (p. 20/f. 9 v°, r. 6—7), *néu izbâvitŭ pre noi* (*ibid.* r. 9), *înghiţi pre cela ce nu-lŭ ştiĭa moar"té* (p. 21/f. 10 r°, r. 11—12), *şi cunoscu elŭ pre trupŭ* (p. 21/f. 10 r°, r. 13),

www.dacoromanica.ro

séu dat pre sine (p. 87/f. 43 r°, r. 3—4), *și-i scopescu spre ei* (p. 114/f. 48 v°, r. 14), *ce ĭubéște pre elŭ* (p. 123/f. 53 r°, r. 4—5), *nice eu voĭu milui pre voi* (p. 163/f. 81 r°, r. 9—10), *au ĭubit pre dumnedzeu* (p. 202/f. 99 r°, r. 4), *să cunoascâ pre dumnedzeu* (p. 216/f. 104 v°, r. 10—11), *știin'du tu pre mene* (p. 229/f. 111 r°, r. 5), etc.

j) Propaginațiunea pronumelui personal: *néu spâsit pre noi hs* (p. 20/f. 9 v°, r. 6—7), *néu izbâvitŭ pre noi* (p. 20/f. 9 v°, r. 9), *și-i scopescu spre ei* (p. 114/f. 48 v°, r. 14), *și-i va trimite îngerii* (p. 165/f. 82 r°, r. 10—11), *séu dat pre sine* (p. 87/f. 43 r°, r. 3—4), *ĭară tatâl aștep'ta-l cela ce el'u-l avé mai de nain'te întru sine* (p. 36/f. 17 v°, r. 3—6); *li se legâ limba lor* (p. 81/f. 40 r°, r. 8), *un'de-ți sântu ție mân'driĭale tale* (p. 227/f. 110 r°, r. 14—15), *că lor dhul svântŭ... așé liéu dzis* (p. 32/f. 15 v°, r. 12—13), *dirépt ce-mi tu mie ogodișy* (p. 229/f. 111 r°, r. 3), *să nu-mi tu mie ogodești* p. 229/f. 111 r°, r. 7—8), etc.; dar cf. *c-au dat noao* (p. 6/f. 2 v°, r. 1), *au ĭubit pre noi* (p. 8/f. 3 v°, r. 6), *să curâțim pre noi* (p. 8/f. 3 v°, r. 10), *celora ce urâscu pre noi* (p. 19/f. 9 r°, r. 1), *celuĭa ce ĭubéște pre elŭ* (p. 123/f. 53 r°, r. 4—5), *cela ce dâ noao viață* (p. 55/f. 27 r°, r. 11—12), *nu lâsareți pre ei* (p. 116/f. 49 v°, r. 3—4), *nice eu voĭu milui prè voi* (p. 163/f. 81 r°, r. 10), *ce lipsă ĭaste și nouă* (p. 119/f. 51 r°, r. 16), etc.

k) Pronumele personal pleonastic:

α) La nominativ: *cine se apropiĭa câtră codrulŭ elu nuriĭa* (p. 38/f. 18 v°, r. 12—14), *acéstĭa sân'tu preutésele céle, ce după moarĕtĭa popirorŭ* (sic) *ĭale séu măritatŭ* (p. 86/f. 42 v°, r. 7—10), *ei nu avurâ ce mai râspunde svnții* (p. 103/f. 59 r°, r. 11—12), *ei aducu încerii în ceru* (p. 121/f. 52 r°, r. 6), *elu-mi grăi îngerulŭ* (p. 122/f. 52 v°, r. 3—4), *ei sta dracii de departe* (p. 136 f. 67 v°, r. 14—15), *atun'ci direpții ei se vorŭ lumina* (p. 165/f. 82 r°, r. 13—14).

β) La acuzativ: *cruce o ținŭ* (p. 116/f. 50 v°, r. 10), *svĭtul botedzul nu-l păzescu* (p. 118/f. 50 v°, r. 16), *anii lâi ĭ-ai visu* (p. 143/f. 71 r°, r. 1), *trupul ți-l vor mânca* (p. 147/f. 73 r°, r. 3—4), *cerul l' vor învăli* (p. 157/f. 78 r°, r. 1—2), etc.; dar și fără pleonasm: *în locul cela ce n-ai mai vădzu[t]* (p. 136/f. 67 v°, r. 4—5), *toate pâcatel[e] tale ce ai fâcutŭ* (p. 150/f. 74 r°, r. 4—5), *acesta cuvăn'tŭ déca va săvrașĭ* (p. 209/f. 101 r°, r. 4—5), *dracii vor apuca aceĭa* (p. 215/f. 104 r°, r. 2), etc.

γ) la dativ: *acelora tuturor le va deșĭkide hs* (p. 167/f. 83 r°,

www.dacoromanica.ro

r. 13—14), *unora le va hifi* (sic, p. 192/f. 94 v°, r. 8—9), *al'tora le va fi trupul* (p. 192/f. 94 v°, r. 13—14), *al'tora le va curâ* (p. 192/f. 94 v°, r. 16 — p. 193/f. 95 r°, r. 1), *petrecân'du-ş*ᵏ *sine* (p. 49/f. 24 v°, r. 1—2), *ĭuo ţi-i mân'driele tale* (p. 211/f. 102 v°, r. 14—15), etc.; dar şi fără pleonasm: *acelora ĭaste înpărâţiia cerului* (p. 184/f. 91 v°, r. 14—15), *să fiţi fii şi svântului dhŭ* (p. 223/f. 108 r°,r. 6—7), unde însă în amândouă cazurile putem aveà şi genitiv nearticulat.

Pleonastice sunt şi formele: *moşiia-ş [limbilorŭ]* (p. 29/f. 14 r°, r. 9), *a sa-şĭ [luminâ frâmseţân'du-ş*ᵏ*]* (p. 36/f. 17 v°, r. 12), *elu-ş[i]* (p. 31/f. 15 r°, r. 15), *fiecârui-ş*ᵏ (p. 30/f. 14 v°, r. 11—12), *cui-ş[i] [cu lucrul său]* (p. 220/f. 106 v°, r. 10), *cine-şi [cu ale sale păcate vorŭ sta]* (p. 141/f. 70 r°, r. 4), *cine-ş*ᵏ */cu cinsté şi cu darul său]* (p. 169/f. 84 r°, r. 3), *cine-ş[i] [cu meserĭaré lor]* (p. 233/f. 113 r°, r. 10—11), *slobodzéşte cine-şi pre voĭa sa* (p. 126/f. 62 v°, r. 7—8), cf. însă şi fără *-şi*: *vorŭ şta toţi aşémene cine cu faptele sale* (p. 155/f. 77 r°, r. 5), *să dé răspunsu cine de păcatele sale* (p. 201/f. 99 r°, r. 15). Tot aşà s'au putut naşte şi: *însuşi* (p. 84/f. 41 v°, r. 8), *înşişi* (p. 186/f. 92 v°, r. 5), *aciĭaşi* (p. 228/f. 110 v°, r. 12), etc.

l) Pronumele relativ pleonastic: *preutésele célé, ce după moarʷtĭa popirorŭ* (sic) *ĭale séu măritatŭ* (p. 86/f. 42 v°, r. 8—9), *direpţii ceĭa ce au ĭubit* (p. 202/f. 99 r°, r. 3—4), *omul cela ce acĭaĭa face* (p. 209/f. 101 r°, r. 1), *părinţii noştri ceĭa ce néu născut* (p. 213/f. 103 r°, r. 10—11), etc.

m) Pleonasticul *dzise*: *râspun'se svñta marĭia şi dzis[e]* (p. 68/f. 33 v°, r. 9—10), *strigară cu glas şi dzis[e]râ* (p. 92/f. 45 v°, r. 12—13), *strigară pâcâtoşii şi dziserâ* (p. 94/f. 54 v°, r. 1—2), *strigară cu glas şi grâirâ* (p. 107/f. 61 r°, r. 13—14), *şi-mi râspun'se încerul şi dzis[e]* (p. 130/f. 64 v°, r. 2—3), *şi răspunse încerul şi-mi dzişe* (p. 132/f. 65 v°, r. 4—5).

n) Pronumele personale scurtate de genitiv-dativ se întrebuinţează ca enclitice tot aşà de bine în urma, ca şi înaintea verbului: *[lucrul lui] cinʷstéşte-i* (p. 15/f. 7 r°, r. 10—11), *frâmseţân'du-ş*ᵏ (p. 36/f. 17 v°, r. 13), *petrecân'du-ş*ᵏ *sine* (p. 49/f. 24 r°, r. 1—2), *puse-ş*ᵏ (p. 50/f. 24 v°, r. 1 şi 10), *spune-mi* (p. 61/f. 30 r°, r. 15), *cunuşti-ţi* (p. 134/f. 66 v°, r. 5—6), *fi-ţi-vo[ĭu]* (p. 136/f. 67 v°, r. 6), *nu dă-i locŭ* (p. 185/f. 92 r°, r. 8), *adu-ţi amen'te* (p. 198/f. 97 v°, r. 13), *plâtĭaşte-ţi-se* (p. 213/f. 103 r°, r. 4); *acestuĭa-i dâ* (p. 15/f. 7 r°, r. 6), *vréré-i laudâ* (*ibid.*, p. 13), *cu dragu-i*

www.dacoromanica.ro

iubește (*ibid.*, *r.* 15), *ce-și svârâmă și-și frâmse* (p. 22/f. 10 v°, r. 3—4), *unde-ți e* (p. 22/f. 10 v°, r. 14 și 15), *î*n*ainte-i cura* (p. 46/f. 22 v°, r. 1—2), *cinste-i fâcu* (p. 49/f. 24 r°, r. 4), *să-i aducem* (p. 52/f. 25 v°, r. 5), *trupulu-ș*t *is. munci* (p. 30/f. 14 v°, r. 9—10), *trupulu-ș[i] trimițin'dŭ* (p. 52/f. 25 v°, r. 14), *să-mi spue* (p. 58/f. 28 v°, r. 6), *totu-dz voĭu spune* (p. 71/f. 35 r°, r. 5), *ș-au lepâda[t]* (*ibid.* r. 8), *așĭa-mĭ agĭute* (p. 75/f. 37 r°, r. 9—10), *să-ți arâtu* (p. 81/f. 40 r°, r. 10), *ș-au pier*ă*dut* (p. 97/f. 56 r°, r. 4), *și-și tin'se* (p. 99/f. 57 r°, r. 12), *și-și rădică* (p. 99/f. 57 r°, r. 14), *cele ce-mĭ s[p]use* (p. 105/f. r°, r. 12), *și-i dedĭu* (p. 108/f. 61 v°, r. 4—5), *elu-mi grăi* (p. 122/f. 52 v°, r. 3), *să-ți arâtu* (p. 122/f. 52 v°, r. 6), *și-mi râspun'se* (p. 126/f. 62 v°, r. 1, p. 130/f. 64 v°, r. 2), *și-mi spuse* (p, 128/f. 63 v°, r. 3), *și-mi dzise* (p. 130/f. 64 v°, r. 9—10, p. 131/f. 65 v°, r. 8), *ți-e gâtytŭ* (p. 134/f. 66 v°, r. 11), *de nâprasnâ-mi âvini* (p. 140/f. 69 v°, r. 2), *și-mi sosi* (*ibid.*), *cumu-ți va vi* (p. 143/f. 71 r°, r. 10), *ți-s* (p. 145/f. 72 r°, r. 7), *cumu-ți va plâti* (p. 144/f. 71 v°, r. 13), *unde ți-i* (p. 144/f. 71 v°, r. 15), *unde-ți e* (p. 145/f. 72 r°, r. 2), *nu-ți potu* (*ibid.*, r. 6), *ce volosu-ți e* (p. 146/f. 72 v°, r. 1—2), *atunci-șŭ vorŭ vedé* (p. 159/f. 79 r°, r. 1—2), *mi-au dâruitŭ* (p. 170/f. 84 v°, r. 5), *și-i va da* (p. 170/f. 84 v°, r. 11), *ce-ș[i] face* (p. 178/f. 88 v°, r. 1), *cumu-ș[i] va îngrâșa* (p. 179/f. 89 r°, r. 5), *ce-ș[i] pĭiar'de* (p. 179/f. 89 r°, r. 6), *de-și vorŭ priimi* (p. 188/f. 93 v°, r. 2), *ce-și ĭar'tâ* (p. 188/f. 93 v°, r. 14), *ței l*ă*uatŭ* (p. 198/f. 97 v°, r. 14), *să-i [a]udzim* (p. 219/f. 106 r°, r. 15), *ș-au gătat* (p. 221/f. 107 r°, r. 10), *de-mi vréi spune* (p. 229/f. 111 v°, r. 11), *așé să-mi acĭute* (p. 237/f. 115 r°, r. 14), *ce-ș*t *rod* (p. 239/f. 116 r°, r. 4).

o) Infinitivul fără *a* era obicinuit traducătorului maramureșean husit și s'a păstrat în câtevă locuri și în copia de pe care s'a copiat *Codicele Șturdzan* și *Codicele Todorescu*, căci în amândouă aflăm: *nu avurâ ce mai râspunde* (p. 103/f. 59 r°, r. 11—12; cf. *Cod. Sturdz.*, p. 67), *nu cutedzară grâi* (p. 105/f. 60 r°, r. 4; cf. *Cod. Sturdz.*, p. 68). La acestea am mai puteà adaoge că tot de natura aceasta e și: *eu amu duce* dela p. 28 a *Cod. Sturdz.*, după care *Hasdeu*, neștiind cum să-l explice, pune semnul întrebării (*Cuv.* II, p. 430). In *Codicele Todorescu* adică la p. 135/f. 67 r°, r. 12—13 găsim: *eu am în toate dzilele a duce*, unde *a* dinaintea lui *duce* a fost adaos deasupra ulterior din partea copistului *Codicelui Todorescu*. Cf. încă condiționalele: *bine a vrut fi* (p. 74/f. 36 v°, r. 5—6), *n'am vrut peri* (p. 215/f. 104 r°, r. 1)»

www.dacoromanica.ro

séu vrută fi (p. 216/f. 104 v°, r. 14), *de-m[i] vréi spune și tu mie, și noi nu vré[m] peri* (p. 229/f. 111 r°, r. 11 și 12).

p) Pentru a exprimà idea de cevà superlativ se întrebuințează frazele: *mâncâryle cĭale dupâ céle* (p. 212/f. 102 v°, r. 3—4), *mâncărele tale célĭa întru célĭa* (p. 228/f. 110 v°, r. 4), *cĭalé întru cĭalĭa veselii* (p. 234/f. 113 v°, r. 2—3).

r) Unele prepoziţiuni au în *Codicele Todorescu* roluri deosebite de acelea pe cari le au în graiul de astăzi. Astfel:

α) In propoziţii secundare finale se întrebuinţează *de* în locul conjuncţiunii *ca: l'uaţi ușé cerului, de să între înpăratulŭ slaveei* (p. 36/f. 17 v°, r. 10—11), *[de să mergâ] la besĕricâ* (p. 76/f. 37 v°, r. 2), *blâm presvĭtâ de să-ţi arâtu* (p. 81/f. 40 r°, r. 10), *pasă de vedzi* (p. 87/f. 43 r°, r. 6), *ce lipsă ĭaste și noao, de să slujimŭ noi lor* (p. 120/f. 51 v°, r. 1), *și-mi aratâ, de să ştiţi toţ[i]* (p. 137/f. 68 r°, r. 14), *o câce nu ném pocâit, de să fie acmu ertate păcatele* (p. 160/f. 79 v°, r. 9—10), *să fiţi fii și svântului dhŭ de să nu vâ înșelaţ[i]* (p. 223 f. 108 r°, r. 8) (1). Tot așà se întrebuinţează și *pentru* în: *dâ mitâ pentru să poată călca mișeii* (p. 178/f. 88 v°, r. 3—4).

β) *De* se întrebuinţează în propoziţii secundare consecutive în locul conjuncţiunii *încât*: *tu te cu nușii foar'te ĭubyĭai, de pre dzeu téu părâsit* (p. 212/f. 102 v°, r. 10—11), *că dracul ĭaste măngâios de vă pâzyţ[i]* (p. 223/f. 108 r°, r. 13), *și va pune un munte de piatrâ pre gura ĭadului, de-l va astupa* (p. 191/f. 99 r°, r. 11).

Cităm încă un exemplu, pe care din pricina imperfecţiei stilului nu-l putem înșirà la nici una din grupele de mai nainte: *o fericaţi de ceĭa ce să scoalâ în svnta duminecâ și praznicele lui hs* (p. 186/f. 92 v°, r. 10).

γ) Chiar și *derep[t]*, care ca prepoziţie are înţelesul de *pentru*, încă se întrebuinţează în locul conjuncţiei *ca*: *ce vâ pâzyţ voi oamenilor derep[t] să fiţi și svântului dhŭ* (p. 223/f. 108 r°, r. 6).

δ) Ca prepoziţie *de* se pune în loc de *pentru*: *ce vrem da lui dmnedzeu de toate acĭasté, cĭau dat elŭ noao* (p. 6/f. 2 v°, r. 11), *nu de negândire și de léné vostrâ să pier[de]dzi* (sic, p. 138/f. 68 v°, r. 15—16), *e va veseli de ei* (p. 161/f. 80 r°, r. 13), *să plăn'gu de pâcatele méle* (p. 142/f. 70 r°, r. 3—4), *să vă înghiţâ*

(1) Construit cu indicativul îl găsim în: *avé cu elŭ domnul și sufletele omenești, de le sui la cer* (p. 45/f. 22 r°, r. 5), *[noi vinim dela ceâ (sic) ce séu lâsatŭ de dulčaţa lumiii...], de să munces'cu în pustii* (p. 114/f. 42 v°, r. 7—8).

www.dacoromanica.ro

de fap'tele voastre cĭalé rĭalele (p. 237/f. 115 r⁰, r. 6—7); în loc de *dela*: *să delungâm de noi* (p. 219/f. 106 r⁰, r. 6); în loc de *din*, dar în cazurile acestea e mai probabil că avem a face cu pierderea lui *n* în urma nazalizării vocalei dinaintea lui: *de ĭⁿntŭnerec* (p. 4/f. 1 v⁰, r. 10—11), *de untunérecŭ și de umbra morᵘției* (p. 28/f. 13 v⁰, r. 14—15), *de ounghĭ* (sic, p. 80/f. 39 v⁰, r. 3). *di mijᵘloc* (p. 16/f. 7 v⁰, r. 5—6), *di vécŭ* (p. 66/f. 32 v⁰, r. 1), *di noaple* (p. 155/f. 77 r⁰, r. 7).

ε) Pe *de* cu sens partitiv îl găsim în: *și de céle réle nu aflarâ nemicâ¬la elŭ* (p. 133/f. 66 r⁰, r. 13—14), *nime de aceĭa* (p. 145/f. 72 r⁰, r. 5—6).

ζ) In loc de *pentru* se mai întrebuințează *înprotivâ* și *priⁱn*: *ce vărn da noi înprotivâ și tocma preⁱnmulțitului darului lui* (p. 7/f. 3 r⁰, r. 1), *cumu-țⁱ va plâti dumnedzeu priⁱn* (= «pre»?, cf. *pré* în *Cod. Sturdz.*, p. 76), *vaptele tale* (p. 144/f. '71 v⁰, r. 14), iar în loc de *de pe* s'a pus *diⁱn* în: *câdé diⁱn masa bogatului* (p. 197/f. 97 r⁰, r. 9).

s) Pe *nu* cu sensul latinescului *no* îl aflăm în: *nu de negândire și de léne vostră să pier[de]dzi* (p. 138/f. 60 v⁰, r. 15—16), cf. *să nu și aceĭa să vie* (p. 199/f. 98 r⁰, r. 13).

t) După comparativ în loc de *decât* ori conjuncțiunea *ca* se întrebuințează prepoziția *de*, dându-ni-se astfel o construcțiune asemănătoare ablativului după comparativ din latinește: *mai vâr'tos de alt[e]le* (p. 37 f. 18 r⁰, r. 12), *mai vâr'tos de soții tâi* (p. 51/f. 25 r⁰, r. 2), *că de toți ești tu mai sus* (p. 61/f. 30 r⁰, r. 7), *mai luminos... de soarele* (p. 64/f. 31 v⁰, r. 11; cf. *mai luminatŭ dicâtŭ codrii sinaiei* la p. 38/f. 18 v⁰, r. 3), *mai vârtos de toți* (p. 86/f. 42 v⁰, r. 3), *mai sus de toate silele* (p. 106/f. 60 v⁰, r. 8—9), *au mai milostivŭ ești tu de dumnedzeu* (p. 126/f. 62 v⁰, r. 4), *mai luminate de soarele* (p. 172/f. 85 v⁰, r. 5—6); etc.

u) Metateză sintactică: *dat-au* (p. 4/f. 1 v⁰, r. 6, p. 19/f. 9 r⁰, r. 12), *veseliți-vâ* (p. 17/f. 8 r⁰, r. 15, dar *vă luminați* la p. 16/f. 7 v⁰, r. 3—4), *lâsat-au* (p. 19/f. 9 r⁰, r. 14), *slobodzimu-ne* (p. 23/f. 11 r⁰, r. 7), *dzise au fostŭ* (p. 27/f. 13 r⁰, r. 4—5), *kémâ-se* (p. 27/f. 13 r⁰, r. 11 și 14—15), *împreunarâ-se* (p. 37/f. 18 r⁰, r. 12), *cinstitŭ fu* (p. 37/f. 18 v⁰, r. 16), *luminatŭ fu* (p. 38/f. 18 v⁰, r. 3), *ascultirâ-s[e]* (sic, p. 39/f. 19 r⁰, r. 16), *în'nal'țe-să* (p. 40/f. 19 v⁰, r. 6—7), dar *să se în'nalᵘțe* la p. 41/f. 20 r⁰, r. 12), *săvrᵃșéște-le* (p. 41/f. 20 r⁰, r. 15—16), *îⁿnâlᵘdzâ-se* (p. 44/f. 21 v⁰, r. 12), *înkinară-se* (p. 44/f. 21 v⁰, r. 13—14), *dusése-le* (p. 45/f. 22

www.dacoromanica.ro

r°, r. 11), *scoase-le* (p. 45/f. 22 r°, r. 13—14), *vedéa-vor* (p. 195/f. 96 r°, r. 9—10), *fi-va* (p. 156/f. 77 v°, r. 4, p. 169/f. 84 r°, r. 10), *sta-vor'u* (p. 167/f. 83 r°, r. 10), *ştiiu-se* (p. 130 f. 64 v°, r. 8), *trecut-a* (p. 202/f. 99 r°, r. 6), *kémâ-se* (p. 209/f. 101 r°, r. 2), etc.

v) Construcţiune incorporativă: *fâcutu-néu* (p. 19/f. 9 r°, r. 16) *scumpăratu-néu* (p. 20/f. 9 v°, r. 12), *sfr[d]şitu-séu* (p. 27/f. 13 r°, r. 16), *adunétu-s-au* (p. 33/f. 16 r°, r. 10), *ivi-se-va* (p. 192/f. 94 v°, r. 5), *scula-se-vor* (p. 191/f. 94 r°, r. 16), *gĭudeca-se-vor* (p. 103/f. 59 r°, r. 10—11), *kema-i-va* (p. 194/f. 95 v°, r. 8), *fi-ţi-vo[ĭu]* (p. 136/f. 67 v°, r. 6), *rugatu-néi* (p. 135/f. 67 r°, r. 1), *biruitu-léu* (p. 202/f. 99 r°, r. 6), *lepăda-se-vorŭ* (p. 209/f. 101 r°, r. 11), *plătĭaşte-ţi-se* (p. 213/f. 103 r°, r. 4), *cade-li-s[e]* (p. 217/f. 105 r°, r. 15), *gĭudeca-se-vorŭ* (p. 103/f. 59 r°, r. 10—11), *nâsculu-séu* (p. 67/f. 33 r°, r. 9—10).

x) Disimilaţiune sintactică sau un fel de chiasmus, remarcabil, fiindcă reproduce graiul ţăranului: *eri eram în neş(s)kyt suflet, ĭarâ astâdzi î[n]'n'tru suflet dulce* (p. 3/f. 1 r°, r. 7—11), *că deişârtâ* (sic) *şi zdrobi préî[n]nălţatul şi trufaşul vrăjmaşulŭ nostru diavolul şi moarť é câlcâ* (p. 10/f. 4 v°, r. 12—16), *roagâ-te şi te î[n]nalţâ* (p. 97/f. 56 r°, r. 15—16), *derep'tu mila maicei méle şi derep'tu [a] îngerilorŭ rugăcĭune* (p. 110/f. 46 v°, r. 5—6), *şi cu mare jelanie vor stryga şi vor plânge cu amar mare* (p. 195/f. 96 r°, r. 11—12); forma viitorului disimilată în directă şi metatetică: *fi-va atun'ci şi va aprin'de lumé* (p. 156/f. 77 v°, r. 4—5), *va lâša şi din'tru ĭa slavâ nespusâ fi-va* (p. 169/f. 84 r°, r. 8—10), *vedéa-vor şi vor asculta* (p. 195/f. 96 r°, r. 9—10; pronumele disimilat prin postpunere şi prepunere: *aduceţi-vă lucrul şi vă priimiţi preţul* (p. 163/f. 81 r°, r. 1);

y) Găsim o mulţime de asperităţi sintactice şi anacolutii, dintre cari unele au putut să fie şi în originalul husit, altele sunt greşeli de-ale copiştilor.

α) Se schimbă numărul trecându-se dela singular la plural şi invers: *şi lucrul* **lui** *cin[ŭ]ştéşte-i şi cu dragoste priimĭaşte-i şi cu vréré-i laudă şi ruga* **le** *priiméşte* (p. 15/f. 7 r°, r. 10—15), **acela** *au cum'pârală aur strâm'bŭ, derep'tŭ acéa* **să muncescu** (p. 73/f. 36 r°, r. 5—8), **acaĭa** *ĭaste céia cé-au ascultat furiş', derep'tŭ aceĭa* **se mun'cescu** (p. 73/f. 36 r°, r. 14 16 — p. 74/f. 36 v°, r. 1—3), *nu putuĭu râbda* **faptul** *mâiniloro méle să-***i** *munčască* *dĭĭavolul* (p. 108/f. 61 v°, r. 10—12), *apă cĭuru* **l'ui** (= «cerui lui») *şi-mi* **déderâ** *oţâtu* (p. 109/f. 46 r°, r. 6—7), *faptele* **lui**...

www.dacoromanica.ro

sta î"nainté **loru** (p. 131/f. 65 v°. r. 11..., p. 133/f. 66 r°, r. 1), *luo ți-i* **mân'driile** *tale* (p. 211/f. 102 r°, r. 14—15); *mâ'ngâĭă-i și grăĭĭa-i* (p. 44/f. 21 v°, r. 1), *se mun'cescŭ rodul creștinescu* (p. 57/f. 28 r°, r. 4—5), **limbile** *lor* **era legată** *în parâ de foc și nu puté grâi* (p. 80/f. 39 v°, r. 4), *o fericați de* **ceĭa ce să scoalâ** *în svñta dumineca și praznicele lŭi hs, de să scoală de noap'te* **de** *se roagâ lui hs și se roagâ svñ"ților să se roage lui hs dereptŭ* **elŭ** *și* **mergu** *la besérică și* **se spovedești** (p. 186/f. 92 v°, r. 6—15), **vor prin'de** *a țâpa din' mucâ* **sufletul** *câtrâ trupŭ* (p. 211/f. 102 r°, r. 10—11), *și* **légé** *lŭi și* **porou'citele** *lui să o ținem* (p. 218/f. 105 v°, r. 11—12), *era spândzurați[i] nârod multu* (p. 78/f. 38 v°, r. 8—9).

β) Se schimbă cazul: *câ în toate dzile vedéi cumu le ĭaste și bătrânii și tinerii* (= «și bătrânilor și tinerilor», p. 143/f. 71 r°, r. 12—13).

γ) Pe bază de constructio ad synesim se schimbă genul: *oaminii kémâ-se* **toate limbile** *derep'tŭ pâcatele lor* **surupați** *în ĭad* (p. 26/f. 12 v°, r. 15—16), *și multe* **trupuri** *râpăusate ale svinților scularâ-se și întrarâ după învĭĭare* **ei** *întru svăn'tă cetate* (p. 34/f. 16 v°, r. 13 și urm.), *acolo amu î"ngerești târiĭ și voinicame ar"hagglilor, unii... aducé..., alții gâtiĭa* (p. 35/f. 17 r°, r. 11, 13 și p. 36/f. 17 v°, r. 12).

δ) Se schimbă persoana prin trecere din **oratio obliqua** în **rectă**: *câți din časul dintâiu* **au lucrat, priimiți** *astâdzi ce vă se cade plata* (p. 13/f. 6 r°, r. 5—6).

ε) Infinitivul alternează cu conjunctivul: *nu va lipsi a munci, nečč[e] să să facâ oameny* (p. 175/f. 87 r°, r. 12—13).

ζ) Unui verb finit i se coordinează un gerundiu: *apropiați-vâ și nemică ruș*ină*'ndu-vă* (p. 13/f. 6 r°, r. 16 — p. 14/f. 6 v°, r. 1).

η) Găsim coordinare în loc de subordinare: *deș'kideți mie ușĭa derep'tățeei și se întru pre'n ĭa* (p. 48/f. 24 v°, r. 4—6, = «ca să întru»).

ϑ) Alternează una cu alta două forme, cari amândouă erau în uz pe timpul când se copià *Codicele Todorescu*: *ĭară toți oamenii ceĭa ce de dumnedzâu nu s-***a** *temut și cuvintele lui hs n-***au** *socotit* (p. 234/f. 113 v°, r. 6—10, = «s'-a[u] temut»), *încerii...* **a** *căzdut și* **au** *perit* (p. 180/f. 89 v°, r. 12, = «a[u] căzdut», cf. *ceĭa ce a[u] gĭuratŭ pre cin'stita cruč'* la p. 72/f. 35v°, r. 8—9).

ι) O altă asperitate sau fenomen de discordanță uzual erà în limba veche' întrebuințarea relativului fără prepoziție pentru tot

www.dacoromanica.ro

felul de determinări circumstanțiale. Fenomenul e născut din brachilogie. Așà găsim: *ce volosu-ți e de dulčața trupului tău céia ce te încin'déi* (p. 146/f. 72 v°, r. 1—4, = «cu care te încin'-déi»), *nu ĭaste om pre pâmân'tu cela ce mă va kema să [nu]-lŭ eu ascultu* (p. 101/f. 58 r°, r. 13—15, = «nu ĭaste om pre pământ, pe cela ce sau pe care, dacă mă va kema, să nu-lŭ ascultu» ori «nu ĭaste om pre pământ, care mă va kema, pe care să nu-lŭ ascultu»), apoi: *o amarŭ cela ce calcă* (p. 177/f. 88 r°, r. 16), *cela ce-ș[i] face față la domny* (p. 178/f. 88 v°, r. 1—2), *cela ce să téme (ibid.*, r. 5—6), *cela ce bé (ibid.*, r. 10), *o amar preutul cela ce nu e destoinic* (p. 178/f. 88 v°, r. 12—13), *o amar cela ce hulește* (p. 179/f. 89 r°, r. 6), *ceĭa ce nu mergu (ibid.*, r. 11—12), *cela ce nu pâdzește (ibid.*, r. 14—15), *ceĭa ce să sfâdescŭ* (p. 180/f. 89 v°, r. 4—5), *cela ce-și pod[o]bĭașle (ibid.*, r. 6—7), *ceĭa ce nu se pocăescu (ibid.*, r. 13) = «o amar de cela ce» sau «celuĭa ce», cf. *o amar celuĭa ce nu ascultâ* (p. 177/f. 88 r°, r. 2), *celuĭa ce clevetește (ibid.*, r. 6—7), *min'cĭunoșilor (ibid.*, r. 12—13), *celora ce gĭurâ (ibid.*, r. 13—14) și *fățarnycilor* (p. 178/f. 88 v°, r. 4—5), *prĕiubitorilor (ibid.*, r. 9), *voao curvariloru* (p. 179/f. 89, r°, r. 1), *bețivilor (ibid.*, r. 11).

Tocmai invers se întâmplă cu relativul după *fericați*: se pune înainte de el prepoziția *de*, deși e de prisos. Așà găsim: *Ferycați de ceĭa ce plân'gu* (p. 182/f. 90 v°, r. 11—12 și 14), *de ceĭa ce flamân-dzescu* (p. 183/f. 91 r°, r. 8—9), *de ceĭa ce poar'tâ* (p. 184/f. 91 v°, r. 3), *de ceĭa ce-i batgŏcorescu (ibid.*, r. 16), *de ceĭa ce dĭaca se sfâ-descu, și curundu se înpacâ* (p. 185/f. 92 r°, r. 5—7), *de ceĭa ce să scoalâ* (p. 186/f. 92 v°, r. 6), *de ceĭa ce-și lasâ* (p. 187/f. 93 r°, r. 6—7), *fericat de cela ce-și ĭartâ* (p. 188/f. 93 v°, r. 13—14), la cari se vor mai adaoge: *ferecați de blâdzii* (p. 183/f. 91 r°, r. 6), *ferycați de oamenii ceĭa ce fac* (p. 184/f. 91 v°, r. 6—7), *de pridâdiții (ibid.*, r. 11), *de postnici* (p. 185/f. 92 r°, r. 16), *de soții* (p. 187/f. 93 r°, r. 14), *de oamenii* (p. 188/f. 93 v°, r. 7). Construcțiunea aceasta s'a făcut după analogia construcțiunii: «ferice de cela ce...», dar cf. și: *ferecați mișeii* (p. 183/f. 91 r°, r. 1—2).

Câte odată, pentru a încunjurà confuziunea care s'ar puteà naște din schimbul de subiect rezultat la aparență din acest fel de întrebuințare a pronumelui relativ, se pune ulterior, în mod pleonastic, și prepoziția, care lipsește, împreună cu pronumele personal ori demonstrativ: *întunéricŭ cela ce te poți râdzâma*

www.dacoromanica.ro

di n^s (p. 211/f. 102 r°, r. 6—7), *întunérec gros, ce te poți râdzima de însulŭ* (p. 227/f. 110 r°, r. 5—6), *vrĭamé céĭa ce noi întru ĭa némŭ înpreupreunat* (sic, p. 213/f. 103 r°, r. 7—8), *dzilele cĭalé ce întru ĭale noi amu visŭ depreună (ibid.*, r. 16), *vremile cĭalé ce noi întru ĭale amu visu* (p. 214/f. 103 v°, r. 10—11), *ceĭa ce tu te cu nușii foar'te ĭubyĭai* (p. 212/f. 102 v°, r. 10—11) = «aceĭa cu cari tu» (cf. *cĭaĭa ce tuate foarte ĭubiĭaĭ cu nușii*, sic, la p. 228 f. 110 v°, r. 9—10).

x) Uneori topica e cu totul nenaturală și contrară spiritului limbii românești, *priimiți astâdzi ce vă se cade plata* (p. 13/f. 6 r°, r. 6—7), *și întrarâ după înviĭare ei* (p. 34/f. 16 v°, r. 15—16), *spuserâ a fiĭului lui dumnedzeu târiĭa și cinsté* (p. 47/f. 23 r°, r. 4—5), *înpâr"țin'dŭ ucinicilor a susului cetate sălașuri* (p. 53/f. 26 r°, r. 3—5), *précinstita a lui hs maicâ* (p. 91/f. 45 r°, r. 8—9), *să mâ și eu mun'cescu* (p. 97/f. 56 r°, r. 11), *nu ĭaste om pre pâmân'tu cela ce mă va kema să [nu]-lŭ eu ascultu* (p. 101/f. 58 r°, r. 13—15), *nu dă-i locŭ mâniei sale* (p. 185/f. 92 r°, r. 8), *să nu și aceĭa să vie* (p. 199/f. 98 r°, r. 13), *și va așa dzice* (p. 207/f. 100 r°, r. 5), *cela ce acĭalĭa face* (p. 209/f. 101, r° r. 1), *tu te cu nușii foar'te ĭubyĭai* (p. 212/f. 102 v°, r. 10—11), *ce amu ain'te spus* (p. 104 r°, r. 5—6), *cum au el dzis noao* (p. 218/f. 105 v°, r. 15), *ce îste* (sic) *gâtitâ voao înpărâ[ți]ĭa dinŭ toc'mala l'umiei* (p. 233/f. 113 r°, r. 2—4), *dirép't ce-mi tu mie ogodișy* (p. 229/f. 111 r°, r. 3), *să nu-mi tu mie ogodești* (p. 229/f. 111 r°, r. 7—8), etc.

Topica se schimbă în urma anticipației: *vădzuĭu omulŭ câ cu toatâ dulcața îngerii socotiĭa și pâziĭa sufletu[l] lui* (p. 133/f. 66 r°, r. 15—16 — p. 134 f. 66 v°, r. 1—2).

z) De încheiere citărm câtevà fraze caracteristice pentru frazeologia traducătorului maramureșean: *dâ râzboĭu de stolulŭ lui* (p. 25/f. 12 r°, r. 2—3), *câtă r'ugâcĭune fu a svñților* (p. 105/f. 60 r°, r. 6), *vădzu présvñta nește oameni măn'că[n]du-i nește fiermi* (sic, p. 83/f. 41 r°, r. 5—7), *vădzăndŭ sp[r]e elŭ aĭave dumnedzeu înblăndŭ* (p. 37/f. 18 r°, r. 4—5), *vădzu mân'cân'du-i viermii neadur'miți* (p. 83/f. 41 v°, r. 15—16), *să nu mai fim... dupâ trup înblândŭ* (p. 5/f. 2 r°, r. 9), *slujitorii cerului s-âu audzitu* (p. 85/f. 42 v°, r. 7—8), *face fațâ la domny* (p. 178/f. 88 v°, r. 1—2), *poar'tâ găn'du bun cătră...* (p. 184/f. 91 v°, r. 4—5), *nu dă-i locu mâniei sale* (p. 185/f. 92 r°, r. 8—9), *ce numai ce te veri téme* (p. 144/f. 71 v°, r. 9—10), *numai ce dziserâ* (p. 103/f.

www.dacoromanica.ro

59 r°, r. 13), *numai ce ĭubescu* (p. 120/f. 51 v°, r. 2), *să ne şĭ îndulcim... acestui praznic bun* (p. 11/f. 5 r°, r. 7—10), *să vă [în]dul"ciţi aceştii bogâţii dulce* (p. 17/f. 8 r°, r. 7—8; cf. şi *céţi î"ndul"citŭ năravul dracului* la p. 224 f. 108 v°, r. 7), *să cădem domnului* (p. 7/f. 3 r°, r. 9—10; cf. *să câdemŭ î"nain'té lui hs* la p. 106/f. 60 v°, r. 11—12 şi *câdzurâ de se-nkinară* la p. 48/f. 23 v°, r. 10—11), *au câdzutŭ înşâlăcĭunei şérpelui* (p. 30/f. 14 v°, r. 7—8), *rănită ĭaste dragostei tale* (p. 42/f. 20 v°, r. 11—12), *veniţi să ne bucurămŭ domnului, î'nâlţatudui la cerulŭ cerĭurelor* (p. 51/f. 25 r°, r. 12—14), *ai fos[t] să nu ogodeşti* (p. 214/f. 103 v°, r. 13), *soţu şi răpaŭsŭ diavolullui* (sic, p. 209/f. 101 r°, r. 2—3), *de năprasnâ, cătŭ clipeşti cu okĭul* (p. 209/f. 101 r°, r. 13—14), *de nâprasnâ, cătŭ va fi clipala okĭul'ui* (p. 225/f. 109 r°, r. 13—14), *întunĭarecul' de afară* (p. 209 f. 101 r°, r. 16), *întunéricŭ cela ce te poţi râdzâma di n"s* (p. 211/f. 102 r°, r. 6—7, cam tot aşà la p. 227 f. 110 r°, r. 5—6), *înşişi se vor ucide pre sine unde* (= «când») *vorŭ vedé slava svnţilor* (p. 195/f. 96 v°, r. 15—16), *că locŭ de veselie aicé ĭaste acelora tuturor* (p. 116/f. 49 v°, r. 4—6, = «au aceĭa toţi»), *ce lipsă ĭaste şi nouă* (p. 119/f. 51 r°, r. 16 = «ce lipsă avem»), *numele-i era lazar* (p. 197/f. 97 r°, r. 4), *ce volosu ţi-e de dulčaţa trupului tâu* (p. 146/f. 72 v°, r. 1—2, = «ce volosu ai»), etc. Din frazele citate unele sunt evident slavonisme, bunăoară construcţia unor verbe cu dativul, altele maghiarisme, de pildă construcţia verbului *a fi* cu dativul pentru a exprimà înţelesul verbului *a aveà*, deşi această construcţie o găsim şi în latineşte.

D. Particularităţi lexice.

a) **Elemente latineşti.** Ne vom ocupà mai întâiu de elementele latineşti caracteristice pentru vechimea *Codicelui Todorescu*. Natural aici nu vom tractà formele, căci despre ele am vorbit într'alt loc.

α) Intre elementele latineşti ale *Codicelui Todorescu* găsim cuvinte latineşti, cari astăzi nu mai sunt întrebuinţate, ori, şi dacă sunt, se întrebuinţează într'o formă mai nouă ori numai ca provincialisme în o mică parte a limbii româneşti.

Substantive: *arame* < ***aramen** asimilat din **aeramen**, dar puteà să rezulte din *ae- e-*, şi după analogia lui *ariciu* < **erīcius** (p. 216/f. 104 v°, r. 4, p. 231/f. 112 r°, r. 1); *ğudeţ*, care are două înţelesuri, şi anume: 1) *ğudeţ,-ţe* < **judĭcium** = «jude-

www.dacoromanica.ro

cată»: *de-l vădescu î"ainté domnilorŭ şi î"nainté ğudéţelorŭ* (p. 71/f. 35 r°, r. 15—16), *dzua de ğiudeţŭ* (p. 134/f. 66 r°, r. 10—11, p. 166/f. 82 v°, r. 5, p. 191/f. 94 r°, r. 7, p. 192/f. 94 v°, r. 1, p. 201/f. 99 r°, r. 10), *scaunul de ğudeţ* (p. 157/f. 78 r°, r. 15), *va eşi maré î"nain'té ğudeţului* (p. 161/f. 80 r°, r. 2—3), *se vor cutremura de frica ğiudeţului* (p. 161/f. 80 r°, r. 16 — p. 162/f. 80 v°, r. 1), *nece vor avĭa fricâ de moarte, neč[e] de cĭudeţ* (p. 175/f. 87 r°, r. 7—8), *câlugârii la ğiudeţŭ kema-i-va* (p. 194/f. 95 v°, r. 7), *tl"covanie eŭgliei dela ğiu[de]ţŭ* (p. 201/f. 99 r°, r. 2), *voao foculŭ şi ğiudeţulŭ* (p. 207/f. 100 r°, r. 12), şi 2) *ğudeţ*, pl. *-ci* < **jūdex** *ori chiar* **judĭcium**, dar la această însemnare «dürfte viell. altserb. *sudĭcĭ*, neuserb. *sudac*, nslov. *sôdec*=ksl. *sa"dĭcĭ* beteiligt sein» (*Tiktin, Rum.-Deutsches Wb.*, p. 878): *dulce ĭaste şi véde câ ĭaste cĭudeţŭ* (p. 126/f. 62 v°, r. 6), *néu dzâs marele ğudeţŭ cela înfricatul* (p. 142/f. 70 v°, r. 4—5), *înpâratul ğudeţ* (p. 161/f. 80 r°, r. 9—10), *ğudecii* (p. 11/f. 5 r°, r. 16, p. 88/f. 43 v°, r. 15—16, p. 155/f. 77 r°, r. 1—2); *şerbulŭ* < **sĕrvus** (p. 214/f. 103 v°, r. 15 — 16), *şarbei* < **sĕrva,-am** (p. 229/f. 111 r°, r. 10—11), *şterc* < **stĕrcus** (p. 177/f. 88 r°, r. 9); *tun* = «Donner» < **tŏnus, um** (p. 38/f. 18 v°, r. 2, cf. *tunete* la p. 39/f. 19 r°, r. 9); cuvântul simplu *dzeu* < **dĕus** în formula de jurământ *pre dzeu* (p. 212/f. 102 v°, r. 12), *vr"tute* = «Kraft» < **vĭrtus, tūtem** (p. 221/f. 107 r°, r. 14); derivate sunt *meserĭaré* (p. 233/f. 113, r. 11) şi *meserâtate* (p. 18/f. 8 v°, r. 4) din *méser* < **mĭser,-a,-um** (p. 55/f. 7 r°, r. 3—4); *ferecâcĭune sărâciei şi a fiérălor* < **făbrĭcātio,-onem**, cf. *ferec* < **făbrĭco**, căci e mai puţin probabil că acesta ar veni din derivatul lui **fĕrrum**, neatestatul ***fĕrrĭco,-are**; *er"tâcĭuné* (p. 18/f. 8 v°, r. 7—8) din *iert* < ***lĭberto,-are** derivat din **lĭbertus**; *frâmseţe, frămseţe*, cum se mai aude astăzi prin Maramureş, în loc de *frumseţe* din *frumos* < **formōsus** (p. 6/f. 2 v°, r. 14, p. 23/f. 11 r°, r. 15, p. 50/f. 24 v°, r. 9—10, p. 129/f. 64 r°, r. 15, p. 166/f. 82 v°, r. 3, p. 196/f. 96 v°, r. 1—2, p. 222/f. 107 v°, r. 4—5), de-aici *frâmseţân'du-şĭ* (p. 36/f. 17 v°, r. 14) şi *înfrâmseţéze* (p. 37/f. 18 r°, r. 6—7), *supărâturile* = «supărările» (p. 208/f. 100 v°, r. 14) din *supăr* < **sŭpĕro,-are**; = «*sălzlâturile*=«săriturile» (p. 217/f. 105 r°, r. 6), din *salt* < **salto,-are**; *înşâluturile* în loc de *înşâlâturile* (p. 217/f. 105 r°, r. 13) din *înşel*, despre care d-l *Tiktin* ne spune: «Nicht zu ksl. *mŭšelu* «schimpflicher Gewinn, Wucher», sondern mit *înşela* (= «satteln)» < **sĕllo,-are** identisch. Man hat an die

www.dacoromanica.ro

Kunstgriffe zu denken, die angevendet werden müssen, um einem Pferde, ehe es völlig zahm ist, den Sattel anzulegen. Man vgl. die gleichbedeutenden *a potcovi pe cineva, a pune cuiva mantaua, ipingeaua* u. ä.», dar găsim şi *înşălăcĭunile* (p. 232/f. 112 v°, r. 1—2); *trâsurile* = «întrecerile» (p. 217/f. 105 r°, r. 5) din *trag* < ***trago, ĕre** = **traho,-ĕre**; *dezmierdziile* (p. 228/f. 110 v°, r. 1) şi *dizmir*ᵘ*dâcĭunile* (p. 211/f. 102 r°, r. 15—16) din *desmierd, dezmierd* < ***dĭs-mĕrdo,-are** din **mĕrda** (v. *vâ dez'mier'dat* la p. 208/f. 100 v°, r. 5—6 şi p. 224/f. 108 v°, r. 4—5); din *fecĭoară* < ***fĕtiola,-am** = «vergură» (v. *fečoră* la p. 248/f. 120 v°, r. 14) s'a derivat *fičoriţâ* = «vergură» (p. 93/f. 54 r°, r. 6, p. 108/f. 61 v°, r. 15) şi *fecioriâ* = «starea de vergură» (p. 125/f. 62 r°, r. 6).

Găsim apoi unele participii întrebuinţate ca substantive într'o formă neobicinuită astăzi. Uneori traducerea din slavoneşte e evidentă. Aşà sunt următoarele participii prezente: *gĭudecătorile* (p. 3/f. 1 r°, r. 1) = «judecăţile» (*Coresi, o. c.* p. 133, r. 1), cf. *gĭudecâtorĭu* (p. 41/f. 20 r°, r. 2, p. 92/f. 45 v°, r. 6—7); *despoitor* = «stăpân» (p. 7/f. 3 r°, r. 15, p. 60/f. 29 v°, r. 13—14, p. 100/f. 57 v°, r. 3 şi 12, p. 105/f. 60 r°, r. 8), *despuetoaré* = «stăpâna» (p. 66/f. 32 v°, r. 8); *nă[s]câtoarę [domnului]* = «maica» (p. 67/f. 33 r°, r. 7—8, cf. *maica* la p. 57/f. 28 r°, r. 9—10), *roditoare* [domnului] = «maica» (p. 57/f. 28 v°, r. 7—8, p. 93/f. 54 r°, r. 1 şi 5); *predereg âtorii* (p. 12/f. 5 v°, r. 2). — Altfel participiul prezent, dacă ne putem îndreptà după traducerile slugarnice din slavoneşte ale textelor despre cari vorbim, pare a fi fost mult mai uzitat odinioară decât astăzi, căci îl găsim şi în raporturi sintactice în cari acum nu l-am puteà întrebuinţa: *rugâtorĭul derep'tu sufletele tuturor* (p. 93/f. 54 r°, r. 10), *agĭunâtorii* (p. 185/f. 92 r°, r. 16 — p. 186/f. 92 v°, r. 1), *fâcâtori de cuvân'tă* (p. 32/f. 15 v°, r. 4—5), *făcători răi* (p. 236/f. 114 v°, r. 13—14), *svâditorii* (p. 88/f. 43 v°, r. 7—8), *clevetitorii* (p. 237/f. 115 r°, r. 2—3).

Dintre participiile trecute întrebuinţate ca substantive remarcăm următoarele: *unt* < **unctum** din **ungo** = «unsoare» în genere nu numai «Butter» ca astăzi: *un'se-te cu untul fireei dumnedzeeşti* (p. 50/f. 24 v°, r. 12), *un'se-te... cu un'tul bucuriei* (p. 51/f. 25 r°, r. 1); *fapt* < **factum** = «lucru»: *şi catâ pre faptulu mâiniloră tale* (p. 101/f. 58 r°, r. 5—6), *nu putuĭu râbda faptul mâiniloro mĕle să-i munčască dĭăvolul* (p. 108/f. 61 v°,

www.dacoromanica.ro

r. 10—11), iar din pluralul acestuia s'a desvoltat *faptă*, pl. *fapte* < **facta** (p. 121/f. 52 r°, r. 9—10, p. 132/f. 65 v°, r. 11 şi 16, p. 237/f. 111 r°, r. 7) şi s'a derivat *făptură*, pl. *făpturile* < **factūra** = «creaturile», cum se va cetì şi *fapturile* dela p. 51/f. 25 r°, r. 8—9, despre care am vorbit şi într'alt loc ; *dzisa* = sl. повѣлѣнїе «mandatum» (p. 37/f. 18 r°, r. 11, p. 60/f. 29 v°, r. 5) din *dzic* < **dico, -ĕre** ; *ascuns*, pl. *-urile* = «secret» din *ascund* < **abscondo, -ĕre** (p. 121/f. 52 r° r. 11—12, p. 155/f. 77 r°, r. 9, p. 159/f. 79 r°, r. 4—5), *adus* = «oaspe» din *aduc* < **adduco, -ĕre**: *ca u adus dragu strig* (p. 43/f. 21 r°, r. 1).

După cum crede d-l *Pericle Papahagi (Notiţe etimologice* în *An. Acad. Rom.*, Seria II, T. XXIX, 1906—7, *Mem. Secţ. Lit.*, p. 233—235) de origine latină ar fi şi *mă'gură* = «colină», «munte» < **măgulum** «das Maul», *Georges, Lat.-Deutsches Wb.*, cu însemnare de : *gena, bucca*, graecobarbaris = μάγουλον «genam, buccam», *Duc.*, cf. ar. «*dzeană*», care înseamnă şi «colină», «deal». In ar. are forma *măgu'ră* (Muzachia, Albania), *măgu'lă* (Epir — Tesalia), în alb. *ma'gul'ε*, ngr. μαγοῦλα (1). *Tiktin* în *Rum.-Deutsches Wb.*, p. 940 zice : Vgl. alb. *ma'guljă*. Desselben Ursprunges scheint ksl. *mogyla* (rum. *movilă*), id. u. ngr. μάγουλον «Wange» zu sein». In *Codicele Todorescu* îl găsim cu înţelesul de «munte», «colină», «deal» : *şi mer"se în măgura elenului* (p. 57/f. 28 r°, r. 12), *de să munces'cu în pustii şi în măguri* (p. 114/f. 48 v°, r. 9), *ar'de tot pămîntulŭ şi toţi mun'ţii şi toate măgurile* (p. 156/f. 77 v°, r. 8).

Cu înţelesul de «munte» găsim şi cuvântul *codru* (p. 25/f. 12 r°, r. 6, p. 31/f. 15 r°, r. 1, p. 33/f. 16 r°, r. 1, p. 34/f. 16 r°, r. 7, p. 35/f. 17 r°, r. 9, p. 37/f. 18 r°, r. 8, p. 38/f. 18 v°, r. 1—2, p. 38/f. 18 v°, r. 3 şi 10), care e considerat de unii de element latin <*quodrum = clas. **quadrum** *(Densuşianu*, cf. *I. A. Candrea* şi *Ov. Densuşianu, Dicţ. etimologic al limbii române*, Buc. 1907, p. 58—59), de alţii de albanez, căci în limba albaneză se găseşte *kodrε* = «Hügel» (cf. *Puşcariu, Et. Wb.*, p. 34). Pentru discuţiunile asupra acestui cuvânt v. afară de cele două dicţionare citate, unde se înşiră amănunţit diferitele păreri, şi *Tiktin, Rum. Deutsches Wb.*, p. 387.

---

(1) D-l *W. Meyer-Lübke*, în *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, p. 379 referitor la această părere zice: «Rum. *măgură* «Berg» A. A. Rom. XXIX, 33 *(sic)* gehört kaum hierher».

www.dacoromanica.ro

Adjective: *méserii* (p. 55/f. 27 r⁰, r. 3—4) < **mĭser, -a, -um;** *ĭuşoare* (p. 113/f. 48 r⁰, r. 9) < **lĕvis, -e** + **[u]şor,** care astăzi se aude numai în formele *uşor* şi *işor*; *pucios* < ***puteōsus, -a, -um,** dar numai în legătură cu *peatrâ : piiatrâ pučoasâ* «stinkiger Stein» (p. 216/f. 104 v⁰, r. 1, p. 230/f. 111 v⁰, r. 13-14). Dintre adjective îşi păstrează vechiul fonetism *drept*, căci îl găsim numai în formele: *derept, direpț*.

Pronume: Ca pronume personal de a treia persoană se întrebuinţează *însul*, pl. *înşii* < **ĭpsum** şi *năs, nusul*, pl. *nuşii*, care s'a născut pe baza unei etimologii populare din *cun* + *însul*, < **cum** + **ĭpsum** respective **ĭpso** în urma nazalizării vocalei: *cun* + *însul* > *cun* + *îsul* a fost adică desfăcut în *cu* + *nâsul*, iar acesta, după asimilarea lui *î* la *u*, a dat: *cu* + *nusul*. *Nusul* apoi a fost considerat ca un cuvânt nou, de sine stătător. Corectitatea acestei explicări ne-o dovedeşte şi împrejurarea că pe *nusul, nuşii* îl aflăm de obiceiu în legătură cu prepoziţia *cu* (cf. şi *Tiktin, Rum.-Deutsches Wb.*, p. 548). Atât forma *însul înşii*, cât şi *năs, nusul, nuşii* se întrebuinţează nu numai în legătură cu prepoziţia *de (dânsul)* ori *cu (cu* + *nusul)*, ci şi singură, dar de obiceiu după prepoziţii: *întunérec gros, ce te poţi râdzima de însul* (p. 227/f. 110 r⁰, r. 6), *puse-ş' pr-insulŭ* (p. 50/f. 24 v⁰, r. 10), *spr-inşii* (p. 91/f. 45 r⁰, r. 16), *într-ăşii* (p. 77/f. 38 r⁰, r. 9), *într-în'sŭ* (p. 69/f. 34 r⁰, r. 1—2), *di'ntr-ă'nsele* (p. 81/f. 40 r⁰, r. 3—4), *într-însŭ* (p. 173/f. 86 r⁰, r. 14), *cătr-ăn'sul* (p. 16/f. 7 v⁰, r. 2—3), *cătr-înşii* (p. 43/f. 21 r⁰, r. 15—16), *cătrâ î'n'şi* (p. 200/f. 98 v⁰, r. 4—5); *întunéricŭ cela ce te poţi râdzâma di n'as* (p. 211/f. 102 r⁰, r. 7), şi *noi cu nusul învisem* (p. 23/f. 11 r⁰, r. 9), *şi toţi svnţii î'n'geri cu nusul* (p. 201/f. 99 r⁰, r. 8), *cu nuşii* (p. 43/f. 21 r⁰, r. 3), *tu te cu nuşii foar'te ĭubyĭai* (p. 212/f. 102 v⁰, r. 10—11). *cu nuşii* (p. 228/f. 110 v⁰, r. 10).

Forma aferezată (*cest* fără *a* la început) a pronumelui demonstrativ *acest* < **eccu[m]-ĭstum** fiind caracteristică pentru limba veche, citărm aici două exemple din *Codicele Todorescu*: *soţiia ta ciaia ĭubita de céstâ l'ume deşartâ* (p. 228/f. 110 v⁰, r. 8), *au vis pre častâ l'ume* (p. 231/f. 112 r⁰, r. 6).

Numai în limba veche era întrebuinţat şi pronumele nehotărît *cineşi* = «(ein) Jeder, Jeglicher»: *cineş[i] cu ale sale păcate vorŭ sta* (p. 141/f. 70 r⁰, r. 7—8), *de vor priimi... toţi cineşi cu cinsté şi cu darul său* (p. 169/f. 84 r⁰, r. 3), *slobodzéşte cineşi pre voĭa sa* (p. 126/f. 62 v⁰, r. 7—8), *cineş[i] cu [lucrul său]* (p.

www.dacoromanica.ro

220/f. 106 v⁰, r. 10), *cineș[i] cu meserĭaré lor* (p. 233/f. 11 r⁰, r. 10—11), dar cf. și fără *-și*: *vorŭ sta toți asémene cine cu faptele sale* (p. 155/f. 77 r⁰, r. 5), *să dé răspunsu cine de păcate[le] sale* (p. 201 f. 99 r⁰, r. 15).

Pronumele determinativ *alalt* < **illum**+**alterum** obicinuit astăzi numai în adverbele *alaltăeri*, *alaltămâne*, *alaltăseară* și, mai rar, *alaltădimineață* (= alaltă-ieri-dimineață), erà odinioară mult mai întrebuințat: *unul dela alaltĭŭ* (p. 18/f. 8 v⁰, r. 13), *alalta sarâ* (p. 139/f. 69 r⁰, r. 16), *délaltâ laturi* (p. 151/f. 75 r⁰, r. 12—13), *délal"tă laturi* (p. 152/f. 75 v⁰, r. 4), *unii cu alal'ții* (p. 174/f. 86 v⁰, r. 7), *măn'tu unii câtrâ alal"ți* (p. 118/f. 50 v⁰, r. 1—2), *vor grăi unii cătrâ alal'ți* (p. 194/f. 95 v⁰, r. 1).

Formele *aĭa* (p. 187/f. 93 r⁰, r. 12), *aciĭa* (p. 44/f. 21 v⁰, r. 13, p. 76/f. 37 v⁰, r. 14), *aĭasta* (p. 29/f. 14 r⁰, r. 2) ale pronumelor demonstrative au colorit local și de bună seamă vin dela vreun copist.

Numerale. Remarcabil e numeralul nederminat *neșkyt* < **nescio quantus** = «câtvà», «puțin»: *eri eram în neșkyt suflet* (p. 3/f. 1 r⁰, r. 9).

Verbe: *a cură* sau *cure*, cum se mai aude și astăzi în unele părți, < **curro,-ĕre** = «a curge»: *și le cură sângele de unghi* (p. 80/f. 39 v⁰, r. 3), *le va curâ den'tru oky smrad cu puroi* (p. 193/f. 95 r⁰, r. 1), dar și «a fugi», «a merge»: *î"nainte-i cura tărĭia* (p. 46/f. 22 v⁰, r. 2), *cu pičoarele curéi* (p. 146/f. 72 v⁰, r. 13); *a delunga* din *lung* < **longus** = «a depărtà», care astăzi se întrebuințează aproape numai în forma compusă *îndelung*: *să o delu'ngâm de noi* (p. 219/f. 106 r⁰, r. 5—6); *a deștin'ge* < **descĕndo,-ĕre** = «cobor»: *deștin'ge* (p. 107/f. 61 r⁰, r. 7), *deștin'și* (p. 26/f. 12 v⁰, r. 10), *să deștin'gâ* (p. 42/f. 20 v⁰, r. 2, p. 58/f. 28 v⁰, r. 4—5), *deștin'se* (p. 38/f. 18 v⁰, r. 5 și 8, p. 39/f. 19 r⁰, r. 3, p. 107/f. 61 r⁰, r. 9), *deștisâ* (p. 248/f. 120 v⁰, r. 12 în «Crezul» de mai târziu), *céu deștin'sŭ* (p. 42/f. 20 v⁰, r. 3), *deștingân'dnŭ* (sic, p. 48/f. 23 v⁰, r. 3—4); *a despune* < **dispono,-ĕre** = «stăpânesc»: *ce ai fos[t] să mâ despui* (p. 214/f. 103 v⁰, r. 15), *ce ai fos[t] să m[ă] despoi* (p. 229/f. 111 r⁰, r. 9), *despuse* (p. 229/f. 111 r⁰, r. 10); *a încinde* < **incĕndo,-ĕre** = «a aprinde»: *céĭa ce te încin'déi* (p. 146/f. 72 v⁰, r. 3—4); *a învita* < **invito,-are** = prov. «*a îngita*» adică «a îndemna»: *învitâ omul* (p. 239/f. 116 r⁰, r. 7); *a răpausa* < **repauso,-are**: *răpaosă* (p. 14/f. 6 v⁰, r. 14, p. 15/f. 7 r⁰, r. 2—3), *multe trupuri râpăusate* (p. 34/f. 16

www.dacoromanica.ro

v⁰, r. 14), de aici substantivul postverbal *răpaos* (p. 30/f. 14 v⁰, r. 4—5, p. 42/f. 20 v⁰, r. 15—16), *răpausŭ* (p. 209/f. 101 r⁰, r. 2—3), *râpaus* (p. 225/f. 109 r⁰, r. 4); *a scumpăra* < **ex-compa rare** = «răscumpăr»: *néu scup[ă]rat* (p. 4/f. 1 v⁰, r. 14), *néu scumpâratŭ* (p. 18/f. 8 v⁰, r. 8), *scumpăratu-néu* (p. 20/f. 9 v⁰, r. 12), de aici *scumpărare* (p. 4/f. 1 v⁰, r. 12); *a înfereca*, compus din *în* + *fereca* < ***fēlīcare** = «a fericì» (cf. p. sl. **оублажити**): *nice înferecaţi ucinicii mei* (p. 163 f. 81 r⁰, r. 12; cf. în *Ps. sch* ps. 124, 4: *Inferičadză dñe dulciloru şi derepţilor cu i^nema*); din verbul simplu *ferica*, *fereca* ni s'a păstrat în *Codicele Todorescu* numai participiul perfect cu înţelesul de *ferice*, *fericit*: *fericat* (p. 182/f. 90 v⁰, r. 11 şi 14, p. 183/f. 91 r⁰, r. 8, p. 184/f. 91 v⁰, r. 3, 6, 10 şi 15—16, p. 185/f. 92 r⁰, r. 2, 5—6 şi 15—16, p. 186/f. 92 v⁰, r. 6, p. 187/f. 93 r⁰, r. 6 şi 14), *ferecat* (p. 176/f. 87 v⁰, r. 2, p. 183/f. 91 r⁰, r. 6, p. 188/f. 93 v⁰, r. 13); *a înfrâmşa* <***înfrumuşa** din *frumos* < **formōsus** ori chiar ***informosiare** = mod. «înfrumuseţa» din «frumseţe», pe care în *Codicele Todorescu* îl găsim în forma *înfrâmseţa*: *înfrâmşate* (p. 173/f. 86 r⁰, r. 2 şi 3 şi p. 174/f. 86 v⁰, r. 2—3); forma simplă a verbului *a înneca* obicinuit astăzi: *a neca* < **nĕco,-are** = «a sugruma», «a ucide»: *şi-au necat fiĉori mici* (p. 95/f. 55 r⁰, r. 8); forma simplă *a tinde* < **tendo,-ĕre** în loc de *a întinde*, cum se obicinueşte astăzi: *şi-şi tinse ĭa mâinile sale* (p. 99/f. 57 r⁰, r. 12), de aici participiul perfect *tinsu*: *un nuor de focu tinsu* (p. 75/f. 37 r⁰, r. 5).

Ni s'au păstrat apoi rămăşiţe din forma simplă a verbului latinesc **vivo,-ĕre** = «trăesc», deşi trecut mai întâiu la conj. II, apoi la I-a, în: *viemu-n[e]* (p. 23/f. 11 r⁰, r. 8), *voru vie* (p. 175/f. 87 r⁰, r. 3), *ceĭ ce viĭa în cerĭure* (p. 106/f. 60 v⁰, r. 3), de aici *viĭaré* (p. 110/f. 46 v⁰, r. 10—11); îl găsim însă şi netrecut în perfectele compuse: *ai vis*, *ai visu* (p. 135/f. 67 r⁰, r. 11, p. 143/f. 71 r⁰, r. 2), *amu visŭ*, *amu visu* (p. 214/f. 103 v⁰, r. 1 şi 12), *au visu*, *au vis* (p. 87/f. 43 r⁰, r. 2, p. 132/f. 65 r⁰, r. 15, p. 191/f. 94 r⁰, r. 13, p. 216/f. 104 v⁰, r. 9, p. 231/f. 112 r⁰, r. 6).

Imperativul *pasă* = mod. «păşeşte», «păşi» (p. 87/f. 43 r⁰, r. 6, p. 122/f. 52 v⁰, r. 5 şi p. 170/f. 84 v⁰, r. 15) încă e o rămăşiţă preţioasă din verbul *a păsa* < lat. v. **passo,-are**, care astăzi nu se mai aude decât în unele părţi şi numai în imperativ.

Interesante mai sunt ca puţin uzitate: *se afun'da* (p. 92/f. 45 v⁰, r. 4) din *afund*, *depryn'set* (p. 207/f. 100 r⁰, r. 16, p. 236/f.

www.dacoromanica.ro

114 v°, r. 6—7) < **depre[he]ndo,-ĕre** şi *să înpeliţă* = «se întrupă» (p. 248/f. 120 v°, r. 13 din «Crezul» de mai târziu) din *peliţă* = «carne», «trup».

Fără de a ne pronunţa pentru vreuna din multele etimologii propuse pentru verbul *a scuipi* amintim că în *Codicele Todorescu* acest verb are forma: *scopescu* (p. 114/f. 48 v°, r. 14), cf. *Cod. Sturd.*, p. 22 *scuepescu*).

Despre č din *scâr'čca* (p. 92/f. 45 v°, r. 9; cf. *scîr'şcare* la p. 123/f. 53 r°, r. 16, p. 165/f. 82 r°, r. 5—6), care trebue adus în legătură cu p. sl. **скрьжтати, скрьжаштати**, a fost vorba la particularităţile fonetice.

La acest loc amintim că participiul perfect compus cu *ne-* pe vremea când s'a scris *Codicele Todorescu*, mai ales ca atribut, aveà de multe ori un înţeles potenţial (=«care nu se poate...», «care nu poate...»): *sântu... neacĭunse cărârile lui* (p. 3/f. 1 r°, r. 2—3); *adevărŭ nespus ĭaste* (p. 3/f. 1 r°, r. 12), *să înpleţi denŭ nescâzutulŭ şi nedeşertatulŭ izvoro* (p. 17/f. 8 r°, r. 12), *înge[ri]i sân'tu negreşiţi* (p. 161/f. 80 r°, r. 6), *perire netrecută* (p. 211/f. 102 r°, r. 1—2), *geru nespus* (p. 211/f. 102 r°, r. 3), *putoare nerâbdată* (p. 211/f. 102 r°, r. 4), *viermii neador"miţi* (p. 92/f. 45 v°, r. 8—9, p. 211/f. 102 r°, r. 5, p. 227/f. 110 r°, r. 4), *viermii neadurmiţi* (p. 84/f. 41 v°, r. 16, p. 91/f. 45 r°, r. 14), *vécii netrecuţi şi neslobodziţi* (p. 218/f. 105 v°, r. 2—3, p. 232/f. 112 v°, r. 5—6), *veciia netrecută* (p. 221/f. 107 r°, r. 11), *durére nespusâ* (p. 226/f. 109 v°, r. 1), *întunérecŭ neluminat* (p. 210/f. 101 v°, r. 16, p. 226/f. 109 v°, r. 13), *perire netrecută* (p. 226/f. 109 v°, r. 14—15), *ger réce nespus* (p. 227/f. 110 r°, r. 2), *putoare neînblatâ* (p. 227/f. 110 r°, r. 3), *bucurie ne[s]fr^{a}şită* (p. 233/f. 113 r°, r. 14), *netrecuţi véci* (p. 234/f. 113 v°, r. 4), etc. Dintre participiile citate aici numai puţine se mai pot întrebuinţà astăzi în această formă şi cu acest înţeles.

Adverbe: *ĭuo* < **ŭbi**=«unde» (p. 62/f. 30 v°, r. 4, p. 84/f. 41 v°, r. 13, p. 211/f. 102 r°, r. 14, p. 212/f. 102 v°, r. 1 şi 2, p. 228/f. 110 v°, r. 2; cf. *unde* la p. 102/f. 58 v°, r. 12, p. 227/f. 110 r°, r. 14, etc.); *acmu* < **eccum-modo**=mod. «acuın», «acuma» (p. 5/f. 2 r°, r. 5, 6, 9, p. 24/f. 11 v°, r. 5, p. 42/f. 20 v°, r. 6—7, p. 46/f. 22 v°, r. 13, p 92/f. 45 v°, r. 16, p. 105/f. 60 r°, r. 15, p. 111/f. 47 r°, r. 3 p. 143/f. 71 r°, r. 6, p. 147/f. 73 r°, r. 2, p. 160 f. 79 v°, r. 10, p. 212/f. 102 v°, r. 14...), alăturea de care găsim şi forma provincială de astăzi *amu* (cor. p. sl. **оѣ** şi **оуѣо**, (p. 11/f. 5 r°, r. 2, p.

www.dacoromanica.ro

96/f. 55 v°, r. 10, p. 99/f. 57 r°, r. 7, p. 199/f. 98 r°, r. 11, p. 211/f. 102 r°, r. 13 şi 16, p. 212/f. 102 v°, r. 2, p. 213/f. 103 r°, r. 3, 214/f. 103 v°, r. 10, p. 228/f. 110 v°, r. 1—2, p. 233 f. 113 r°, r. 13...); *asupra* <**ad+supra**=«peste»: *asuprâ de tot* (p. 202/f. 99 v°, r. 4—5); *ainte* <**ad+ante** ori **ad+abante** (cf. *apoi* <**ad+post**), (p. 215/f. 104 r°, r. 5—6), alăturea de care aflăm şi formele compuse *înainte, înaite, nainte, naite* (passim), apoi *mainte*=«*mai+ainte*» (p. 47/f. 23 r°, r. 1), *maite*=«mainte» (p. 169/f. 84 r°, r. 5 şi p. 248/f. 120 v°, r. 6), *déinte* din *de+ainte* =«de mai nainte» (p. 68/f. 33 v°, r. 3); *cicé* (p. 198/f. 97 v°, r. 16), forma aferezată a lui *acicé* <**eccum—hīcce** (p. 46/f. 22 v°, r. 10), *deci* din *de+aci* (<**eccum—hīc**)=«apoi», «după aceea» (p. 239/f. 116 r°, r. 8, 10, 11 şi 12, cf. «după acĭaâ», *ibid.*, r. 13), din care s'a născut prin adaogerea unui *-a* în urma legăturilor sintactice *déciia* (p. 22/f. 10 v°, r. 8, p. 230/f. 111 v°, r. 6, p. 233/f. 113 r°, r. 13 şi 15), *depreună* <**de-per-unam**=«împreună, dimpreună» (p. 209/f. 101 r°, r. 9—10, p. 214/f. 103 v°, r. 1 şi 12, p. 214 f. 103 v°, r. 16 — p. 215/f. 104 r°, r. 1, p. 219/f. 106 r°, r. 14—15, p. 225/f. 109 r°, r. 9), *dinioară* <**de-(ŭ)na-hōra**=mod. «odinioară», *diniorâ* (p. 102/f. 58 v°, r. 8. p. 116/f. 49 v°, r. 3, p. 176/f. 87 v°, r. 5—6, p. 218/f. 105 v°, r. 3), *dinioarâ* (p. 136/f. 67 v°, r. 5—6), *dînâoarâ* (p. 209/f. 101 r°, r. 7—8), *dânoară* (p. 226/f. 109 v°, r. 14), *dănâoarâ* (p. 232/f. 112 v°, r. 8), *dânâoarâ* (p. 225/f. 109 r°, r. 7—8 şi p. 234/f. 113 v°, r. 5—6), *adevăr* <**ad-de-verus** sau **ad-de vero** ori **ad+ad-vērum**> **avverum**=«amin» (p. 111/f. 47 r°, r. 9—10, p. 139 f. 69 r°, r. 8, p. 240/f. 116 v°, r. 9—10. apoi la p 250/f. 121 v°, r. 5 în «Crezul» şi la p. 251/f. 122 r°, r. 6 în «Tatăl nostru» de mai târziu, cf. *amin* la p. 24/f. 11 v°, r. 2, p. 56/f. 27 v°, r. 15, p. 196 f. 96 v°, r. 12—13, p. 220/f. 106 v°, r. 16), *desupra* <**de+supra**= «de-asupra» (p. 158/f. 78 v°, r. 13—14 şi p. 215/f. 104 r°, r. 6), unde putem să avem a face şi numai cu o particularitate ortografică.

Este interesant din punct de vedere fonetic *curundu* (p. 185/f. 92 r°, r. 7, p. 187/f. 93 r°, r. 16), cum se aude şi astăzi în unele părţi în loc de *curând* <**currendo**, precum şi *furiş'* (p. 73/f. 36 r°, r. 5) întrebuinţat fără prepoziţie.

Prepoziţii: *a* <**ad** se întrebuinţează nu numai în adverbe ca: *asarâ* (p. 139/f. 69 r°, r. 15), *amen'te* (p. 198/f. 97 v°, r. 13), *amânâ* (p. 72/f. 35 v°, r. 12), etc., şi nu numai în legătură cu *de* în determinaţiuni adverbiale, ca: *dé stânga* (p. 159/f. 79 r°,

www.dacoromanica.ro

r. 13, p. 162/f. 80 v°, r. 15—16, p. 195/f. 56 r°, r. 9, p. 234/f. 113 v°, r. 14—15), *dé derépta* (p. 49/f. 24 r°, r. 10, p. 194/f. 95 v°, r. 9, p. 159/f. 79 r°, r. 11—12, p. 167/f. 83 r°, r. 11—12), ci și singură: *ședzându elŭ a dirép'ta* (p. 51/f. 25 r°, r. 15), *în a stânga* (p. 91/f. 45 r°, r. 10), apoi uneori, cum am văzut, pentru a alcătui o formă de gen.-dat circumscrisă: *sufletele a totŭ omul* (p. 29/f. 14 r°, r. 10—11), *veselie a toate fap'turile* (p. 51/f. 25 r°, r. 8), *dumineca a toți sĭnții* (p. 110/f. 46 v°, r. 11 — 12), *împâratulŭ a toată lumĭa* (p. 176/f. 87 v°, r. 11), *întru știre a toate limbyle* (p. 201/f. 99 r°, r. 8—9); *și mai mulți, de a cin'ci sute de frați ĭar"tâ-se* (sic) *domnul* (p. 34/f. 16 v°, r. 3 — 5), *al'tura a mulți* (p. 110/f. 46 v°, r. 10); *spre* < **super** se întrebuințează și în raporturi, în cari noi am întrebuința *pe*, *pre* < **per** ori *peste*, *asupra*, despre cari vom vorbi mai încolo: *câ spre acela amu nevăzutŭ deștin'se* (p. 38/f. 18 v°, r. 4, cf. *câ pre alŭ sinaci cân'dŭ deștin'se* (p. 38/f. 18 v°, r. 8), *ĭară spre acesta, ăiave se aratâ* (p. 38/f. 18 v°, r. 6), *spre ĭale dzâcé nârod multu* (p. 75/f. 37 r°, r. 8), *și-i scopescu spre ei* (p. 114/f. 48 v°, r. 14), *hs va ședé spre scaunulŭ slavei sale* (p. 168/f. 83 v°, r. 13), *spre sĭla dumnedzăului nostru să înblați* (p. 222/f. 107 v°, r. 1—2), *ce-i pre suplu cer și spre fața pământului* (p. 222/f. 107 v°, r. 8) *sp[r]e elŭ ăiave dĭnnedzeu înblându* (p. 37/f. 18 r°, r. 4), *prespre*, *prespe*, *pespre* < **per**+**sŭper**=mod. «preste», «peste»: *prespre* (p. 10/f. 4 v°, r. 7, p. 27/f. 13 r°, r. 16—p. 28/f. 13 v°, r. 1, p. 157/f. 78 r°, r. 8, p. 187/f. 93 r°, r. 1, p. 188/f. 93 v°, r. 12), *prespe* (p. 40/f. 19 v°, r. 14, p. 131/f. 65 r°, r. 4—5) și *pespre* (p. 199/f. 98 r°, r. 1); *printru* din *pre-(i)ntru* < **per**+**intro** (p. 8/f. 3 v°, r. 7, p. 17/f. 8 r°, r. 9—10. p. 70/f. 34 v°, r. 14—15, p. 110/f. 46 v°, r. 7—8, p. 185/f. 92 r°, r. 1...), cf. și *pentru* (p. 4/f. 1 v°, r. 7, 8 și 16, p. 7/f. 3 r°, r. 7, p. 8/f. 3 v°, r. 7, p. 16/f. 7 v°, r. 1, p. 18/f. 8 v°, r. 15, p. 29/f. 14 r°, r. 3, p. 30/f. 14 v°, r. 5...) și *pintru* (p. 8/f. 3 v°, r. 7, p. 18/f. 8 v°, r. 15, p. 28/f. 13 v°, r. 8...); *prečur* < **per**+**gyrus** încă e prepoziție propriu zisă, căci se construește cu acuzativul, nu cu genitivul, ori cu *de* + acuzativul: *prečur ĭa* (p. 157/f. 78 r°, r. 10—11).

Dereptŭ < **dīrēcto**, adv. din **dīrēctus,-a,-um** se întrebuințează ca prepoziție cu înțelesul de «în dreptul» («vis-à-vis») și «pentru»: *dereptŭ ierusalimŭ* (p. 25/f. 12 r°, r. 7); *derep'tŭ păcatele lor* (p. 27/f. 13 r°, r. 12), *dereptŭ păcâtoșii* (p. 98/f. 56 v°, r. 3 și 15—16, p. 106/f. 60 v°, r. 5), *derep'tu mila maicei mĕle și de-*

www.dacoromanica.ro

rep'lu [a] îngerilor rugăciune (p. 110/f. 46 v°, r. 4), *derep'lu necredinčoşii* (p 100/f. 57 v°, r. 12—13), *dereptu curvie* (p. 177/f. 88r °, r. 15—16), *dereptu sĩntu cuvântul tâu* (p. 115/f. 49 r°, r. 3...); apoi în legătură cu *ce* şi *acéĭa*: *derep ce*, *dereptŭ ce*, *dereptu ce*, *direp't ce* (p. 21/f. 10 r°, r. 3, p. 38/f. 18 v°, r. 9—10, p. 214/f. 103 v°, r. 5, p. 222/f. 107 v°, r. 9, p. 229/f. 111 r°, r. 3—4); *dereptu acéĭa*, *derep'tŭ acéĭa*, *dirip'tŭ acéĭa* (p. 11/f. 5 r°, r. 6—7, p. 14/f. 6 v°, r. 7, p. 18/f. 8 v°, r. 10—11, p. 37/f. 18 r°, r. 14, p. 70/f. 34 v°, r. 2 — 3 şi 9—10, p. 72/f. 35 v°, r. 13—14, p. 76/f. 37 v°, r. 3—4, p. 78/f. 38 v°, r. 3—4, p. 83/f. 41 r°, r. 3, p. 86/f. 42 v°, r. 11, p. 110/f. 46 v°, r. 2—3, p. 217/f. 105 r°, r. 14—15, p. 218/f. 105 v°, r. 4, p. 232/f. 112 v°, r. 3, etc. In formele *dere*=«în dreptu, («vis-àvis»), *dipt* şi *dip*=«pentru», *dârce*, etc. se mai aude şi astăzi prin Maramureş, Bihor şi nordul Ardealului.

In legătură cu conjunctivul prepoziţia *derept* are rol de conjuncţie: *ce vâ pâzyţ voi oamenilor*, *derep[t] să fiţi fii şi svântului dhŭ* (p. 223/f. 108 r°, r. 6).

Conjuncţiuni: *au* <lat. **aut** (p. 100/f. 57 v°, r. 10, p. 121/f. 52 r°, r. 11—12); *ce* <prob. **quĭd**=mod. «ci» (p. 7/f. 3 r°, r. 4, p. 17/f. 8 r°, r. 6, p. 22/f. 10 v°, r. 6, p. 27/f. 13 r°, r. 16, p. 46/f. 22 v°, r. 6, p. 52/f. 28 r°, r. 9, p. 144/f. 71 v°, r. 9, p. 175/f. 87 r°, r. 1 şi 15, p. 177/f. 88 r°, r. 10, p. 179/f. 89 r°, r. 9, p. 200/f. 98 v°, r. 3, p. 207/f. 100 r°, r. 16, p. 223/f. 108 r°, r. 5, p. 236/f. 114 v°, r. 6, 10 şi 14, etc.), *câce*=«căci» (p. 14/f. 6 v°, r. 6, p. 160/f. 79 v°, r. 7, 8, 9, etc.); *e* <**et**=«şi», «iar» (corespunde la p. sl. *a*, *že*; gr. δέ): *e înainte-i cura tăriĭa încerescâ* (p. 46/f. 22 v°, r. 1), *unde-i sv̆nta duminecă e lauda creştinilor* (p. 102/f. 58 v°, r. 13), *e dhlŭ sĩntu ĭase dela hs* (p. 113/f. 48 r°, r. 4), *e mer"gu tân'guindu-s[e]* p. 116/f. 49 v°, r. 13), *e al mieu năravŭ l-aţi urătu* (p. 208/f. 100 v°, r. 1); *să*, *se* <**se** în loc de **si**=«dacă»: *să s*[a] (sic) *şi ca mai sărăceşti şi mai mič[i] săn'tu darurele noastre* (p. 8/f. 3 v°, 1), *să sére aprinde casa acelora* (p. 76/f. 37 v°, r. 9), *séu fâcutu râu râi sân'tu* (p. 104/f. 59 v°, r. 4), *să-l' vorŭ lua înge[ri]i lui dumnedzeu* (p. 153/f. 76 r°, r. 9), *se-l vorŭ l'ua îngerii diĭavolului* (p. 153/f. 76 r°, r. 15), *se are fi de fieri mân'caţi* (p. 154/f. 76 v°, r. 10), *să te very sfâdi dzua* (p. 185/f. 92 r°, r. 12), *nece să arâ cineva di'n mor'ţi învie, nu va ave credinţâ* (p. 200/f. 98 v°, r. 8), *séu vrutŭ fi* (p. 216/f. 104 v°, r. 13); *vari* <***vŏles**, *vare* <***vŏlet** (pentru căderea lui *o* din diftongul *oa* cf. *afară* <**ad-fŏras**) = mod. «ori»,

www.dacoromanica.ro

care e identic cu *veri*, pers. a 2-a sg. a verbului *vrea* < *vŏlo, -ēre în loc de cl. **velle** (cf. lat. *vel, quivis*): *vari ce veri simți* (p. 226/f. 109 v°, r. 2), *vari ce veri audzi* (p. 226/f. 109 v°, r. 3—4), *vare ce-i simți* (p. 210/f. 101 v°, r. 3), *vare ce-i audzi* (p. 210/f. 101 v°, r. 4—5), *vare de ce te veri atin'ge* (p. 210/f. 101 v°, r. 6); pe **vŏlet** cu *v* căzut înainte de *o* (cf. *oĭu=voĭu*, etc.), dar cu *o* păstrat în diftongul *oa* îl găsim în forma *oare*=«ori» (cf. *Tiktin, Rum.-Deutsches Wb.*, p. 1068): *oare dzua, oare noaptĭa, oare bine, oare rău* (p. 240/f. 116 v°, r. 4—6).

Interjecțiuni. Dintre interjecțiuni vom studià aici numai pe una, pe care o găsim în mai multe forme și prezentă oarecare interes. E vorba de *i"ni, ĭani, ĭane* și *ni*=«ĭată»: *i"ni* (ѧнн) *amu trupe* (p. 211/f. 102 r°, r. 13), *ĭani* (ѧнн) *amu* (p. 211/f. 102 r°, r. 16), *ĭany* (ѧны) *amu* (p. 212/f. 102 v°, r. 2), *ĭane* (ѧне) *amu trupe* (p. 228/f. 110 v°, r. 1), *ni amu suflete* (p. 147/f. 73 r°, r. 5), *ni să-lŭ luom* (p. 151/f. 75 r°, r. 11). *Hasdeu (Cuv.* II, p. 112 și 235 vedeà în formele *i"ni* și *ĭani* pe latinul **en** (cf. gr. ἦνί, pol. *ano, anu*, nordsrb. *ano*, slav. *na*, ung. *ne, ni*, germ. *nu, na*, cari toate sunt înrudite în privința fonetică și a înțelesului). Astăzi se aude *în, ĭan* sau *ĭanĭ* și *ni*. *In* ar puteà corespunde latinescului **en**, *ni* e unguresc, iar *ĭani* și *ĭane* e mult mai probabil că sunt compuse din *ĭa* «Wohl nicht lat. **ēja**, sondern alb., bulg. *ja*», *Tiktin-Rum.-Deutsches Wb.*, p. 746) cu ungurescul *ni, ne: ĭa+ni, ĭa+ne* (cf. și *Tiktin, ibid.*, p. 748). *Ini* poate să fie însă și numai o simplă greșeală ortografică născută din confundarea literei ѧ din ѧнн cu ѧ, ceeace am văzut că se întâmplà adeseori.

b) Găsim elemente latinești, cari se întrebuințează și astăzi, dar în Codicele Todorescu au un înțeles deosebit de acela pe care-l aflăm în graiul de toate zilele: *creștinyle* în loc de *creștinele* din *creștin* < **chrĭstĭanus, -a, -um** = «nevestele»: *fericați de soții bărbați și creștinyle* (p. 187 f. 93 r°, r. 15); *domn, doamnă* < **domnus,-um, domna,-am** în loc de **domĭnus, domĭna** = «boier», «stăpân»: *slugile amu și cu domnii înpreună stau* (p. 140/f. 69 v°, r. 12), *ce ai fos/t/ să mâ despui ca u dom'nu șerbulŭ său* (p. 214/f. 103 v°, r. 15), *cumu-ș/i/ despuse o doamnă șarbei sale* (p. 229/f. 111 r°, r. 10), apoi «stăpân» = «Dumnezeu»: *pasâ svñtâ maica mĭa în bucurie domnului tâu* (p. 171/f. 85 r°, r. 1); *fecior* < ***fētiolus,-um** are două înțelesuri deosebite de cel actual, mai întâiu = «copil»: *săn'tŭ vétele și muerile céle ce ș-au lepâda/t/*

www.dacoromanica.ro

fičorii câni[lo]r (p. 71/f. 35 r⁰, r. 8), *şi-au necat fičori mici* (p. 95/f. 55 r⁰, r. 8—9), *suflete atunici* (sic) *nu ver griji [nici] de fičori, nice de muĭare* (p. 144/f. 71 v⁰, r. 8—9), *fečorii de'ntăi* (p. 188/f. 93 v⁰, r. 3—4), cf. şi *ai paceei şi ai dragosteei fâcutu-néu fičori* (p. 20/f. 9 v⁰, r. 1); al doilea înţeles e cel de «fiu al bisericii» şi ni-l lămureşte însuş scriitorul în propoziţia: *oaminii kémâ-se toate limbile derep'tŭ păcatele lor surupaţi în ĭad, ĭarâ fičorii kémâ-se carii î"ntru lege sfrăşitu-séu* (p. 27/f. 13 r⁰, r. 14); aşà va trebuì să înţelegem pe *fecior* în: *să fim fečori* (p. 5/f. 2 r⁰, r. 2), *ace[ĭa] sămtu fečorii miei* (p. 27/f. 13 r⁰, r. 1), *fičorii besericii* (p. 43 f. 21 r⁰, r. 7), *fečorii tăi* (p. 171/f. 85 r⁰, r. 6); *gréţă* < ***grevĭtia,-am** din ***grevis** = cl. **gravis** se întrebuinţează astăzi numai cu înţelesul de «Übelkeit», adică «Schwere des Magens», în *Codicele Todorescu* însă mai are sensul de «greutate» («Gewicht»): *bucura-se-vor, şi déciĭa nemicâ gréţâ nu vor avé* (p. 234/f. 113 v⁰, r. 1); *limbă* < **lĭngua** are şi înţelesul de «neam», «popor» (cf. p. sl. **ѩзыкъ** = gr. γλῶττα şi ἔθνος, în vreme ce *norod* = **людъ** λαός sau **людиѥ** λαοί homines): *moşiĭa-ş[i] limbilorŭ* (p. 27/f. 13 r⁰, r. 10), *câ oaminii kémâ-se toate limbile* (p. 27/f. 13 r⁰, r. 12), *toate limbil[e] strigaţi* (p. 41 f. 20 r⁰, r. 9), dar cf. *li-se legâ limba lor* (p. 81/f. 40 r⁰, r. 8), *cu liba batčocoriĭai* (p. 146/f. 72 v⁰, r. 8), etc.; *preţ* < **pretium** = «Preis» în *Codicele Todorescu* are mai mult înţelesul de «Lohn»: *aduceţi-vă lucrul şi vă priimiţi preţul* (p. 163 f. 81 r⁰, r. 2); *prisoare* în loc de *pri[n]soare* din *prind* < **pre[h]endo,-ĕre** are înţelesul de *temniţă: sau ai miluitŭ vr-u omŭ în prisoare* (p. 152/f. 75 v⁰, r. 13—14), în vreme ce astăzi are mai mult sensul de «îndatorire mutuală», «rămăşag»; *rost* < **rōstrum** îşi păstrează încă vechiul înţeles de «gură»: *nice se aflâ hitlénşugŭ î"tru rostolŭ lui* (p. 43/f. 21 r⁰, r. 3), *parâ de foc eşiĭa din rostul lor* (p. 85 f. 42 r⁰, r. 15), *ĭarâ di'n rostulŭ loru grăĭaşte diĭavolulŭ* (p. 118/f. 50 v⁰, r. 12, cf. şi r. 14, unde s'a şters); *scriptură* < **scriptūra** din *scriu* < **scribo,-ĕre** înseamnă «scrisoare», «însemnare»: *pre toţ[i] va vi scrip'tura, cine ce au slujit* (p. 167/f. 83 r⁰, r. 7 8), *o amar cela ce hulésţe carté şi scryp'tura* (p. 179 f. 89 r⁰, r. 3—4), *şi cu rugâcĭune poate sparge scrip'tura pâcatelor sale* (p. 182/f. 90 v⁰, r. 8—9), dar cf. şi: *că lor dhul svân'tŭ întru scrip'tur[ă] aşé liéu dzis* (p. 32/f. 15 v⁰, r. 11), *audziiai toatâ învădzâtura scripturei* (p. 143/f. 71 r⁰, r. 9—10), unde *scriptură* = «vechiul şi noul testament», *spată* < **spatha,-am** (p. 147/f. 73 r⁰, r. 14) are înţe-

www.dacoromanica.ro

lesul de «sabie», «Schwert», nu acel de «Kamm am Webstuhl» ori «Schulterblätter, Rücken»: *cu toate ar'mele, cu spată și cuțit* (p. 147/f. 73 r°, r. 14), cf. mod. *spadă* din it. *spada* < **spatha**; *suflet* din *suflu* < **sŭfflo,-are** (pentru derivare cf. *creștetŭ* din **cresco,-ere** la p. 70/f. 30 v°, r. 13) are înțelesul de «suflare», «Hauch» în: *[v]edeți-mâ fârâ glas, și fârâ suflet dzâcându* (p. 139/f. 69 r°, r. 10), altfel în tot locul înseamnă «Seele»; *peliță*, a cărui etimologie e încă dubie («Der Herleitung von *pĭele* steht die Form entgegen (es war *pĭeli'ță* zu erwarten); ebenso dem Zshg. mit ksl. *plŭtŭ* (nslov. *polt, pelt,* serb. *put*, czech. *plť, pletj*, etc.) das jedoch sicherlich auf die Bedtg. eingewirkt hat, vgl. z. B. nslov. serb. «Fleisch, Leib, Haut, Hautfarbe», *Tiktin, Wb.*, p. 1143), are înțelesul de *trup* sau *carne,* nu cel de «Häutchen, dünne Schale», ori «Haut, Hautfarbe» obicinuit acum: *au priimitŭ peliță* (p. 67/f. 33 r°, r. 11), *luaĭu peliță* (p. 108/f. 61 v°, r. 13—14), *am luatŭ peliță* (p. 170/f. 84 v°, r. 11), cf. *să înpeliță* (p. 248/f. 120 v°, r. 13 în «Crezul» de mai târziu) și *di marie fičoră omeni-să*= «se făcù om» (*ibid.*, p. 15).

Dintre substantivele derivate interesante mai sunt: *mărie* = «îngâmfare» (cf. *măreț, măreție*) în *măriile și trufele* (p. 208/f. 100 v°, r. 7—8), dar cf. p. 3/f. 1 r°, r. 3 și 13 și 10/f. 4 v°, r. 9, unde=«pompă», «strălucire»; *mândrie*=«îngâmfare» ori chiar «podoabe» în: *ĭuoți-i mân'driele tale și dizmir"dâčunile tale* (p. 211/f. 102 r°, r. 14); *tărie* = «putere» (p. 10/f. 4 v°, r. 11, p. 22/f. 10 v°, r. 15, p. 26 f. 12 v°, r. 13, p. 39/f. 19 r°, r. 13, p. 47/f. 23 r°, r. 5), de aici «ceată» în: *târiile drâcești* (p. 26/f. 12 v°, r. 1—2) și *îngerești le târii* (p. 35/f. 17 r°, r. 11), dar *tărie* mai însemnează și «firmament»: *toate târiile cerului* (p. 48/f. 23 v°, r. 9), *tăriĭa cerĭul'ui* (p. 59/f. 29 r°, r. 9).

Adjective: *mișel*, care astăzi se întrebuințează cu sensul de «ticălos» și «laș», în *Codicele Todorescu* are în tot locul înțelesul de «sărac», «sărman»: *mișel* (p. 143 f. 71 r°, r. 12, p. 152/f. 75 v°, r. 12, p. 153/f. 76 r°, r. 5—6, p. 197 f. 97 r°, r. 3, p. 197/f. 97 r°, r. 12), *mișei, mișcii* (p. 12 f. 5 v°, r. 8, p. 16/f. 7 v°, r. 10, p. 101/f. 58 r°, r. 1, p. 119/f. 51 r°, r. 8, p. 140 f. 69 v°, r. 14, p. 155/f. 77 r°, r. 4. p. 160/f. 79 v°, r. 8, p. 163/f. 81 r°, r. 9, p. 176 f. 87 v°, r. 15, p. 178/f. 88 v°, r. 4, p. 183/f. 91 r°, r. 2), de aici *mișelie* = «năcaz», «sărăcie» (p. 175/f. 87 r°, r. 1, p. 185/f. 92 r°, r. 2); *strâmb* = «fals» sau «neadevărat», iar când se vorbește despre oameni «nedrept» sau «mincinos»: *strâmb-, străb-*

www.dacoromanica.ro

(p. 72/f. 35 v°, r. 13, p. 73/f. 36 r°, r. 6—7, p. 89/f. 44 r°, r. 7—8, p. 155/f. 77 r°, r. 2, p. 177/f. 88 r°, r. 14—15—altfel şters—, p. 192/f. 94 v°, r. 3, p. 237/f. 115 r°, r. 1 şi 2); cf. *strâmbâtâţi* (p. 116/f. 49 v°, r. 14—15. Interesante mai sunt: *dulce* = «îndurător» (p. 126/f. 62 v°, r. 5) şi *bun* = «scump» în *pietrile céle bunele* (p. 50/f. 24 v°, r. 6—7).

Dintre participiile perfecte întrebuinţate ca adjective relevăm următoarele: *înfricat* din *frică* < φρίκη, cf. alb *frikə* = «înfricoşat» (p. 10/f. 4 v°, r. 5, p. 82/f. 40 v°, r. 7; p. 142/f. 70 v°, r. 15 p. 144/f. 71 v°, r. 7 şi 11, p. 219/f. 106 r°, r. 10), *îngânfat* < **conflo,-are** = «înflat»: *le va curâ den'tru oky smrad cu puroi şi vor fi îngân'faţi* (p. 193/f. 95 r°, r. 3).

Verbe: *a apăra* < **apparo,-āre** = «împiedec»: *vré să deş'kidzâ uşé cerului, ce uşérii de sus apărarâ strigân'du* (p. 46/f. 22 v°, r. 5—6); *a cununa* = mod. «a încununà»: *cu a sa dirép'tâ* (sic) *cununâ-lŭ* (p. 50 f. 24 v°, r. 3), *pus-ai în capul lui cununâ de pietrile céle bunele, cu slavâ şi cu cin'ste cununaş[i] elŭ* (p. 50/f. 24 v°, r. 8), *cununându ceĭa ce s-au muncitŭ* (p. 53/f. 26 r°, r. 7); *fu* din *a fi* < ***fire**, cl. **fieri** = «se întâmplă»: *fu de muri mişelul* (p. 197 f. 97 r°, r. 11); *a îndulci* din *dulce* < **dulcis, -em** = «a se îndulci de cevà (mai întâiu ce e oprit în post, apoi cevà plăcut)»: *céţi î"ndul"citŭ năravul dracului* (p. 224/f. 108 v°, r. 7), cf. *să ne şi îndulcim... acestui praznic bun* (p. 11/f. 5 r°, r. 7—8), *să vă [în]dul"ciţi aceştii bogâţii dulce* (p. 17/f. 8 r°, r. 7—8); *a se înpărţi* < **impartio,-īre** = «a se împărtăşi»: *se au înpărţitu de viaţa înpârâţiii cerĭului* (p. 196/f. 96 v°, r. 5—6). *se va înpărţi dela părintele din cer* (p. 224/f. 108 v°, r. 1), dar cf. *ce prespre toţi se era înpăr'ţit pâcatul* (p. 28/f. 13 v°, r. 1—2), *înpar'ţit-au* (p. 29/f. 14 r°, r. 2), etc.; *a înplea* < **impleo, -ēre** are şi înţelesul de «a se împleà» ori chiar pe cel de «a săvârşì», «a împlini», «erfüllen», alăturea de cel de «a face plin», «a împleà», «füllen»: *că aţi înplut năravurile draculni* p. 235/f. 114 r°, r. 12—13), dar cf. *téi înplut plin de amarulŭ ĭadului* (p. 213/f. 103 r°, r. 1 şi p. 228 f. 110 v°, r. 15), etc.; *a înpreuna* din *înpreună* < **in-[de]-per-unam** = «a uni», «a împăcà»: *înpăcat-au şi au înpréunatŭ toţi întru o înpreunare* (p. 19/f. 9 r°, r. 8—9), unde *înpreunare* = «unire, înţelegere», şi în: *c-au dat noao... cu direp'tate a lăcui, cu dragoste şi cu înpreunare* (p. 6/f. 2 v°, r. 4), dar cf. *blăstemată fie vrĭamé céia ce noi întru ĭa némŭ înpreunat* (p. 213 f. 103 r°, r. 8—9), unde e vorba despre trup

www.dacoromanica.ro

şi suflet; *a lăsa* < **laxo,-are** câte odată = «a iertà»: *şi lasă păcatoşilorŭ păcatele* (p. 53/f. 26 r°, r. 14), *ceĭa ce curuı'du se vor lăsa şi se voru er'ta* (p. 187/f. 93 r°, r. 16 — p. 188/f. 93 v°, r. 1), de aici *lăsare păcatelor* (p. 250 f. 121 v°, r. 2—3 în «Crezul de mai târziu»); *a prinde* < **pre[h]endo,-ĕre** = «a începe»: *vor* (sic) *prin'de a ţâpa din' mucâ sufletul câtrâ trupŭ* (p. 211 f. 102 r°, r. 10); *a săruta* < **salūto,-are** are nu numai înţelesul de «küssen»: *să mâ sărute dâ'n sărutaré rostului lui* (p. 43 f. 21 r°, r. 1—2), *şi luarâ sufletul deĭa* (sic) *trupŭ şi-lŭ sărutarâ* (p. 134/f. 66 v°, r. 15), *sărutaţi-mâ sărutaré dépoĭ* (p. 140/f. 69 v°, r. 6—7), *ĭ"i va săruta precin'stitele ale lui mâny* (p. 171/f. 85 r°, r. 7), ci şi pe cel de «grüssen», «a salutà»: *înţenelep'cĭuné* (sic) *lui sărutâ* (p. 15/f. 7 r°, r. 9), *al"tă sut[ă] despre mézânoap'te şi sărutarâ presvĭta maica lui hs şi dzisără bocură-te...* (p. 59/f. 29 r°, r. 3); *a sparge* < **spargo,-ĕre** = nu numai «zerbrechen», ci şi «auseinanderstreuen», «a împrăştià», «a risipì»: *ca vumul séu spartu* (p. 145/f. 72 r°, r. 14—15), *ca prahul de văn'tu s-au spartu* (p. 145/f. 72 r°, r. 15—16), *să-i batâ spârgându-i şi rumbându-i cu kinul cela [ma]rele* (p. 215 f. 104 r°, r. 10); *ucig* în loc de *ucid* < **occīdo,-ĕre** n'are numai înţelesul de «a omorî», ci şi pe cel de «a lovì», «a bate»: *şi-ĭ hulescu şy-i ucigu şi-i scopescu spre ei* (p. 114/f. 48 v°, r. 13), *şi săn'lu ucişi şi dzua şi noapté* (p. 115/f. 49 r°, r. 5), *cu mânule ucidéi săracii şi săracele* (p. 146 f. 72 v°, r. 11), *hs va zvâr'li cu toĭag[ul] de vocu de-i va ucide şi-i va rumpe* (p. 165 f. 82 r°, r. 9), *înşişi se vor ucide pre sine* (p. 195/f. 96 r°, r. 14), şi *pre sine se vor ucide* (p. 196/f. 96 v°, r. 9), *ucigân'du-i cu ucidere de ceĭa ce n-are moarte* (p. 215/f. 104 r°, r. 11), *ucigându-i... cu bice de foc* (p. 230/f. 111 v°, r. 9), de aici: *ucidere de cĭaĭa ce n-are moarte* (p. 215/f. 104 v°, r. 12 şi p. 230 f. 111 v°, r. 9); poate că însemnează «a omorî» în *a celora ce poar"tâ hintlĕşugu* (sic); *să se ucigâ* (p. 127 f. 63 r°, r. 12—13), *sau ai ucis, sau ai furatŭ* (p. 150/f. 74 v°, r. 10), apoi de aici: *uciderile* (p. 208 f. 100 v°, r. 12, p. 224 f. 108 v°, r. 16, p. 225/f. 109 r°, r. 1, p. 231 f. 112 r°, r. 12). *Ucid* = «bat», «lovesc» şi acum pe valea Someşului.

C) **Slavisme mai neobicinuite.** α) Nume imprumutate deadreptul din limba slavă veche, dintre cari unele sunt vrednice de remarcat pentru fonetismul străin păstrat: *bisorure* = «perle», «pietri scumpe» < **висьрь** (p. 173/f. 86 r°, r. 8, iar metateza acestuia: *birosu* la p. 172/f. 85 v°, r. 1), **ѹчє блѧ̈кн**, cit. *otce bla-*

www.dacoromanica.ro

goslovi = «părinte binecuvântează» (p. 57/f. 28 r°, r. 5), *b[o]goslov* = «teolog» < **богословъ** (p. 181/f. 90 r°, r. 6), *bratăşii* < «văr» sau «fărtat» din sl. **братъ** «frate» (p. 181/f. 90 r°, r. 6), *bură* = «vifor» < **вꙑрꙗ** (p. 154/f. 76 v°, r. 6, p. 158/f. 78 r°, r. 6), *cin* < **чинъ** (p. 33/f. 16 r°, r. 10—11, p. 39/f. 19 r°, r. 9, p. 41/f. 20 r°, r. 7, p. 107/f. 61 r°, r. 2—3, p. 157/f. 78 r°, r. 11, p. 194/f. 95 v°, r. 10), *čyteţei* pl. dela *citeţ* < **чьтьць** (p. 83/f. 41 r°, r. 14), *iboste* < **любость** (p. 145/f. 72 r°, r. 9, p. 202/f. 99 r°, r. 15), *ĭazer* = «lac» < **ꙗзеро** (p. 96/f. 55 v°, r. 7), *miloste* < **милость** (p. 7/f. 3 r°, r. 7), *milosteniĭa* < **милостꙑня** (p. 153 f. 76 r°, r. 4—5, p. 183/f. 92 v°, r. 14—15), *nemilosteniile* (p. 208/f. 100 v°, r. 15—16), *mâč[e]nyč[i]* < **мѧченикъ** (p. 172/f. 85 v°, r. 9—10, cf. şi *mâncâ* în loc de *muncă* < **мѧка** la p. 109/f. 46 r°, r. 2), *mită* < **мꙁито** (p. 178/f. 88 v°, r. 3), *nărod* = «norod» < **народъ** (p. 27/f. 13 r°, r 8—9), p. 63/f. 31 v°, r. 13, p. 65/f. 32 r°, r. 6, p. 69 f 34 r°, r. 2, p. 75/f. 37 r°, r. 8, p. 78/f. 38 v°, r. 9, p. 92/f. 45 v°, r. 2, p. 124/f. 53 v°, r. 5), *olovire* < v. rus. **оловиръ** din lat. **holovērus** (p. 196 f. 96 v°, r. 16 — p. 197/f. 97 v°, r. 1), *ostii* = «furci» < **остъ** (p. 230/f. 111 v°, r. 4), *pişte* = «mâncare» < **пиштъ**: *al"ţii în piştă* (= pişţĭa) *edemului* (p. 29/f. 14 r°, r. 15), *poala [lui Avram]* < **пола** (p. 198/f. 97 v°, r. 2—3), *pohtâ* < **пощоть** (p. 9/f. 4 r°, r. 7, p. 175/f. 87 r°, r. 8 şi 9, p. 234/f. 113 v°, r. 13, cf. şi *pohtiiai* la p. 143/f. 71 r°, r. 3 din **пощотѣти**), *ponoslul* = «ruşine» < **поносъ**, pentru *-l-* cf. **поносливъ** (p. 133/f. 68 r°, r. 1), *pl"c*, pl. *pl"cure* < **плъкъ** (p. 126/f. 62 v°, r. 16, p. 173/f. 86 v°, r. 15, *prahul* < **прахъ** (p. 145 f. 72 r°, r. 15), *pravila* < **правило** (p. 180/f. 89 v°. r. 2), *prdtčĭ*, cit. *prediteci* = «înainte-mergătorul» < **прѣдитеча** (p. 238/f. 115 v°, r. 5), *préstol* < **прѣстолъ** «thronus» (p. 107 f. 61 r°, r. 11), *préoteţi* < **прѣотьць** (p. 33 f. 16 r°, r. 11), *propaste* < **пропасть** (p. 199/f. 98 r°, r. 3), *proroc'stviia* < **пророчество** (p. 102 f. 58 v°, r. 4), *pustnicii* < **пощстꙑникъ**: *pustinicii* sic, p. 162 f. 80 v°, r. 2—3, *răv'niia* < **рвьнив** (p. 239/f. 116 r°, r. 9), *rod* < **родъ** = «neam (p. 57 f. 28 r°, r. 4, p. 62/f. 30 v°, r. 4 şi 11, p. 96 f. 55 v°, r. 8, p. 125/f. 62 r°, r. 12—13), dar şi *rod* = «fruct»: *rodure* (p. 173/f. 86 r°, r. 1) şi *roduri* (p. 173/f. 86 r°, r. 3), *sadurile* < **садъ** (p. 122/f. 52 v°, r. 13), *sila* < **сила** = «putere» (p. 72 f. 35 v°, r. 11, p. 106/f. 60 v°, r. 8—9, p. 137/f. 68 r°, r. 11; cf. *săl"nici[a]* la p. 20/f. 9 v°, r. 10), *sfitoc* < **сѵитъкъ** = «sul» (p. 157/f. 78 r°, r. 3), *smrad* < **смрадъ** (p. 193/f. 95 r°, r. 2), *săbor* < **сѫборъ**

www.dacoromanica.ro

(p. 33/f. 16 r°, r. 9, p. 194/f. 95 v°, r. 10), *sfr^{a}şenie* < сврѫшєнїє (p. 10/f. 4 v°, r. 10), *spăs[e]nie* < спасєнїє (p. 32/f. 15 v°, r. 13, p. 54/f. 26 v°, r. 6, v. şi p. 248/f. 120 v , r. 11), *stlăpuri* = «ramuri» < стлъпъ (p. 78/f. 38 v°, r. 6—7 şi 8), apoi: *stl^{d}pulŭ lui mathei* (p. 201/f. 99 r°, r. 2—3), *str^{a}vŭ* < стрѣвъ = «cadavru» p. 214/f. 103 v°, r. 8, p. 229/f. 111 r°, r. 5), *svrédel* < bg-свѣдєл, cf. p. sl. сврѣдлъ (p. 149/f. 74 r°, r. 3—4), *teslâ* < тєсла = «săcure» (p. 149/f. 74 r°, r. 2), *troiță* < троица (p. 174/f. 86 v°, r. 6, p. 195/f. 96 r°, r. 3), *tl^{a}covanie* < тлъкованїє (p. 201/f. 99 r°, r. 1), *văznesenie* < вѫзнесєнїє = «înălțare» (p. 35/f. 17 r°, r. 8), *vonic* < вонникъ = «militar»: *voniici și proștii* (p. 12/f. 5 v°, r. 5), *vonicii încerești* (p. 98/f. 56 v°, r. 2), *înpârații cu vonicii* (p. 140/f. 69 v°, r. 14), *unuĭ voinyc* (p. 181/f. 90 r°, r. 10), *zavistie* < завистъ (p. 118/f. 56 v°, r. 4, p. 127/f. 63 r°, r. 1—2), *zlataustŭ* < златоустъ = «Gură-de-aur» (p. 176/f. 87 v°, r. 10); *clevet'nic* < клєвєтьникъ (p. 79/f. 39 r°, r. 2, p. 88/f. 43 v°, r. 6—7, p. 127/f. 63 r°, r. 8), alăturea de care găsim și *clevetitorii* din *cleveti* < клєвєтати (p. 237/f 115 r°, r. 2—3), precum și *clevete* < клєвєта *(passim)*, *dostoinic* < достоинъ (p. 134/f. 66 v°, r. 7—8, p. 138/f. 68 v°, r. 10—11, *destoinic* la p. 129/f. 64 v°, r. 2—3, p. 178/f. 88 v°, r. 3 și *destoinicie* la p. 6/f. 2 v°, r. 13), *țute* < лютъ = «saevus» (p. 123/f. 53 r°, r. 15, p. 149/f. 74 r°, r. 5, p. 192/f. 94 v°, r. 5), *milostivŭ* < милостивъ (p. 43/f. 21 r°, r. 11—12, p. 126/f. 62 v°, r. 4; cf. și *miloasă* din милъ la p. 115 f. 45 r°, r. 7), de aici *a se milostivi* (p. 106/f. 60 v°, r. 13—14), *nemilostivilor* (p. 163/f. 81 r°, r. 7—8), *năprasnic* < напрасникъ din напрасно (p. 127/f. 63 r°, r. 10), *obiditŭ* din *a obidi* < обидити (p. 153/f. 76 r°, r. 2), *prépodobnic* < прѣподобьнъ = «sfânt» (p. 31/f. 15 r°, r. 13—14, p. 40/f. 19 v°, r. 12), *pridădiții* (p. 184 f. 91 v°, r. 11) din *a pridădi* = «a supune», care «coincide foneticește cu forma slavică reduplicată прѣдады, прѣдадѣхъ, прѣдади dela прѣдати «a tradà», dar cu o remarcabilă modificare a semnificațiunii» *Hasdeu, Cuv.* I, p. 442, cf. și *Tiktin, R.-D. Wb.*, p. 1251), *ponosiți* = «rușinați» < поносъ, поносити (p. 117/f. 50 r°, r. 7), *[unii în rai cu] războiniculŭ* < разбонникъ (p. 29/f. 14 r°, r. 13—14) din *război* < разбой (p. 25/f. 12 r°, r. 2 și 10, p. 126/f. 62 v°, r. 5—6), *scumbii* în loc de *scumpii* = «avarii», «sgârciții», înțeles pe care-l are și astăzi acest cuvânt pe valea Someșului, < скѫпъ (p. 88/f. 43 v°, r. 14, dar cf. *[pietri] scumpe* (p. 173/f. 86 r°, r. 10 și poate și p. 172/f. 85 v°, r. 3),

www.dacoromanica.ro

svétnicii în loc de *svadnicii* < **свадьникъ** din **свада**, nu **свѣтьникъ** din **свѣтъ** = «consilium» (p. 88/f. 43 v°, r. 4, cf. *svâditorii* la p. 88/f. 43 v°, r. 7—8 din *svâdi, sfâdi*), etc.

β) Nume derivate din cuvinte slave neobicinuite *mylcuiré* (p. 9/f. 4 r°, r. 1, din *milcui*, cf. bg. **милкам се**, ceh. **милковати** din **милъ** = «miserabilis», dar mai adeseori găsim *mila* la p. 10/f. 46 v°, r. 4 şi *a milui: mil[uĭa]scâ* la p. 119/f. 51 r°, r. 10—11, *milui* la p. 100/f. 57 v°, r. 15—16, p. 163/f. 81 r°, r. 9—10, *miluĭaşte-mă* la p. 198/f. 97 v°, r. 6, etc.), *[fără de] dodeire* = «supărare» (p. 232/f. 112 v°, r. 7. p. 234/f. 113 v°, r. 5) din *dodci* < **додѣкыти** = «molestum esse», *odihnélâ* (p. 146/f. 72 v°, r. 5—6, p. 171/f. 85 r°, r. 12, p. 136/f. 67 v°, r. 9), din *odihni* < **отъдъхънѫти**, *clipala* (p. 233/f. 113 r°, r. 6) din *clipi* (v. *clipeşti* la p. 209/f. 101 r°, r. 2—3), *tocméla, toc'mala [l'umiei]* = «facerea» (p. 220/f. 106 v°, r. 4—5, 233/f. 113 r°, r. 4) din *tocmi* (v. *tocmĭa* la p. 41/f. 20 r°, r. 6—7) < **тъкмити**, cf. bg. **тъкми** = «parare», srb. **чтъкмити** = «componere», *voinicame* (p. 35/f. 17 r°, r. 11—12 din *voinic* < **вонникъ**, *roditoare* = «născătoare» p. 92/f. 53 v°, r. 16, p. 93/f. 54 r°, r. 1 şi p. 94/f. 54 v°, r. 5) din *rodi* < **родити** cf. sl. **родительница** = «genitrix», *porun'citâ* (p. 220/f. 106 v°, r. 12) şi *poroncitele* (p. 202/f. 99 r°, r. 8, p. 218/f. 105 v°, r. 11—12, din *porunci* < **поржчити**, dar găsim şi *poron'ca* (p. 59/f. 29 r°, r. 8). *porun'ca* (p. 108/f. 61 v°, r. 6), *porunca* (p. 84/f. 41 v°, r. 8—9), pentru cari cf. srb. **порука** = «mandatum», *zâpodĭa [lui asafet]* = «vale» (p. 235/f. 114 r°, r. 1), tras din sl. **заподь** = «ascunzătoare». *scumpĭa* = «sgârcenie», «avariţie»: *unde ţi-i atunci avuţiĭa ta şi bogâţiĭa şi scumpiĭa* (p. 145/f. 72 r°, r. 1), *ĭuo ţi-i lâcomiĭa şi scupiĭa* (p. 212/f. 102 v°, r. 1—2, p. 228/f. 110 v°, r. 3) din *scump* < **скжпъ**, etc.

γ) verbe: *blagoslovi* < **благословити** (p. 36/f. 17 v°, r. 14, p. 44/f. 21 v°, r. 11, p. 53/f. 27 r°, r. 1—2, p. 112/f. 42 v°, r. 10—11), de aici *blgovitul* = «blagoslovitul» (p. 66/f. 32 v°, r. 9—10), *blgsviţii* = «blagosloviţii» (p. 161/f. 80 r°, r. 15), *dosădi* < **досадити** (p. 146/f. 72 v°, r. 8—9) = «injuria afficere», *a se cĭudi* = «a se mirà» < **чоудити-сѧ** = «mirari» (p. 136/f. 67 v°, r. 1—2, cf. *să vă miraţi* la p. 12/f. 5 v°, r. 15—16, *ne mirăm* la p. 115/f. 49 r°, r. 8), *gloti* din *gloată* < **глота** p. 26/f. 12 v°, r. 1), *izbâvi-* (p. 20/f. 9 v°, r. 3, p. 26/f. 12 v°, r. 14, p. 28/f. 13 v°, r. 12, p. 109/f. 46 r°, r. 1 şi p. 251/f. 122 r°, r. 2 în «Tatăl nostru» de mai târziu), de aici *iz'bâvyre* (p. 4/f. 1 v°, r. 6), *a se ispovedi* < **исповѣдѣти** (p. 191/f. 94 r°, r. 15), dar *spove-*

www.dacoromanica.ro

déscâ (p. 182/f. 90 v°, r. 3), *spovedești* (p. 186/f. 92 v°, r. 14—15), *a jelui* = «a se jeluì», «a se plânge» < жалити = «laborare» ori жаловати = «dolere» (p. 64/f. 31 v°, r. 12, p. 93/f. 54 r°, r. 12—13, cf. *jelanie* la p. 93/f. 54 r°, r. 14, dar *jeluiĭa* = «doria» < жалати, желати = «desiderare» (p. 197/f. 97 r°, r. 6—7), *a se leni* < лѣнити *v-ați lenit* (p. 164 f. 81 v°, r. 16), *obidi* < обидити, обидѣти (p. 150/f. 74 v°, r. 9—10, p. 153/f. 76 r°, r. 2), *obidui* < обидовати, обидоуѫ (p. 176/f. 87 v°, r. 14), *obrici* = «comperio» < обличити = «accusare» (p. 42/f. 20 v°, r. 5—6), *ogodi* = «placere» < оугодити (p. 214/f. 103 v°, r. 13, p. 229/f. 111 r°, r. 4 și 8), *a porecli* = «a hulì» (p. 47/f. 23 r°, r. 8, p. 185/f. 92 r°, r. 2—3 din *poreclă* < порекло, *proslâvi-* < прославити (p. 6/f. 2 v°, r. 7, p. 7/f. 3 v°, r. 6—7, p. 11/f. 5 r°, r. 6, p. 12/f. 5 v°, r. 10, p. 54/f. 26 v°, r. 13—14, p. 55 f. 27 r°, r. 12), *râcâi* în loc de *râgâi* < ръгати = «ructari» cu înțelesul de *răcni* < ръкнѫти (p. 147 f. 72 r°, r. 11—12), *a se smeri* < съмѣрити = «humiliare» (p. 28 f. 13 v°, r. 9—10), *spâsi-* < съпасати, съпасти din съпасъ (p. 20 f. 9 v°, r. 6), de aici *sp"sitorĭul* (p. 9/f. 4 r°, r. 14—15) și *ispăsitorĭulŭ* (p. 17/f. 8 r°, r. 14), *spodobi-* < съподобити (p. 137/f. 68 r°, r. 2, p. 176/f. 87 v°, r, 2, dar *pod[o/bĭaște* la p. 180 f. 89 v°, r. 7), *a socoli* = «a luà în seamă» (p. 134 f. 66 v°, r. 1, p. 234 f. 113 v°, r. 10) din sl. скотъ = «vită» și «bani», vitele fiind obiectul principal de transacțiune la popoarele pastorale, cum ne arată și cuvintele *dobitocŭ* și *marfă*, cf. rut. *socotyty* = «a paște», și ung. *szokotálni* = «a calculà» (v. *Șăineanu, Dicț. univ.*, ed. II, 1908, p. 685), *scr'bĭa* < скрѣбѣти = «moerere» (p. 42/f. 20 v°, r. 8), apoi *vădescu* = «pârăsc» < вадити (p. 71 f. 35 r°, 13), etc.

Nu cunoaștem etimologia lui *a pesti* = «a întârzià» (p. 13 f. 6 r°, r. 14, p. 14/f. 6 v°, r. 4 și 6). Etimologia опоздити = «tardare», «procrastinare» dată de *Cihac, Dict. d'ét. daco-rom.*, II, p. 2—3 e neacceptabilă.

Intre verbele de origine slavă trebue să înșirăm și pe *plăsem* (p. 10/f. 4 v°, r. 3), pe care *Cipariu* (*Crest.*; p. 40) îl crede identic cu *plaudamus*, iar *Aron Densușianu (Istoria limbei și literaturei române*, ed. II, Iași 1894, p. 25) îl derivă din **plaudo, plausum.** Cuvântul de care vorbim se găsește și în Cazania dela 1580—81 a lui *Coresi* la p. 134, r. 27 a exemplarului *Academiei Române* (v. *Cipariu. Crest.*, p. 36). Propoziția în care-l găsim are în *Codicele Todorescu* forma următoare: *și toți împreună să căn"tăm lui și [să/ plăsem cu mâinile și să strâgâm lui dmnedzeu în glas*

www.dacoromanica.ro

de ves/e]lie». Este învederat, că aici se citează psalmul 46, al cărui început în *Psaltirea scheiană* (ed. *Bianu*, p. 146) e: *Toate limbile să plăsédze cu mărule, strigați D-zeului cu glas bucurie»*, iar în cea dela 1577 a lui *Coresi* (ed. *Hasdeu*, p. 123) tot așà, numai cu schimbările obicinuite lui: *Toate limbile să plăséze cu mâinile, strigați zeului cu glas bucurie»*. In *Biblia* din 1688 corespunde acestui text: «*Toate limbile bateți cu mâinile, clicuiți lui Dumnezeu, cu glas de bucurie»*, iar *Vulgata* are: «*Omnes gentes, plaudite manibus; iubilate Deo in voce exsultationis»*. Acestea — și mai ales aceasta din urmă — însă nu sunt hotărîtoare pentru noi, căci traducerea textelor husite, cum știm, nu s'a făcut din latinește, ci din slavonește. Și de fapt înseși textele noastre vechi ne lămuresc pe deplin cu privire la originea slavă — nu latină — a verbului *a plăsa*. Se mai află adică acest cuvânt în ps. 97 al *Psaltirii scheiane* și cea citată a lui *Coresi*, în cea dintâie (*o. c.* p. 319): «*Răurele plăsa-voru cu mâinile depreună»*, iar în a doua (*o. c.*, p. 268): «*Răurele plăsa-voru cu mâinile depreună»*. Acestui text în *Biblia* din 1688 îi corespunde: «*Riurile bate-vor cu mâna deodată»*, iar în *Vulgata*: «*Flumina plaudent manu»*. In *Psaltirea voroneţeană (Ov. Densuşianu, Studii de filologie română*, p. 27) însă aflăm: «*slăta-vor cu mărule depreună»*. Prin urmare *a plăsa* = «*a sălta*» și derivă din sl. (srb., slov., ceh.) *plesati* = p. sl. плѣсати = «a săltà», «a jucà», ὀρχεῖσθαι, «saltare». Această etimologie, la care am ajuns astfel în urma comparației textelor noastre vechi în vara anului 1911, o aflu acum și în fascicolul 19 al *Rum. Deutsches Wb.*-ului d-lui *Tiktin* (p. 1182). Pentru lămurirea înțelesului cuvântului el adaoge: «vgl. zur Bedtg. poln. *pla"sac re"kami*, czeh. *plesati rukama* «mit den Händen klatschen».

Dar — ca să mai aducem un exemplu — chiar și *Dosofteiu* în *Psaltirea* sa în versuri tradusă după cea polonă a lui *Kochanovski* (ed. *Bianu*, Buc. 1887, p. 153) încă ne conduce la originea slavă a verbului *a plăsa*, căci psalmul 46 îl traduce:

Limbile să salte
Cu cântece nalte
Să strige 'n tărie
Glas de bucurie, etc.

Cuvântul *a plăsa* așadară trebue să fie unul din multele slavisme rămase în textele noastre vechi dela traducătorul maramureșean husit. Unii dintre copiști l-au păstrat, alții l-au înlocuit.

www.dacoromanica.ro

Insuş *Coresi* în cazul amintit îl păstrează, altă dată însă reproducând acelaş începutul psalmului 46, în aceeaş *Evanghelie cu învăţătură* (p. 204, r. 12 a exemplarului *Academiei*), scrie: «*toate limbile bateţi cu mânile, strigaţi lu dumnezeu cu glasŭ de bucurie*».

Cât priveşte forma *[să] plăsem* în loc de *să plăsăm*, cum am aşteptà, e o greşeală care a putut să fi străbătut în o copie anterioară *Codicelui Todorescu* şi cărţii citate a lui *Coresi* şi care s'a ivit nu numai fiindcă copistul a putut să nu înţeleagă cuvântul *a plăsa*, ieşit din uz pe timpul şi în regiunea sa, şi l-a schimbat după forma uzuală *batem*, ci şi fiindcă, după cum am amintit, *ă* în textele noastre vechi se confundà foarte adeseori cu *e*, mai ales după *s* şi după alte consonante înrudite cu acesta.

Asupra etimologiei latineşti a verbului *a plăsa* a revenit d-l *Dr. Sexil Puşcariu* în *Convorbiri Literare*, XLVI—1912, Nr. 2, p. 143—4, derivându-l din lat. ***applausare** în loc de **applaudere**, deci din un verb derivat din forma participială **applausum**. Această etimologie însă nu ni se pare de loc verosimilă din punct de vedere fonetic: ***applausare** ar fi trebuit să ne dea românește înainte de afereza lui *a*, **aplosa(re)*, ori o formă mai veche: **aplăusa(re)*, cf. *răposa(re)*, **răpăusa(re)* < **repausare**, nu **aplăsa(re)*, şi din acesta în urma aferezei: *plăsa(re)*. Las' că înseşi textele noastre vechi, după cum am văzut, ne dovedesc că nu corespunde nici din punct de vedere al înţelesului (1).

δ) Adverbe: *iute* (p. 125/f. 63 r°, r. 13, p. 160/f. 79 v°, r. 16, p. 194/f. 95 v°, r. 2) din adjectivul *iute* < **лютъ**, *de năprasnă* < **напраснъ**=«severus», «praeceps» (p. 140/f. 69 v°, r. 1—2, p. 209/f. 101 v°, r. 13, p. 225/f. 109 r°, r. 13, p. 233/f. 113 r°, r. 5), *protivă* < **противъ** (p. 104/f. 59 v°, r. 6), *întocma* < **тъкмо**, **тъкъма** (p. 49/f. 24 r°, r. 2), şi amândouă la un loc: *înprotivă* (= «pentru», «în loc», «în schimb») *şi tocma* (= «asemenea») *preînnmulţitului darului lui* (p. 7/f. 3 r°, r. 1).

ε) Imitaţii şi traduceri după anumite cuvinte slave sunt compusele cu *pre*: *presvînta*, *présvînta*, *présvânta* (p. 59/f. 29 r°, r. 16, p. 61/f. 30 r°, r. 13—14 şi 15, p. 62/f. 30 v°, r. 2, 9—10 şi 15, p. 63/f. 31 v°, r. 8, p. 64/f. 31 v°, r. 12—13, p. 65/f. 32 r°, r. 10, p. 66/f. 32 v°, r. 15—16, p. 67/f. 33 r°, r. 1 şi 11—12, p. 68/f. 33 v°, r. 6 şi 13—14, p. 69/f. 34 r°, r. 8, p. 70/f. 34 v°, r. 11, p. 71/f. 35 r°, r. 2, p. 72/f. 35 v°, r. 3, p. 74/f. 36 v°, r. 4,

(1) v. şi *Transilvania*, LXIII—1912, Nr. I—II, p. 157—8.

www.dacoromanica.ro

8 şi 11, p. 75/f. 37 r°, r. 4 şi 10—11, p. 76/f. 37 v°, r. 15, p. 77/f. 38 r°, r. 11, p. 78/f. 38 v°, r. 5, p. 79/f. 39 r°, r. 5, 9 şi 16, p. 80/f. 39 v°, r. 7, p. 81/f. 40 r°, r. 6, 10, 12—13 şi 16, p. 83/f. 41 r°, r. 5, p. 84/f. 41 v°, r. 1—2 şi 12, p. 85/f. 42 r°, r. 1 şi 12, p. 86/f. 42 v°, r. 13, p. 89/f. 44 r°, r. 14 şi 16, p. 94/f. 54 r°, r. 5, p. 95/f. 55 r°, r. 9—10, p. 96/f. 55 v°, r. 1 şi 13—14, p. 97/f. 56 r°, r. 14, p. 99/f. 57 r°, r. 2 şi 9, p. 105/f. 60 r°, r. 5), *présvĕntulŭ* (p. 220/f. 106 v°, r. 9), *précinstita* (p. 74/f. 36 v°, r. 13, p. 75/f. 37 r°, r. 1—2, p. 91/f. 45 r°, r. 8, p. 93/f. 54 r°, r. 13—14, p. 96/f. 55 v°, r. 5—6, p. 97/f. 56 r°, r. 7—8, p. 101/f. 58 r°, r. 10—11, p. 104/f. 59 v°, r. 3—4, p. 169/f. 81 r°, r. 6, p. 171/f. 85 r°, r. 7—8), *précurata* după sl. *précista* (p. 89/f. 44 r°, r. 9, p. 237/f. 115 r°, r. 16—p. 238/f. 115 v°, r. 1), *préĭubire* (p. 117/f. 50 r°, r. 15, p. 150/f. 74 v°, r. 14), *préĭubit* (p. 107/f. 61 r°, r. 6, p. 138/f. 68 r°, r. 7—8, p. 162/f. 80 v°, r. 13, p. 115/f. 49 r°, r. 16, p. 220/f. 106 v°, r. 8), *préĭubitor* (p. 178/f. 88 v°, r. 9—10), *préb[a]goslovitâ* (p. 93/f. 54 r°, r. 4 — 5), *préi^nmălţatul* (p. 10/f. 4 v°, r. 12—13), *précuviin^ţă* după sl. **прѣподобиѥ** (p. 6/f. 2 v°, r. 1—2), *préînmulţime* (p. 4/f. 1 v°, r. 2—3), *préi^nmulţitului* (p. 7/f. 3 r°, r. 2), *prégâtiţii* (p. 172/f. 85 v°, r. 10), după *proslăvi* s'a făcut: *préslăvi-* (p. 39/f. 19 r°, r. 15, p. 141/f. 70 r°, r. 4), de aici *préslâvita* (p. 57/f. 28 r°, r. 6—7), *préslăvitele*=«minunile» (p. 33/f. 16 r°, r. 3—4), *prélumi[na]ta* (p. 107/f. 61 r°, r. 4—5), apoi *précântaţi* (p. 40/f. 19 v°, r. 3), pare a fi de altă natură însă: *prederegâtorii* (p. 12/f. 5 v°, r. 2); compusele cu *fără*: *fărăvundu*=**бездьна** după gr. ἄβυσσος, (p. 45/f. 22 r°, r. 12), *fârâlegile* (p. 28/f. 13 v°, r. 9), *fără de lége* (p. 118/f. 50 v°, r. 6, iar ca adverb la p. 160/f. 79 v°, r. 12—13)=p. sl. **безакониѥ** după gr. ἀνομία, *fârâ de stare*=«ne'ncetat» după p. sl. **безь прѣстани** (p. 112/f. 47 v°, r. 6—7, p. 120/f. 51 v°, r. 11—12, p. 174/f. 86 v°, r. 8—9), tot aşà: *fârâ sémâ*=«nenumăraţi» (p. 96/f. 55 v°, r. 12—13; cf. *dzile cu samâ* la p. 222/f. 107 v°, r. 14) şi= «foarte mare» (p. 163/f. 81 r°, r. 6, p. 207/f. 100 r°, r. 4—5, p. 235/f. 114 r°, r. 7—8), *fârâ de mâsurâ*=«foarte mare» (p. 207/f. 100 r°, r. 4—5, p. 235/f. 114 r°, r. 7—8), *fârâ de mâsurâ* = «foarte mare» (p. 207/f. 100 r°, r. 4—5, p. 235/f. 114 r°, r. 7—8), *fâr^â-nemică*=«nimic» (p. 221/f. 107 r°, r. 13—14); apoi *bunâ-mândrie* (p. 7/f. 3 r°, r. 12—13), *lun'gâ-răb'dare* (p. 6/f. 2 v°, r. 6), dacă cumvà trebue să le considerăm de compuse.

Miklosich (*o. c.* Voc. I, p. 13) vede o imitaţie slavă şi în *bajo-*

www.dacoromanica.ro

cu'i, *batjocuri*=«cavillari» («vgl. serb. *šalu zbijati*, wruss. *bajdy bič*»), *Puşcariu* însă crede că cuvântul nu se poate despărţi de ital. *bajucca*, *bajucola*, *bazzecola* «bagatella», sillano *bašula*, lucca *badžora* «tafferia» (v. *Lat. Ti u. Ki*, p. 78, *Et. Wb.*, p. 15). In *Codicele Todorescu* are în tot locul forma cu *-t-* ori chiar cu *-d-*: *batğocurâ* (p. 185/f. 92 r°, r. 3—4), *bât"ğocoritŭ*, *bâtğocoritŭ* (p. 21/f. 10 r°, r. 5, p. 160/f. 79 v°, r. 5), *bâdğocorit* (p. 164/f. 81 v°, r. 15), *batğocurescu* (p. 184/f. 91 v°, r. 16—p. 185/f. 92 r°, r. 1), *batčocuriĭai* (p. 146/f. 72 v°, r. 8).

Influenţa slavă e sigură în *mulţemi-* (p. 7/f. 3 r°, r. 5, 6 şi 9, p. 13/f. 6 r°, r. 9) < *(la) mulţi ani* după p. sl. şi bulg. *(i) spalovati*, care se derivă din gr. εἰς πολλὰ ἔτη (v. *Miklosich*, *o. c.*, Voc. III, Cons. I, p. 70), cf. megl. *spulaĭdisi*=«a mulţămi».

Traducere din slavoneşte e: *ţinutul* (p. 139/f. 69 r°, r. 5), *ţinére* (p. 23/f. 11 r°, r. 13, p. 56/f. 27 v°, r. 6, p. 240/f. 116 v°, r. 8 şi p. 251/f. 122 r°, r. 5) = «putere» din p. sl. дрьжава = «tenere» (*Hasdeu, Cuv.* II, p. 431), *dzisa* (p. 37/f. 18 v°, r. 11, p. 60/f. 29 v°, r. 5) din sl. повѣ҃нїе, etc.

c) **Elemente greceşti.** Prin slavă au putut să se introducă şi cele mai multe din elementele greceşti pe cari le găsim în *Codicele Todorescu*, mai ales terminii bisericeşti: *patriarh*, pl. *patriarşi* < p. sl. патриархъ = gr. πατριάρχης (p. 176/f. 87 v°, r. 9—10, p. 33/f. 16 r°, r. 13, p. 40/f. 19 v°, r. 4, p. 85/f. 42 r°, r. 6, p. 89/f. 44 r°, r. 1), *ar'hierei* < gr. ἀρχιερεύς, cf. p. sl. архїєрей (p. 11/f. 5 r°, r. 15), *anathima* < gr. ἀνάθεμα (p. 236/f. 114 v°, r. 9), *diavol* < διάβολος (p. 10/f. 4 v°, r. 15, p. 20/f. 9 v°, r. 5—6, p. 25/f. 12 r°, r. 11—12), *leturghie* < p. sl. литоургиа, srb. *leturdjija* = gr. λειτουργία (p. 178/f. 88 v°, r. 14—15), *eresurile* < p. sl. ересь din gr. αἵρεσις (p. 217/f. 105 r°, r. 9—10), *aspideei* < gr. ἀσπίς, ac. ἀσπίδα, cf. p. sl. аспида (p. 193/f. 95 r°, r. 6), *piz'ma* < p. sl. пизма = «Hass», gr. biz. gr. n. πεῖσμα = «Trotz» (p. 18/f. 8 v°, r. 14), *fricâ* < φρίκη, cf. alb. *frikε* (p. 7/f. 3 r°, r. 12, p. 46/f. 21 v°, r. 3, p. 153/f. 76 v°, r. 5, p. 161/f. 80 r°, r. 4—5 şi 8, p. 175/f. 87 r°, r. 6), *camete* < p. sl. камата = gr. κάματος (p. 9/f. 4 r°, r. 8), *hâr"tiia* < gr. biz. χαρτία, dar cf. srb., rus. *hartija* (p. 167/f. 83 r°, r. 3), *trufa* = «desfătare», «moliciune» (p. 180/f. 89 v°, r. 10, p. 208/f. 100 v°, r. 8, p. 217/f. 105 r°, r. 3, p. 239/f. 116 r°, r. 8) şi *trufie* (p. 231/f. 112 r°, r. 10—11) < gr. biz. τρυφή, din cari s'a făcut *trufaşul* (p. 10/f. 4 v°, r. 13), *mărgăritaru* < μαργαρίτης, dim. μαργα-

www.dacoromanica.ro

φιτάριον, gr. n. - τάρι (p. 172/f. 85 v°, r. 2, p. 173/f. 86 r°, r. 7), *stol* < στόλος (p. 33/f. 16 r°, r. 13—14 şi 14—15, p. 25/f. 12 r°, r. 2—3), poate *scula* < σκῦλον = «Beute», apoi «Rüstung» = «spolia», gr. mod. σκοῦλα însă înseamnează «scul», «jurubiţă»; verbele: *mărturysască* < gr. μαρτυρῶ, viit. -ρήσω, p. sl. мартоурисати (p. 199/f. 98 r°, r. 12), *părăsi·* < poate p. gr. παρεάω, viit. παρεάσω = «(vorüber) gehen lassen», «aufgeben», de unde şi srb. *parasiti* = «stehen lassen» (p. 212/f. 102 r°, r. 16, p. 202/f. 99 r°, r. 7, p. 216/f. 104 v°, r. 16, p. 231/f. 112 r°, r. 8—9), *lipsi* < gr. biz. λείπω, viit. λείψω (p. 175/f. 87 r°, r. 12 şi 13—14), din care s'a făcut *lipsă* (p. 119/f. 51 r°, r. 16), *sosi* < (ἔ)σωσα din σώζω (p. 140/f. 69 v°, r. 13).

Mai vechi sunt considerate de unii: *urgie* < lat. **orgia**, gr. ὀργή (p. 163/f. 81 r°, r. 5, p. 207/f. 100 r°, r. 4, p. 217/f. 105 r°, r. 8, p. 231/f. 111 r°, r. 13, p. 235/f. 114 r°, r. 2 şi 7), şi *cutez* < lat. ***cottĭzo** = «aleam ludere» din gr. ori gr. biz. κοττίζω: *cutedzarâ* (p. 105/f. 60 r°, r. 4).

Derivat din un cuvânt de origine grecească e participiul perfect *înfricat* = «înfricoşat» din *frică* (p. 10/f. 4 v°, r. 5, p. 82/f. 40 v°, r. 7, p. 142/f. 70 v°, r. 5, p. 144/f. 71 v°, r. 7 şi p. 219/f. 106 r°, r. 10) şi verbul *întâpinâ* (p. 21/f. 10 r°, r. 1—2), de aici *timpinare* (p. 48/f. 23 v°, r. 16 — p. 49/f. 24 r°, r. 1), *tâpinaré* (p. 113/f. 48 r°, r. 6, p. 117/f. 50 r°, r. 1, p. 135/f. 67 r°, r. 16). Acest din urmă se derivă adică din *tâmpănă, tâmpenă* «Handpauke» τύμπανον. D-l *Philippide* dovedeşte corectitatea acestei etimologii făcute de D-sa (*Viaţa rom.*, 1910, Nr. 1, p. 32) în chipul următor: «*Compară* „luo Mariĭam prorociţa... tâmpănă în mâna ei" Biblia 1688, 50[1]; „Eşiră... întru timpinarea lui Saul... cu tâmpene şi cu veselii" *ibid.* 209[2]. Mai întâiu s'a întrebuinţat cuvântul pentru procesiunile muzicale la primirea principilor ori a altor personaje».

d) **Elemente maghiare şi germane.** Maghiarisme sunt: *badicŭ* < ung. *bádog*, sec. *bádik*, *bádig* (1) (p. 216/f. 104 v°, r. 3), *găn'dŭ* < ung. *gond* (p. 184/f. 91 v°, r. 4), de aici *gândi-* (p. 179/f. 89 r°, r. 4—5, p. 191/f. 94 r°, r. 3), apoi *negândire* (p. 38/f. 68 v°, r. 15—16), *kin* < ung. *kin* (p. 210/f. 101 v°, r. 1, p. 215/f. 104 r°, r. 5, 6 şi 10, p. 216/f. 104 v°, r. 6, p. 218/f. 105 v°, r. 1, p. 219/f.

(1) Originea cuvântului unguresc e necunoscută, v. *Mutatványy a készülõ Magyar Etymologiai Szótárból* de *Gombocz Z.* şi *Melich J.* în *Magyar nyelv*, VIII (1912), Nr. 6, p. 242.

www.dacoromanica.ro

106 r°, r. 3, p. 230/f. 111 v°, r. 5 şi 6—7), de aici *mâ kynuescŭ* (p. 198/f. 97 v°, r. 11), *kip* (p. 149/f. 74 r°, r. 6, p. 175 f. 87 r°, r. 2, p. 193/f. 95 r°, r. 15—16, p. 223/f. 108 r°, r. 3), care poate fi însă şi slav (cf. sl. кнпь, ung. *kép*), *mar'hâ* = «marfă» < ung. *marha* = «vită» (p. 89 f. 44 r°, r. 7), ceeace probează că comerţul de căpetenie al Românilor consistă în vite (*Hasdeu, Cuv.* II, p. 383), *pil"dâ* < ung. *példa* = germ. *Bild* (p. 24 f. 11 v°, r. 13), *sălaş* < ung. *szállás* (p. 53/f. 26 r°, r. 5, p. 152/f. 75 v°, r. 15), de aici *sălăşui* (p. 30/f. 14 v°, r. 5, p. 45/f. 22 r°, r. 7), *tâl"harilorŭ* (p. 176/f. 87 v°, r. 12—13) dintr'un mai vechiu **tâlhaiu* < ung. *tolvaj* cu schimb de sufix; *hitlén* < ung. *hitlen* (p. 164 f. 81 v°, r. 6—7, p. 192/f. 94 v°, r. 6 şi p. 251 f. 122 r°, r. 2—3), din care s'a născut *hitlénşugŭ* (p. 22 f. 10 v°, r. 10—11), *hintléşugu* (p. 127/f. 63 r°, r. 12), *hit"leşugurile* (p. 146/f. 72 v°, r. 10—11), *hitleşug* (p. 160/f. 79 v°, r. 6), *hitleşuguryle* (p. 175/f. 87 r°, r. 10) < ung. *hillenség, samă* < ung. *szám* = «număr» (p. 96 f. 55 v°, r. 12—13, p. 210/f. 101 v°, r. 13, p. 226/f. 109 v°, r. 10—11, p. 222 f. 107 v°, r. 14), *betég* < ung. *beteg* (p. 76 f. 37 v°, r. 6, p. 152 f. 75 v°, r. 14); *birui-* < ung. *birni* (p. 20/f. 9 v°, r. 2, p. 27/f. 13 r°, r. 6, p. 202/f. 99 r°, r. 6), de aici *biruire* (p. 54/f. 26 v°, r. 7, p. 26 f. 12 v°, r. 9—10, p. 22 f. 10 v°, r. 16), *făgăduiu* < ung. *fogadni* (p. 44 f. 21 v°, r. 6, p. 109 f. 46 r°, r. 15, p. 55 f. 27 r°, r. 13), *lâcui-* < ung. *lakni* (p. 110/f. 46 v°, r. 14—15, p. 150/f. 76 v°, r. 13), de aici *lâcuirei* (p. 30/f. 14 v°, r. 1—2) şi *lăcuite* (p. 29/f. 14 r°, r. 12), *îngăduişi* < ung. *engedni* (p. 214 f. 103 v°, r. 5—6, *săr'guiţa-se* (p. 47/f. 23 r°, r. 2) din *sârg* < ung. *szorog*; *ni* (p. 147/f. 73 r°, r. 5 şi p. 151/f. 75 r°, r. 11, din ung. *ni, ne.*

Amintim că cuvântul *oraş* îl găsim numai în fraza *şi se ducŭ în oraşe şi cetâţi* (p. 114/f. 48 v°, r. 10—11), care pare a fi o glossă şi, după ce de fapt vieaţa orăşenească nu erà desvoltată la Români în acea vreme, nu e cu neputinţă ca în textul original să nu fi fost acest cuvânt, ci l-a introdus un copist de mai târziu. In manuscriptul de pe care s'a copiat *Codicele Todorescu* şi *Codicele sturdzan*, dejà erà, căci îl găsim în amândouă aceste cărţi (v. *Cod. Sturdz.*, p. 22). Cu câtevà rânduri mai încolo însă aflăm numai *cetâţi: iarâ ei înblându în cetâţi* (*Codicele Todorescu*, p. 115/f. 49 r°, r. 2 şi *Cod. Sturdz.*, p. 22).

Glosse de acestea mai găsim. Aşà glossă e şi fraza: *spre draculŭ diiavolulŭ* dela p. 25/f. 12 r°, r. 11—12 a *Codicelui Todorescu*,

www.dacoromanica.ro

apoi *șerbii și slugile* dela p. 29 a *Codicelui sturdzan*, care în *Codicele Todorescu*, p. 137/f. 68 r°, r. 16 a fost îndreptată în *derepții și slugile*, precum și *cu ceteri și cu alăute* dela p. 99 tot a *Codicelui sturdzan*, din care frază în *Codicele Todorescu* (p. 178 f. 88 v°, r. 12) aflăm numai cuvintele *cu ciatere*. Cuvântul *alăută* încă a putut să lipsească din textul original fiind probabil un germanism cevà mai nou, născut prin proteza lui *a-* în *Laute*<arabul *al'ud*, cf. gr. mod. λαούτα, turc. *lavut*, *lavutha*, port. *alaud*, *laude*, prov. *laut (Hasdeu, Cuv.*, II, p. 267), cam de aceeaș vârstă cu *danț* (v. *danțurile* la p. 208/f. 100 v°, r. 9—10), care în forma aceasta e o ciudată amestecătură a formei romane (it. *danza*) și a celei germano-slavice *(Tanz, tanĭcĭ)*.

Element maghiar e și sufixul *-șag* în *furtușag* (p. 118/f. 50 v°, r. 2—3, p. 217/f. 105 r°, r. 12, p. 231/f. 112 r°, r. 15 — p. 232 f. 112 v°, r. 1).

e) Dintre elementele de altă origine merită să fie menționate: *čohai* (p. 230/f. 111 v°, r. 15), care astăzi se mai aude în formele *cioaie* și *acioaie* mai mult în sens de bronz de clopote și despre care *Hasdeu* (*Cuv.*, I, p. 273) credeà că vine direct din ital. *acciajo* = «oțel» < medio-lat.: **aciarium** și **azzaium** (*Du Cange*); apoi *svârâindu* (p. 92/f. 45 v°, r. 1 și p. 156/f. 77 v°, r. 2—3), după *Hasdeu* «expresiune onomatopoetică pentru sgomotul valurilor mării, φλοῖσβος»; «bătrânul Aristia care, în traducerile sale homerice, a întrebuințat — dacă ne aducem bine aminte — grecismul «marea flisvăindă», ar fi spus curat românește și mult mai energic: «marea *sfărăindă*» (*Hasdeu, Cuv.* II, p. 382); dar să se compare gr. σφαραγέω (= σμαραγέω): 1) în mediu = «lautem Knalle zerplatzen, rauschen, prasseln, zischen», σφαραγεῦντο δέ οἱ πυρὶ ῥίζαι ὀφθαλμοῦ, Od. IX, 390 = «es zischte die Wurzel des Auges von dem Feuer», adică îi: «sfârăiau» Ciclopului rădăcinile ochiului când Odysseus i-l arse cu pârghia aprinsă, 2) ca și σφριγάω, σπαργάω = «bis zum zerplatzen voll sein, strotzen, voll sein», οὔθατα σφαραγεῦντο, Od. IX, 440.

In sfârșit vom aminti și cuvântul *copacĭu* (p. 78/f. 38 v°, r. 5—6) <alb. *kopač* = «buștean».

O scurtă reprivire asupra particularităților de limbă ale *Codicelui Todorescu*, studiate mai sus, ne convinge că **limba acestui codice e aceeaș cu a vechilor texte husite, în privința sunetelor și a formelor flexionare o contaminație a dialectului bi-**

www.dacoromanica.ro

horean-maramureșean, din punct de vedere lexic o împestrițare a graiului de toate zilele cu cuvinte străine, mai ales slave, cu înțelesuri paleo-slave pentru multe din cuvintele de origine latină, iar în ceeace privește așezarea vorbelor în propoziții, în cea mai mare parte o reproducere slugarnică a sintaxei paleo-slave, și aceasta o imitație a celei grecești. Textele Codicelui Todorescu așadară au trebuit să se traducă în acelaș timp și în acelaș loc cu textele Codicelui voronețean, ale Psaltirii scheiane, voroneţeane și unele ale Codicelui sturdzan, ca să nu mai vorbim de Evangheliarul lui *Radul gramaticul* și de cele mai multe din tipăriturile lui *Coresi*, în cari copiștii au făcut modificările proprii graiului lor muntenesc.

5. Cevà despre transcrierea codicelui.

Ne-ar rămâneà numai să publicăm textul codicelui. Știm că o lucrare cu adevărat științifică numai așà poate să fie exactă, dacă va reproduce textele vechi cu felul de scriere al originalului. Cu toate acestea, împrejurarea că textul *Codicelui sturdzan* este publicat întreg atât în copie cu litere cirilice, cât și în transcriere cu litere latine, precum și aceea că predica de Dumineca Paștilor e reprodusă cu litere cirilice în *Crestomatia* lui *Ciparin* după *Cazania* dela 1581 a lui *Coresi*, apoi, că — după cât știm — se pregătește o ediție critică a *Cazaniei* lui *Coresi*, ne ușurează situația în această privință și ne vom mărginì numai la transcrierea cu litere latine, pe care însà o credem neîncunjurat de lipsă atât pentru a se puteà face compararea cu textele publicate mai nainte și întregirile lacunelor acestora, cât mai ales pentru ca să se vadă însușirile ortografice proprii numai acestui manuscript românesc vechiu.

Ce privește transcrierea, tocmai faptul din urmă ne îndeamnă să nu urmăm întru toate felul de transcriere al lui *Hasdeu* și al elevilor lui, dar nu vom urmà nici pe cel exagerat fonetic recomandat de D-l *Ilie Bărbulescu* în *Fonetica alfabetului cirilic în textele române*, București 1904, pag. 490—1, ci ne vom apropià de cele întrebuințate de d-nii *N. Iorga* și *Ov. Densușianu* în textele române ce tipăresc în transcriere cu litere latine. Observăm deci că în transcrierea noastră:

ѣ = *é*, care se va cetì *ea* ori *e* după valoarea ce o are,

www.dacoromanica.ro

ъ = *ă*, dar când are valoare de *u* vom tipări litera cirilică,

ѣ = *ă* la sfârşit, iar în mijlocul cuvintelor = *ă, ă, ĭ*, după valoarea ce o are, uneori fiind pus lângă *r̥* şi *l̥* vocalis sonans, altădată înlocuind paiericul, etc.,

ы = *y* cit. *i*, dar în cuvântul *Moysi* *y* reprezentă pe ѵ,

ѫ = *î* la început, iar la mijloc = *â*,

ѧ, ꙗ = *ĭa*,

ѡ = *ŭu*, când are această valoare fonetică, dar când are valoare de *u* = *'u*,

ѧ = *în*, *'n* ori *î'*, după cum are valoare de *în*, *n* ori *î*,

г înainte de *e*, *i* = *gh*, altfel = *g*,

гг, care are valoare *ng*, = *gg*, iar înainte de *e*, *i* = *ggh*,

к înainte de *e*, *i* = *k*, altfel = *c*,

ѱ (înainte de *a*, *o*, *u*) = *ğ*,

ч (înainte de *a*, *o*, *u*) = *č*,

ѕ = *dz*,

з = *z*.

N'am făcut nici o deosebire ortografică între ѝ şi ї, ѳ şi ѡ, ѕ şi ѯ, precum nici între formele ѫ, ѭ, etc. ale lui *t*, căci este de prisos având aceeaş valoare fonetică.

Celelalte litere sunt transcrise în modul de scriere obicinuit.

Notăm că semnele *ă*, *î*, *â*; *e*, *é*, *ĭa*; *č*, *ğ*; *dz*, *ţ*; *p*, *b*; *f*, *v*, etc., le scriem cu acelaş semn şi când îşi schimbă valoarea fonetică împrumutat, căci în aceste cazuri nu putem să redăm în acelaş timp atât valoarea fonetică, cât şi pe cea ortografică, ci numai pe cea din urmă (1)

Intocmai ca şi în celelalte texte vechi ale noastre o interpuncţiune în sensul de astăzi al cuvântului nu există în *Codicele Todorescu*. Ca semne de interpuncţiune găsim numai virgula, punctul şi două puncte, după cari de cele mai multe ori urmează o linie cârligată, curmată ori nu prin mijloc de altă linie piezişă din dreapta în stânga (: —, : ⁘). La acestea se adaug spiritele, accentele şi paiericul. Interpuncţiunea originalului, înţeleasă în acest chip, am păstrat-o, cu excepţiunea accentelor şi a spiritelor, dar cuvintele scrise cu *scriptio continua* le-am despărţit. Paiericul îl însemnăm cu: '. Intre paran-

(1) Pentru valoarea fonetică a literelor cirilice în cărţile româneşti vechi altfel v. *o. c.* al d-lui *Ilie Bărbulescu*, care însă are greşeala că prea vrea să modernizeze.

www.dacoromanica.ro

tezele [ ] am completat lacunele şi omisiunile rămase neîntregite ori am făcut unele coniecturi, între < > am pus omisiunile întregite de însuş copistul nostru pe marginea foilor. iar între ( ) literele respectiv cuvintele şterse. Steluţa (*) va însemnà locul unde se încep şi se sfârşesc părţile cari lipsesc din *Codicele slurdzan.*

www.dacoromanica.ro

II. CODICELE MARTIAN.

1. Descrierea codicelui; textele cuprinse în el și studiul lor.

Codicele Martian este un *codex miscellaneus tri-*, ori—dacă considerăm deosebit textele slavice din el, cari par a fi scrise pe alt fel de hârtie— chiar *quadrigeminatus* și conține 148 foi, format *in octavo* mic de 15 cm., 5 mm. înălțime și 9 cm., 5 mm. lățime, deci cam ca și *Codicele Todorescu*. Foile, câte au mai rămas, sunt împăturite în 17 caiete, cari cuprind următorul număr de foi: I. 14, II. 16, III. 16, IV. 8, V. 6, VI. 8, VII. 5, VIII. 8, IX. 8, X. 9 (7 + 2), XI. 6, XII. 8, XIII. 7, XIV. 8, XV. 8, XVI. 7 (1+6), XVII. 6.

Din caietul I lipsesc două foi. Din caietul al VII-lea lipsește o foaie, care se vede că s'a rupt; din al X-lea s'a tăiat foaia a 8-a, iar în locul ei s'au lipit alte două; din al XIII-lea s'a rupt o foaie cu text slavonesc.

Caietul al XVI-lea avea la început 8 foi, din cari foaia întâia și a opta erau scrise slavonește cu o cerneală foarte neagră și inițiale cu un roșu foarte pronunțat, amândouă colorile deosebite de ale celorlalte foi, dar, după ce foaia a opta a ajuns să fie legată între două foi cu text românesc, a fost tăiată. Altfel întreg caietul acesta e alcătuit numai din cârpituri, adică din rămășițe de deosebite caiete rupte, ale căror foi s'au adunat fără multă socoteală, lipindu-se una de alta cu câte o fâșie de hârtie, și e foarte ciudat că în vreme ce foile 2, 3 și 4 r^0 (f. 139 r^0) sunt scrise slavonește, pe foaia 4 v^0 (f. 139 v^0) urmează continuarea unui text românesc—începând cu «[că]tră dumnedzău..,»—, a căruia început astfel, durere, s'a pierdut, scris de aceeaș mână, cu acelaș fel de cerneală. După caietul al XVII-lea, din ale căruia foi învechite două, deși mai stau, sunt însă rupte, trebuiă să mai fie vreunul, în care să se continue textul, care în el nu se sfârșește.

Dintre caiete s'a numerotat numai caietul al patrulea și al șaselea. Caietul al patrulea adică are pe pagina ultimă litera cirilică $\bar{a}$ (=1), iar pe pagina întâie a caietului al VI-lea $\bar{b}$ (=2), semn învederat că cu aceste caiete erà să se înceapă o carte nouă.

www.dacoromanica.ro

Afară de aceea caietul al şaselea trebuià să formeze caietul al cincilea şi numai din greşeală s'a legat după caietul care erà să fie al şaselea.

Manuscriptul altfel este cusut destul de bine şi legat în două scoarţe de lemn învălite cu piele lipsită de ornamentaţii. Partea din lăuntru a scoarţelor erà învălită cu hârtie.

Hârtia scoarţei dinainte, după cât se vede din o mică bucăţică ce a mai rămas şi pe care se mai păstrează câtevà litere fără legătură, pare a fi fost ruptă din un text vechiu ; pe a celei dela sfârşit s'a făcut încercarea de a scrie un titlu cu litere mari şi înfrumseţate cu anumite figuri într'un mod cât se poate de neîndămânatic, iar dedesubtul acestei încercări, din care o parte s'a rupt, se pot observà câtevà cuvinte româneşti («scris-am eu...» etc.) scrise aşà de rău, încât par indescifrabile şi cari altfel, nesfârşindu-se, nu cuprind nimic deosebit, apoi mai jos nişte încercări de peniţă.

Scrisoarea peste tot e cirilică dreaptă, puţin totuş mai plecată ca în *Codicele Todorescu.* Cele dintâi trei caiete sunt scrise de o singură mână, care se vede destul de stăpână pe csrisoare cu litere negre, iar titlurile cu un roşu nepronunţat care bate în negru şi cu scrisoarea continuă. Caietele IV—VII sunt scrise cu o scrisoare mai puţin frumoasă şi cu o cerneală spălăcită, iar titlurile cu roşu, pe hârtie de calitate deosebită de a celora de mai nainte şi mai puţin uzată. Şi în aceste caiete scrisoarea este în genere continuă, dar totuş uneori cuvintele par a fi despărţite (1). Titlul textului dela începutul caietului al IV-lea se ştersese în urma frecării de olaltă a foilor, iar cinevà, mai târziu, a încercat să-l îndrepte scriind peste el cu negru, dar într'un mod cât se poate de nenorocit, căci el singur nu ştià ce îndreptà, ci puneà literele la întâmplare dându-şi silinţa numai să le facă să samene cu conturile celor şterse, dar nu căutà înţelesul şi că în realitate au fost acelea ori altele. Astfel s'a născut titlul stâlcit despre care vom vorbì mai târziu. Ca o trăsură caracteristică a scrisorii acestor caiete amintim întrebuinţarea foarte deasă, aproape exclusivă, a formei *v* a lui *u* şi odată (f. 61 r⁰) *r* în forma r (=*r* latinesc cursiv : «d[u]hu*r*iloru»). Poate că tot de această mână, dar de sigur cu mai multă grijă, sunt scrise şi textele de rugă-

(1) «Scrisoarea continuă, neîmpărţirea în versete şi capitole ne întâmpină în mai multe manuscripte slavone chiar din sec. XVII-lea», Gr. Creţu, *Codicele voroneţean,* Bucureşti 1886, p. 8.

www.dacoromanica.ro

ciuni slavone ale caietelor IV—XV (cerneala cel puțin e aceeaș), afară de foile 84 v⁰; 95 v⁰ și 96 r⁰; apoi foaia 136 (adică foaia întâie a caietului al XIV-lea), cari sunt scrise de alte trei mâni deosebite cu alte feluri de cerneală. Cele din urmă două caiete cari—afară de foaia întâie—încă cuprind texte românești, judecând după ortografie sunt scrise iarăș de altă mână, pe hârtie a căreia calitate se deosebește de a caietelor de mai nainte și care se înfățișează mai întrebuințată chiar și decât a caietelor dela început. Scrisoarea e continuă și de o nuanță simțitor mai neagră ca a caietelor IV-VII, dar nu tocmai așà de neagră ca a celor trei dintâi. Aceste două caiete au fost atinse și de umezeală, de aceea foile lor sunt pline de pete.

Numărul rândurilor în cele trei caiete dintâi și în cele două din urmă variază între 13 și 17, în caietele IV—VII aflăm unele pagine și numai cu 12 rânduri, iar celelalte caiete (VIII—XV), cari au text slavonesc, deci nu ne interesează așà de mult, câte odată au chiar și numai 11 rânduri pe o pagină. Și lungimea rândurilor variază. Peste tot scriitorii se vede că nu căutau o frumoasă formă externă și de aceea n'au întrebuințat liniile oarbe obicinuite. Intre astfel de împrejurări e învederat că nu putem da nici măsura aproximativă a literelor, a rândurilor și a depărtării dintre ele.

Dintre însemnările făcute mai târziu pe marginea codicelui au înțeles și merită atențiune numai următoarele trei.

Pe foaia 1 v⁰ dedesubt e scris: «lui [Ște]fanŭ Is...», iar pe foaia 2 r⁰ se continuă: «*amŭ datъ cândъ au murit popă Dodonъ 2 husoși*». Această însemnare trebue să fie de dată destul de recentă, căci «*husoși*» < ung. **huszas** (='svanț') au început să bată numai pe timpul Mariei Tereziei, iar pe cel din urmă l-au bătut în Körmöcbánya la 1856 (1).

In partea dedesubt a foii 15 r⁰ e scris:

Помнлоуимѧ ѥ҃ нѡ, care separe că explică pe **помѡ** din *Codicele Todorescu*, pag. 100 f. 57 v⁰, deși acesta din urmă e scris cu ѡ.

Pe marginea dedesubt a foii 77 r⁰ e scris: «*Popa Simion Mitrofan din Fenești*». Acest *Fenești* (ung. *Kisfenes*), în care a fost ordinat de popă *Simion Mitrofan (Szimon Mitrofan)* la 1791 (2), se află în apropiere de *Someșul-cald* la granița nordică a comitatului *Turda-Arieș (Torda-Aranyos)*, a aceluiaș comitat

(1) *A Pallas nagy lexikona*, IX. köt., Budapest 1895, pag. 504.

(2) *Transilvania*, XLII, pag. 61 în *„Regulatio Diocesis Transilvanicae Disunitae anno 1805“* de *Eugen Gagyi de Eted*.

www.dacoromanica.ro

în care aflăm dela *Feneșăl* spre sud-ost, în apropiere de granița sudică, și *Măhaciul* (ung. *Mohács*) popii Grigore, și se pare că ne arată, deși într'o formă târzie, drumul pe care au venit dinspre nord textele bogomilice ale *Codicelui sturdzan.*

Mai amintim că la mijlocul foii 85 r° găsim o figură care stă din mai multe cercuri concentrice și raze trase de o mână nedibace, iar printre ele se văd litere în cea mai mare parte nedescifrabile.

Manuscriptul *Martian* cuprinde:

1. Un fragment din «*Cuvăntu de blare pre la munci: Sfñta Maria vré să vadzâ cumu se muncescu rodul creștinescu.* ѿчє блг҃вн», care se începe cu: «că e dzisa svñtlui dh̃ŭ...» (v. *Codicele Todorescu*, pag. 60/f. 29 v°, r. 5 și urm. până la pag. 111/f. 47 r°, cuprinzând și foile 54 r°—61 v°, apoi cf. *Codicelé sturdzan*, pag. 32 la sfârșit: «că e povelenia sfñtului dh̃u»... până la pag. 73), ff. 1—24 r° la mijloc. După cum se vede din comparația cu textul complet al *Codicelui Todorescu*, dela începutul acestei părți lipsesc cam două foi, adică atâta cât s'a pierdut din caietul I, care nu ne vine să credem că mai puteà cuprinde și altcevà.

Inainte de caietul I însă trebue că au mai fost și alte caiete cari s'au rupt, căci nu se poate explicà altcum locul gol—destul de mărișor— dintre scoarță și caietul I.

2. «слово с҃таго а҃пла павла ѿ ѝсχодѣ дшєвнѣмь. *Cuvăntul sv̑tului Pavelŭ apostolŭ de eșiré sufletelorŭ*», ff. 24 v°—46 v°, (jos). V. în *Codicele Todorescu*, pp. 96—139/ff. 47 v°—69 r°, iar în *Codicele sturdzan*, pp. 21—30.

3. Două rânduri din «*Cugetări în ora morții*»: «Vedeți-mâ fârâ glas și/fârâ suflet dzâcâ[nd]», f. 46 v° (jos). Deci după caietul al treilea iarăș a fost ruptă o parte din codice, cum se vede și din golul ce a rămas. Cf. *Codicele Todorescu*, p. 139/f. 69 r°—p. 196/f. 96 v°, iar *Codicele sturdzan*, p. 73—113.

4. а҃ца нсш (sic, = ‘нов. й’) *învă/[ță/]turâ de kéerâ* (sic, = ‘săborul’) *sv̑[ilor înînțeri* (sic, = ‘îngeri’) *aaui* (sic, = ‘a lui’) *arhighe* (sic, = ‘arhgghel’) *mnihail* (sic, = ‘mihail’) *și a lui gavril ști* (sic, = ‘și’) *a tuturor îgerimni* (sic, = ‘îngerilor’) *îiarâ* (sic, = ‘fârâ’) *de trupu*». «Dmne[dze]u cela ce nice început nice săvrășit n-are carele ĭaste mai dinainte de cât toți vécii... ĭarâ D. carele néu spod[o]bit de am ăgunsŭ ačastă dzi de astădzi, acela ne va da și-npârățiĭa cerĭului că aceluĭa să cuvine cinstĭa și slava ĭ"ntru vécii de vĭaci netrecuți aminŭ: —», ff. 43 r°—54 v°, apoi 61 r°—68 v° și 55 r° și v°. In *Cartea românésc î de învățătură* a *Mitropolitului*

www.dacoromanica.ro

Varlaam, tipărită în Iaşi la 1643, această predică se află pe ff. 21 r° (tipărit greşit 29)—25 v° ale sărbătorilor nemişcătoare şi are titlul: «*Luna Noemvrie opt zile. Invăţătură, la săborulŭ svenţilorŭ, Voivodziloră îngereşti, Mihail şi Gavriilŭ*».

5. «Поученїе сла҃коѳ. пст҃го пр҃наго. и҃ бого носного ѻц҃а нашего. є҆ф[р]їима сирина бл҃ви. ѻч҃е». (= «Invăţătura dulce a preasfântului şi de Dumnezeu purtătorului părintele nostru Efrem Sirul. Binecuvântează părinte!»). «Sosit-au postul maica curăţiei, şi a î"nţelep'cĭunei întâĭu, Adam î"n raĭu postul nu feri pentr-acĭaĭa greşi»..., «direptu acea luaţ[i] aminti cum grâescu svintele caarţi şi să nu vă î"nşelaţ[i] cu ačastă lume deşartă, ascultaţi pro sf̃ti Ioan bogoslovŭ cum grâĭaşte de dzici nu ĭubireţ lumea nič[i] célĭa ce săntu î"n lume că toate câte î"ntr-însă săntu. şi pohtele céle trupeşte. şi pohtele. okilorŭ. că ačastă lume va tréce şi pohtele ei. ĭară cela ce va face voĭa [lu] dumnidzu. acela va petréce sau va custa, î"n véci adevârŭ», ff. 56 r°— 60 v°, apoi 69 r°—77 v°.

6. Foile 78 r°—139 r° cuprind texte slavone scrise, cum am văzut, de diferite mâini.

7. Un fragment din «*Pseudo-apocalipsul lui Ioan*», care se începe cu: «...[că]tră dumnedzău. şi dzişu. doamne iS̃ hristoase pod[o]bĭaşte-mă şir'bul tău. se fiu. şi mă înva[ţă] de venirĭa ta...», şi se sfârşeşte: «... n[u]mai negătaţii [cu] piile se voru scula...», ff. 139 v°—148 v°.

Să ne oprim câte puţin la fiecare din textele româneşti înşirate mai sus.

Cele dintâi trei, fragmentul din «*Călătoria Maicii Domnului la iad*», «*Cuvântul sŭtului Pavelŭ apostolŭ de eşiré sufletelorŭ*» şi cele două rânduri din «*Cugetări în ora morţii*» **sunt copia cât se poate de fidelă a Codicelui Todorescu**: s'au păstrat în ea toate particularităţile ortografice şi aproape toate greşelile aceluia, ba uneori s'au mai adaos şi altele nouă, dar — ce e drept — se fac şi unele îndreptări. Ne vom mărgini numai la două împrejurări cari probează cât se poate de învederat adevărul acestor afirmaţiuni. Am fost amintit că în *Codicele Todorescu* s'a legat din greşeală caietul al VIII-lea înainte de al VII-leà. Copistul *Codicelui Martian* le copiază întocmai cum le-a aflat, fără să-şi bată mult capul că textul are înţeles, ori nu; chiar şi aruncarea literelor deasupra cuvintelor (cf. literele tipărite cu cursiv) e aproape identică. Astfel f. 22 v° are următorul text:

www.dacoromanica.ro

1. «şi de muncâ şi stri-
2. gară cu glas şi dzise-
3. râ. doamne milosti-
4. ve fiĭulŭ tatâlui.
5. n-am vâdzut luminâ din
6. vécu. ce acmu vedem.
7. mâ botedzaĭu. şi
8. izbâviĭu adamu de-
9. 'n muncâ. şi mâ râ-
10. stigniĭu pre cruce.
11. vruĭu să vă slobodzes-
12. cu de blâstâmul
13. de'ntâĭu. apă cĭuru (*sic*
14. l'ui şi-mi déderâ o-
15. ţâtu cu viare (*sic*) meme —»,

căci caietul al VI-lea al *Codicelui Todorescu* se sfârşia (p. 92/f. 45 v°, r. 10 şi urm.) cu:

10. «dinnţii. şi vădzurâ pâ-
11. câtoşii dinŭ muncâ.
12. şi strigarâ cu glas,
13. şi dzis[e]râ. doamne mi-
14. lostive fiĭulu tatâ-
15. lui. n-am vâdzut luminâ
16. din vécu. ce acmu vedem»,

iar caietul al VII-lea în codicele legat cum îl aflăm astăzi, dar care în realitate trebuiă să fie în şir numai al VIII-lea, se începe (pag. 109/f. 46 r°, r. 1 şi urm.) cu:

1. mâ botedzaĭu. şi izbâ-
2. viĭu adamu de'n mâncâ (*sic*).
3. şi mâ râstigniĭu pre
4. cruce. vruĭu să vă slobo-
5. dzescu de blâstâmul
6. de'ntâĭu. apă cĭuru l'ui
7. şi-mi déderâ oţâtu-
8 *t.* (*sic*) cu viare mestecatu», etc.

Pe f. 31 r° cetim:

1. câte cu doa capete
2. şi vădzeĭu (*sic*) acolo mu-
3. ltu nârod. bar^{a}ba-
4. ţi (*sic*) mueri, i'n acelŭ
5. amarŭ mare. şi mu-
6. lte mun'ci vădzuĭu
7. altele. şi vădzuĭu
8. neşte fete înbrâca-

www.dacoromanica.ro

9. te în veș'mite (*sic*)
10. spur'cate. și vă-
11. dzeuĭu (*sic*) patru îngerii
12. ĭuți. și pune ne-
13. ște verice ar'se. de
14. fieru. și le arun'-
15. ca. în muncâ. și»,

iar pe pagina următoare (f. 31 v^0):

1. «întrebaĭu îngerulu
2. tine roditoare do·
3. mnului. și stri-
4. gârâ (*sic*) toți îngerii.
5. cu glas. bucurâ-te
6. préblgoslovită
7. ro*di*doare (*sic*) domnului.
8. pururé fiĕoriți.
9. bucurâ-te lumină
10. nestinsâ. bucurâ·
11. te și tu arhaggle.
12. Mihaile. rugâtoru*l*.
13. dereptŭ sufletele
14. tuturur. și vădzu-
15. râ pâcâtoșii și»,

căci în *Codicele Todorescu* caietul al VII-lea, care însă trebuiă să fie al VIII-lea, se sfârșià (p. 124, f. 53 v^0, r. 12 și urm.)

12. «vădzuĭu patru îngeri
13. ĭuți. și pune nește ve-
14. rici ar'se. de fieru. ș*i*
15. le arun'ca în mu[n]că. și
16. întrebaĭu îngerulŭ»,

iar caietul al VIII-lea, care trebuiă să fie al VII-lea, se începe (p. 93, f. 54 r^0, r. 1 și urm.) cu :

1. tine roditoare do*m*nu-
2. lui și strigârâ (*sic*) to-
3. ți îngerii cu glas. bucu-
4. râ-te préblgoslovi-
5. tâ ro*di*doare (*sic*)|do*m*mnului *sic*, etc.

Prin urmare copistul *Codicelui Martian* copiază așà de orbește textul *Codicelui Todorescu*, încât nici nu bagă de seamă că la rândurile 1—2 ale foii 31 v^0 amestecă două texte deosebite.

www.dacoromanica.ro

A doua împrejurare care ne dovedește în mod tot atât de învederat că textele amintite ale *Codicelui Martian* sunt copiate de pe *Codicele Todorescu*, e următoarea. Foaia 36 r⁰ a celui dintâi cuprinde următorul text:

1. «dzise présvnta marie mi-
2. luĭaște doamne creștini-
3. i. și catâ pré fa-
4. ptulŭ mâinilorŭ ta-
5. le. că în toată vrém-
6. é. s-au mâritu numele
7. tâu. pre pân'tu *sic*) așé
8. arâ și grâi précinsti-
9. ta. agĭutâ-mi doa*m*ne
10. și [dzi]se (*sic*) dumnedzâu. câ-
11. trâ ĭa. nu ĭaste o*m* pre
12. pâmân'tu. cela ce-
13. la ă *sic*) va kema să [nu]-lŭ eu a-
14. scultâ *sic*) ĭară ei n-au vru-
15. tu ce păcâtoșii
16. săntu și dzise du*m*ne-
17. dzâu. ascultâ pré-»,

unde între «vrutu» și «ce păcâtoșii» din rândul al 15-lea copistul a sărit peste două pagine (p. 102 și 103/f. 58 v⁰ și 59 r⁰) de-ale *Codicelui Todorescu*, deoarece, când a vrut să întoarcă foaia a 58-a, de aceasta s'a lipit și cea următoare și a întors două odată. Din transcrierea textului *Codicelui Todorescu* ne putem convinge că pag. 101/f. 58 r⁰ în adevăr se sfârșește cu:

12. «și [dzi]se dumnedzâu, câ-
13. trâ ĭa. nu ĭaste o*m* pre
14. pămân'tu. cela ce mă
15. va kema să [nu]·lŭ eu ascul-
16. tu ĭară ei n-au vrutu»,

iar pag. 104/f. 59 v⁰ se începe cu:

1. «ce păcâtoșii săn'tu.
2. și dzise dumnedzâu. a-
3. scul'tâ précin^ssti-
4. tâ. séu fâcutu râu», etc.

Pe urma acestor constatări ni se pare de prisos să ne mai ocupăm de cele două respectiv trei texte dela începutul *Codicelui Martian* și nu le vom publică nici în transcriere: ele n'au decât meritul că ridică importanța *Codicelui Todorescu*.

www.dacoromanica.ro

N'avem de ce să ne oprim mai mult nici la textul al căruia titlu îl aflăm subt Nr. 4. Acest titlu în forma sa originală, cum am văzut, se pare că a fost: «мц̑а нов. и̑'. *Invăţătură de săborul svñţilor îngeri a lui arhanghel Mihail şi a lui Gavril şi a tuturor îngerilor fără de trupu*». Cel puţin aşà rezultă din felul cum aflăm titlul predicei în «*Cartea românească de învăţătură*» a *Mitropolitului Varlaam*, de unde a fost copiată din cuvânt în cuvânt, păstrându-se uneori chiar şi greşelile de tipar şi mai făcându-se pe lângă acestea şi altele nouă. Natural, între astfel de împrejurări n'avem nici de ce să publicăm textul.

De aceeaş mână cu «*Invăţătura de săborul svñţilor îngeri*» şi prin urmare după 1643 este copiată şi «Поу̑ченїе сл̑коѥ̑. пстго пв наго. и̑ бого носного ѡ̑ц̑а нашего. ѥ̑ф[р]їима серина в лвн ѡ̑че» sau pe românește «Invăţătura dulce a preasfântului şi de Dumnezeu purtătorului nostru Efrem Sirul. Binecuvântează părinte!». Această predică menită să se ţină la începutul postului Maicii Domnului, după cum arată titlul şi unele slavonisme din text, ca *zapovadă* < p. sl. заповѣдь, etc., este prelucrarea din slavonește în românește a uneia din minunatele cuvântări ale marelui părinte bisericesc *Efrem Sirul* († 378), care s'a distins atât ca orator, cât şi ca poet, prin farmecul ideilor sale măreţe turnate în propoziţiuni scurte, într'un stil simplu şi totodată poetic. E natural deci, că, fiind cuvântările sale de o elocvenţă atât de simplă şi atrăgătoare, singuratice din ele se află în cele mai multe din *Cazanii*. In ce ne priveşte pe noi Românii în special, în neşte manuscripte din secolul al XVIII-lea ni s'a păstrat traducerea chiar a două colecţiuni de cuvântări de-ale lui *Efrem Sirul*. Titlul celui dintâiu manuscript, care în *Catalogul manuscriptelor românești* din biblioteca *Academiei Române* e descris subt Nr. 107 (t. I, p. 237 sq.) este următorul: «Cuvinte şi învăţături a cuviosului părintelui nostru Efrem Sirul, înpreună şi cu oarecare vieţile sfinţilor tălmăcite de pe grecie în limbă rumânéscă de Mihalcé céu fost Logofăt de taină, decî găsind eu acel izvod m'am apucat de l-am scris cu cheltuïala şi cu ostenéla mé, fiind Domnu ţărâi Mold. Io Ioan Theodorŭ Voevod, şi purtând cărma pravoslaviei preosfinţul părintele Mitropolit Kiriu Kiriu Gavriil, frate cu Mărïa sa, fiindu-m hrana în sfânta Mănăstiré a Săculuï, unde o amŭ şi scris, smeritul monah Rafail, la anii de la Adam 7270, ïar de la Hs. 1762 August 13». Titlul ma-

www.dacoromanica.ro

nuscriptului al doilea descris subt Nr. 416 (t. II., f. I., p. 95 sq.) din acelaș *Catalog* e: «Sf[ân]tul Efrem Sirul, cuvinte în scurt», iar în fruntea foii 1 se află: «Alégere din cuvintele preacuviosului și de Dumnezău purtătorĭuluĭ părintelui nostru Efremŭ Sirĭĭanulŭ, pentru ocărîrea de sineșĭ, cu care sfântului *(sic)* pre sineșĭ dépururea să ocărâĭa». Pe foaia 90 v. se află data: «1792».

Predica despre care e vorba însă, cum am amintit, nu e traducere verbală din slavonește, ci numai prelucrare liberă. Ne-o dovedesc aceasta unele interpolații și explicări de-ale traducătorului. Așà de pildă la f. 57 v°, r. 11 și urm. zice: «nice vom puté î^n^tr-alt kipŭ curâți sufletel^l^ nostre de pâcate, cum ne î^n^vață și précuviosul pârintele nostru Efrem Sirinŭ, cum să cade noao a posti cu inimi curate, cu milostenie și cu toate lucrurile cĭale bune, de ne kémâ pre toți și ne î^n^vață de dzice așé», etc., la f. 58 v°, r. 8 și urm.: «î^n^n (= 'îi') dzice svinția sa (= Efrem Sirinŭ) trăg că cum să adună î^n^n trăgŭ de să î^n^frâmșadzâ cu mulțime de oameni și cu negoață î^n^n multe kipuri, cându-i de câtrâ sară să răștkiră toți, cum nu șére hi fost nič[e] dânâoară nemică acolo, așé numai locul a gol și tinos să cunoaște; așé-i și vinĭața (= 'viiĭața') nostră cătu-i de scur'tâ pentr'acĭa să nu ne lenimŭ », iar la f. 173 v°, r. 6 și urm.: «ferice de cela ce va asculta cuvintele svinții sale și le va face», etc.

Din lacunele, omisiunile și confundările de litere, pe cari le aflăm în ea, este evident că e copie. In exemplarul cam defectuos al *Cazaniilor* lui *Varlaam* din biblioteca Gimnaziului superior fundațional din Năsăud pe care l-am consultat, n'am găsit-o, dar e foarte probabil că se găsește în vreuna din vechile noastre Cazanii, pe cari nu le-am avut la îndemână.

După ce însă copia e scrisă de mâna care a scris și predica de praznicul Arhanghelilor, e învederat că nu s'a putut face decât după 1643, data apariției «*Cărții românești de învățătură*» a *Mitropolitului Varlaam*. Textul păstrat astfel în manuscript având deci o formă relativ nouă, din vremea când literatura noastră bisericească se îmbogățise cu mai multe cărți tipărite de valoare netăgăduită, n'am aflat de lipsă să-l tipărim în întregime.

Judecând după limbă, fonetism și ortografie, nu și după scrisoare, care pare a fi mai nouă ca a celor dintâi trei texte, dacă nu chiar contemporană cu a celorlalte, cel mai vechiu text din *Codicele Martian* e de bună seamă cel din urmă, despre care

www.dacoromanica.ro

ziceam că e un fragment din «*Pseudo-apocalipsul lui Ioan*». Textul fragmentului adică e un dialog între mântuitorul Isus Hristos şi evanghelistul Ioan şi se deosebeşte de cel obicinuit al «Apocalipselor» greceşti şi româneşti admise de biserică. Această afirmaţie este altfel sprijinită şi de bănuirea lui *Hasdeu* că «*Pseudo-apocalipsul lui Ioan*» a trebuit să le fie cunoscut Românilor înainte de a se redactà textul «*Cugetărilor în ora morţii*», în care s'au compilat părţi din el. Ocupându-se de citaţiile compilatorului acesteia adică zice: «Citaţiunile sale, afară de Noul Testament şi afară de Crisostom, se reduc la două apocrifuri bogomilice: Apocalipsul apostolului Paul în redacţiunea cea lungă şi Pseudo-apocalipsul evangelistului Ioan.

Iată pasagiul în chestiune:

.... că spusă hristos lui ievagghelistu Ioanъ bogoslovъ şi spuse îngerul lui Pavel apostolъ, că-lŭ portâ de-i arătъ toate muncile, că arъ fi unŭ voinicu de tredzeci de ani de arъ prăvâli o piatrъ şi o arâ slobodzi în gos să zboare în trei ani să cadză acolo, acolo este munca...

Această naraţiune, aşà cum este scrisă: «spuse îngerul lu Pavel apostolŭ că...», se referă mai mult, dacă nu unicamente, la Apocalipsul lui Paul, în care însă, precum ne-am încredinţat mai sus la pag. 412 § 7, există numai «svârlirea pietrei într'un puţ foarte adânc, încât să ajungă la fund după mult timp», dar nici o vorbă despre cel «voinic de treidzeci de ani» şi despre intervalul de «trei ani». Nemic de această natură, ba nici măcar «svârlirea pietrei» nu se găseşte în numeroasele redacţiuni slavice ale Pseudo-apocalipsului lui Ioan, din care Tichonravov a publicat un text din secolul XV şi unul din secolul XVI, cel dintâiu întitulat: Слово святаго Іωанна Богословца ѡ пришествїи Господни, како хощетъ прїити на землю (Cuvântul sfântului Ioan Teologul despre venirea Domnului, când va veni pe pământ) (1).

Ce se întâmplă însă? Tischendorf a dat la lumină textul grecesc al acestui apocrif: Ἀποκάλυψις τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ θεολόγου după vreo opt manuscrise, cari la un loc ne procură din punct în punct pasagiul românesc de mai sus, căci unele din ele zic:

(1) *Tichonravov*, Памятники отреченной рускоï литературы, Moscova 1863, t. 2, p. 174—192. — Despre alte manuscrise ale acestui apocrif, cfr. *Novaković*, Примери книжнжености и жезика старога и српско-словенскога, Bielgrad 1877, p. 433, unde este şi începutul unei redacţiuni sârbeşti.

www.dacoromanica.ro

... că arx fi unŭ voinicŭ de tredzeci de ani, de arx pravăli-o şi o arâ sdrobi în ğos.	... ὅσον δύναται ἀνὴρ τριακονταέτης κυλίσαι λίθον καὶ ἀπολῦσαι κάτω εἰς τὸν βυθόν...
iar altele adaug :	
... să zboare în tre ani să cadză...	... ἵνα τρία ἔτη φθάσει... (1).

De acì se învederează că Românii cunoşteau în secolul XVI o redacţiune lungă a Apocalipsului lui Paul, diferită de cele slavice existente, cel puţin întru atâta că se furişară în ea elemente din Pseudo-apocalipsul lui Ioan; şi totodată, pe de altă parte, cunoşteau Pseudo-apocalipsul lui Ioan într'o redacţiune deosebită, mai apropiată de cele greceşti decât de cele slavice» (2).

Insă redacţiunea românească, din care *Codicele Martian* ne-a păstrat un fragment, după cum se poate constată din însăş limba ei, s'a tradus din limba slavă şi e tot atât de veche ca şi textul celor mai vechi manuscripte ale noastre.

Ar fi de deosebit interes descoperirea, dacă nu a întregii traduceri româneşti, cel puţin a redacţiunii originale slave, din care s'a făcut aceasta şi în care, ca şi în cele greceşti, a trebuit să se spună cum «evangelistul se urcă pe muntele Tabor, şi de acì apoi se începe între el şi Mântuitorul un dialog asupra celor şapte peceţi, cari se vor deschide la sfârşitul lumii, ca şi'n Apocalipsul cel admis de biserică (3).

Ce priveşte trecutul «Pseudo-apocalipsului lui Ioan», *Hasdeu* ne spune următoarele. «După Tischendorf (4) prima menţiune a Pseudo-apocalipsului lui Ioan ar fi din secolul IX. In cursul veacului de mijloc, el se răspândise chiar afară din Europa, precum probează existinţa unor redacţiuni arabe. La Bogomili acest apocrif erà atât de poporan, încât anume din Bulgaria, nu de aiuri, l-au căpătat Albigensii din Occidinte. Redacţiunea latină manuscrisă din arhivul inchizitiunii dela Carcassone poartă

(1) Tischendorf, *Apocalypses apocryphae*, Leipzig 1866, p. 88—9.

In ce priveşte voinicul de «trei-dzeci de ani» e de sigur interesantă şi vrednică de amintire partea redacţiunii româneşti păstrate în *Codicele Martian*, în care ni se spune că : «toate rândurile oameniloru *de 30 ani* voru învie» (f. 148 r°, r. 11. sq.). (Nota noastră).

(2) *Cuvente*, II, p. 445—6.

(3) Hasdeu, *Cuvente*, II, pag. 447.

(4) *Op. cit.*, Proleg., p. XVIII.

www.dacoromanica.ro

notiţa: «Hoc est secretum Haereticorum de Concorezio, *portalum de Bulgaria* Nazario suo Episcopo, plenum erroribus (1).

2. Fragmentul «Pseudo-apocalipsului lui Ioan» e copie de pe un text mai vechiu.

Nici fragmentul «Pseudo-apocalipsului lui Ioan», în textul căruia mai aflăm, afară de mai multe lacune mici pricinuite de stricarea foilor, cum sunt cele următoare: *înva[ţă]* (f. 139 v°, r. 5), *pre[s]pre* (f. 141 r°, r. 5—6), *pičoru[lu]i* (f. 142 r°, r. 1), *pămă[n]tu* (f. 144 v°, r. 4), *atu[n]ce* (f. 145 v°, r. 2—3 şi 8), *peč[at]ia* (f. 147 v°, r. 2—3), *căde- v[oru]* (f. 147 v°, r. 3), *d[e]şchide* (f. 147 v°, r. 4), *pečat[e]* (f. 147 v°, r. 5), *pământu[lui]* (f. 148 r°, f. 1—2), *tru[p]urile* (*ibid.*, r. 3—4), *[d]inŭ* (*ibid.*, r. 4), *[ş]i* (*ibid.*, r. 5), *ce[la]* (*ibid.*, r. 5—6), *tă[ria]* (*ibid.*, r. 6—7), *î"n[t]r-u'n* (f. 148 v°, r. 1). *vor[u]* (*ibid.*, r. 3), *p[lă]voşi* (*ibid.*, r. 4—5), *n[e]gri* (*ibid.*, r. 5—6), *ne[ce]* (*ibid.*, r. 7—8), *î"n[t]r-o* (*ibid.*, r. 8—9), *sc[u]la* (*ibid.*, r. 9—10), *[şi]* (*ibid.*, r. 10), *[cu]* (*ibid.* r., 13), şi două mai mari în urma pierderii a două foi întregi (între f. 142 şi 143 şi între f. 146 şi 147), nu ni s'a păstrat în original, ci în o copie relativ târzie. Ne-o dovedesc aceasta:

a) Anumite omisiuni, din cari unele sunt explicabile numai aşà că copistul a uitat să scrie nişte litere cari erau să fie aruncate deasupra cuvintelor: *ala[l]tu-i* (p. 141 v°, r. 11), *tre[i]* (f. 142 v°, r. 6), *pămă[n]tu* (f. 144 v°, r. 4), *ma[i]* (f. 148, v°, r. 6); altele se pot explică din confundarea aceleiaş litere din două silabe deosebite ale unui cuvânt: *fă[ră]* (f. 143 r°, r. 2), *pă[mă]n'tu* (f. 143 r°, r. 11), poate *va [a]r' de totu răndul* (f. 144 v°, r. 3), care însă se poate ceti şi *var' de tolu răndul.* In sfârşit lacuna dela f. 142 r°, r. 5—6 «*iară până [în ia]du deştinse-se*» a săvârşit-o copistul într'un moment de distracţie. Tot aşà se pare că s'a ivit şi repeţirea lui *şi* dela f. 140 r°, r. 1—2: *şi şi vădzu.*

b) In două locuri se pare că copistul n'a putut descifrà originalul, căci scrie cuvinte neînţelese, respectiv corupte, aşà la f. 146 v°, r. 4 şi urm. cetim: «şi înatru întunérecul *nafatre-neva*» (= «den afară tremete-ne-va?»), iar la f. 147 v°, r. 7 şi urm.: «cându va descuĭa a treĭa pecate *î"ncu-se-va* (= întuneca-se-va?) lumina soarelui». Poate tot o corupţie e şi cuvântul *kélfeţi* dela

(1) Schmidt, *Histoire et doctrine de la secte des Cathares*, Paris 1848—9 (2 vol. în 8°), t. 2, p. 275, la Hasdeu, *Cuvente*, II, p. 447.

www.dacoromanica.ro

f. 148 v°, r. 7, al căruia înţeles nu-l putem preciză de ajuns din cuvintele cu cari stă în legătură, căci *varo[şi]* — în care ne surprinde *a* păstrat: astăzi zicem *văroşi* — nu ştim anume cu ce înţeles se întrebuinţează şi nici *criţi* (= 'creţi') nu e scris în forma sa adevărată. Nu e cu neputinţă să avem a face cu cuvântul *calfed* (cu tonul pe *a* = „palid şi puhav sau buged la faţă" (v. *Ar. Densuşianu, Glosariu din Ţara-Haţegului* în *Revista critică-literară*, III—1895, Nr. 3, p. 91), care se mai aude şi în formele: *galfed, gâlfed, gâlc'ed.* D-l *Philippide* crede că în loc de «*nice ma[i] varo[şi]* (?) *nece kélfeţi*» trebue cetit «*nice mai păroşi nece kéleşi*».

c) Se confundă deosebite litere. Neluând în considerare anumite cazuri dubii provenite probabil din lăţirea cernelii, amintim ca sigure următoarele: *întă*='ĭată' (f. 146 v°, r. 3), *cĭaâ*='cĭaĭa' (f. 147 r°, r. 13), *înr'ba*='ĭarba' (f. 148 r°, r. 1), *măsusă*='măsură' (f. 140 v°—141 r°), *teate*='toate' (f. 145 v°, r. 11—12), *scrise*='scrisă' (f. 142 r°, r. 3).

d) Găsim aceleaşi cuvinte scrise în diferite chipuri. Aşà d. e. α) Când cu *a*, când cu *e: dumnedzău* (f. 139 v°, r. 11)—*dumnedzeu* (f. 145 v°, r. 6—7), *mă—me* (f. 139 v°, r. 14); *să* dela conjunctiv se scrie când *se*, când *să* (*se nu lase* la f. 142, r. 10, *se deştengu* la f. 145 v°, r. 1, *se giudece* la f. 146 v°, r. 3—4, dar *să cetéscă* la f. 147 r°, r. 14).

β) Aflăm *cero* (f. 146 v°, r. 8), dar *cerĭulu, cerĭu, cerĭului* (f. 142 v° şi *passim*).

γ) Găsim cuvinte scrise când cu *u*, când cu *o: loru* (f. 143 v°, r. 15)—*luru* (f. 140 r°, r. 5—6), *duhurile* (f. 145 v°, r. 12)—*dohurile* (f. 143 v°, r. 10—11), *voru mori* (f. 148 r°, r. 8), dar *muritu* (*ibid.*, r. 6), *tropu* (f. 143 r°, r. 2—3), dar *tru[p]urile* (f. 148 r°, r. 2—3).

δ) Diftongul *oa* se variază cu *o*, aşà găsim: *vorovă* (f. 146 v°, r. 14), *aprope* (f. 148 r°, r. 8), dar *toate* (passim), etc.

ε) *É* (Ѣ) şi *ĭa* (ѧ) alternează cu *e* (є): infinitivul *învie—învĭia* (f. 148 r°, r. 10; 148 v°, r. 1 şi 4), *aceste* (f. 140 r°, r. 11)—*acĭaste* (f. 140 r°, r. 12—13), *avé* (f. 140 r°, r. 8)—*avĭa* (f. 147 r°, r. 6).

ζ) Şovăirea între *e* şi *i* este destul de deasă: *atunce* (passim), *nece—nice, di—de, pri—pre* (passim), *şe* (f. 139 v°, r. 10) — *şi* (passim), *screse—scrisz* (f. 140 r°), *vere* (f. 139 v°, r. 7) = 'veri', *vene* (f. 139 v°, r. 7) = 'veni', *slugele—slugile, puterele*, dar *crucile, domni—doamne, cruci—cruce, şirbul* = 'şerbul', *criţi* ||

www.dacoromanica.ro

'creți', *piile* = 'peile'. — Grupul *en* alternează cu *in*: *mene* (f. 145 r°, r. 10), *den* (f. 146 v°, r. 8), dar *[d]inŭ* (f. 148 r°, r. 4), *mente* (f. 140 r°, r. 6), *denții* (f. 142 v°, r. 12), *sven'tele* (f. 143 r°, r. 13), *deștengu* (f. 145 v°, r. 1), dar *deștinge-va* (*ibid.*, r. 3), *deștinge* (*ibid.*, r. 5), *deștinse-se* (f. 142 r°. r. 6), *tinsu* (f. 143 v°, r. 6), *aprinde* (passim), etc. — Pluralele în *-ure* alternează cu cele în *-uri*: *căsure* (f. 142 v°, r. 12 și 13), *vănture* (f. 144 v°, r. 10—11), dar *duhurile* (f. 145 v°, r. 12), *dohurile* (f. 143 v°, r. 10—11), *tru[p]urile* (f. 148 r°, r. 2—3). — Un caz de contaminare ortografică provenit din înlocuirea lui *e* cu *i* este forma *triei* (f. 142 v°, r. 4). Amintim încă că la f. 141 r°, r. 1 se scrisese mai întâiu *vɛnu*, iar prin adaogerea jumătății a doua a lui н, litera ɛ s'a prefăcut în н: *vнnu*.

η) Pluralul femininelor prezentă ca vocală tonică când primitivul *a*, când analogicul *ă*: *carți* (ff. 140 r°, r. 11, 143 r°, r. 13, 147 r°, r, 7, 147 v°, r. 1), *cărțile* (ff. 140 r°, r. 2, 147 r°, r. 10 — 11), dar și *cărți* (f. 140 r°, r. 13).

ϑ) Consonanta *n* uneori se pierde, nazalizându-se vocala precedentă, altădată nu: *ĩ"n[t]r-u"n kipu* și *ĩ"ntr-u obrazu* (f. 148 v°, r. 1—3).

ι) Vom compară încă formele de genitiv: *féțeei* (f. 141 v°, r. 2—3), dar *lumii* (f. 148 r°, r. 4).

3. Particularitățile de limbă ale fragmentului «Pseudo-apocalipsului lui Ioan»; vechimea lui pe baza acestora.

Copia, deși — cum am mai spus-o — relativ târzie, judecând după particularitățile de limbă și ortografie, trebue să se fi făcut de pe un manuscript foarte vechiu.

Din punct de vedere fonetic, afară de împrejurarea că formele mai vechi cu *e*, fie acesta accentuat ori neaccentuat: *mene* (f. 145 r°, r. 10), *den* (f. 146 v°, r. 8), *mente* (f. 140 r°, r. 6), *denții* (f. 142 v°, r. 12), *sven'tele* (f. 143 r°, r. 13), *deștengu* (f. 145 v°, r. 1); *nece* (f. 148 v°, r. 7), *nește* (f. 141 v°, r. 15); *atunce* (ff. 141 r°, r. 10, 142 v°, r. 14, 143 v°, r. 10, 144 r°, r. 5—6, 145 v°, r. 8, 146 r°, r. 5), *căsure* (f. 142 v°, r. 12 și 13), *vănture* (f. 144 v°, r. 10—11), etc., față de cele mai nouă cu *i*, și cele cu vocala tonică *a* la plural păstrată: *carți* (ff. 140 r°, r. 11, 143 r°, r. 13, 147 r°, r. 7, 147 v°, r. 1), *cărțile* (ff. 140 r°, r. 2, 147 r° r. 10—11), față de cele cu analogicul *ă*, sunt cu mult mai frec-

www.dacoromanica.ro

vente, mai amintim pentru a ne sprijini această afirmaţie, că:

a) In tot locul s'a păstrat *u* final întreg, afară de cazurile când anumite consonante dela sfârşit au fost aruncate deasupra cuvintelor, apoi afară de *unŭ* (f. 139 v⁰, r. 12, f. 142 r⁰, r. 2), şi *[d]inŭ* (f. 148 r⁰, r. 4), unde *ŭ* poate fi considerat de înlocuitorul paiericului, mai ales după ce în *[d]inŭ* nici nu aşteptăm *u* final, fiind compus din lat. **de** + **in** (cf. *den* la f. 146 v⁰, r. 8), în sfârşit *cel* (f. 141 v⁰, r. 9), *rândul* (f. 144 v⁰, r. 3—4), unde *u* s'a omis probabil în original, pentrucă *l* fusese aruncat deasupra cuvintelor.

b) Intocmai ca şi în *Codicele voroneţean*, care e considerat de cel mai vechiu 'dintre manuscriptele noastre, peste tot se scrie numai cu *ă*, un fenomen care — ce e drept — priveşte numai ortografia (1), dar totuş nu trebue scăpat din vedere. Excepţiune fac numai cuvintele: *scâpa* (f. 146 r⁰, r. 4) şi *bezdnâ* (ff. 140 v⁰, r. 2, 143 v⁰, r. 13, 144 r⁰, r. 2).

c) I tonic precedat de *r* e păstrat intact: *pogori* (f. 144 r⁰, r. 2). Nu se schimbă acest *i* nici când în urma flexiunii şi-a pierdut accentul: *va striga* (f. 145 r⁰, r. 6), *striga-voru* (f. 146 r⁰, r. 8—9), care astăzi în unele părţi se rosteşte *strâga* (< lat. ***strīgare** din **strix,-īgem**). Tot aşă se scrie şi verbul postnominal *fărima* (f. 144 r⁰, r. 11), cu toate că în el *i* nu mai este tonic, cum a fost în substantivul *fărimă* (modern: *fărâmă*) poate < lat. ***farrīmen,** col. din **far,** considerat de singular, din care se derivă; cf. alb. *θerime*; *θermón'* «zermalme», pe care *G. Mayer, Alb. Wb.* îl derivă din lat. ***fragmĭnare,** derivare combătută în *Zeitschr. für. rom. Phil. XXVIII*, 739; v. *Puşcariu, Et. Wb.* Nr. 582, p. 50; *Tiktin, Rum.-Deutsches Wb.*, pag. 610 şi *Meyer-Lübke, Romanisches Et. Wb.*, p. 241.

d) Se păstrează *e* şi *i* după consonantele *s, dz,* etc.: *puse-mă* f. 139 v⁰, r. 14), *dzise-mi* (f. 140 v⁰, r. 6), *deştinse-se* (f. 142 r⁰, r. 6), *lase* (f. 142 r⁰, r. 10), *vasele* (f. 143 v⁰, r. 1) ş. a.

e) Găsim două cazuri de *e* primitiv netrecut în *ă* după labială: *răpi-me* (f. 139 v⁰, r. 14) şi *arame* (f. 142 r⁰, r. 9—10), cari astfel sunt mai aproape de rădăcina primitivă decât formele de astăzi.

f) Cuvântul *îⁿnima* (f. 145 r⁰, r. 4) şi *dăntăiu* (f. 147 v⁰, r. 3) prezentă un fonetism mai vechiu şi mai aproape de forma lor primitivă decât formele desvoltate mai târziu.

1) Gr. Creţu, *o. c.*, pag. 9.

www.dacoromanica.ro

g) Verbul *deschid* prezentă forma mai veche *deșkid*. Așà îl găsim la f. 147 v°, r. 4—5 și 14.

h) Proveniența maramureșeană-bihoreană a traducerii, precum și a copiei, e absolut sigură din întrebuințarea exclusivă a lui *dz* (ѕ) și *ğ* (ѯ) în cuvintele de origine latină, apoi din forma *ğice* (f. 146 r°, r. 11 și 147 r°, r. 12).

i) Intocmai ca și din *Codicele Todorescu*, rotacismul lipsește și din acest fragment, iar pe *f* niciodată nu-l aflăm trecut înainte de palatală în *h*.

j) Nazalizarea vocalei o găsim în: *î"ntr-u obrazu* (f. 184 v°, r. 3).

k) Interesante sunt următoarele cazuri de asimilație: *nuoru* (f. 139 v°, r. 13), 143 v°, r. 3, 148 r°, r. 8), *încătruo* (f. 146 r°, r. 3—4); *caotă* (f. 147 r°, r. 3—4), *doao* (f. 147 v°, r. 5); *sămtu* (f. 140 r°, r. 14, 141 v°, r. 8, 13, 14, 145 r°, r. 7), *gice* (f. 146 r°, r. 11 și 147 r°, r. 12). Nu s'a produs asimilație în *răsipi*< ꙗасꙁипатн (f. 147 v°, r. 12).

l) Copistul se pare că rostià ǫ (*o* deschis) în loc de *oa*, căci găsim forme ca: *vorovă* (f. 146 v°, r. 14), *aprope* (f. 148 r°, r. 8) alăturea de *toate* (passim), etc. Presupunem adică că pe acest ǫ, nefiind încă fixată ortografia de-ajuns și nefiind pentru el un semn special, copistul îl redà când într'un chip, când într'altul.

m) Rostirea cu ę (*e* deschis) a copistului ne-o dovedesc cu siguranță forme ca: *[voru] învie* (f. 148 r°, r. 10, 148 v°, r. 1, cf. *[voru] învĭia* la f. 148 v°, r. 4), *a cince pečate* (f. 147 v°, r. 13), *aceste* (f. 140 r°, r. 11; cf. ѧcĭaste la f. 140 r°, r. 12—13), *avé* (f. 140 r°, r. 8, dar cf. *avĭa* la f. 147 r°, r. 6).

n) Dela copist trebue să vină și rostirea *șapte*, cum găsim pretutindeni; forma aceasta adică e mai târzie decât *șeapte*< *șepte* (<lat. **sĕptem**).

Din punct de vedere morfologic menționăm că găsim:

a) Forme de declinațiune neobicinuite astăzi: *mănule* (f. 143 v°, r. 7)<lat. **manus,-us** (=mod. *mâinile*, *mâinile*), *féțeei* (f. 141 v°, r. 2—3,=mod. *feței*), *časure* (f. 142 v°, r. 12 și 13), *vănture* (f. 144 v°, r. 10—11).

b) Forme de conjugare mai vechi decât cele analogice desvoltate mai târziu: *fecĭu* (f. 139 v°, r. 10)<lat. **fēci** (=mod. *făcui*), *dzișu* (ff. 139 v°, r. 2, 140 r°, r. 10, 140 v°, r. 3—4, 141 r°, r. 7 și 13, 143 r°, r. 7, 144 v°, r. 7)<lat. **dīxi** (=mod *zisei*).

c) Verbul auxiliar *am* în persoana III sg. a condiționalului are forma *are*: *n-are găndi* (f. 140 r°, r. 7).

www.dacoromanica.ro

d) Interesantă e forma de viitor, ori de condiţional, în: *căndu vere vré a vene* (f. 139 v°, r. 7) şi *ce va vré a fi pre pămăntu* (f. 139 v°, r. 9).

Din punct de vedere sintactic observăm, că:

a) *Pre* dela acuzativ lipseşte: *se giudece noi* (f. 146 v°, r. 3—4).

b) Formele articolului se îngrămădesc: *cu putéré cĭaĭa nevădzuta* (f. 145 v°—146 r°), *lauda cĭaĭa luminata* (f. 146 v°, r. 1—2) (1).

c) Pronumele relativ şi personal se întrebuinţează pleonastic: *ceĭa ce pre ĭa mi-amu tinsu mănule* (f. 143 v°, r. 5—6).

d) Metateza sintactică şi construcţiunea incorporativă sunt foarte obicinuite: *pod[o]bĭaşte-mă* (f. 139 v°, r. 3—4), *răpi-me* (f. 139 v°, r. 14), *puse-mă* (f. 139 v°, r. 14), *dzise-mi* (f. 140 v°, r. 6), *deştinse-se* (f. 142 r°, r. 6), *eşi-voru* (f. 143 v°, r. 10), *nafatre-ne-va* (?, f. 146 v°, r. 5—6), *deştinge-va* (f. 145 v°, r. 3), *înkina-se-voru* (f. 143 v°, r. 9), *înplé-se-va* (f. 145 r°, r. 12), *răsipi-se-va* (f. 147 v°, r. 12), *striga-voru* (f. 146 r°, r. 8—9), etc.

e) Din punct de vedere al frazeologiei sunt interesante propoziţiile: *vădzuĭu carţile dzăcăndu* (f. 140 r°, r. 2—3) şi *vădzuĭu unŭ mielu patru coarne avăndu* (f. 147 r°; r. 6).

In lexic:

a) Ni se păstrează forme simple de-ale cuvintelor româneşti de origine latină rămase astăzi în limbă mai mult numai ca cuvinte compuse: *tinsu* (f. 143 v°, r. 6) < lat. **tĕndĕre**, *sémené* (f. 145 r°, r. 3) < lat. **sĭmĭlis**,-e faţă de *asémene* (f. 140 r°, r. 3) < lat. **[as]-sĭmĭlis**,-e.

b) Dintre cuvintele de origine latină, cari nu se mai întrebuinţează astăzi ori se întrebuinţează numai de o parte a Românilor, relevăm următoarele: *nea* (f. 145 v°, r. 6) < **nix, nĭvem**, *giudeţul* < **juditium** (f. 140 v°, r. 2—3; cf. *giudele* < **judex** la f 143 v°, r. 15), *deştengu* < **descendo**,-**ĕre**: *deştengu* (f. 145 v°, r. 1), *deştinge-va* (*ibid.*, r. 3), *deştinge* (*ibid.*, r. 5), *deştinse-se* (f. 142 r°, r. 6), care e remarcabil şi pentru împrejurarea că prezentă *g* în loc de *d*.

---

(1) In *cĭate d*[*e*] *îngerii şi de arhaggli* (f. 146 v°, r. 10—11) ni se pare că avem un *lapsus calami*. — Intrebuinţarea articolului genitival e regulată; forma *a* în loc de *al* în: *aceĭa anii aduce-voru biuşigul. grăului. şi a vinului* (f. 140 v°, r. 9) vine de bună seamă dela copist.

www.dacoromanica.ro

Forme mai vechi decât cele obicinuite astăzi ni s'au păstrat, afară de *arame* (f. 142 r°, r. 9—10), despre care am vorbit într'alt loc, şi în: *ala[l]tu*<**illum+alterum** (f. 142 r°, r. 11), *mainte*=mod. «mai nainte» (f. 143 r°, r. 3), *pre[s]pre*=mod. «preste», «peste» (f. 141 r°, r. 5—6), *despre*=mod. «de pre», «de pe» (f. 143 r°, r. 12 şi 144 v°, r. 13).

c) Traducerea a trebuit să se facă din slavoneşte, căci întâlnim în ea o mulţime de cuvinte de origine slavă, dintre cari citărn câtevà mai rare: *bezdnâ*<p. sl. БѢЗДНА = «abyssus» (ff. 140 v°, r. 2, 143 v°, r. 13, 144 r°, r. 2), *blăznişi*<p. sl. БЛАЗНЪ= «scandalum» (f. 146 r°, r. 13), *črăte*<p. sl. ЧРЪТА= «linea» (f. 142 v°, r. 14), *cĭude*<p. sl. ЧОУДО= «res mira» (f. 142 r°, r. 8), etc.

Tot slav este şi *p[lă]voşi* (f. 148 v°, r. 4—5)<p. sl. ПЛАВЪ= «albus», cf. *plăviţ*, *plăvâĭu*, *plăvan*, pe care l-am întregit astfel, fiindcă se vede jumătatea întâie a lui *l* (ѧ), iar afară de acesta poate să lipsească încă numai o literă; şi prin slavoneşte a trebuit să ne vie şi *mirodenie* (f. 145 r°, r. 14; cf. gr. m. μυρωδία, μυροδία =«bonne odeur», «parfum», «persil» şi serb. *mirodijni*=«würzig», la *Tiktin R.-D. Wb.*, p. 994), care şi-a schimbat sufixul.

Formă veche prezentă *vorovă* (f. 146 v°, r. 14), care fiiind identic cu *vorbă* (cf. vechiul *dvorbă*=«curte domnească» şi «adunare la sfat», unde se «vorbeşte») vine din sl. ДВОРЬБА=«curte», dar poate printr'un intermediar rus, cf. rus. ДВОРОВЫЙ=«făcând parte dintr'o curte» (v. *L. Şăineanu*, *Dicţ. univ.*, ed. II, 1908, p. 801—2) (1).

d) Traducătorul pare a nu fi fost străin de limba ungurească, căci maghiarismul *biuşigul* (f. 140 v°, r. 7—8)<ung. *bőség* — ca să nu mai citărn şi cuvântul *kipu* (f. 148 v°, r. 2), a căruia etimologie e dubie (cf. sl. КЪІПЪ, ung. *kép*)—ne arată că erà de origine din un ţinut, unde influenţa ungurească a trebuit să fie puternică.

Rezumând putem zice **că limba fragmentului despre care vorbim e aceeaş** cu a *Psaltirii scheiane*, *voroneţene*, a *Codicelui voroneţean* şi a celui *sturdzan*.

Fragmentul aşadară poate că a fost tradus de acelaş popă husit, care a făcut şi vechea traducere a Psaltirii, a Praxiului, a

(1) Pentru desvoltarea semasiologică cf. **conventum** > *cuvânt*, apoi *taifas*, gr. ἀγορά> ἀγορεύω.

www.dacoromanica.ro

Tetraevanghelului, a unor Cazanii şi a mai multor texte bogomilice, ori cel puţin traducerea, precum şi copiarea lui, s'a făcut în aceeaş mânăstire în care s'a făcut şi traducerea şi copiarea celorlalte manuscripte husite.

4. Datarea Codicelui Martian.

Ne-ar mai rămâneà să fixăm timpul în care a fost scris *Codicele Martian*. Am amintit la descrierea codicelui că textele româneşti ale acestuia sunt scrise de trei mâini deosebite, pe trei feluri de hârtie şi în diferite intervaluri de timp. Considerând raportul în care stau aceste texte faţă de *Codicele Todorescu* şi *Cartea românească de învăţătură* a *Mitropolitului Varlaam*, putem constatà că **cele dintâi trei s'au copiat după Codicele Todorescu, deci după 1581 respectiv 1583, „Invăţătura de săborul sfinţilor îngeri" şi cea a lui Efrem Sirul despre post după 1643, iar fragmentul „Pseudo-apocalipsului lui Ioan" cam între 1580 şi 1643.**

Intocmai ca şi la *Codicele Todorescu*, nici aici nu ne ajută marca fabricilor de hârtie la o fixare şi mai precisă a datei. Şi aici, ca şi acolo, mărcile au fost tăiate cu ocazia legării codicelui, încât ne este aproape cu neputinţă să le reconstruim, mai ales după ce sunt destul de bine strânse şi ascunse printre îndoiturile foilor. Cele dintâi trei texte (f. 1—46) sunt scrise pe hârtie din o singură fabrică. Tipul mărcii s'ar puteà reconstruì cu aproximaţie din fragmentele de filigrane cari se pot vedeà pe foile 1 şi 12, 2 şi 11, 20 şi 25, 22 şi 23, 31 şi 46, 32 şi 44 în cel înfăţişat de figura 1 din tabela II (1). Pe lângă această figură în aceste trei texte mai aflăm numai pe foile 36 şi 41 frântura de marcă înfăţişată de figura a 2-a a aceleiaş tabele. Această frântură trebue să se aşeze deasupra figurii 1, pentru a căpătà astfel filigrana în întregimea ei. Filigrana descrisă astfel, dar—ce e drept—puţin mai mică decât cea reconstruită de noi cu multă greutate în figurile 1 şi 2 ale tabelei II, o găsim şi în hârtia unui manuscript slavon ce se păstrează în biblioteca d-lui *Martian*. Nici acest manuscript nu e datat; se află însă în el o însemnare mai târzie făcută în «vlétŭ 7180», adică anul 1672 dela Hristos. Dacă ne gândim acum că această însemnare a trebuit să se facă cel

(1) Notăm că am păstrat poziţia mărcii din codice.

www.dacoromanica.ro

puțin cu 50 de ani după ce s'a scris manuscriptul, putem spune că hârtia, pe care s'au copiat cele dintâi trei texte ale *Codicelui Martian*, se întrebuința între anii 1580—1620 d. Hr., când au putut ele să fie copiate de pe cele ale *Codicelui Todorescu*.

Mărcile hârtiei pe care e scrisă «*Invățătura*» de praznicul arhanghelilor Mihail și Gavril și cea a lui Efrem Sirul, precum și textele slavone, nu ne interesează, după ce ne-a reușit să fixăm în mod absolut sigur data copierii celei dintâi.

Hârtia pe care s'a scris fragmentul din «*Pseudo-apocalipsul lui Ioan*» are pe ff. 145 și 146 fragmentul de marcă înfățișat de fig. 3 (cf. și ff. 139 și 140, pe cari aflăm un fragment de marcă identic), iar pe f. 148 pe cel înfățișat de fig. 4 a tabelei II.

www.dacoromanica.ro

TEXTELE.

I. Codicele Todorescu.

[Пооученіе вѣ стѣю великѣю недѣлію пасχи]. Invâţâturâ întru sfĩnta şi maré dumineca paştilor scrisâ e de sfĩntulŭ, ion zlatotoustŭ. сл ◊, ѣ1.

Astăzi e zi de bucurie, şi de veselie fraţilor. zioa veseliei şi spăseniei. zioa lumineei şi a curâţiei. zioa pacelor şi a împăcăriei. zioa ce ĭarâ va să fie şi în^noiré sufletelor noastre. zioa adeveritâ mare şi luminatâ şi minunatâ. acesta e praznicelor praznicŭ. şi sărbâtoare. ačasta ĭaste cinstitâ şi sfĩntâ a purtâtorĭului de luminâ zioa învierei lui Hs. într-ačastâ zi rădicâ pre noi Hs. carei eramŭ morţi în păcate. într-ačastâ zi raĭulŭ deşkise să ne îndulcim noi de celŭ pomŭ alŭ vieţiei, cela ce ĭaste curatŭ şi de viaţâ făcâtorĭu alŭ lui trupŭ şi sănge. ce pentru elŭ curâţimu-ne şi ne luminâmŭ şi ne sfĩţimŭ şi ne î^noimŭ. dereptŭ acéĭa rogu-mâ voao fraţilor să-ş^l ispitéscâ toţi sine şi aşa trupulŭ lu Hs, să mânâ'nce şi de'n sângele lui să bé. că cine mânâ'ncâ şi bé, nedestoinicŭ fiindŭ păcatŭ lui ş^l, mânâ'ncă şi bé, să nu osândéscâ trupulŭ şi sângele domnului nostru Is. Hs. Însâ cine va spune tăriile domnului. auzite face-va toate laudele lui. sau cine arâ puté spune de destulŭ şi a arâta cumu sérâ cădé bunâtaté aceştii zile. şi a cânta şi a se mira puteriei acestuĭa şi măriei că neispitite sânt-] || tu gĭudecătorile dom- | nului nostru. *f. 1 r°.*
şi nea- | clĭunse cărârile lui. e· | ri eram întunecaţi. ĭa | râ astâdzi l'uminaţ[i]. | eri î^n^tr'u suspiny, şi | în plâceri (= plângeri). ĭară astâdzi. | în'tru ves[e]lie şi în bucu- | rie. eri eram în neş(s)kyt su- | flet. ĭară astâdzi î^n'- | tru suflet dulce. că, ade- | (ade) vărŭ, nespus ĭaste | fraţilor măriĭa. şi bu- | nătate aceştii dzi. că | nyme nu poate spune darul | aceştii taine. că încă || nu se poate spune *f. 1 v°.*
cu a- | devărat préînmulţimé | măriei lui dm̃ndzău. şi | ce e cătrâ noi dragoste. | şi mila lui. şi eşiré | că iz'bâvyre dat-au | h̃s pre sine pen'tru noi | pentru toţ[i]. şi néau a- | dussŭ *(sic)* pre noi de'n moar^u- | te la viaţâ. şi de î^ntu- | nérec la luminâ. şi de- | 'n robye

www.dacoromanica.ro

la scumpărare. | şi de'n vrajbâ la drago- | ste. că néu scup[ă]rat pre noi | de'n blâstemul păcate- | lor. ce au fostu pentru ||
f. 2 r°. noi blâstemul. că să | fim fečori, ca de ac'mu | să nu mai fim roby, ce slobo- | dzi. şi să nu mai fim de | ac'mu în muncâ, ce fârâ de | muncâ. de ac'mu nu ľuby- | tori de l'ume. ce de dm̃- | nedzeu ľubytor[i]. şi de | ac'mu nu dupâ trup înblân- | dŭ. ce dupâ dhŭ. că dzič[e] | pavel ap̃slŭ. că cine înblâ | dupâ trup. trupéşte (să | şte) să grijaşte. ľarâ ci- | ne înblâ dupâ dh̃ŭ. de dh̃u să | grijaşte. şi au dat no- | ao sufletéşte [să prâznuimŭ, | şi sufle-
f. 2 v°. téşte] a înbla. || c-au dat noao pré [cu] cuvi- | in^{u}ţâ. şi cu direp'ta- | te a lâcui, cu drago- | ste şi cu înpreunare | cu blândéţe şi cu pač[e]. | că *(sic)* lun'gâ răb'dare < şi cu dulčaţâ. că | néu sv[i]nţit > şi | néu proslâvitŭ. pre | noi. cu dh̃ul st̃ŭ. ca î^{n}noi- | re. vieţiei să înblâm. darâ | noi ce vrem da lui dm̃nedze- | u de toate de acľasté, | cľau dat elŭ noao. ce vărn | da noi cu destoinicie | frămseţiei lu dm̃nedzeu. | şi slâvitei înpărâ- | ţiei lui. (şi slăvite) ||
f. 3 r°. ce vărn da noi înprotivâ şi tocma, | préînmulţitului daru- | lui lui. şi dulceţiei | lui. ce lui dm̃nedzeu | să mulţemim ľubyţilor. | să-i mulţemim. şi să-l pro- | slâvim. pentru [acé] miloste | mare, ce are elŭ spre noi. | să-i mulţemim şi să cădem do- | m'nului < şi să ne închi- | nâm lui > şi să-i aducem lui | în loc de mir darure de carte. | cu fricâ şi cu bunâ | mândrie. că ľubytor de | oameni ľaste. şi bun. | şi dulce despoitorul dumne- | dzeu,
f. 3 v°. şi toate le pri- || iméşte. să s^{k} *(sic)* şi ca mai | sărâceşti, şi mai mič[i] | săn'tu darurele noastre. | dereptu acľa să ľubym şi | noi fraţilor, pre cele *(sic)* ce | (au) au ľubyt pre noi cu dul^{u}cľaţâ, | şi să murim (pentru noi) < şi noi. p[e]ntru acela... | céu murit printru noi > | în cin'ste. şi să mérgem | dupâ svñta învăţâtu- | ra lui. să curâţim pre noi. | de toate spur'câcľune- | le trupului şi a sufletului. şi să adu- | cem domnului nostru lu- | crure bune, credin'ţa |
f. 4 r°. dragosté. nădejdâ. ră- | b'daré. înfr^{k}n'cegeré *(sic)* i- || nimyiei. mylcuiré. | şi lacrâmi. şi cu(ce) | get curat. şi omorîre | a-cestui trupŭ de pă- | mântu. de curvie. şi | de toate lucrurile | ne- | curate de pohti rele. | şi de camete. să lucrăm | lui dm̃ne-[dze]u cu înţelepţie | şi cu bunâ sluj'bâ. cu | răb'darľa. şi cu ru-gâcľu- | ne. şi să luom întru să- | nul nostru dragoste ade- | veritului dum̃nedzeu sp^{k}- | sitorľulŭ nostru. şi | să căn'tăm lui cântece noo. ||
f. 4 v°. cum dzice şi dv̆dŭ pror[o]cŭ. | şi toţi înpreună să că- | n^{u}tăm lui. şi [să] plăsem cu | mâinyle. şi să strâgâm | lui dm̃ne-dzeu în glas de ves[e]lie. | că dom'nul de susŭ învri- | catu e,

www.dacoromanica.ro

şi înpărat prespre tot | pămân'tul. că mare-i dom- | nulŭ [şi lăudatŭ foarte. mare e dom- | nul] şi măriei lui nu e | sfr^{a}şenie. mare e domnul, | şi mare e tăriĭa l^{r}ui. că | deişârtâ. (*sic*) şi zdrobi pré- | î^{n}nălţatul şi trufaşul | (şi trufaşul) vrăjmaşulŭ. | nostru diavolul. şi mo- | ar'té câl'că, şi toţii || învyse. şi viaţa vécilor | noao *f. 5 r°.*
dărui. eri am[u] în gro- | apâ puserâ pre hs. ĭarâ | astăzi ne rădicăm. eri ¦ ne răstignéĭam. ĭară as- | t^{a}dzi ne proslăvim. de- | reptu aceĭa să ne şi îndul- | cim toţi fraţilor. cu bu- | ne mul'ţemite. acestui | praznic bun, şi luminat. | şi să întrâm bucurân'du- | ne în bucuriĭa domnului no- | stru. ca slugile céllĭa bunele. şi înţelep'te. înpăraţii şi ar'hierei. | şi dom'nii. şi ğudecii || şi toţii carii săn'tu | prederegâtorii. preuţi. | şi diĭaconyi. câlu- | *f. 5 v°.*
gâryi. şi mirénii. | vonicii, şi proştii. bâ- | trănii, cu tinerii. bă- | r^{u}baţii. şi muerile. | bogaţii. şi mişeii. | robii. şi slobodzii. to- | ţi să proslăviţ[i]. şi să mă- | riţi. domnulŭ dumnedzăul | 'nnos'tru (*sic*). întru ačastă. | dzi luminată. şi de | praznicŭ. toţi să că- | ntaţi. şi să vă mira | ţi. şi să cin'stiţi. || cine s-au postit. şi | *f. 6 r°.*
(şi) (*sic*) s-au, ustenitŭ. vi- | niţi bucurân'du-vâ | şi priimiţi. ar^{g}gintul | câţi din časul dintâĭu. au | lucrat. priimiţi, astâ- | dzi ce vă se se cade plata. că- | ţi dupâ al treile čas. aţi | vinit mulţemin'du. şi ve- | selin'du-vă să prâznuiţi. | câţi dupâ al şĭasele čas | aţi ačun'su. nemicâ | să vă sfiiţi. ĭarâ carii aţi pestitŭ. pâ- | nâ î^{n}n al noaole čas. apro- | piĭaţi-vă. şi nemică || (şi nemică) ruşinăn- | *f. 6 v°.*
'ndu-vă. şi câţi şi pânâ | î^{n}n alŭ unsprădzécele | čas. aţi pestit, şi ačun- | setŭ. să nu vă téme- | ţi că(ţi) ce aţi pestit. | şi dirip'tŭ acéĭa. să | nu vă mâhniţi. că ĭu- | bitor şi cin^{g}stito- | rĭu ĭaste dumnedzeu. că | e dulce şi milosti- | vŭ. şi priimĭaşte cei | de apoi ca şi ceĭa din- | tâĭu. şi răpaosă | ceĭa ce au lucratŭ. | de-l î^{n}n (*sic*) alŭ unsprădzé- || cele čas. ca şi ceĭa din | časul din^{u}tâĭu, *f. 7 r°.*
şi ră- | poasă cela čğeau (*sic*) lucrat | cela dépoi miluĭaşte-lŭ, | şi č[e]la din^{g}tăĭu îndul- | céşte-lŭ. acestuĭa-i. | dâ ĭarâ cela dâruĭaşte-l. şi înţenelep'cĭu- | né (*sic*) lui. sărutâ. | şi lucrul lui. cin^{g}- | stéşte-i. şi cu dra- | goste priimĭaşte-i. | şi cu vréré-i la- | udâ. şi ruga le | priiméşte. şi | cu dragu-i ĭubéşte. || pen'tru acéĭa vă *f. 7 v°.*
a- | propiĭaţi. toţi că- | tr-ăn'sulŭ şi vă | luminaţi. şi ceĭa | di'ntâĭu. şi ceĭa di | mij^{g}loc. şi ceĭa de | apoi. toţi înpreu- | nâ platâ să prii- | miţi. bogaţii şi | mişeii. unii cu | al^{g}ţii. să prăz'nu- | iţi. neîndurâto- | rii. şi lénişii. | dzua, ačasta să o cin^{g}stiţ^{r}. || cene *f. 8 r°.*
s-au postitŭ. şi | cine nu s-au postitŭ. | veseliţi-vâ astâdzi. că | masa plinâ ĭaste. nime | (nime) să nu ĭasă flămă- | n'dŭ. sau

www.dacoromanica.ro

sătosŭ ce to- | ţi să vă(ntu) [în]dul^{u}ciţi. | aceştii bogâţii dulce. | câ paştile noastre. pri- | n'tru noi. se cĭun'ghe h̃s. | toţi să înpleţi denŭ ne- | scâzutulŭ, şi nedeşerta- | tulŭ izvoro, ce înste (*sic*) | dumnedzâu. ispăsitorulŭ | nostru. veseliţi-vâ şi | gustaţi şi să ştiţi. ||

ĸ'.

f. 8 v°. câ e dul^{u}ce dumnedzâu. ¡ că domnum'nul (*sic*) dumñedzeu ivi- | s-a noao. nime să nu se plân- | gâ de meserâtate. câ | se arâtâ înpârâţie depre- | unâ. nime să nu [se] plângâ | de pâcate, câ er^{u}tâcĭu- | né<păcatelor din mormăn'tu au luminat. şi | nime să nu se témă de moarte. că | néu>u(*sic*) scumpâratŭ măn^{u}- | tuitorĭul nostru de | 'n mor^{u}te. dereptŭ acé | ĭa fraţilorŭ. să ne dezle- | gâmŭ toate vrajbele | unulŭ dela alaltŭ. şi | piz'ma céĭa réoa. şi
f. 9 r°. să | er^{u}tămŭ toţi pintru. | înviĭaré. şi să ğicemŭ. || celora ce urâscu pre noi. | câ fraţii noştri sănte- | ţi. şi acĭastşté (*sic*) cu dra- | goste să-i cuprindemŭ. | câ h̃s ĭaste pacĭa noastrâ. | cela ce (ţine) pămân-tul | cu cerĭulŭ. înpăcat-au | şi au înpréuna (ta)tŭ to- | ţi. întru o înpreunare | şi păreţiei (*sic*) ceii câtâţi | de vraj'bâspar^{u}t-au cu | trupul său. pace dat-au | apostolilorŭ (săi)<şi uci- | nicilor săi.>pace | lâsat-au lorŭ. şi pre ei | şi pre noi. ai paceei şi ai | dragosteei. fâ-
f. 9 v°. cutu-néu. || fiĉori. dzicé h̃s, îndră- | zniţi, câ eu biruiĭu lu- | mĭa. şi pre ţyitorulŭ | lumiei. cela ce aduce pâ- | catele în lume diĭavo- | lulŭ. câ néu spâsitŭ | pre noi h̃s. domnul nostru. | şi di'n ĭadu néu scosu. | şi néu izbâvitŭ pre | noi. di(nz) săl^{u}nici[a] diĭa- | volului. şi di'n robiĭa | lui scumpăratu-néu. a- | mâri-si (*sic*) ĭadul, de gustâ | cin^{u}stitul şi sv̄ntul | trupŭ al domnului. cum | isaiĭa. proro-céşte. amâ- || rî-se ĭaĭadul (*sic*). câ întâpi- | nâ tineğos. amârî-se a- |
f. 10 r°. mu derep'ce se deşar^{u}- | tâ. amârî-si (*sic*) amu. că- | ce bât^{u}ğocoritŭ fu. | amâră-si (*sic*) amu. câ legat | fu. câ pryimi trupŭ | şi pre dumnâdzâu aflâ. | câ pryimi ce vâdzu. şi | câdzu în ce nu vâdzu. înghiţi | pre cela ce nu-lŭ ştiĭa moa- | r^{u}té. înghiţi-lŭ şi cu- | noscu(-lŭ) elŭ. pre trupŭ. înghiţi viaţa, şi câl^{u}- | cat fu di viaţâ.
f. 10 v°. înghiţi-l | ca unolŭ de toţi. şi se || deşer^{u}tâ de toţi. şi | pre el să-săn'gurŭ (*sic*) râpi-lŭ | ca u'n leu. ce-şi svârâmâ, | şi-şi frâmse dinţii săi. | câ pen'tru pâcate moar- | te biruiĭa. ce întru h̃s pă- | catŭ nu aflâ. şi să de- | şâr^{u}tă déciĭa veninul | morţiei. câ păcate h̃s | nu féce. nice se aflâ hi- | tlén- şugŭ î^{n}ntru rosto- | (lŭ)lŭ lui. câ vrémĭa ĭa- | ste acmu cumu se cade | a dzice. un'de-ţi e mo-

www.dacoromanica.ro

arte | târiĭa. unde-ți e ĭadule | birui(d)ré. învise hs. || ĭarâ tu te *f. 11 r°.*
supuseși | în nvise hs, și se bucura- | r â îngerii învise hs,
și | câdzur dracii. învise hs | și mor ții slobodziră- | se. învise
hs. și de'n putre- | gĭune slobodzimu-ne. învise | hs, și noi
în ncâ viemu-n[e]. | învise hs. și noi cu nusul | învisem. învise
hs de'n moar - | te. începătorŭ mor - | țilorŭ fu. câ a lui e
sla- | va, și ținéré, și cin- | sté. și în kinâcĭuné. | și frăm sețé
céĭa | mare. ac'mu, și puru- || ré pânâ în veciĭa vé- | cului aminŭ :— *f. 11 v°.*

2.

слѡ

во на вѣзнесе[нїе] гне. ѡ̃ | пророчески ѹ̯казанїе. | Vino acmu cu
duhulŭ, | luminate proroce | zaharie. începutulŭ | cuvântul ui. dâ
no- | ao dentr-a ta proro- | cie. de suiré la cerŭ, a | domnului. și
mân - | tuitorĭulŭ nostru | iŝ hs. n u pil dâ ce a- | ĭavé. dé ce ai
spus noao grâin'du. adecâ | dn̄nedzeulŭ nostru || vine întru slavâ. *f. 12 r°.*
(dâ) | dâ râzboĭu. de stolu- | lŭ lui. și toți sv̄nștii (*sic*) | lui cu
nusulŭ. și sta- | vorŭ pičoarele lui spre | codrulŭ ilionului. | dereptŭ.
ierusalimŭ | spre râsăritŭ. vămŭ | déciĭa dela tine să știm. | ĭarâ de
râzboae ce au fo- | stŭ spre draculŭ dia- | volulŭ, dela isaiĭa vă- | zâ-
torulŭ de serafi- | mi, să înțelécemŭ. | câ însuș domnulŭ | nostru
iŝ hs, singur || glotise spre toate tâ- | riile drâcești. și pu- | terile un- *f. 12 v°.*
tunérecu- | lui surupâ câ câl ca- | i dzice în mâniĭa mé. și | strigai
(*sic*) ĭale întru mâ- | niĭa mĭa. și toate ve- | ș mintele. méle | în-
cruntai. cu biru- | ire. deștin'și. și pâ- | nâ în vistérĭulŭ vrâj- | ma-
șului miieu. și | (și) cu toatâ tărĭiă | izbâvĭu cu brațu- | lŭ meu.
dară nu ome- | nii miei ace[ĭa] sămtu || fečorii miei. acésté | toate *f. 13 r°.*
dem mun'ca domnu- | lui. și de deștinge- | ré lui întru(d) ĭadu
dzi- | se au fostŭ. câ acolo | birui putéré untu- | néricului. cu cruce |
și scoase totŭ nâro- | dul a lui adam. cu toatâ | moșiĭa limbilorŭ.
câ | oaminii kémâ-se to- | ate limbile derep'tŭ pă- | catele lor su-
rupați | în ĭad. ĭarâ fičorii ké- | mâ-se carii în ntru lege | sfrășitu-séu.
ce pre- || spre toți se era înpăr'- | țit pâcatul, cu putĭa- | ré mor'ții *f. 13 v°.*
dela adam, pânâ la hs. surupă ei | întru fun'dulŭ ĭadu[lu]i | de-i
puse ei. cu fére- | câcĭune sărâciei și a fiérâlor. câ pintru | fârâlegile.
loro sme- | rirâ-se. ce svârâmâ | așé ĭadul hs. și di'n. | nevoĭa
lorŭ izbâvi pre | ei. și legâturile | lor rup'se. scoase ei de |
un'tunérecŭ, și de | unbra mor ții ei. și || de patruzeci de dzile. | *f. 14 v°.*
aĭasta înpar'țit-au. | pen't'ru dobân'da bu- | curia sa. bucurați- | vă

www.dacoromanica.ro

dzice cu mine. că | aflai scula, céĭa per'- | dutaa. ce să dzice. su- | fletele a totŭ o- | mul, după moşiĭa-ş lim- | bilorŭ. şi în locului | cela frumosului. ale | lui lăcuite băgă-i. | unii în rai cu război- | niculŭ. ĭar alu̯ţii cu | adam în pişt̂ă edemului. | ĭar alu̯ţii cu a
f. 14 v°. vraam, în- || n'tru viaţa lâcuire-i de | vecie. şi toate | lim'bile înntru a lui | luminâ, la apă de răpa- | os sălăşui-i. pentru | toţi carei cu trupu- | lŭ au câdzutŭ, înşâ- | lâcĭunei şérpelui. | derep'tŭ aceşté- tru- | pulu-şĭ iş̃ munci. ĭar' | după lucrulŭ fiecâ- | ruişĭ, în dzioa de apo- | i va plăti. căn'dŭ | va vini, să gĭudece to- | tâ lumé. a-
f. 15 r°. césté | de înngerŭ câtră apo- || stoli la codrulŭ ili- | onului dzise furâ. că | dzise, bârbaţyi ga- | leleĭului. ce staţi | de căutaţi la ceru. | şi acesta ĭară va vi- | (şi)ni întru slava dom- | nedzeie[i] sale să gĭudece | toată lumĭa şi să | platéscâ toată (sic) | (lumé) cuişi după | lucrulŭ său. ĭarz s'vi- | nţii proroc[i], şi prépodo- | bnič[i]. şi derep'ţii. cu | eluş[i] la cerĭu. întru | svân'ta cetate duc[e]- ||
f. 15 v°. i-va. şi cém scosŭ dinu̯- | tru a lui dm̃nedzeu ca- | r'te spunemŭ. că noi | nu simtem fâcători de cu- | vân'tŭ ce după al proro- | cesculuĭ şi aposto- | lesculuĭ cuvăn'tŭ mé- | r'cem. ceĭa ce au slujitŭ | dm̃nedzeului cela viul. | că lor (hr) dhul svân'tŭ | întru scripu̯tur[â] aşé | liéu dzis. credinčoşi- | lor spre spás[e]nie. ĭară ni- | credin'čoşylor. spre | piér'dere. să mér'gem | şi noi fraţilorŭ. la ||
f. 16 r°. codrulŭ ilionului | cu min'te. şi să vedem | toate préslăvite- | le, căte s-au făcut | spre elŭ că spre acel co- | dru însuşi hs dm̃nedze- | ulŭ nostru vinit-au | astâdzi. şi toate | svñu̯tele cinuri aco- | lo adunétu-s-au (*sic*). săbo- | ruri de préoteţi. mu- | l'ţi. şi mulu̯ţime de | patrĭar'şy. şi sto- | luri de proroci. şi sto- | luri de apostol[i] şi | credinčoşi tari. (cu) ||

r̃´

f. 16 v°. cu şép'tedzeci de uci- | nici a lui hs. că de ei | dzice pavelŭ mai mul- | ţi, de a cin'ci sute de | fraţi ĭaru̯tâ-se (*sic*) domnul. | ačasta s-au grăitu ce | au fostŭ la codrulŭ | ilionului. înnaintĭa | lorŭ sui-se domnul. ĭară ce- | ĭa ce scoase la cer hs în ieru- | (ru) salimulŭ de sus. audzi mat- | thei (*sic*) ce grăĭaşte de aceĭa | şi multe trupuri (ţâ- | pâ) râpăusate ale svi- | nţilor scularâ-se. şi |
f. 17 r°. întrarâ după înviĭare ei || întru svăn'tă cetate. | ce se dzice, întru al ceru- | lui sionŭ învădzător' | acelora fost-au pavel'ŭ. | căndu până la al trei- | le ceru râpitŭ au fos[t]. | ce acélé să lâsăm. ce de | văznesenie să grăim. şi | de ce au fos[t] la codrulŭ ili- |

www.dacoromanica.ro

onului. acolo amu în- | gereştile târii. şi vo- | inicame arᵘhagg- lilor. | unii în nuori cu aripi- | le văn'tur[i] aducé. la râ- | dicaré de pre pămân'- | tŭ a lui hs dm̃nedzeul no- || stru. ĭară alţii scaunul | de firovimŭ gâtiĭa. du- | mnedzeul nostu. ĭară (alᵘ- | ţii) tatâlŭ aştep'ta-l | cela ce elʸu·l avé mai de | nain'te întru sine. cu | eluşʸ. ĭarâ dhul svñtŭ | dzicé tuturorŭ îngeri- | lor lui. lʸuaţi uşé ce- | rului. de să între înpă- | ratulŭ slaveei. cerul | sâ se bucure, a sa-şʸ lu- | minâ frâmseţân'du-şʸ. | de se se blagoslovascâ | de al său fâcătorŭ. cu | trupulŭ prenŭ lountrulŭ. || aceii uşi spre nuori | suindu. pământulŭ | să se bucure vă- | dzăndŭ. | (pămâ) sp[r]e elŭ aĭave dm̃- | nedzeu înblăndŭ. şi toată | lumé să se înfrâm- | seţéze. de ai eleonul[ui] | codri, luminân'duse | câ spre acela îngerii cu | svñţii apostoli. pré | dzisa lui dm̃nedzău ta- | tălŭ. înpreunară-se de | aştap'tă (*sic*) al (*sic*) fiĭulʸui ve- | nire. derep'tŭ acéĭa, a- | cestŭ praznicŭ mai vâ- | r'tos de al't[e]le cinstitŭ fu || noo(no)ao. şi aces[t] co- | dru mai luminatŭ | fu. dicâtŭ codrii | sinaei. câ spre acela a- | mu nevăzutŭ deştin'se. | ĭară spre acesta, aĭave | se aratâ. câ pre alŭ sina- | ei cân'dŭ deştin'se, pre | toţi[i]-i spăre. dereptŭ | ce câ codrul tot arᵘde | cu focŭ. cu fulᵘgere | şi cu tunuri. cine se | apropiĭa câtră co- | drulŭ elŭ muriĭa. numa- | i cu unul singurŭ moi- | sii grăiĭa dom̃nedzeu. || ĭar spre al [e]leonului. cu- | ntunérece de svin'ţi | deştin'se hs. toţi svi- | nţii, şi pre toţi mâ- | ⁱngâĭa. că se luminâ e- | leonulŭ ca soarele. | sv̄ntele cinurʸ spre ei | hs (ĭa) avé. şi- ntr-acéle | tunete. şi fulgerʸ. | glasurile proroceşti | audziĭa-se. şi cu bucurie | căn'ta grăin'dŭ. îⁿna- | lᵘţi-te cu târiĭa ta | doam'ne. cântâm şi | préslăvim slava ta, în- | gerii. toţi asculţirâ-s[e] (*sic*) || grăin'du strigaţi | lu dumn'nedzeu tot pămă- | n'tul. cânᵘtaţi < şi précântaţi > nume[le] | lui. patriarᵘşii în- | cepŭ căn'tare. adecâ | dumnedzeul nostru îⁿnal'ţe-să, că înpăcâ amân'doi | îⁿn'tr-una. şi | înpreună amân'doi. pă- | mântul cu cerulŭ. ĭară | prépodobnicii strigâ | î nalᵘţâ-te la ceru doam- -mne (*sic*). şi prespe totŭ | pământul, slava ta | direp'ţii cu mare glas. || striga. îⁿnalᵘţâ-te | gĭude (câte) câtorĭul | pâmân'tului. ca şi | noi [în] lʸumina féţeei. | tale să înblăm. ĭară d̄vid | ca u mai bâtrănŭ to- | cmĭaşte. cinuri căn'- | tările, cuvintele | grăĭaşte. toate limbil[e]. [bateţi cu mânile], | strigaţi lui dm̃nedzeu | cu glas de bucurie. ca | să se îⁿnalᵘţe întru stri- | gâri domnulŭ. şigla- | suri de bucine(curie). toate glasurile săvrᵡ- | şéşte-le pavel grăindŭ || cine sui la ceru pre hs. | să deştin'gâ. ce acesta | ĭaste céu deştin'sŭ. [şi] ĭa- | râ se sui desupra

f. 71 v°. *f. 18 r°.* *f. 18 v°.* *f. 19 r°.* *f. 19 v°.* *f. 20 r°.* *f. 20 v°.*

www.dacoromanica.ro

tutu- | ror cerĭuriror (*sic*) <cî acolo era besérica limbi- | lor> ce se obri- | cise lui h̃s. şi acela ac^{u}- | mu suin^{ŭ}du-se la cerĭu. | cine-l vădzur^{s} scr'biĭa. | şi suspina de la inimî. | cu a lui solomon stri- | gare. rănitî ĭaste | dragostei tale gi- | nere alŭ cerului. nu | mî ustenii dupî | tine şi dzicele (*sic*) de ră- | paos n^{ĭ}u ĭubiĭu. şi ca ||

f. 21 r^{0}. u adus dragŭ strig, să mî să- | rute dă'n sărutaré | rostului lui. cu nuşii | şi apostolii, câţi | câuta spre alŭ lor învă- | ţătorĭu şi domnuluĭ ca | fiĉorii besériciĭ. | cu jéle grăiĭa. doa- | mne dum'nedzeul, nostru | nu lâsa noi săraci. cé- | ĭa céi ĭubitŭ. ca u mi- | lostivŭ. ce tremite | cumu téi fă(cut)gâ- | duit noao. pre sv̆n^{ŭ}tul | alŭ tău d̃hŭ. cătr-înşi- | i. râspun'se iş̃ cu milă. ||

f. 21 v^{0}. mă'ngâĭa-i şi grăiĭa-i. şedeţi | în iersl̃imŭ cî eu mî duc | câtrâ pârintelele (*sic*) me- | u. şi domnulŭ vostru | şi voĭu trimite cum | m-am fâgâduitŭ voao, | altŭ mă'ngăitorĭu | dh̃ul meu. şi a pâ(mâ- | ntului)rin'tel^{ĭ}ui. | şi râdicî mânule. şi | blş̃vi ei. şi ačasta | dzise, î^{n}nâl^{u}dzâ-se la ce- | rĭu, şi aciĭa înkinară- | se lui. şi nuorŭ lumi- | nat luo pre elŭ. dinŭ o- | ky lurŭ. sue-se amu dzi- ||

f. 22 r^{0}. ce spre hirovim[i]. şi z'- | bura spre aripile vântu- | lui. cî avé cu elŭ dom- | nul şi sufletele ome- | neşti. de le sui la cer <în darŭ> pă- | rin'telui său. şi [în] ieru- | salimulŭ de sus sălăşui-[i]. | acésté de'n ale ieri- | miei înţelege-vom gră- | in'du. sufletele célé | ce draculŭ dusése-le în- | tru fărăvun'du. acé- | lé domnul la cerŭ scoa- | se-le dzise. scolaţi-vî să ne suim la sionul de |

f. 22 v^{0}. sus acesta ĭaste alŭ || cerul^{ĭ}ui ierusalim e î^{n}nai- | nte-i cura tăriĭa | încerésc̆ <cu fricî> şi cu bu- | curie. vré să deş'ki- | dzî uşé cerului. ce u- | şérii de sus. apăra- | râ strigân'du. ačasta | e uşé domnului. ca | nime de pre pământŭ | să nu vie acicé. că pre | noi au pus. dm̃nedzeu, | ca să nu(s) trécî. ni- | me prin ĭa. ĭară ac'mu | ne mirâm vădzându om | spre scaunul. hirovi- | mescu şedzân'du. şi ||

f. 23 r^{0}. main'te de sirafim^{ĭ} | săr'guĭa-se. ačasta u- | şe să trécî. ĭară î^{n}n'- | gerii spuseră a fiĭului | lui dum̃nedzeu târiĭa. | şi cin'sté. cu trupŭ | omenescu înbrăcatŭ. | şi să nu porecliţĭ. vo- | e, ei lui dum'nedzeu. to- | ate cu mân'driile au | fos[t]. căn'du au deş- tinsŭ | pre pămân'tŭ. dziserî | nemicî n-am' simţitŭ. | şi adecî, că poar'tă | kipŭ de robŭ de să sue. | aceĭa dziseră. nu vărn fi ||

f. 23 v^{0}. plecaţi. de nu vom au- | dzi cuvăn'tul lui dm̃ne- | dzeu. atunci strigâ | hs. deş'kideţi mie uşĭa | derep'tăţeei. şi se întru | pre'n ĭa. să spuĭu părin'te- | lui meu, de cém' lucratŭ. | pré pâ[mâ]n'tŭ (*sic*). [ş-amŭ kinuitŭ,] şi cunoscu- | râ toate târiile ceru- | lui. glasul domnului câdzu- | râ de se-nkinară, grăiră. | de nu témŭ văzutŭ

www.dacoromanica.ro

do- | am'ne pre tine deşti[l]n- | gân'dnŭ (*sic*). acmu ne înki- | nâm
suindu tu la slavâ. | şi dh̃ul sv̄ntŭ. eşi la tim- || pinare. petrecân'- | *f. 24 r°.*
du-ş[l] sine întoc'ma | fiĭu[lui] lui dum'nedzeu. şi | cin'ste-i fâcu.
şi gră- | i să se în'kine l[l]ui toţi | î[n]ngerii lui dum'nedzâu [ĭarâ
însuş[l] dumnezeu] | tatălŭ strigâ, ce- | luĭa ce viniĭa cu trupŭ, |
fiĭul meu eşti tu. şidzi | dé dirép'ta mé. ade- | că scaunulŭ tău
dm̃ne- | dzâu în véci de vécŭ. | ale tale săm'tu ceruri- | le. şi
alŭ tău e pămă- | ntul. lumiei. şi sfâr- | şitul ei tu zidiş[l]. şi- ||

Ă'

lŭ puse-ş[l] în scaunŭ pă- | rintele. şi cu a sa di- | dirép'tâ (*sic*) *f. 24 v°.*
cununâ-lŭ. că- | n'tândŭ hirovimii aşĭa | pus-ai (în ca) în capul
lui cununâ (te) de pietri- | le céle bunele. cu slavâ | şi cu cin'ste
cununaş[i] elŭ. slavâ şi mare frâmse- | ţe puse-ş[l] spr-insulŭ. du- |
pâ aceĭa săvrăşéşte. un'- | se-te cu untul fireei du- | mnedzeeşti
cum cice şi slu- | jéşte dv̄dŭ. dereptŭ a- | céĭa. un'se-te doam'ne |
dumnedzâul tâu. cu || unt'ul bucuriei. ma- | i vâr'tos de soţii tâi. | *f. 25 v°.*
pre adevărŭ acestŭ pra- | znicŭ plinu e de bucu- | rie. şi de veselie.
bucu- | rie la cerŭ suindu-se h̃s că- | trâ tatâlŭ. pre pâmân- | tŭ ve-
selie, a toate fa- | p'turile. câse î[n]noirâ | den' putrecune. aşijde- | re şi
noi fraţilorŭ. ve- | niţi să ne bucurămŭ dom- nului. î[n]nâlţatului la |
cerulŭ cerĭurelor, la râ- | săritŭ. | şedzândŭ elŭ a dirép'ta tatâlui, să ||
ne înkinăm. c-au priimit | toatâ putéré. în ce- | rĭu şi pre *f. 25 v°.*
pâm[â]n'tŭ. să | ne rugâm. înpărăţitorĭulu- | i cu tatâl(ui). să-i adu- |
cem credin'ţâ ca daruri- | le. să nu ne arâtâmŭ î[n]- | nain'té lui
deşer'ţi, | în dzioa di praznicŭ. ca | să priimim dulcaţa lui du- |
mnedzâu. astâdzi amu h̃s | al său tuturora înparte. | daruri dân'du
tatâlui | întru jrătvâ trupulu-ş[i]. | trimiţin'dŭ aposto- | lilor sv̄n[o]-
tul dh̃ŭ. du- || cân'du sufletele sf̄ñţi- | lorŭ proroc[i] întru părăţi- | *f. 26 r°.*
e cerĭului. înpâr[u]ţin'dŭ | ucinicilor a susu(su)lui | cetate sălaşuri.
deşki- | dzân'dŭ direpţilorŭ ra- | ĭulŭ. (cu) cununându, ce- | ĭa ce s-au
muncitŭ, leğu- | itorii. trimiţin'dŭ | răb[u]dătorilorŭ de | mun'câ
dulcé(scâ)ţâ. dă- | ndŭ ar[u]hiireilorŭ ce ceré, | de al sufletului
folos. | şi lasă păcâtoşilorŭ pă- | catele miluĭaşte toţ[i] || carii facu *f. 26 v°.*
voĭa lui. şi | pâzescu învăţâtura | lui. triméte dom'ni- | lorŭ. noştri
sănâtate | trupurilorŭ. şi sufle- | telor sp̄senie. şi spre vrăj- | maş
biruire. întâréşte beséricile. înmulţé- | şte ai beséricei. cin[s]té | face
carii slujescu ei. | şi preuţilorŭ, şi di- | ĭaconi[lo]rŭ. sv̄n[u]téşte |
mânâstirile. şi pro- | slăvéşte egumenii. şi | întăréşte spre răb'da- ||

www.dacoromanica.ro

f. 27 *r*°. re câlugârii. blg̃o- | slovéşte creştinii. (mi) | micii şi marii. mé- | serii. cu bogaţii. robi- | i. şi slobodzii. bâtrâ- | nii. şi tinerii. şi | muerile. şi fétele. | să vinimŭ şi noi fraţilor | în̄tru sv̄nta beséri- | că. să mârim pre h̃s domnul | nostru. cela ce dâ noao | viaţâ < să-lŭ proslăvimŭ > şi după acé- | lé. néu fâgâduitŭ |

f. 27 *v*°. înpărăţie cerului să în̄- | nâl^{u}ţâm numele lui în- ‖ preunâ. ca să triméţâ | noao sv̄n^{u}tulŭ | alŭ său dh̃ŭ, că a- | celuĭa amu sin'te- | mŭ robi. şi acelu- | ĭa e slava şi ţinéré, | şi cin'sté. şi în̄n^{ŭ}- | kinăcĭuné să·i tri- | mitemŭ cu tatâl, | şi cu sv̄nstulŭ (*sic*) dul- | celui şi de viaţâ | făcătorĭu duhu- | lui. acmu şi pu- | ruré. şi în vécii de vécŭ aminŭ ; ‖

3.

f. 28 *r*°. *CUVĂNTU DE BLARE* | **pre la munci. sf̃nta ma- | ria. vré să vadzâ cumu | se mun'cescu rodul cre- | ştinescu.** ѿче блг҃вн : ѫ | Sf̃ntaa şi préslâ | vitaa doamna rodi- | toaré, nu aimintré, | ce a lui dumnedzeu mai- | ca lui hs [se sculâ?] (1) şi mér'se să | vadzâ toate muncile | şi mér^{u}se în mâgura | eleonului. şi se rugă ¦

f. 28 *v*°. lui dm̃nedzeu fiĭul^{ŭ}ui ‖ (dm̃nedze) său. [lui]. iz̃ h̃s. şi dzise | în numele tatălui (să- | u) şi fiĭului şi a[l] svân- | tului dh̃ŭ. să deştin- | gâ câtră mine ar^{u}ha- | agg̃lŭ (*sic*) mihailŭ. să-mi | spue în cerĭu şi de pre pă- | mântu. şi (era) în̄n acela čas | deştin'se ar'hagg̃helŭ | mihailŭ, (cu patru) | cu patru sute de în̄- | n'ger[i]. cu el. o sută de- | spre râsăritŭ. altă | sută despre apusŭ. al^{u}tă sută dispre ‖

f. 29 *r*°. amézâzi. al^{u}tă sut[ă] | despre mézânoap'te | şi sărutară pre sv̄nta | maica lui h̃s. şi dzi- | sără bocură-te cin'- | s[ti]ta lumiei. bucură-t[e] | viaţa viĭul^{ŭ}ui < bucură-te > că e | poron'ca sv̄ntului dh̃ŭ. | bucură-te tăriĭa ce- | rĭul^{ŭ}ui. şi cerul să | înkină ţie. bucură-te | prorocistviei ce séu | prorocitŭ. bucură-te | că e deş'kis ţie până | la scaunul lui dm̃nedze- | u. şi dzise présvénta ‖

f. 29 *v*°. maica lui h̃s. că- | tră ar'hangg̃lŭ mi- | hailŭ. bucură-te | ar'hagg̃lŭ mihail. (bu) | că e dzisa sv̄nt[u]lui dh̃ŭ. | bucură-te arhagg̃le | că eşti lâudatŭ cu | ceĭa cu] câte şése aripi. | cu firovimii. şi | cu seraf̃imii. bucu- | râ-te ar'hagg̃le căl- | cătorĭul mungilor' | şi stai naité de- | spuitorĭul[ui] tatâlu- | i stai. bucură-te | arhagg̃le mihaile ‖

ѣ'

f. 30 *r*°. că eşti pururé luminâ (2) | nestin'să. bucură-te | arhagg̃le, că tu

(1) Lacuna, dacă cumvà trebue să o considerăm de atare, o aflăm şi în *Codex Sturdzanus*, dar legătura aceasta—coordinarea predicatului la subiect cu conjuncţiunea *şi*—nu este neobicinuită în cărţile noastre vechi.

(2) Fusese mai întâiu scris 'luminat', dar însuş copistul a îndreptat în 'luminâ'.

www.dacoromanica.ro

veri | bucinaa la ğudeţŭ. şi | veri deştep'ta ador^{u}mi- | ţii. din vécŭ. bucu- | ră-te ar'hagğle. că de | toţi eşti tu mai sus | la scaunul lui dmñdzeu. | aşé toţ[i] îngerii lăuda- | r^{ă} pre mai<ca lu> h̃s. şi să rugă ma- | ica lui h̃s. dereptŭ pă- | câtoşii. şi dzis[e] pré- | svnta cătră arhagğhel | mihailŭ. spune-mi ce e | în cerŭ. şi pre pământ'tu ||

şi dzis[e] ar'hagğlŭ eu-dz' vo- | ĭu spune tot. şi dzise pré- *f. 30 v°.*
svñta. | câte munci săm'tu. | ĭuo se mun'cescu roduri | omeneşti. şi dzis[e] arha- | gğlŭ mihail. mun'cile | n-au numâru. şi deş^{u}- | kise ar^{u}hagğlŭ spre a- | pus ĭadul, şi vâdzu pre- | svta maica lui h̃s. mul- | te mun'ci rodului ome- | nes'cu. băr^{u}baţi şi | mueri. şi era [în] ĭad plăn'- | gere mare vrătoasă. şi | întrebâ présvnta ma- | riĭa. pre arhagğlŭ. ci- || ne săn'tŭ aceĭa şi ce pă- | cate au. *f. 31 v°.*
şi dzise ar'ha- | gğlŭ. aceşté sân'tu | ceĭa ce n-au credzut în ta- | tâl şi în viĭul şi şi în dh̃lŭ | svntŭ. derep'tŭ acé- | ĭa să muncescu [aşa]. şi vădzu | présvn'ta mariĭa. [al^{u}tu întunerecu şi muncâ mare.] şi | dzise câtre arhagğlŭ | ce întunéricŭ ĭaste | aces'ta. şi čyne se mun'ce- | scu aicé. şi dzis[e] ar'ha- | gğlŭ multe<nâroade>dzacu în tu- | né ricŭ acesta. şi dzis[e] | présvnta mariĭa [ĭa] întu- | néricul acesta să se ră- || dice, să vădzu mun'ca | ačasta. şi dzis[e[*f. 31 v°.*
arhagghel | nu poţi vedé mun'ca | ačasta. şi dzise înge- | r^{ĭ}ul cela ce străjuiĭa. [munca aceĭa] | oprit-au tat^{ă}l nevă- | dzut. să nu vadză aceşté | luminâ. până cân'du | se va lumina viĭul tău, | de'n cerĭu. [vr^{ă}tosu] mai luminos | de şép'te ori de soa- | rele şi jel^{ĭ}ui. pré- | svnta mariĭa. şi ră- | dică okyi ei cătră | cerĭu. şi dzise, în nume- | le tatâlui şi a fiĭu- || lui şi a svn'tului duh | să vădzu a- *f. 32 r°.*
častâ mun'că. | şi se l^{ĭ}uo întunéricul | de pre mun'că. şi aco- | peri. şép'te ceruri. | şi dzâcé acii nârod mul- | tŭ. bârbaţi şi mueri. | şi plăn'gere mare eşi- | ĭa di'n ei. şi lăcrămă | présvnta mariĭa. şi | dzise ce aţi lucratŭ | mişeilorŭ. şi ei nu | audzir^{ă} glasul ei. înge- | rul cela ce străjuiĭa mu- | n'ca. dzis[e[că ce nu grăiţi | câtră svnta maica || lui h̃s. că di vécŭ să | mun'ciĭa ei, şi nu pu- | té vedé lumina. *f. 32 v°.*
şi | nu putur^{ă}. câuta | în susu că câdzusă (dză)céţâ | şi smoală. pre ei. şi | dziseră din' muncâ. o despuetoaré fiĭu- | lui tău cela bl̃govi- | tul. de mun'că ačasta. | nice néu spus avraam moşu- | lŭ nostru. nice ioanŭ | botedzătorul. nič[e] apo- | stol pavel ce téi i- | vitŭ tu noao présvă- | n'ta, cumu ne întrebi. || şi dzise pré- *f. 33 r°.*
svnta mariĭa | cătră ar'hagğlŭ miha- | il. cine săm'tu aceşté. [şi] | ce au greşitŭ. şi dzis[e] | arhagğlŭ. aceşté n-au | credzut. în svta troiţâ. | şi întru tine nâ[s]câto- | aré domnului. n-au credzut că | din'tru tine nâscutu-sé- | u iş̃ hs. şi au priimitŭ |

www.dacoromanica.ro

peliţâ. şi lâcrâmâ pré- | sv̈nta mariĭa, şi dzis[e] mu- | n'ci[ţi]lor au n-aţi credzut şi | n-aţi audzitŭ.. câ pri- | ntru numele meu
f. 33 v°. munci-se- | va totŭ cela ce nu va cré- || de. şi dzis[e] présv̈nta, | mariĭa, să cadzâ întu- | néricul ca şi déinte. | şi cădzu pre ei- şi dzis[e] | arh^{ă}gg̈lŭ încătro veri | să mer'ci. présv̈nta | maica lui h̃s. spre apus | au spre amiadzâdzi. şi | râspun'se sv̈nta mariĭa | şi dzis[e]. blâm spre amia- | dzâdzi. şi venirâ patru su- | te de îngeri. firovim[i] şi | serafim[i]. şi luarâ pre sv̈n^{u}- | ta marie. şi o duseră | spre amiadzâdzi. unde era | un râu de vocŭ. şi eşiĭa ||
f. 34 r°. parâ de vocŭ. şi era într-î- | n'sŭ multu nârod. bârba- | ţ^{i} şi mueri. unii ar^{u}- | dé pânâ în brâu. alţii ar- | dé pănâ în pieptŭ. al^{u}ţi- | i, pânâ în créştet al^{u} | ţii era acoperiţ[i] în focŭ. | şi suspinâ présv̈nta | maica lui h̃s. şi între- | bâ, cine săn'tu aceş'şt^{ă} | té. şı ce pâcate au fâ- | cut. ceĭa ce ardŭ pânâ în brâ- | u şi dzis[e] arhagg̈lŭ mi- | hailŭ. aceşté sâsân'tu (*sic*) | carii n-au ascul-
f. 34 v°. tat. de tatâ-[sâ]u. şi de mumâ-sa || ce au priimitŭ blăste- | mul părinţilor. derep'- | tŭ acéĭa să muncescu [aşa]. şi | întrebâ sv̈nta maria | dară ceĭa ce ardŭ pănâ în pie- | [p]tu. dzis[e] arh^{ă}gg̈lŭ. aceĭa | râu au grăitŭ cum vorŭ | cur^{u}vi. şi au fâcu- | tŭ curvie. derep'tŭ a- | céĭa să [mun'cescu. şi | dzis[e] présv̈ntaa marie. | dar^{ă} ceĭa ce ardŭ în focŭ | pânâ în créştetŭ. şi | dzis[e] ar^{ă}hagg̈lŭ. aceĭa să- | n'tŭ ominii. ceĭa ce mă- | nâ'n[că] car'ne de om. dere-
f. 35 r°. (iper) || p'tu acéĭa să muncescu | şi dzis[e] présv̈nta mariĭa. | au doară poate mân'ca | om ĭară car^{ă}ne de om. şi dzis[e] | arh^{ă}gg̈lŭ. eu totu-dz vo- | ĭu spune. câ săn'tŭ vé- | tele. şi muerile célé. | ce ş-au lepâda[t] fiĉorii | câni[lo]r. acéle sân'tu. | şi ceĭa ce văn'du frate | pre frate. şi pârinte | pre fiĉor. şi soţŭ pre so- | ţulŭ său. de-l vădescu | î^{n}nain'té domnilorŭ. | şi î^{n}nain'té ğudéţe- | lorŭ. aceĭa mânân'[că]
f. 35 v°. car^{ă}ne || de omŭ. derep'tu acé- | ĭa. se mun'cescu. şi | dzis[e] présv̈nta marie. | dară ceĭa ce săn'tŭ [îngrupaţi] pă- | nâ de totŭ în vocŭ cini | săntŭ aceĭa. şi dzise | ar^{u}hagg̈lŭ. aceĭa-s ceĭa | ce a[u] gĭu-ratŭ pre cin'sti- | ta cruc^{i}. şi au dzic (*sic*) aşĭa- | mi agĭute dm̃nedzeu, | şi sila crucei. [atunce îngerii tremurâ înainte | cruciei,] ĭară | [omenii] o ţinŭ amânâ. şi cĭur[ă] | pre străbŭ. dereptŭ | acĭaĭa să muncescu. şi | vădzu présv̈nta mai- | ca lui h̃s. u om spăn'- | dzurat ||
f. 36 r°. de pičor. şi-l mânca | vier^{u}mii. şi dzis[e] pré- | sv̈nta cine-i acesta | şi ce păcate are. şi | dzis[e] ar^{u}hagg̈lŭ. acela | au cum'- pâratŭ aur strâ- | m'bŭ. derep'tŭ acéâ să | muncescu. şi ĭară vă- | dzu présv̈nta o muĭare | spăndzurată de ure- | ky. şi întrebâ pré- | sv̈nta ce păcate au | fâcutŭ. şi dzis[e] arha- | gg̈lŭ

www.dacoromanica.ro

ačaĭa ĭaste céĭa | cé-au ascultat furiș'. | la vecinul său. și au ‖
pur'tatŭ clevetele | vecinului său. dere- | p'tŭ aceĭa se mun'- *f. 36 v°.*
cescu. | și lâcrămâ présv$^{\breve{a}}$- | n'ta. și dzis[e], bine a vrut | fi să nu
fie nâscut. ace- | sta om. și dzis[e] arhagg̃lŭ | présvntâ. î^{n}n$^{\breve{u}}$câ
n-ai | vădzutŭ muncile céle | mari. și dzis[e] arhagg̃lŭ | présvntă
î^{n}ncâtro | veri să eșimŭ. și dzis[e] | précinstita. sâ eșim | spre
apus. și să apropi- | ĭarâ hirovimii. și se- | rafiimii, și patru su-te ‖
[de] îngeri. și luarâ pre cin- | stita maica lui hs. | și o dusără *f. 37 r°.*
spre apus. și | vădzu présvnta un nuor | de foc tinsu. și pre |
mijlocul nuorălui (*sic*). era | patur$^{\breve{i}}$ în parâ de foc. | și spre ĭale
dzâcé nârod | multu. bârbadzi și mu- | eri. și vădzu présvn'- |
ta. și suspinâ. și între- | bâ pre arhagg̃lŭ miha- | ilŭ. cine săn'tu
aceștĭa. | și ce păcate au avucut' (*sic*). | și dzis[e] arhagg̃lŭ. a-
ceștĭa | săn'tŭ ceĭa ce nu séu ‖ sculatŭ svnta dumi- | necâ [dĭa *f. 37 v°.*
dimineță de să mergâ] la besericâ. ce au dzâdu- | tu ca și morții.
dere- | p'tŭ acéĭa să muncescu. | și dzis[e] présvnta. do- | arâ au
fos[t] betégi a- | ceĭ oameni. de n-au | avut ce se făc[e]. și
dzise | arhagg̃lŭ să sére aprin- | de casa. acelora de tu- | te patru
un'gurile. să | o încungure focul. și | n-are puté eși afarâ | ce are
arde aciĭa. (aceĭa) | aceĭa numai n-are avé | păcate. ĭară cum sére ‖
trage de suptu foc | să ĭasâ afarâ, așé să | se tragâ.<și la sta *f. 38 r°.*
besericâ.>și vădzu pré- | cista. într-al'tŭ (foc) | loc nește scaune
de foc. | și ședé pre ĭale năro- | ade mul'te. bâr$^{\breve{u}}$bați | și mueri.
și pară de | foc înbla într-âșii de-i | ar^{u}dé. și-i mun'ciĭa. ‖ și-ntrebâ
présvnta | pre arhagg̃lŭ mihailŭ. ci- | ne sântu aceșté și ce pă- |
cate au. și dzis[e] arha- | gg̃lŭ. aceșté săn'tu ceĭa | ce nu séu
sculatŭ î^{n}na- | inté ‖

s̃'.

preutului. căndu vi- | ne dela besericâ. lui | dm̃nedzâu. de- *f. 38 v°.*
rep'tu a- | céâ să mun'ce[s]cu. și vâ- | dzu présvnta un copa- |
cĭu de fieru. și stlăpu- | rile lui de vier$^{\breve{i}}$u. și de | stl$^{\breve{a}}$pur[i] era
spândzura(tŭ)ț[i] | (bă$^{\breve{r}}$bați) nârod multu. bâr'bați și mueri de
limbi | și lâcrămâ présvnta. | și înstrebâ *(sic)* pro ar^{u}ha- | gg̃lŭ.
cine săn'tu ace- | ște. și ce păcate au. | și dzis[e] arhagg̃lŭ. aceș-
ște | săn'tu ocârîtorii ‖ și blăstâmătorii | și clevet'nicii. și mi- | *f. 39 r°.*
nčunoșii. și tălharii. | și ceĭa ce despar'tŭ fra- | ții. [de frați.] și
dzis[e] présvntaa | cine poate despăr'ți | frate pre frate. și dzis[e] |
ar$^{\breve{u}}$hagg̃lŭ. (ascultâ.) a- | scul'tâ présvntâ. de | va vini unŭ om
nebote- | zatu și spurcat, și va | veni câtră creștini. | și arz

www.dacoromanica.ro

vré să se boté- | dzé < ĭară creştinul va dzič[e] că eşti | spurcat. déč[i] cel nebotedzat, nu va priimi botedzul. | el va întoarce. şi nu se va botedza > acela desparte | < frate pre frate > de- | rep'tŭ aceĭa să mun'cescu. | şi vădzu présv̄nta. ||

f. 39 v°. şi al^{u}te mun'c^{i} oami- | nii spăn'dzu[ra]ţ[i] de ounghii (*sic*). | şi le cură sângele de | unghi. şi limbile (*sic*) lor era legată | în pară de foc. şi nu pu- | té grăi. doam'ne mi- | luĭaşte-ne. şi présñta | se (bucură) ru(b)gă lui | dm̄nedzău. se se dezlé- | ge limba lor. şi s[e] dezle- | gară limbile lor. şi | întrébă cine săn'tu | acesté. şi ce păcate | au. şi dzise arhagg̃lŭ | acesté sân'tu ceĭace n-au făcut voă lui dm̄n-

f. 40 r°. dzeu şi mul'tŭ au hul^{i}tu | pre slujitorii besé- ricilorŭ. ĭară di^{i}ntr-ă- | ^{i}nsele s-au adâbatu slu- | gile lui dum'nedzeu. şi | dzis[e] prés- v̄n'ta. cum au fâ(t)- | cuttŭ (*sic*) aşé să le fie. şi | ĭară li se legă limba lor. | şi dzise arhagg̃lŭ. blâm | présv̄ntă. de să-ţi arătu. | unde să muncescu pre- | uţii. şi vădzu présv̄n'- | ta preuţii spăn'- dzuraţi | de un'ghi. şi focu eşi- | ĭa. di'n créştetul lor. şi-i | ar'dé.

f. 40 v°. şi întrebă présvn^{u}-ta || cine săn'tu acesté. şi | ce păcate au acesté. şi | ce păcate au făcutŭ. | şi dzis[e] ar'hagg̃lŭ, acesté | săn'tu. popii ceĭa ce au | stătutu î^{n}nain'té | înfricatului scaunu | lui h̃s. î^{n}nainté tată- | lui nevădzut, cân'du zdro- | bes'cu trupul lui h̃s. şi | cin- stitul. săn'gele | lui. şi n-au păzitu | ce au câdzutu fârâme | ğos, ca stélele l'umi- | nate. şi de frica acéĭa | cerul se î^{n}nălţa suptu ||

f. 41 r°. pičoarele lui h̃s şi se cu- | tremura. ĭară ei n-au | înţeles. de- rep'tu acĭa | se muncescu. [aşa.] şe (să) vă- | dzu pzésv̄nta neşte oa- | meni măn'că[n]du-i neşte fi- | ermi (*sic*) cu arepi(le) şi cu că[te] | trei capete. şi cu | doao capete. şi-i mă- | n'ca de oky. cu al treilé de gură cu pară | de focŭ. şi dzise ar'- | hagg̃lŭ. acesté săn'tŭ | čyteţei ceĭa ce au ce- | tyt şi n-au înţeles. şi | n-au

f. 41 v°. fâcât *(sic)* cumŭ dzice || sv̄nta iv̄glie şi vădzu pré- | sv̄nta neşte oamini spă- | n'dzuraţi. şi întrebă | pre ar'hagg̃lŭ, cene să'nn- | tu (*sic*) acesté. şi dzise ar'ha- | gg̃lŭ. acesté sân'tu ce- | ĭa. ce au învăţatŭ pre al'- | ţii. ĭară î^{n}nsuşi purun- | ca lui h̃s n-au păţitu (*sic*) | derep'tu aceĭa se mun'ce- | scu. şi [dzi]- se ar'hagg̃lŭ. | blămu présv̄ntă de | vedzi ĭuo se muncescu | câlugării. şi mér^{ŭ}- | se şi vădzu mân'cân'du-i. | viermii neadur'miţi. ||

f. 42 r°. şi întrebă présv̄n'ta | ce păcate au făcutŭ. | şi dzis[e] arhagg̃lŭ. săntu | ceĭa ce au purtatu pre | pămăn'tu obrazŭ înge- | rescu. [şi apsl̃éscu.] patriĭarşii slă- | viţii. şi slujitorii | cerului s-au au- dzitu. şi | n-au făcut cumu-i îngeré- | şte. şi apostoléşte. | dereptŭ acĭaă se munce- | scu. şi vădzu présv̄nta | neşte mueri spăn'-

www.dacoromanica.ro

dzura- | te de unghi. şi parâ de | foc eşiĭa din rostul lor. | şi le
mânca neşte fieri. || ĭale striga miluĭaşte- | ne doamne câ noi ne | *f. 42 v°.*
muncim mai vâr'tos de | toţi. şi vădzu sv̄nta | marii. şi întrebâ
ci- | ne săn'tu acélé. şi | dzise arhagg̃lŭ. acéstĭa | săn'tu preutésele
cé- | lé, ce după moar^{ŭ}tĭa | popirorŭ (*sic*). ĭale séu mă- | ritatŭ.
derep'tu acéĭa | se muncescŭ. şi vă- | dzu présv̄nta şi alte | mueri
dzâcând în foc. | şi le mân'ca viermii. | şi dzise arhagg̃lŭ. acésté ||
săn'tu câlugâriiţel[e] | ce au viisu în mânâsti- | ri. şi în cu[r]vie *f. 43 r°.*
séu dat | pre sine. derep'tu acé- | ĭa se mun'cescu. şi dzis[e] |
arhagg̃lŭ pasă [presfn̄tâ] de vedzi | unne (*sic*) se muncescu fă- |
râ de numâru nâroador (*sic*), | de păcâtoşi. şi mérse şi vădzu
nâro- | ade. bârbaţi. şi muer[i] | şi în rău de foc, şi parâ | eşiĭa
de'n ei. şi-i ar^{ŭ}- | dé şi pre faţa pămân- | tului. şi lăcrămâ pré-
sv̄nta. şi dzise. || cine sântu aceşté şi | ce pâcate au. şi dzis[e] | *f. 43 v°.*
arhagg̃lŭ. aceşté sâ- | n'tŭ svétnicii (*sic*) şi | hulitorii şi ocâ- | rîtorii.
şi cleve- | t^{n}nicii. şi svâdi- | torii. şi cu cleve- | tele sale. au s'par'^{ŭ}- |
tu case. şi soţi de | soţi. au despăr^{u}ţi- | tu. şi a[u] spar'tu po- | sturile
şi beţivi- | i şi scum'bii. şi | nem̃stivii. şi cĭu- | decii. (şi scum'-
bii.) [şi episcupii] || şi patriarşii. şi în- | păraţii. ceĭa ce n-au | fâ- *f. 44 r°.*
cutŭ voĭa lui h̃s | şi curvarii. şi ĭu- | bitorii. de argin'- | tu. şi ceĭa
ce au cum- | păratŭ mar'hâ s(h)tră- | m'bâ. şi necuraţi. | şi audzi
précurata. | şi lăcrămâ şi dzis[e] | o vai de voi păcâ- | toşilorŭ
şi dzise | arhagg̃lŭ. ascul'tâ | présv̄nta. î^{n}n'câ n·a- | i vădzutŭ
munca céĭa | maré. şi dzise pré- ||
f. 44 v°.
goală)
sv̄nta. blămŭ mi- | haile gĭudecâtorĭu | să vedem mun'gile *f. 45 r°.*
célé | marile. şi sosirâ hi- | rovimii şi serafii- | mii. şi patru
sute | de î^{n}n'geri. şi râdi- | carâ pré prêcinsti- | ta a lui h̃s. maicâ. |
şi o duseră î^{n}n a stâ- | 'nga. şi vădzu acolo | un râu de foc. şi
un' | tunéricŭ mare. şi viermi neadurmiţi | şi smoală clocoti- |
n'du ca focul spr-inşii || şi ca maré svârâindu | şi era acii nâroade *f. 45 v°.*
mul- | te. şi strigare. şi | se afun'da păcâtoşii. | şi nu puté dzice
milu- | ĭaşte-ne doam'ne gĭudecâ- | torŭ derep'tŭ. şi-i mâ- | n'ca fie-
r^{n}mii neador^{u}- | miţi. şi scâr'čca cu | dinnţii (*sic*). şi vădzurâ
pâ- | câtoşii dinŭ muncâ. | şi strigarâ cu glas, | şi dzis[e]râ. doamne
mi- | lostive fiĭulŭ tatâ- | lui. n-am vâdzut luminâ | din vécu. ce
acmu vedem || tine roditoare domnu- | lui. şi strigârâ (*sic*) to- | *f. 54 r°.*
ţi îngerii cu glas. bucu- | râ-te préb̃goslovi- | tâ rodidoare (*sic*)
dommnului (*sic*) | pururé fičoriţâ. bu- | curâ-te luminâ nesti- |

www.dacoromanica.ro

n'sâ. bucurâ-te şi tu | arhagğle mihaile. ru- | gâtorul derep'tŭ sufle- | tele tuturor. şi vădzu- | râ pâcâtoşii şi jelu- | irâ. şi vădzu précinsti- | ta jelaniĭa îngerilorŭ. | prin'tru păcâtoşi, | şi lâcrâmâ. şi stri- ||

(ʒ′) ũ′

f. 54 v°. garâ (mâ) pâcâtoşii | şi dziserâ, bine ai venit | prin'tru noi. câ semu în | tunéricu de'n vécu. | şi dzise présv̄nta. o va- | i de voi păcâtoşilor. | şi întrebâ pre ar'hagğlŭ. | ce râu-i acesta. şi cine | ĭaste întru el. şi dzise a· | rhagğlŭ. ačasta ĭaste | smoalâ cu unde de focŭ | şi se mun'cescu întru-n' | nsâ (*sic*) jidovii. ceĭa ce au | râstignitu pre domnul | nos'tu iş̃ hs̃. şi toţi | ceĭa ce n-au cre-
f. 55 r° dzut. în tatâl, || şi în viĭul, şi dh̃lŭ sv̄ntŭ. | şi séu lepâdat de cin^{u}- | stita cruce şi de sv̄ntul | botedzu. şi au fâcut cur- | vie. cu cumâtrâ-sa. şi cu vecinii săi. şi cu a- | proapele său. şi o- | tră- | vitorii. şi [tăl^{u}harii = ceĭa carii?] şi-au necat fi- | čori mici. şi dzise pré- | sv̄n'ta. dupâ credinţa | loru să (să) le fie aşĭa. şi | se acoperi întunérecul. | ĭarâşi. şi dzise ar'hagğlŭ | câtră sv̄nta marie. ci- | ne întrâ î^{n}n ačasta mun- | că n-are acela, a vedé lu. | min[ă]. ||
f. 55 v°. în vécŭ. şi dzisse (*sic*) présv̄nsta (*sic*) | o vai de voi păcâtoşi- | lor. câ fârâ de săvrăşi- | re vă veţi munci. şi [dzi]s[e] | arhagğlŭ. blăm préci- | nstită să-ţi arătu. | unŭ ĭazerŭ de foc. unde | se mun'cescu roduri cre- | ştinesti. şi dzise pré- | sv̄nta. blămu amu să | vedem. şi vădzu unde ar^{u}- | dé. şi se munciĭa fârâ | sémâ mulţi. şi dzisese (*sic*) pré- | sv̄nta ce au greşitu | acesté. şi dzise arha- | gğlŭ. acesté săntu. ||
f. 56 r°. ceĭa ce s-au botedzatŭ. şis (*sic*) s-a- | u fâgâduit crucie[i]. ĭară | ei au fâ[cu]tŭ lucrul diĭa- | volului. şi ş-au pier^{u}- | dut vrémé, de pocâin^{u}- | ţâ. dereptu acéĭa se mu- | ncescu. şi dzis[e] préci- | n'stita maica lui h̃s | c[ă]trâ arhagğlŭ. face- | voĭu, [o] cérere dela tine | să mâ şi eu mun'cescu, | cu creştinii. câ séu grâ- | [ş]it (*sic*) fiĭu lui dum'nedzâu. · şi ĭară grâi présv̄nta | câtrâ arhagğlŭ roa- | gâ-te şi
f. 56 v°. te î^{n}nalţâ || î^{n}n al şéptele cerĭu şi co toţi vonicii încereşti. | de te roagâ direp'tu pâ- | câtoşi doară ne va ascu- | l'ta domnulŭ nostru | iş̃ h̃s. să miluĭascâ pă- | câtoşii. şi dzise ar^{u}- | hagğlŭ viu-i dum- nedzâ- | u h̃s alŭ lumiei. mare | e numele lui. şi-l laud | de şép'te ori în dzi. şi | de şépte ori în noap- | te. cân'du-i aducu că- | ntece. dumnedzeeşti. | rogu-mâ şi dereptŭ | păcâtoşi. şi nu mâ ||
f. 57 r°. ascul'tâ dm̃nedzeu. şi dzi- | ţise (*sic*) presv̄nta câtrâ | arhagğlŭ dzi(se) îngeri- | lorŭ, să mâ [ĭa să mă] pue î^{n}nainté | tatălui nevădzutu. | şi dzis[e] arhagğlŭ îngeri- | lorŭ. şi sosirâ amu hiro- |

www.dacoromanica.ro

viimii. şi serafimii. | şi luară (pré) presvnta | marie. de o puserâ
nai- | n'té tatâlui nevădzut. | şi-şi tin'se ĭa mâinile | sale câtrâ scaunulŭ |
înfricat. şi-şi rădică. | okyi săi câtrâ fiĭul | sâu. domnul cerĭului şi ||
şi (*sic*) a[lŭ] pământului. şi s[e] | să (*sic*) râgâ (*sic*). şi grâi miluĭa- | *f. 57 v°.*
şte [doamne] despuitoare creşti- | nii. câ vâdzuĭu mun'câ | de nu
o pocĭu râb'da. şi | şi eu mâ voĭu munci | cu ei. şi vini glas, şi |
grâi cumu-ĭu voĭu mi- | lui. şi dzis[e] présvnta | au nu séu bo-
tedzatŭ | în numele tâu. nu mă rogu despuitoare de- | rep'tŭ necre-
dinčoşii | jidovii. şi râspunsă | hs şi dzise. cum să aibu | eu a-i
milui. cân'du || fraţii săi şi mişeii | miei. n-au miluitŭ. şi | ĭară dzise *f. 58 r°.*
présvnta marie | miluĭaşte doamne cre- | ştinii. şi catâ pré fa- | ptulŭ
mâinilorŭ ta- | le câ în toatâ vrémé | s-au mâritu numele tâ- |
u. pre pâ[mâ]n'tu. aşé arâ- | şi grâi. précin'sti- | ta. agĭutâ-mi
doamne. | şi [dzi]se dumnedzâu. câ- | tră ĭa. nu ĭaste om pre | pâmân-
'tu. cela ce mă | va kema să [nu]-lŭ eu ascul- | tu ĭarâ ei n-au vrutu ||
să priimascâ numele mie- | u. şi se întoarse préci- | nstita. şi *f. 58 v°.*
dzise. un- | de ĭaste proroc'stviĭa | lui moisei prorocŭ. | un'de-su
prorocii şi | părin'ţii ceĭa ce n-au gre- | şitu. nici diniorâ | ne-
micâ. unde e svâ- | n'tul apostol pavelŭ, | ĭubitul lu dumne[dze]u.
u- | nde-i svnta duminecă | e lauda creştinilor. u- | n'de e pu-
téré cin[s]ti- | tei cruci. céĭa ce adam | şi evva izbâvi di'n blă- | stem. ||
atunci ar'hagglŭ [mihail], şi | toţi. svnţyi încerii | strigară. şi grâ- *f. 59 r°.*
ră | miluĭaşte doamne. cre- | ştinii. şi [dzi]s[e] dumnedzâu. | n-au
blatŭ pre lége lui | moiseĭu prorocŭ. şi pre | ivan'gheliĭamĭa. şi
pre | învăţâtura lui pavel. | apslŭ, şi aceĭa gĭudeca- | se-vorŭ.
ei nu avură ce | mai râspun'de. svnţii | numai ce dziseră mi- |
l'uĭaşte creştinii păcă- | toşii doamne. câ | légé o au pâzitu, ||
ce păcâtoşii săn'tu. | şi dzise dumnedzâu. a- | scul'tâ précin-sti- | *f. 59 v°.*
tâ. séu fâcutu râu | râi sân'tu. nu li sérâ | da dupâ protivâ loru |
ce pre derep'tu le ĭaste, | câ pâcâtoş[i] săntu. | câ grăiţi câ în
lĭačé | lui moisei s-au învăţatŭ. | şi cuvân'tul evgliei | méle n-au
pâzitu | ce să li-se dé râu de- | reptu râu. aşé să | grăescu. câ
pâcâ- | toş[i] săn'tu. acmu. || li se dă dupâ lucrulŭ lor. | şi svnţii *f. 60 r°.*
ascultară cu- | vân'tul lui hs. şi nemi- | câ nu cutedzară grâi. |
şi vădzu présñta mariĭa | câtâ r'ugâcĭune fu a sv- | nţilor. şi
dzis[e] ĭatâ vâ- | dzu despuitoru. câ se | oprirâ (*sic*) rugâcĭune
şi s[e] | întoa[r]se. câtrâ svnţ', | şi dzis[e]. unde ĭaste ar-ha- |
gglŭ. gavriil cela ce-mi | s[p]use bucurie. şi dulce | véste. câ
se va naşte | fiĭul tatâlui. acmu | nu se groagâ (*sic*) derep'tu ||
păcâtoşi. şi dzise (si'- | ţ) veniţi toţi încerii ceĭa | ce [viĭa în *f. 60 v°.*

www.dacoromanica.ro

cerĭure şi toţi derepţii ceĭa ce]-su di- ¦ rep'ţii lui hs. în | părâţiĭa lui. şi au n'dă- | rznire a se ruga dereptu | pacâtoş^{ĭ}. şi dzise vi- | no şi tu. ar^{u}hagg̃le mi- | haile. cela ce eşti mai sus | de toate silele cerĭu- | lui. şi dzi tuturoru | că câdemŭ î^{n}nain'té | lui h̃s. şi să nu ne scu- | lâm. pânâ nu se va milo- | stivi dmĭnedzâu (*sic*) [şi se asculte pré noi şi] ar^{ŭ}- | hagg̃lŭ [dzisâ] tuturorŭ şi căţu (*sic*)

f. 61 r°. însuşi pre faţa || sa şi cu toţi îngirii | şi cu to(ţi)ate cinu- | rile [sfnţiloru] sv̄nte. şi cu mi- | lâ mare. şi dzis[e] prélu- | mi[na]ta viĭul^{ĭ}ui său. fiĭul | mi[e]u. cela préĭubitul | deştin'ge şi veţi (*sic*), r^{ĭ}ugâ- | cĭune dereptu pâcâto- ¦ şi. şi deştin'se fiĭul ¦ tatâlui dom'- nul h̃s. de- | la sv̄ntul préstol. şi ¦ vădzurâ mun'ciţii di- | 'n mun'câ. şi strigară | cu glas şi grâirâ. mi- ¦ luĭaşte-ne fiĭul lui dm̃ne- |

f. 61 v°. dzâu miluĭaşte-ne înpărat || [ve]čnicŭ. şi dzise h̃s aşĭa ¦ ascultaţi toţi oami- ¦ nii. câ feč[u] adam în kipul | mieu. şi-lŭ puş în raĭu. şi-i | dedĭu viaţa de vécŭ. ĭară | el câl^{u}câ porun'ca mĭa | în păcatele sale. şi | mor^{ŭ}ţii să déderâ ĭadu- | lui..ĭarâ eu vădzuĭu şi | nu putuĭu râbda faptul | mâniloro méle să-i mu- | nčască diĭavolul. şi ¦ veniĭu, şi luaĭu pe- | liţâ di'n précinsti- | ta fičoriţâ mari- | ĭa

f. 46 r°. şi la ior^{ŭ}danŭ || mâ botedzaĭu, şi izbâ- | viĭu adamu. de'n mâncâ (*sic*) ¦ şi mâ râstigniĭu pre | cruce. vruĭu să vă slobo- | dzescu de blâstâmul ¦ de'ntâĭu. apă cĭuru l^{ĭ}ui (*sic*) ¦ şi-mi déderâ oţâtu- || t (*sic*) cu viare mestecatu. | cu mâna mé zidiĭu omu- | lŭ ĭarâ voi în gro[apă] mâ pu- | set. ĭarâş[i] eu mer^{ŭ}şi la ĭad. | vrăjmaşul câl^{ŭ}caĭu. ¦ şi aleşii miei înviş. de- ¦ dĭu-le să se botédze. [şi] în cu- | văn'tu se fâgâduescŭ | numai. ĭarâ lucru nu fac.

(h̃′) 3′

f. 46 v°. aceĭa să întoar'nâ în mun- | ca ačas'ta. derep'tu | acéĭa n-am a vă milui. ce ¦ derep'tu mila maicei | méle. şi derep'tu [a] în- | gerilorŭ rugâcĭune, că | mul'tu mâ rugarâ pri- | n'tru păcâtoşi. ĭa- | tâ da-voĭu voao şi a- | l'tura a mulţi. dela vi- ¦ ĭaré mĭa. din dzua de pa- | şti până la dumine- ¦ că mare. dumineca | a toţi sv̄nţii, să lâcu- | iţi. în raĭu. după aacĭa | ĭa[ră] să mar^{ŭ}gâ

f. 47 r°. în muncâ || şi sn̄ţii toţi slâvi- | râ în dm̃nedzeu. şi aşte- | p'tarâ învieré lui h̃s | slava tatâlui. | şi a fiĭului. şi a duhului sv̄ntŭ, | şi acmu, şi puru- | ré, în vécii vé- | cului aade- | vvărz: ѫ ||

4.

f. 47 v°. слóво сѣ́таго апл҃а (*sic*) пав҃ла ѡ̑ йсхо́дѣ дш̃е- | вн'ѣ́мь: ѫ

Cuvântul sv̄tului | pavelŭ apostol. de eşi- ¦ ré sufletelorŭ, fără |

www.dacoromanica.ro

de stare vă rugaţi [fraţilor] că- | tră h̃s. în toate času- | rile. şi dzua şi nopté. | şi bl̃gosloviţi dum'- | nedzâu. câ(trâ) în to· | ate dzilele daca apu- | ne soarele. toţi înge- | rii omeniloru, a bă- | rbaţiloru. şi a mu- | erimorŭ (*sic*). mergu la domnul || s[ă] se înkine. *f. 48 r°.*
şi ducu | lucrurile toate î[n]- | nain(é)té lui. h̃s de[la] to- | ţi oaminii, e dh̃lŭ | sv̄ntu ĭase dela h̃s. în | tâpipinaré (*sic*) loro. şi | grăĭaşte de un'de vini- | ţi [îngerii mei] de aduceţi acéle sa- | rcini ĭuşoare, şi ru- | gâcĭune curată daru- | re dulci. şi cinstite | ĭară ei râs- pun'du aşĭa | noi vinim dela ceâ (*sic*), ce | séu lâsatŭ de dulča- | ţa lumiii, derep'tu sv̄ntu | numele tâu. şi să rog[ă] | aşé || tatâl no- *f. 48 v°.*
stru [cela] ce işti | în cerĭu. sv̄ntu-i nume- | le tâu (cumu-i) cân'du | veri veni di'ntru în- | părâţiĭa ta fie voâ ta, | cumu-i în cerĭu. aşé şi | pre pământu. de să | munces'cu în pustii. | şi în mâguri. şi în pe- | eşteri. şi se(t) ducŭ în ora- | şe. şi în cetâţi. de- | i gonescu. şi-i hu- | lescu. şy-i ucigu. | şi-i scopescu spre ei. | ei în toate časurile plă- | ngu. şi se flâmândze- | scu. || şi se însătoşadzâ. ĭa- | râ ei înblându în cetâţi. | derep'tu sv̄ntu *f. 47 r°.*
cuvă- | ntul tâu. şi săn'tu | ucişi, şi dzua şi no- | apté. ĭară mâna loru. | ĭaste miloasă noi sem | îngeri, încâ ne mirăm | de râb'- dadaré (*sic*) loru. şi | grâi glas câtrâ ei. şi | dzise. aceĭa să ştiţi | că voi aicé seţi cu mi- | ne. ĭară dulčaţa mĭa | ĭaste. acolo cu ei. || câ săntu aceĭa fii | miei ceĭa préĭubiţii. || staţi în toate času- | *f. 49 v°.*
rile de slujiţi loru. | nice diniorâ nu lâsa- | reţi pre ei. câ locŭ de | veselie aicé ĭaste ace- | lora. tuturoru. ĭară | se ducu îngerii. şi slu- | jes'cu loru. şi ĭară | îngerii oaminiloru | celora, ce n-au fap'te | bune. mer[ŭ]gŭ să se înki- | ne la scaun[u]l tatâlui. | e mer[ŭ]gŭ tân'guindu-s[e]. | câ ducu numai strâm- | bâtâţi. dela omi- | nii săi. dh̃ul sv̄ntu || ĭase în tâpinaré ror (*sic*) | şi grâi glas câtrâ | *f. 50 r°.*
ei. şi dzis[e], de unde vini[ţi] încerii mei. de | aduceţi acéle sar- ci- | ne gréle. şi veniţi | ponosiţi. ei râspundu | noi vi(vi)nim dela omi- | ni botedzaţi în nume- | le tău. ĭară ei facu | voĭa trupului său. | de grămâdescu păca- | te pre păcate. de se | spur[ŭ]că. cu rĭale lu- | cruri. préĭubire. | şi clevetescu. şi || măn'tu unii câtrâ | *f. 50 v°.*
alal[u]ţi. cu fur[u]tu- | şaguri. şi cu curvie. | şi cu zavistie. şi- | ş[i] var[ŭ]s[ă] sângele. şi-s | grâbitori [în] fârâ·de- | lége. şi calcâ po- | (po)runca ta. şi în to- | ate lucrurile se spu- | rcâ. cruce o ţinŭ în | mânile sale. ĭară di- | [i]n rostulŭ loru grâ- | ĭaşte diĭavolulŭ (ĭară | dinŭ rostul loru grâ- | ĭaşte diĭavolulŭ.) ĭară sv̄- | ntul botedzul nu-l păze- | scu || şi praznicele [s]v̄ntele | tale. şi a şép'té dzi sv̄nta du- *f. 51 r°.*
minencâ (*sic*). e- | i nu o pâzescu. (şi nu) | şi *nu ascul[ŭ]tâ sv̄nte- | le câr'ţi

şi sñta eṽglie | cuvăntulŭ tâu. şi | nu kémâ mişe[ii în] | numele tatăl[ui şi] | a fiĭului. să-i mil[uĭa]- | scâ. şi nu se postescu | de pâcatele sale. ei | se roagâ, ĭarâ nice o | rugâcĭune curată nu |

f. 51 v°. ĭase dintru inima lor. ce lipsă ĭaste şi noao, || de să slujimŭ noi lor. | cân'du ei numai ce ĭu- | bescu pâcatele. şi | dzise dum̃nedzâu. toa- | te le vădu | acélé bi- | ne okii miei. şi bi- | ne audu urekile mé- | [le în]câ în lungâ vré- | [me] râbdaţi omeni- | [lor] miei. duceţi-vâ de | slujiţi lorŭ fârâ | de stare. şi-i socoti- | ţi pănâ cân'du doa- | râ. se vor'u întorece (*sic*). | şi se voru pocâi. că | într-o dzi

f. 52 r°. ei toţi vor || veni î[n]nainté mé | şi e'u voĭu ğudeca ei. | vedeţ' fii oamini- | loru. câ tot omul ce lu- | crâ pre pământu. | ei aducu încerii în ce- | ru î[n]nain'té lu h̃s. la | scaunulŭ tatâlui | de ducu toate fap'- | tele. şi toate ascu- | n'surile. au bune au | réle. direptu acĭa | să ştiţi fii oamini- | loru. în toate časuri- | le să aveţi fapte bu- | ne

f. 52 v°. câtră dumnedzeu. şi grăi, || pavelŭ apš̃lŭ. eu întru ¦ în (*sic*) dh̃lŭ sṽntu aşé vă- | dzuĭu. ĭarâ elu-mi grăi | îngerulŭ. cela ce mâ pur'ta. pasă dupâ | mine pavele. să-ţi | arătŭ loculŭ sṽnţi- | loru. şi să cunoşti | locul direp'ţiloru. şi | unde se poarte (*sic*) sufle- | tele direpţiloru. şi | merşŭ şi vădzuĭu aco- | lo sadurile raĭului. | şi pométele. raĭului | şi era [a]colo viiaţa cé- | ĭa, ce oki de om nu vădu. ||

f. 53 r°. şi inimâ de om, nu poa- | te gândi cu gândulŭ. | ce gâtédzâ dm̃nedzeu | celuĭa, ce ĭubéşte pre | elŭ, şi înblâ pre porun'ca | lui. şi ĭarâ mâ duse | îngerĭul, pree (*sic*) suptu | pâmân'tu. unde era | întunériculu şi | ĭadul. acolo-mi arâ- | ta sufletele (tele) | pâcâtoşilorŭ. şi | vădzuĭu acolo. spur'- | câcĭune înputită şi | ĭute. şi

f. 53 v°. mun'câ a- | marâ. şi scâr'şca- | re. || de dinţi. şi-i mânca | viermii neadormiţi | câte cu doa[o] capete | şi vădzuĭu acolo mu- | ltu nârod. bâr'baţi | mueri. în acelŭ ama- | rŭ mare. şi mul'te | mun'ci vădzuĭu alte- | le. şi vădzuĭu neşte ¦ féte înbrâcate. în | veş'minte spur'- | cate. şi | vădzuĭu patru îngeri ¦ ĭuţi. şi pune neşte ve- | rici ar'se. de fieru. şi | le arun'ca în mucâ. şi | întrebaĭu îngerulŭ, ||

f. 62 r°. domne cine săntu a- | césté mueri. | şi-mi spuse îngerĭulŭ. a- | césté mueri săntu | vétele céle, ce ş-au | spur'catŭ fiĉoriâ (*sic*) | main'te de nun'tâ, în cu- | r'vie. şi părin'ţii ¦ lorŭ nu lé-au maii (*sic*) şti- | utu. ĭarâ eu pavelŭ | apš̃lŭ plân'şu. şi dzi- | şu, o amarŭ rodului | omenescu. o ĭute | voa[o] păcâtoşilorŭ | dereptŭ ce vă naşteţi | numai a vă munci ||

Ş'.

f. 62 v°. şi-mi râspun'se îngerul, | şi dzise ce plăngi pa- | vele. au mai milosti- | vŭ eşti tu de dumne- | dzeu, dulce ĭaste şi vé- | de câ

www.dacoromanica.ro

ĭaste cĭudeţŭ. | şi slobodzéşte. cine- | şi pre voĭa sa î^{n}n ača- | sta lume. şi ĭară | mâ duse pre sup'tu | cerĭu, şi acolo vădzu- | ĭu diĭavolulŭ. şi în- | gerii lui. şi pute- | relę lui şi bâtrâ- | nii lui. şi era războ- | ae. şi pl^{s}cure. unii || câtrâ alalţi avé za- | vistie. *f. 63 r°.*
era acolo | dracii. şi duhurile | drâceşti. şi dracii | ominiloru. celora | ce se s(t)vâdescu şi | se hulescu. şi dra- | cii clevetni- ciloru. | şi a mânioşiloru. | şi a năprasniciloru. | şi a celora ce poar^{n}tâ | hintléşugu (*sic*). să se | ucigâ. şi dracii | ominilor ceĭa ce nu se | pocâéscu de pâca- | tele sale. pre pământ- | tu. || şi între- *f. 63 v°.*
baĭu îngerĭul. | cine săn'tu aceşté. | şi-mi spuse îngerulŭ | aceşté săn'tu dracii | putérniciloru. a | pâmân'tului. şi | a ğudecâtori- loru. | pâmân'tului. aşé | mâ trimése. dupâ | sufletele oamini- | lorŭ. necredin'ĉoşi | la časurĭ de moar'te. | déce cela ce n-are cre- | din'ţâ lui dumnedze- | u. cine n-aare nedéjde | câtrâ dumnedzeu. ||
nice în numele lui. | elŭ nu ĭaste desto[i]- | nicŭ lui h̃s. şi *f. 64 r°.*
câu- | taĭu pre cerĭu. şi vă. | dzui alţi îngeri. şi | acelora li-se lumina | faţa ca soarelui. şi | şi (*sic*) era încinşi. cu brâ- | ne de aurŭ. şi era ma- | re cin'ste pre veş'mi- | n'tele lorŭ. (şi era | mare cinste.) şi era | scris numele *lui h̃s. | pre ei. şi era în toa- | tâ. frâmséţé şi | miloşi. şi întrebaĭu || îngerĭul ce îngeri *f. 64 v°.*
săntu | aceĭa. şi-mi râspun'se | încerul. şi dzis[e] aceştĭa | săn'tu îngerii oami- | nilorŭ derep'ţi. şi | dzişŭ, câtrâ îngerĭu. | toţi direp'ţii. şi | pâcâtoşii, ştiu-se | cân'du moru. şi-mi | dzise îngerulŭ. cau- | tâ pre pâmân'tu, | şi câutaĭu. şi vă- | dzuĭu toatâ lumé. | şi fu ca o nemicâ | şi dzise îngerulŭ cela | ce mâ pur'ta. acolo. ||
ĭaste mâriĭa. şi ĭu- | biré oaminilorŭ céĭa | deşarta. şi vădzuĭu | *f. 65 r°.*
u nuorŭ de foc. pre- | spe to(ţi)tu pământ- | n'tulŭ. şi dzişŭ, ce | înste (*sic*) doamne acela. | şi-mi dzis[e] îngerulŭ. ace- | la nuorŭ de foc înste (*sic*) | a oaminiloru nebun[i]. | ceĭa ce se méstecâ | şi se înpreunâ în rugâ- | čuné periţiloru. eu | plăn'şu şi dzişu că- | trâ îngerĭu. voĭu să vădzu sufletele [oamenilor,] di- | repţilorŭ şi a păcâtoşilorŭ. | în ce kipŭ esu din ača- | sta lume. şi-m[i] *f. 65 v°.*
răspun'- | se. şi răspun'se (*sic*) încerul | şi-mi dzise. cautâ | în ğos, şi câutaĭu în ğos | pre pâmân'tu. şi vă- | dzuĭu u om. murindu. şi- | mi dzise îngerul. acela ĭaste direp'tu. şi câ- | utaĭu [şi vă- dzuĭu] fap'tele lui | ce au fâcutŭ în nume- | le lui dum'nedzeu. în to- | atâ viaţa sa ceĭa cĭau | vis pre pământ'tŭ, şi | toate fap'- tele sta || î^{n}nainté loru. î^{n}n ace- | la čas, şi vădzuĭu câ în | fapte bune *f. 66 r°.*
s-au svr^{š}- | şit. şi ş-au fâcutŭ | odihnélâ sufletu- | lui [s^{š}u]. şi cu (cu) ĭubire | şi cu dulčaţâ. î^{n}na- | in^{n}te-i sta încerii | lui dumnedzâu

www.dacoromanica.ro

şi de- | preună cu îngerii dră- | cești. şi căutară to- | ate faptele [omu]lui. şi | de céle réle nu afla- | ră nemică la elŭ. şi | vădzuĭu
f. 66 v°. omulŭ că cu | toată dulčaţa îngerii. || socotiĭa şi păziĭa | sufletu[l] lui până că- | n'du-lŭ luară di'n trup. | şi de trei ori grăi- | ră lui. suflete cu- nuşti-ţi trupul tău de | unde ai eşit. dosto- | inicŭ eşti. şi ĭară | te vei întoar'ce în tru- | pul tău la dzua de gĭu- | de[ţŭ de] să priimeşti ce ţi-e | gătytŭ. cu toţi | direptii. şi luară | sufletul deĭa (*sic*) trupŭ. | şi-lŭ sărutară. şi se cunoscură. şi zese[ră] sufle- ||
f. 67 r°. tul[ui] lui rugatu-néi | după acéĭa ai făcut | voĭa lui dumne- dzău. pre | pământ'tu. şi veniĭa | îngerul şi păziĭa pre pă- | mân'tu în toate dzi- | lele. şi dzise îngerul. | bucură-te suflete, că | eu mă bucur de tine | că ai făcut voă (*sic*) lui | dm̃nedzău. până ai vis | pre pământ'tu. eu am | în toate dzile a duce fa- | pt'e bune câtră h̃s. | aşĭa ĭară eşi dh̃ul sn̄tŭ | în tăpinaré (lorŭ) su- | fletu-
f. 67 v°. lui. [şi dzise lui] || suflete să nu te cĭu- | deşti. nice(ce) să te s'- | fieşti. că veri mé- | rge în locul. cela ce n-a- | i vădzu[t] nič[e] dinioa- | ră aşé. şi fi-ţi-vo[ĭu], | eu într-agĭutorĭu. | că am aflat eu întru ti | ne odihnélă. cât amŭ | fostu întru tine. | dh̃ul sv̄ntu mér(s)ce ĭ"- | nainté sufletului | în(gerescu) ceru ĭară | întru duh[ul] sus ei sta dra- | cii de departe. şi se | tă'nguĭa şi grăiĭa.
f. 68 r°. o cu câtă slavă téi | spodobit suflete ade- | vărŭ că fugiĭai de noi. | şi dĭaca întră sufle- | tul pre poar"ta cerĭu- | lui în lontru. cu tă- | rie dzisi. şi cu glas | mare răspun'se [loru şi dzise] aşĭa. | de cărările vostre fu- | gĭiĭu eu. şi cu puté- | re şi cu sila lui h̃s mă în- | grădiĭu. aşé mă poa- | r'tă îngerul. şi-mi a- | rată. de să ştiţi toţ[i] | că nu lasă dumnedzeu | (ş)derepţii şi slugile ||
f. 68 v°. sale în ponoslul necu- | raţilorŭ. cela ce slu- | jéşte lui dum- nedzeu | dereptu sufletul să- | u. în toate dzilele vie- | ţei sale. aceĭa spuĭu | voao fraţii miei. | préĭubiţii, aşé şi | voi să arătaţi lu- | cruri bune. dosto- | inici să fiţi înpă- | răţiei cerĭului. pu- | neţi întru inimile | voastre frica lui | dumnedzău. nu de ne- |
f. 69 r°. gândire şi de léné || vostră să (să) pier[de]dzi (*sic*) dul- | čaţa cĭau gătit voao | domnul nostru iŝ. h̃s. ace- | luĭa e slava. şi înpărăţiă. (*sic*) | şi (dz) ţinutul cu ta- | tălŭ, şi [cu] duh̃lŭ sv̄ntŭ | şi acmu şi pururé | în vécŭ adevăru: ⁜

5.

(Cugetări în ora morţii).

a.

[V]edeţi-mă fără glas, | şi fără suflet dzăcă- | n'du plănceţi după | mine fraţilorŭ şi | soţi(lo)i miei. şi ru- | deniĭa mĭa. şi cu-

www.dacoromanica.ro

noscu- | ţii miei. câ până asară | alalta (*sic*) sară. cu voi || *f. 69 v⁰.*
grăiĭa. şi de năpra- | snă-mi vini. şi-mi | sosi časul de moar'te. |
ce veniţi să ne er^{n}tâm | câ eu acmu dzacŭ în^{n}nainté | (t) voastră
sărutaţi- | mă sărutaré dépoi. | câ cu voi dé acmu nu | voĭu mai
înbla. câ mă | duc eu acolo unde fă- | ţărie nu ĭaste. slugi- | le
amu şi cu domnii înpre- | ună stau. înpăraţii | cu vonicii. mi-
şeii | cu bogaţii. bătră- | nii cu tinerii. şi toţ[i] || asémene unii cu *f. 70 r⁰.*
alţii | vorŭ sta. cineşi cu | ale sale păcate vorŭ | sta. unii se
vor préslă- | vi. alţii se vor ruşina | ce vă rugaţi derep'tu | mine
rugaţi-vă către | dm̃nedzeu să nu mă ğu- | dece înprotiva lu < crului
meu > i meu. (*sic*) | în locul cela de muncă. | (ce să mă ducă.)
ce să mă du- | că unde ĭaste lumi- | natâ viăaţă (*sic*) de vécŭ: ⁜

b.

[A]şé să roagă sufletul, | cu mare rugăcĭune. lă- | saţi-mă în
gerii lui || dem̃nedzeu (*sic*) să me pocă- | escu. miluiţi-mă, lă-saţi-mă, *f. 70 v⁰.*
într-u anŭ. să plă- | n'gu de păcatele méle, | célé rélele, ce am
fă- | cutŭ. doară mă va mi- | lui dumnedzeu. după | acé mă veţi
lua. cum | v-au dzis dumnedzeu. atu- | n'ci grâescu îngerii fă- | ră
milă. şi dzicŭ aşé | anii tăi s-au svârşit | eşi sufrete (*sic*) dinŭ trup. |
că néu dzâs marele ğu- | deţŭ. cela înfricatul. | să te mutâm
dân ačastă lume || că toţi anii tăi ĭ-ai | visu în negândiré ta | de *f. 71 r⁰.*
pohtiĭai să béi şi | să mână'nci. ĭară de | moarete (*sic*) nu te teméi. |
acmu déca vedzi că | te luom. tu pomeneşti. | de po[că]inţă,
audziĭai to- | ată învădzătura scrip- | turei. şi cumu-ţ[i] (dza)
va | vi, déca veri muri. | mişéle ome. că în toate dzile vedéi |
cumu le ĭaste. şi bă- | trânii. şi tinerii. | cumŭ nu te pocăişi ||
în vrémĭa ta. acmu | blâm câtră domnulŭ | tău. şi domnul *f. 71 v⁰.*
nostru | atun'ci se va trace. su- | fletul. din toate în- | keeturile
şi-l vorŭ | lua înfricaţii îngeri. | suflete atunici (*sic*) < nu ver^{i}
griji > [nici] de fi- | čori.: nice de muĭare. ce | numai ce te
veri té- | me de [în] fricatul ğude- | ţŭ. şi te veri cutremu- | ra,
cumu-ţ^{i} va plâti | dumnedzeu pri'n vapte- | le tale. unde ţi-i
atu- | nci avuţiĭa ta. şi bo- || gâţiĭa. şi scumpiĭa. | unde-ţi e rodul *f. 72 r⁰.*
tău şi | fraţii tăi. şi pări- | nţii tăi. şi soţii tăi. | suflete ome, nime
de | aceĭa nu-ţi potu ağuta | unde ţi-s mésele cu be- | uturile. şi
[cu] mă'ncă- | rile şi ibosté ta. | şi dulčaţa ta. şi ĭu- | biré trupului
tău. | acélé toate spur^{n}- | cate săn'tu, ca upra (*sic*) a- | u trecut ca
vumulŭ séu | spartu. ca prahul de vă- | n'tu. s-au spartu. su- ||
flete oame. ce volosu | ţi-e. de dulčaţa trupu- | lui tău, céĭa ce *f. 72 v¹.*

www.dacoromanica.ro

te înci- | n'déi. şi dzua şi nop'- | té. în cur^{ŭ}vie şi odih- | nélâ. şi te mâniĭai. | (şi te mâniĭai) şi cu | liba (*sic*) batčocoriĭai. şi do- | sădiĭai. şi ascultai. | şi ĭubiĭai hit^{u}leşugu- | rile. cu mânule ucidéi | săracii şi săracele, ĭa- | râ cu pičoarele curéi | şi săriĭai. şu (*sic*) ğucai în | glas[ure] de cimpoi. o vai | de tine suflete, multe ||
f. 73 r°. ĭubiĭai îndeşertu. | acmu plân'ci. şi te | cutremuri câ tru- | pul ţi-l vor mânca fier^{ŭ}- | mii în gropâ. ni amu su- | flete, cine are puté | spune frica şi cutre- | murulŭ. şi mun'ca ča- | sului de moar'te. câ | moartĭa fârâ de vé- | ste vine. ca u leu râ- | câin'du (*sic*). şi cu toa- | te ar'mele. (cu tâ) cu | spatâ. şi cuţit. şi | cu sécere. şi cu pilă. | şi cu sâcure. şi cu ţap[â]. ||
f. 73 v°. (*goală*)

f. 74 r°. (şi cu sécere). şi cu să- | céte şi cu teslâ. şi | cu bar'dâ. şi cu svré- | del. şi cu groazâ mul^{ŭ} | tâ şi ĭute, în toate | kipupurile (*sic*) şi cu toate | muncele. şi cu toate-l | mun'céşte, de-l ğĭunghe. şi- | lŭ tae. ce se poate spu- | ne mun'ca mor^{u}ţei a- | şé cumŭ are dzâcé gol | în parâ de focŭ să se fri- | gâ. atun'ci (adunci) a- | dug (*sic*) de béu pârarulŭ (*sic*) [cela] | de moar'te
f. 74 v°. amarŭ, a- | tunci ĭase sufletul. || afarâ atunci dracii | se adunâ aproape de ti- | ne. de stau şi aducŭ | scrise toate păcatel[e] | tale ce ai făcutŭ. | din tineréţe până | la moarte. de le punŭ. | în cumpână. au doarâ | ai obiditŭ vr-u'n om | mişelŭ. sau ai ucis. | sau ai furatŭ. sau do- | arâ ai vândutu pre ci- | neva. sau (n) ai lăcuit | préĭubiré trupului | tâu. sau doarâ ai gră- | it men'cĭună, sau n-ai ||
f. 75 r°. ĭubitŭ pre toţi oa- | minii. unul ca altul. | toate câte ai greşi- | tŭ, de căn'du ai născut. | şi vădzân'du şi nevă- | dzân'du. şi cu voe şi | fârâ de voe. toate | săn'tu scrise, şi le a- | ducŭ. de o laturi mul- | ţi draci nevădzuţi. şi | dzicŭ aşé. ni să-lŭ luom | să-lŭ râpim. délaltâ | laturi stau doi îngeri | a lui h̃s. de vorŭ
f. 75 v°. aştep-ta | dela tine. (şi vor | aştep'ta dela tene.) şi || vorŭ aduce toate fa- | p'tele bune. de le vo- | rŭ pune în cumpână. | délal^{u}tă laturi. | vorŭ câuta îngerii | lui h̃s. au doarâ ai | miluit. vr-unŭ săraca (*sic*). | sau ai dat mân'care | flămân'dziloru. sau | ai adâpatŭ vr-un sâtos | sau ai înbrâcatŭ vr-u | om mişelŭ. sau ai | miluitŭ vr-u om în pri- | soare. sau vr-u betégŭ. | sau ai datŭ sălaşŭ |
f. 76 r°. vr-unui câlâtoru. || sau ai grăit bine dereptu | vr-u'n om obiditŭ. dé- | i agĭutatŭ cu cuvă- | n'tulŭ. sau cu miloste- | niĭa. derep'tu vr-u'n mi- | şelŭ. toate le vorŭ că- | uta îngerii lui h̃s. de | le

www.dacoromanica.ro

vorŭ pune în cum'până | să-l' vorŭ lua înge[ri]i lui | dumnedzeu. ei-lŭ voru du- | ce în viaţa véculuí. în- | nainté lui dumnedze- | u. şi naité îng[er]ilorŭ. | în veselie nes'vârşită. | ĭarâ se-l vorŭ l'ua îngerii di- | ĭavolului. ei-l vororŭ (*sic*) || duce în mun'ca véculuí:— *f. 76 v°.*

c.

Iarâ cându vorŭ buci- | na. arhagg̃lii spre patru | cornuri a pâmân'tului | de tri ori cu vricâ, şi | cu burâ mare, pâmân'- | tul se va cutremura. din | toate capetele. atu- | nci vorŭ învie mor^{u}ţii. | se are fi de fieri mân^{ă} | caţi. sau de pasări. [măncatu] (?) sau | de peşti. [măncaţii] toţi vorŭ învie | din' mare. şi din toa- | te adâ'ncurile pămă- | n'tului. şi micii şi ma- | rii. şi derepţii. şi || pâcâtoşii. şi cĭude- | cii strâmbi. şi înpâ- | raţii. şi bogaţii. şi | *f. 77 r°.* mişeii. şi vorŭ sta | toţi asémene. cine cu | fap'tele sale. şi din' | dzi şi di noapte. şi di- | 'n toate časurile, [şi] toa- | te ascun'- su[ri]le se vorŭ | ivi. nice u pârŭ di'n ca- | pulŭ lorŭ nu va fi peritŭ. | unii vorŭ fi lumina- | ţi. al^{ă}ţii şi mai lu- | minaţi. al'ţii vor fi | întunecaţi. atun'ci | vorŭ vedé toţi pâcâ- || toşii maré de *f. 77 v°.* focŭ | clocodindu (*sic*), şi svă- | răindu. şi mâniĭa lui | h̃s. fi-va atun'ci şi | va aprin'de lumé, de va | ar'de tot pâmân'tulŭ. | şi toţi mun'ţii. şi | toate mâgurile. şi toată spur^{ă}câcĭuné | ce séu fâcut pre pă- | mân'tu. atunci ma- | ré de apâ sâca·va. şi | toate râurile. şi | toate izvoarâle cum | ğice h̃s în ev̆glie. stéle- | le vorŭ câdé. şi soare][e] || va întuneca. cerul l' vor | învăli îngerii- *f. 78 r°.* arhagg̃lii | ca un sfitoc. şi se va i- | vi cerŭ nou. ca soarele | atunci se va ivi dinŭ ceru | râstignitul h̃s. cu ci- | nstita cruce, de va lu- | mina. prespre toate ca- | petele pâmâ'ntului. | şi vorŭ cân'ta preĉur | ĭa cinuri de îngeri. ar^{ă}- | hagg̃lii. şi firoviimii | şi serafimii. şi [to]ate pu- | terile. cerĭului, şi vor | gâta scaunul de ğudeţ. | atun'ci se va deşkide ||

aĭ.

poarta cerului despre | râsâritŭ. şi se va ivi | înpâratulŭ hs. *f. 78 v°.* cum grâ- | ĭaşte proroculŭ. şi va bu- | cina. şi va aprin'de [focu] | (cu) cu mare burâ. şi | cu mare tresnetŭ. atu- | n'ci vorŭ [câuta de-l voru] vedé toţi oa- | menii. şi toate fé- | lĭurile <faptele sale> atunci <va fi | (cum grăĭaşte h̃s.) > cum | grăĭaşte hs. câ va (v) şedé | spre scaunul slavei sale. | atun'ci vorŭ sta desu- | pra în seninŭ plinŭ de | îngeri. şi pământulŭ | va fi îndesatu

www.dacoromanica.ro

f. 79 r°. plinŭ || di omini. atunci-şŭ | vorŭ vedé toţi, oami- | nii faptele sale. au bun[e] | au réle. şi toate ascu- | n'surile sale. î^{n}naité | féţei tale. atunci | va trimite h̃s. arhgg̃e- | lii cu foc. şi [tresnetu şi] fulgerŭ. | şi cu patru vânturi. | de voru alége toţi di- | repţii. de-i vor pune dé- | dirépta lui h̃s. ĭară pă- | câtoşii dé [stâ]nga. cum | alége u păs[t]or. oile din | capre. atun'ci păcâ- | toşyi vorŭ plăn'ge ||

f. 79 v°. şi se vor tâ'ngui şi vor | dzice o cum nu ném pocâit. | o cum ném per'dufu vré- | mé de pocâin'ţâ. de am | bâtg̃ocoritŭ. şi am g̃u- | cat şi am sărit. [în] hitleşug. | o câce n-am postitŭ. o | câce n-am miluit mişeii. | o câce nu ném pocâit. de | să ne fie acmu ertate pă- | catele. ce am râs şi am be- | ut. şi am mâ'ncatŭ fârâ | de lége. şi ném veselit | fâ[râ] direp'tu. şi acéĭa | vréme au

f. 80 r°. trecut. o amarŭ | noao şi ĭute. atunci || va eşi maré de foc (î^{n}nai- | n'té) î^{n}nain'té g̃udeţu- | lui. şi vorŭ vedé păcâ- | toşii céu lucrat. o fri- | ca şi cutremurulŭ mare. | înge[ri]i săn'tu negreşiţi. | î^{n}n'că se vor cutremura de | frica g̃iudeţului. atun- | ce va câuta înpârâtul | g̃udeţ h̃s [s]pre dirép'ta. | şi va vedé sv̄nţii lumi- | naţi. (şi se va bucura.) | şi se va veseli de ei. şi | va grâi cu glas dulce. vi- | niţi blg̃sv̄ţii de tatâl | mieu. de dobân'diţi ||

f. 80 v°. înpârâţiĭa (cerului) şi | viaţa de véc. veniţi pu- | stinicii *(sic)* mei. viniţi | fiii (lu dumnedzeu) lumini- | i. veniţi milos'tivii | miei. veniţi lumina- | ţii tatâlui meu. vini- | ţi ceĭa ce aţi lâsat lumé | şi aţi vinit dupâ mine | viniţi ceĭa ce aţi râbdat | în numele mieu. viniţi | de înpârâţiţi cu mine. | préĭubiţii mei. atunci | va câuta înpâratul (g̃u) | h̃s. câtrâ ceĭa dé stâ- | n'ga sa. şi va

f. 81 r°. dzice aşé || aduceţi-vă lucrul. şi vă | priimiţi preţul. atunci | va vedé h̃s. păcâtoşii | negri. şi spurcaţi. [şi întunecaţi.] şi | va grăi cu glas de urcie. | fârâ de mâsurâ. duce- | ţi-vă dela mine nemilo- | stivilor. câ n-aţi milu- | it mişeii. nice eu voĭu mi- | lui pre voi. nici aţi a- | scultat eiv̄glia *(sic)* şi scriptu- | ra. nice înferecaţi uci- | nicii mei. nice eu voĭu [a]scu- | l'ta plănceré şi tâ'n- | guiré voastră

f. 81 v°. ce aţi | mâncatŭ. şi aţi bâut. || şi v-aţi veselitŭ în dul- | caţa voastrâ. vârâ de lé- | ge duceţi-vă dela mine | păcâtoşilorŭ. cur'va- | rilor. şi necuraţilor. | câ-ntru ascunsu hitlé- | ni aţi fos[t]. şi răŭ aţi | fâcutu. (duceţi-vă) | duceţi-vâ dila mine | blâstâmaţilor. în fo- | cul vécului. unde-i gâ- | t'ţ diĭavolului. şi în- | gerilor lui. câ aţi fâ- | cutŭt (*sic*) voĭa lui. câ a- | ţi bâdg̃ocorit. şi aţi | clevetit. şi v-aţi lenit. ||

f. 82 r°. de câtrâ rugâcĭune. du- | ceţi-vă în ĭad, în cup'- | torĭul de foc. un'de vor | fi ţipetele. şi plă- | 'ngerile. şi scâr^{n}rş^{n}- | care (de) din'ţilor. atu- | n'ci h̃s va zvâr'li cu | toĭag[ul] de vocu. de-i va |

www.dacoromanica.ro

ucide, şi-i va rumpe. | şi-i va trimite înge- | rii de-i vor arun'ca în clo- | cotélâ. în maré de foc | atun'ci direpţii. ei | se vorŭ. lumina ca so- | arele, întru părâţiĭa | tatâlui. ĭarâ pâcâ- || toşii în *f. 82 v°.* munca vé- | cului: ✕

d, e.

Darurile şi frâmséţé | direpţilor la dzua de | gĭudeţŭ. lumina-va | faţa lorŭ ca stéle- | le în cerĭu. unii vorŭ | fi luminaţi alţii | şi mai luminaţi. cum | grâĭaşte apostolulŭ | unora le va fi (fi) fa- | ţa ca lumina lunei. | alţii ca lumina dzi- | lei. alţii ca ferulŭ | aprin'su. cân'du sar scâ- | nteile dintru elŭ. || alţii ca soa- *f. 83 r°.* rele. al- | ţii vorŭ fi (alţi) [albi] ca | hârtiĭa. alţii ca | lâna. alţii vo[r] fi ru- | meni alţii vor fi (ru- | meni) cine cum va fi fos[t] şi el. pre to[ţ][i] va vi scri- | p'tura, cine cu ce au | slujit. lui dumnedzeu | sta-vor'u alése cinu- | ri luminate. de dirép- | ta lui h̃s. mulţi fâ- | râ de numârŭ. acelo- | ra tuturor le va deş- | kide h̃s. comoarâle | înpărăţiei cerĭului || şi le va dârui veş- | *f. 83 v°.* min'te luminate şi | cununi înpârâteşti. atun- | ci voru încépe a cânta | îngerii şi arhagg̃lii. | şi hirovimii. şi se- | rafimii. şi vor lă- | uda pre h̃s. şi vor de- | ş'kide poar'ta cetâţiei, | (lei.) şi vor ivi como- | arâle. şi darurile | înpârâţiei cerulu[i]. | h̃s. va şedé spre sca- | unulŭ slavei sale. şi | va kema h̃s. toţi sv̆nţii. de voru priimi. || *f. 84 r°.* din' mâna luĭ h̃s. veş- | min'tele, şi daruri- | le toţi cine-şi cu ci- | nsté şi cu darul său. | şi maite va mĭar'ge | précinstita. ma- | ica lui h̃s. şi de'n tal- | pele-i parâ de foc | va lâsa. şi din'tru ĭa | slavâ nespusâ fi-va. | şi [faţa ei s va lumina ca sorele şi] va mĭar'ce de se va | înkina domnului h̃s. du- | pâ acéĭa-şi va pleca | h̃s. capulŭ. cătră ma- | ica sa şi va lua sv̆nta | conunâ, de o va pune || în cinstitul capulŭ | ei. şi va dzice, prii- | méşte *f. 84 v°.* maica mĭa (şte) | ačasta slavâ. céĭa | ce mi-au dâruitŭ. ta- | tâlŭ mieu. câ cu a- | časta amŭ câlca- | tŭ. pre diĭavolŭ. câ | eu dintru tine [sintu şi] m-am | nâscut. şi am luatŭ | peliţâ. şi-i va da | un veşmân'tu. mo- | horât înpârâtes'cu. | dupâ acéĭa va grâ- | i aşé pasă sv̆ntâ | maica mĭa. în bucu- || rie domnului tâu. | şi cu toţ[i] *f. 85 r°.* ceĭa ce téu | rugatu şi a[u] slujitu (ti- | i) [ţie] dyreptŭ pre pămân'tu. | şi cu destoinycii lu- | minaţ[i]i fečorii tâi. î'i | va săruta pre cin'sti- | tele ale lui mâny. cu | frâmséţe mare va întra | în sv̆nta cetate. şi vor căn- | ta îngerii întru slava | odyh'nĭaleei sale :—

www.dacoromanica.ro

Dupâ acéĭa va kema | ĥs doisprezéce apsl^{l}. | şi le va da veş-
f. 85 v⁰. min'te | înpârâteşti. şi. 12. || scaune de aur. [cu pietri scumpe. cu birosu.] şi | cu mărū gârytaru. | dupâ (apâ) acéĭa [le] va da | cununy, în capul lor, | mai luminate de soa- | rele. dupâ acéĭa va | kema dm̃nedzeu şĭap'- | tedzečy de apostoli. | şi proročy. şi mâč[e]- | nyč[i] *(sic)*. şi prégâtiţii | lui ce(d)ĭa ce s-au gâtitu | dela adam pânâ la sfrū- | şitulŭ vécului. | şi-i va slubodzi ĥs în | po-
f. 86 r⁰. mĭatele raĭului. | (că raĭului.) că raĭulŭ || plin ĭaste de rodure şi | flori înfrâmşate. în to- | ate roduri înfrâmşate | înn toate kipuryle. ş[i] če- | taté lui ĥs. şi turnu- | re cu cornure, înpleti- | te cu mărgâritaru. şi | şi *(sic)* cu bisorure. şi | cu cin'stite lumina- | te pietri scumpe. bo- | găţie înpărâţiei vécu- | lui plinâ şi corabie | înpărâtĭascâ. şi mul- | ţi călugâri într-însâ | plūcure. alaturé cu [îngerii
f. 86 v⁰. înpréunâ. cu] | dhul sv̄ntu în véců ne- || svrūşitu. cu cunu- | ny luminate. şi în- | frâmşĭate. şi vor că- | nta înpreunâ cu îngerii. | cu laudâ în slava sven- | tei troiţe. în véců ade- | văr. unii cu alal'ţii | se vor ves[e]li fârâ de sta- | re. acolo nu va fi vécu. | neč[e] anu. nice vrémĭa. | neč[e] čas. nyce dzi. neč[e] noap- | te. nece se va şti căn'du | e numâr. nece [va trece vremé nici] se va ada- | uce. [nice va lipsi ploe] nice căldurâ de | soare. nič[e] vor mun'ci | de foame. nič[e] de séte. nič[e] ||
f. 87 r⁰. al'tâ mişelie. ce nu- | mai într-u'n kypu pač[e] fă- | râ de grije voru vie via- | ţa de véců. nu vor avĭa scrū- | bâ. nyč[e] durĭare. neč[e] sus- | spinare *(sic)*, nece vor avĭa fri- | că de moarte. neč[e] de cĭu- | deţ. nyce va fi pohtâ de | trup. ce toate pohtele | şi hitleşuguryle dia- | volului vor pery. nu va | lipsi a munci. neč[e] să sâ fa- | că oameny. nič[e] va lip- | si varâ. neč[e] toam'nâ, [neceĭarnâ.] neč[e] | primâvarâ. ce numai lu- | minâ şi dul'ţaţâ în vé- ||
f. 87 v⁰. cu se vor [veseli în dulčaţă să vor] îndulci. şi se | vor spod[o]bi. o ferecaţi | că vorŭ fi ca îngerii | cerĭului. şi nu se vorŭ | mai skim'ba nice dini- | oră. ce totŭ se vorŭ | ves[e]li [în vecul veculuĭ]: ⁜

f.

Iară grâĭaşte de'n sn̄ţii | oţi marele patrĭar- | hul ioanŭ zlataustŭ, | înpâratulŭ a toată lumĭa. | o amarŭ voao tâlnha- | rilorŭ. o amarŭ celo- | ra ce obiduescu pre | mişei. o amarŭ celu- | ĭa
f. 88 r⁰. ce[-şi] uréşte (şt) pre fra- || tele său. şi vecinul | său, o amar celuĭa ce nu | ascultă. şi nu cinū- | stéşte pârin'ţii săi | şi duhov'niculŭ

www.dacoromanica.ro

său, | o amarŭ celuĭa ce cle- | vetéşte. şi huléşte | pre alţii. dzice
h̃s. nu | vedé şterculŭ în okĭulŭ | al^{u}(tŭ)tuĭa. ce vedzi | bârna în
okĭulŭ tău | o amarŭ min'cĭunoşi- | lor. o amarŭ celora. (ce- | lora)
ce gĭu(de)râ pre (străm- | bu). în cruce dereptu cu- | rvie. o amarŭ
cela ce calcă ‖ cruce. o amar cela ce-ş[i] fa- | ce faţâ la domny. *f. 88 v°.*
şi dă | mitâ pentru să poatâ | călca myşeii. o amar | făţarnyciloru.
o amar | cela ce să téme de domnyi | pâmăn'tului. ĭarâ | de în-
păratul ceru[lu]i nu se té- | me. o [a]mar préĭubyto- | rilor.
o amar cela ce bé- | şi mână'ncâ cu cimpoi, | şi cu cĭatere. [şi
cu alăute.] o [a]mar pre- | utul cela ce nu e desto- | inic, şi căn'tâ
letur- | ghie cum nu se pocăĭaşte ce | se lasâ focului de vécŭ ‖
o [a]mar voao curvarilo- | ru. o amar cela ce hulé- | şte carté. *f. 89 r°.*
şi scryp'tu- | ra. o amar cela ce gândé- | şte cumu-ş[i] va îngrâşa
trupul | său. o amar cela ce-ş[i] pĭar'- | de vrémé de pocâin'ţâ
î^{n}n a- | časta l'ume. că in céĭa lu- | me nu se va mai poicâi
(*sic*).ce se | va munci în vĭaci de vĭaci. | o [a]mar beţivilor. o
amar | ceĭa ce nu mergu, în svñta | dumeneca, la besérecă | la
casa lui h̃s. o amar | cela nu pâdzéşte pra- | znycile şi posturile, ‖
cu curâţie, cum grâĭa- | şte pravila sv̄nţilur. | că aceĭa săntu *f. 89 v°.*
men'cĭuno- | şi botedzului. o amar ceĭa ce să sfădescŭ. şi | mor
neer'taţi. o amar | cela ce-şi pod[o]bĭaşte trupul, şi se laudă întru
sine. | nu numai oamenii pie- | ru cu aceĭa cu trufa şi | cu lauda.
ce şi încerii | de'n cerĭu a[u] căzdut şi au perit. | o amar ceĭa
ce nu se pocăe- | scu de păcatele sale. | că aceĭa toţi se ducu | în
focul nestin'su. şi ‖ în vâermii (*sic*) neadurmyţi. | şi în [ta]rtarĭu. *f. 90 r°.*
o munca şi | amarulŭ mar'e. şi o- | amenii nu pricepu: ⁜

g.

Că spuse h̃s lui ievglestŭ | ioanŭ bg̃slov. (şi) | şi spuse înce-
ger'ul (*sic*) lui | pavelŭ apS̃lŭ. că-l' pur(r)tâ | de·i arâtâ toa[te]
muncile. | cât arâ fi unŭ voinyc | de treidzeci de ani. de a- | râ
prâvâli o piatrâ, şi o arâ slobodzi în g̃os | să z'boare în trei ai
să | cadzâ acolo. acolo-i mun- | ca păcătoşilor. dere- ‖ p'tu acé *f. 90 v°.*
toţi creştinii. | şi bâtrânii, şi ti- | nerii, să se spovédéscâ | de
toate păcatele sa- | le. să se pocăĭascâ cu | lacrâmile sale. şi | cu postul,
şi cu rugâ- | cĭune. poate sparge scri- | p'tura păcatelorŭ sa- | le: ⁜

h.

Cum grăĭaşte h̃s în s- | v̄nta ev̄glie: ⁜ Feryca- | ţi de ceĭa
ce plân'gu. că | aceĭa măn'gâĭaţi vor fi. | feryca[ţi] de ceĭa [ce]

www.dacoromanica.ro

plângu | şe se tăn'guescu aicĭa. | că acolo vor râde şi se ||
f. 91 r°. vor ves[e]li. o ferecaţi | myşeii cu sufletul | şi cu inyma. derepţii, | şi plecaţi, că acelo- | ra ĭaste înpărâţi[a] lii *(sic)* h̃s. | o ferecaţi de blâdzii. | că aceĭa vor dobân'di dul- | caţa vécu-[lu]i. o sferycaţi *(sic)* | de ceĭa ce flâmândzescu, | şi se însetoşadzâ. că a- | celora se va da saţiul în vĭac. | o ferycaţi de oamenii | milostivi (că aceĭa mi- | lustivi) că aceĭa milu- | iţ[i] vor
f. 91 v°. fi în vĭac. că milo- | steniĭa o duc ĩngerii în ce- || rĭu până la sv̆ntulŭ pré(s)- | stol, î[n]nain'tĭa l[i]ui h̃s. | o ferycaţi de ceĭa ce | poar'tâ găn'du bun cătră | h̃s. că aceĭa cu dumnedze[u] | se vădu. o ferycaţi | de oamenii ceĭa ce fac pa- | cile, şi înpacâ sfâdi- | ţii, că ace(î[n])ĭa-su fii lui | dm̃nedzeu. o ferycaţi | de pridâdiţii [ceĭa] ce-i sco- | tu al'ţii de pre locuri- | le sale prin'tru derep'ta- | te că acelora ĭaste | înpărâţiĭa cerului. o fe- |
f. 92 r°. rycaţi de ceĭa ce-i batğo- || curescu *(sic)*, al'ţii prin'tru | myşeliĭa de-i poricle- | scu, de le grâescu în bat- | ğocurâ. că aceĭa mari-s | î[n]n'[a]inté l[i]ui h̃s. o fer[i]- | caţi de ceĭa ce dĭaca se sfâ- | descu, şi curundu se | înpacâ. şi nu dă-i locŭ | mâniei sale. că aceĭa | cal'că pré capul diavolu- | lui. cum grâĭaşte pavel' | ap̃lu, şi dzice aşĭa să | te very sfâdi dzua, să | nu şadzâ soa[rele] în mânyĭa | ta nice să răsae. o fe- | rycaţ[i] de postnici şi a- ||
f. 92 v°. gĭună'torii cu curâţie. | că ageĭa sue în cerĭu pre | o scarâ. şi n-au kée | la poar[u]ta raĭului. ace- | ĭa înşişi întră în raĭu, o | fericaţi de ceĭa ce să sco- | alâ. în sv̆nta dumine- | că. şi praznicele lui | h̃s. de să scoală de no- | ap'te de se roagâ lui h̃s. || şi se roagâ svn[u]ţylor | să se roage lui h̃s. dere- | ptŭ elŭ. şi mergu la | besericâ. şi se spo- | vedeşti de toate pâca- | tele céu
f. 93 r°. grâşitŭ. || prespre săptâmână. | aceĭa pururе se spală de | pâcatele sale şi se lu- | minédzâ î[n]nain'tĭa l[i]ui | h̃s. şi î[n]nain'té îngeri- | lor o ferycaţi de ceĭa | ce-şi lasâ părin'ţii şi | fraţii, şi surorile, | şi bratăşii săi. şi | toată dulčaţa de pre pă- | mântu derep'tu dumnedzeu. | că aĭa-s fii l[i]ui dm̃ne[dze]u. şi | asémene cu îngerii, o | fericaţi de soţii băr- | baţi şi creştinyle. | ceĭa ce
f. 93 v°. curun'du se vor lă- || sa şi se voru er'ta de | voĭa sa de şi vorŭ prii- | mi curâţiĭa, şi fe- | čorii de[i]ntăi. că ace- | ĭa dm̃nedzeu priimescu | întru ei. o ferecaţi | de oamenii ceĭa ce se ro- | agă (a) şi dzua şi noap'- | té. că aceĭa gonescu | dinainté sa durеryle ré- | le. nu numai î[n]nainté | loi ce şi prespre elu | întru dh̃ŭ. o fericat | de cela ce-şi ĭar'tâ vi- | novatul' său, şi nemi- | că nu ĭa dela elŭ. că a- ||

www.dacoromanica.ro

вї.

[cela nu-l va ğudeca hs. la gĭudeţu. cum gr^{a}eşte pavel apostol. să ĭa fl^{s}m^{s}ndu vr^{u}jmaşul t^{s}u e tu-l^{s} milueşte şi-i dă păine de-l^{s} saturâ. deci se veri face aşa cărbuni aprinşi de focu aprindzi în capul lui. o fericat de cela ce-şi portâ trupul în cur^{a}ţie. ĭară cu inima roagă dumnedzeu. că dh̃ul sfñtu spe acela odihneşte şi scaunul lu h̃s. într'înima acelue ĭaste. că acela trupu kemâ-să beserecâ. o fericaţi de omenii ceĭa ce frângu voĭa sa în toatâ viaţa sa. şi noapte lucrurele sale. că aceĭa facu voe lu dumnedzeu. aşa grăeşte h̃s. în sfñta evğlie acelora. bucuraţi-vâ şi vâ veseliţi că multu prétu ĭaste voao înp^{s}răţiei cer^{l}ului. că întru p^{s}răţie tatâlui miu mare viaţâ ĭaste şi mergu eu ma[i] multu să gătedzu. sfñtul pavel apš^{l}^{u}lul (*sic*) lu h̃s. a-] şĭa grâĭaşte. oky de | om nu vâd, nyč[e] inemâ de | om nu poate *f. 94 r°.*
gândi. ce | gâtédzâ dumnedzău o- | amenilor săi. ceĭa ce fac | voĭa lui : ⊀

i.

Iarâ la dzua | de ğudeţu déca va gĭu- | deca păcâtoşii. şi-i | va arunca în ĭadu. şi va pu- | ne un munte de piatrâ pre | gura ĭadului. de-l va a- | stupa : ⊀

j.

Oame(ar)nii bo- | tedzaţi ceĭa ce au visu | în pâcate, şi nu | sĭau | ispoveditu, şi nu séu | pocâitŭ. scula-se-vor || la dzuoa de *f. 94 v°.*
gĭudeţu, go- | li şi negri î^{n}ntune- | caţi. strămby şi | grozavy. necurat[i], şi | ĭuţi. şi amar[ă]. ivi-se-va | faţa lor hitlĭanâ. cum | nu se poate spune spur- | căcĭunĭa lor. unora le | va hifi (*sic*) faţa, ca ţărâ- | na pâmăntului. al'ţi- | i ca tina spurcatâ di- | 'n uliţâ. al'ţii ca go- | noĭul. al'tora le va fi tru- | pul pu(d)treditŭ. ca un căi- | ne mortŭ căn'dŭ sar vier'- | mii din'tru elŭ. al'to- || ra le *f. 95 r°.*
va curâ den'tru | oky smrad cu puroi. ' şi vor fi îngăn'faţi, a- | l'ţii vor fi negri ca în- | suş[i] diavolul. al'ţii vor | fi ca piĭalé aspideei. | al^{u}ţii [ca pieĭale asenului. alţii] ca fumul ver'- | dzi. al'ţii vor fi săn'- | geraţi. al'ţii ca piĭa- | lĭa porcilorru (*sic*). al'ţii [aspumaţi. alţii] | vor fi gunoiţi. alţii | vor fi cu toatâ spur- | căcĭuné. de'n talpe pă- | nâ în capŭ. grozavy şi | înpâţiţi (*sic*) în toate kypu- | ryle. aceĭa toţi vor gră- || i unii cătrâ alal'ţi, | o *f. 95 v°.*
amar noao şi ĭute. | că ačasta ĭaste dzua de | apoi venyré lui h̃s. | cum audzĭam pănâ nu | eramu morţi : ⊀

www.dacoromanica.ro

k, l.

Iară călugârii la gĭudeţŭ. | kema-i va dumnedzeu. | dé derép'ta sa. unŭ | cinŭ de săbor mare, de | vor fi călugâryi ceĭa | ce séu pocăitu. cu | po[că]in'ţâ adevăratâ. şi | vorŭ întra în sv̄nta ce- |
f. 96 r°. tate cu multâ bucu- | rie şi cu mare slavâ. || ei-şi vor rădica mă- | nyle sale şi vor slâvi | în sv̄nta tro[i]ţâ întru ta- | tâl şi fiĭul şi d̃hulŭ | sv̄ntŭ:—Şi vor fi mul- | ţi peryţi de'n cinul | căl'ugârescu, cădzu- | ţi în păcate şi vor sta | dĭa stân'ga l'ui h̃s. ve- | déa-vor şi vor asculta. | şi cu mare jelanie | vor stryga şi vor plân- | ge cu amar mare. înşi- | şi se vor ucide pre si- | ne.
f. 96 v°. unde vorŭ vedé sla- | va sv̄nţilor şi darure- | le || şi minunata-şi frăm- | séţe-le cetăţiei. şi | dulčaţa şi bunătaté | lui h̃s. aşĭa vor vedĭa c-a- | u perit. şi se au înpăr- | ţitu de viaţa înpără- | ţiii ceriĭului. şi cu a- | marŭ mare vor plăn'ge şi | pre sine se vor ucide. şi | vor dzice o vai de noi cum | vom fi despăr[ŭ]ţiţi de | h̃s. în veciĭa vécului. a- | minŭ: —

6.

Dzis[e] domnul în pilda ača- | sta. u'n om era bogatŭ. | şi se înbrâca
f. 97 r°. în olovi- | re. şi în firur[e] veseliĭa-se în toate dzile luminate. | u'n mişel era săracŭ. şi | numele-i era lazar. ce dzâ- | cé î[n]nainté uşei lui | plinŭ de punoi. şi je- | luiĭa să se sature din fâ- | râme ce câdé di'n masa | (celui) bogatului. ce şi | cânii mer[ŭ]gĭa. şi lincé | punoile lui. fu de muri | mişelul. şi-l duseră înge- | rii la poala lui afraam | muri şi bogatul. şi | îngropatŭ fu. şi întru | ĭad deş'kise okii lui. ||
f. 97 v°. acesta dy'n mun'că | vădzu avraamĭ de depar- | te. şi lazar'ŭ în poala | lui. şi (ap) acesta stri- | gă şi dzise. părin'te | avrame miluĭaşte-mă. | şi treméte lazarŭ | să-şi ude celŭ décet | mai micŭ într-apâ. şi | să răčască limba mé. | că mă kynuescŭ în ča- | stă vâpae. dzise avraam | fiĭu adu-ţi amen'te. | că ţéi l'uatŭ dul'čaţa | ta în viaţa ta. şi lazar | aşiş[ŭ]jderĭa rău. [acmu cicé mă'ngâe-se.] tu ||
f. 98 r°. te muncești. şi pespre | toate acĭalĭa. între | noi şi între voi propaste | mare(r) ĭaste. că de a- | ră vrĭa să vie déicĭa că- | tră voi. nu potŭ. neč[e] | de acolo cătră noi să | vie. [şi] elŭ dzis[e], rogu-te. a- | mu părin'te. să trimiţ[i] | pre el în casa tatâlui mi- | eu. amŭ amu cinci fraţ[i] | ca se le măr'turysa- | scă. să nu şi aceĭa să vie | la acesta locŭ cu mun- | că. grâ[i] lui avraam. a- | u moyseĭu şi pro-
f. 98 v°. rocii să || asculte de ei. ĭară el dzise ba părin'te avraa- me. ce de ar

www.dacoromanica.ro

mĭarge cine- | va di'n mor'ţi cătră în- | n'şi pocăi-sĭar. şi dzis[e] | lui. de moisyi şi de proro- | cii nu vor ascul'ta. ne- | ce să ară cineva din | mor'ţi învie, nu va avé | credin'ţă : ⁂

7.

TLĂCOVANIE EV̄GLIE- | i dela gĭu[de]ţŭ. de'n stlă- | pulŭ *f. 99 r°.*
lui mathei. 3, 106. | Dzise dom'nulŭ. căn | va veny fiĭulŭ ome- |
nescu, întru slava sa. | şi toţi sv̄nţii în'n'ge- | ri cu nusul. întru
şti- | re a toate limbyle în- | tru dzua de gĭudeţ. | Atu(alĭu)nce
cu trupul | şi cu sufletul sănă- | toşi sta-vor în'nain'- | té lui h̃s.
să dé răspun- | su. cine de păcate[le] sale ‖ de célé č·au lu- *f. 99 v°.*
crat | până au fos[t] într-časta | lume. direptii ceĭa ce au |
ĭubit pre dum̃nedzeu. asu- | prâ de tot. şi voĭa cuge- | telor sale
biruitu-léu | întru sine. şi au părăsit | tot râul. şi poroncitele |
lui dum̃nedzeu. tare lé- | u ţânut. şi viaţa sa întru | toată légé
lui dumne- | dzeu. şi-au svâr'şitŭ, | şi credin'ţă curată. | şi nă-
déjde dirép'tă, şi iboste desvrăşităă | trecut-au dintru ačasta ‖
[lume, aceĭa vor sta toţi déderépta lu h̃s. deci zice că vor sta
cine cum au căştigatŭ. cui c-aţi(?) datŭ cu porâncită întru dh̃ŭ.
acelora va zice h̃s. veniţi blĭsviţii tatâlui mieu, de dobândiţi célĭa
ce-s găţite voao. înpărăţiĭa cerĭului. încă di'n ·tocmĭala lumiei. şi
aciişŭ întru clipitul okĭului. toţi derepţii cu sufletulŭ. şi tru[pu]lŭ
sta-vorŭ. întru înpărâţiĭa cerĭului. toţi vorŭ sta. cineşi cu meseréré
sa. ce ĭaste găţităă lor în vecia vécului. şi amu décia cu bucurie
nesfrăşită. bucura-se-vorŭ, şi amu décia gréţâ de nimenilĭa nu
vorŭ avé. nece o mâhnire. ce numai célĭa între célĭa bucurii şi
veselii. întru netrecuţii véci fără de durére. nece dănâoară. ĭară
toţi ceĭa ce într-acésta lume de dumnezeu nu séu temutŭ. şi]
porâncitele lui dumnedzeu n'au socotitŭ. urîte l-au (=urîte le-au?)
fostŭ. şi a le asculta. şi légé lu dumnezeu n-au ĭubitŭ în césta
lume. fără credinţă curată. şi fără nâdéjde deréptă şi toate pohtele
trupului n-au părâsitŭ. aceĭa toţi cu sufletul. şi cu trupulŭ sta-vor
dé stâ'nga lu h̃s. aceĭa zâcé-vorŭ josŭ. întru locul cela de plâ'ngere.
în foculŭ cela marele cela ce va arde acésta lume. cu toată bu-]
nâtaté ei. cĭaă (*sic*) de- | şar'ta. acelora tutu- | roru va dzice h̃s *f. 100r°.*
cu glas | de ur'gie, fără de mâ- | surâ. şi va aşa dzice. | duceţi-vâ
dela mene | blâstemaţii de ta- | tâl mieu. în focul vécu- | lui. cela
[ce] ĭaste găţitu | diavo(v)lului şi ageri- | riloru (*sic*) lui. voao fo- |
culŭ şi gĭudeţulŭ, bă- | nui-l'-veţi. că focolŭ | nu l-am găţitŭ eu

www.dacoromanica.ro

voao. | ce l-a[mŭ gă]titŭ diavolului. | ce voi depryn'set năravo(e)- ||
f. 100 v°. ryle lui. e al mieu nă- | ravŭ l-aţi urătu şi-l le- | pădat. ce în-
dul'cit năra- | vuryle diavolului. | şi întru elu vâ dez'mie- | r'dat.
carile sănt [n]âra- | vuryle lui. săn'tu mă- | riile. şi trufele. | şi
z'biĭaretele. şi da- | n'ţurile. şe beţiile, | şi curvii. şi lăcomi- | ile.
şi uciderỳle. | şi vrajbele. şi părăle. | şi fâţăriile. şi supă- | râturile.
f. 101 r°. şi nemi | losteniile. că tot o- || mul cela ce acĭalĭa face. | kémâ-se
soţu şi răpa- | usŭ diavolullui (*sic*). (şi) | şi agerilor (*sic*) lui. a-
cesta | cuvăn'tŭ déca va să- | vr^{a}şi hs. aceĭa toţi | dinâoară cu
tru- | pul (şi cu sufletulŭ) | şi cu sufletulŭ de- | preună fi-vor. în
focul | cela marele lepăda-se- | vorŭ, înlăun'tru î^{n}n'- | tru ĭadu de
năprasnâ. că- | tŭ clipeşti cu okĭul. | duce-i-va acolo în ĭadu şi
f. 101 v°. în- | tru întunĭarecul' de a- || farâ. fi-va kynu (ne)- | cuplit şi [durere]
nespusâ. că | acolo vare ce-i simţi to- | tu ţi-i urîtŭ. şi va- | re
ce-i audzi de toate te | îngrozeşti. şi vare de | ce te veri atin'ge.
sau | se va atin'ge de tine. | de totu te vatâmi. | câ ĭadul ĭaste plinŭ
de | amaru. şi de mare vie- | r'bin^{u}télâ. şi de du- | reri fârâ sémâ.
şi | acolo ĭaste toatâ | munca. şi întunéric | mare neluminat. (şi) ||
f. 102 r°. şi perire netrecu- | tâ în veciĭa de véci. şi | geru nespus. şi puto-
are nerâbdatâ. şi | viermii neador^{u}miţi. | şi întunéricŭ cela | ce te
poţi râdzâma di n^{s}s | şi ţipetele dé nu le pu- | téré spune. atun'ci |
vor (*sic*) prin'de a ţâpa din' mu[n]- | câ sufletul câtrâ | trupŭ, şi
va dzice. aşé. | î^{n}ni amu trupe. astă- | dzi ĭuo ţi-i mân'driele |
f. 102 v°. tale. şi dizmir^{u}dâ- | čunile tale. ĭani amu. || ĭuo ţi-e lâcomiĭa şi s- |
cumpiĭa. ĭany amu. ĭuo | ţi-e beţiĭa cu mâncâry- | le cĭalé dupâ
célé. şi | ves[e]liile tale célĭa ma- | rile. şi toate p[o]doa- | bele
tale, şi comoară- | le tale. şi soţiĭa ta | cĭaâ (*sic*) ĭubyta, de ačastâ |
l'ume ceĭa ce tu te cu nu- | şii foar'te ĭubyĭai. de | pre dzeu téu
părâsit. | ş-au trecut ca um'bra. | şi ĭatâ ac'mu aceĭa de | sineşi
f. 103 r°. stau. e ti- | ne téu părâsit toţi. || şi téi înplut plin de | amarulŭ
ĭadului. şi | amu du[pă] lucrurile [tale] | plătĭaşte·ţi-se atunce | va
râspun'de sufletul | cătrâ trupŭ. blăste- | matâ fie vrĭamé céĭa |
ce noi întru ĭa némŭ înpre- | upreunat (*sic*). blăstema- | ţi să fie
şi părinţii | noştri ceĭa ce néu născut. | cum ei pre noi spre bună- |
taté l'ui dum'nedzeu nu | néu învâţatu. blă- | stemate fie toate
f. 103 v°. dzile- | le cĭalé ce întru ĭale noi || amu visŭ depreună. | atun'ce
va dzice trupul | sufletului. blăste- | matu fii şi tu sufle- | te
derep't' ce tu mie îngă- | duişi a face rău. şti- | in'du tu mene
str^{a}vŭ | înputit. şi putregĭu- | ni. blăstemate fie | amu toate vre-
mile | cĭalé ce noi întru ĭale | amu visu de[pre]unâ. că | ai fos[t]

www.dacoromanica.ro

să nu ogodești | mie tu. ce ai fos[t] să mâ | despui ca u dom'nu
șer- | bulŭ său. și așa depre- || unâ noi n-am vrut peri. atun- | n'ci *f. 104 r°.*
(*sic*) dracii vor apuca ace- | ĭa ce au peritŭ cu stri- gare mare. și cu
acéle kinuru. ce amu ain'te | spus desupra [cu] kinulu ĭa- | dului cu
tot. dzicâ- | ndu cu multu amar. să-i | batâ spârgân'du-i, și | rum-
bându-i cu kinul ce- | la [ma]rele. ucigân'du-i cu | ucidere [de]
cĭaĭa ce n-are mo- | arte. și arzdzându-i | cu cârbuni de foc ne- |
stinsu. mestecân'du-i | în râșinâ cu pilatrâ || pučoasâ. topin'du-i | *f. 104 v°.*
în argintu. cu aurŭ | și badicŭ. și plum- | bu. și araime. adâbân-
du-i cu acélé în locŭ | de beuturâ. întru ki- | nulŭ cela marele.
mun- | cindu-i fârâ milâ. | câ pânâ au visu în voĭa || sa [n-a]u vrut
să cunoascâ | pre dumnedzeu. șa (*sic*) la | légé lui léu fos[t]
urît | să se întoar'câ. și sé- | u vrutŭ fi în toți vé- | cii lumii
aceștiĭa, în- | câ n-au vrut părâsi nâ- || nâravurile (*sic*) trupului | *f. 105 r°.*
célé rélele. carele | săn'tu trufele. mâ- | niile. uciderile. cu- | rviile.
trăsurile gro- | zave. sălztâturile. | cân'tecele. bețiile. | și ur'giile.
clevete- | le. și toate eresuri- | le descân'tecele. și | vrâjile. min-
čunile. | fur"tușagurile. | înșâluturile (*sic*). fâță- | riile derep'tŭ acéĭa. |
dereptŭ acĭa (*sic*) cade-li-s[e] | să să munčascâ. cu || mare kinŭ. în *f. 105 v°.*
vécii | netrecuți. și neslo- | bodziți nice diniorâ. | derep'tu acĭa tot
crești- | nul, să se pričapâ cu | cuvăn'tul lui h̃s, ce se dzice întru
sv̄nta | ivglie. *și să se întoar- | câ. câtre dumnedzeu. | tot omul. și
légé | lui. și poron'cite- | le lui. să o ținem. și | să ne învădzâm.
și să ne | veghemu de tot râulŭ. | cum au el dzis noao. și i"- |
n acé să ne svrășim. || ĭară tot râulŭ și to- | ate păcatele să (să) *f. 106 r°.*
le pârâsim cum kinul ĭadu- | lui. și mun'ca vé- | cilor. să o delu'ngâm |
de noi. și cu toți | direpții. să fim. și | să putem să stâm dé- |
dirép'ta lui h̃s. dé- | ce să fim la înfricatul | gĭudeță înpreunați. |
să putemŭ dobân'di slava de vécŭ, cu to- | ți sv̄nții, lui depre- | unâ.
să-i [a]udzim dulce | glas cându va dzici. || veniț[i] blšviții tatâlu[i] | *f. 106 v°.*
mieu. de dobăn'diți | céĭa ce ĭaste gâtit[ă] voao | înpărâțiĭa de'n
toc'mé- | la lumiei, se ne nevoim a | dobândi acĭaâ (*sic*) înpă-
răție. | ce va da noao tatâlŭ. | și prélĭubyt'ul fiĭul. | și présv̄ntulŭ
dh̃ŭ. to- | ți vor sta cineș[i] cu [lucrul său?] în sla- | va, cui
ca[re?] ĭaste dată | porun'citâ întru dh̃ŭ. | acelora va dzice h̃s.
du[ce]- | ți-vâ dela mene. în focul | vécilor. ĭară direptii | întru
părâțiĭa cerĭului. | aminŭ: ѫ * ||

8.

слово й пост҃к йже ѡ гн на- | шіе. їс҃ хр҃с. Așĭa grăĭa- | ște dñdzău *f. 107 r°.*
botedzaților. | ceĭa [ce] săn'tu botedzați. | în"ntru numele părinte- |

www.dacoromanica.ro

lui. şi a fiĭului. şi a | dhului stŭ. aceĭa vor | sta dé derép'ta lui hs. | dzice că vor' sta, cine | cum ş-au gătat. întru | veciĭa ne-
trecută. ĭară | dzice hs. eu vâ ded oame- | nilor trup. de'ntru
f. 107 v°. fârⁿ- | nemică. şi vrⁿtute. | şi oki. şi mânule. || şi pičoarele. şi spre | sila dumnedzăului nostru | să înblaţi. şi toate | podoabele. şi frⁿmseţi- | le. şi darurile. eu acĭa- | lé vă dedu voao. şi spuş | voao. ce-i pre suptu cer. | şi spre faţa pământului. | cătu-i tot. dereptu ce | vâ dedĭu. dereptŭ să înbla- | ţi. în lécĭa l'ui dum-
n'dzău. | şi să cunoaşteţi pre hs. | că dumn'dzău vă déde viĭaţâ |
f. 108 r°. şi dzile cu samâ. şi | čas de moarte. şi îⁿnai- || n'té lui dumndzău să staţ[i] | cu trupulŭ şi cu sufle- | tulu vostru. şi nič[e] într-u | kipŭ nu puteţ[i] tréce. décĭa- | ĭa ce vâ pâzyţĭ. voi oame- | nilor. derep[t] să fiţi fii şi | svântului dhŭ. de să nu vâ | înşelaţ[i] cumva să slujiţ[i] dra- | cului. că tutoror oa- | menilor. celor men'cino- | şilor tată li-e dracul. | că dracul ĭaste măngâi- | os. de vă pâzyţ[i] că omul | cela [ce] va înbla. în cuvente- | le dracului. şi omul. ||
f. 108 v°. cela ce să va înpărţi dela | pârintele din cer. duce- | să-va cu dracul. într-un loc. | că întru elu vâ dezmier'- | dat. ĭară nâravulŭ. lui hs. | voi-l urîţi. şi vâ lepă- | daţi céţi îⁿndulⁿcitŭ | năravol dracului. ĭară | dzice hs ce ĭaste năravul | dracului. întâĭu. mă- | ndriile şi beţiile célĭa | rélele. şi cur'viile. | şi lăcomiile. şi vraj- |
f. 109 r°. bele. şi menclunile. | şi fă(r)ţâriile. şi uci- || derile. că tot omol (cela) | cela ce fač[e] aşĭa kémâ-sâ. | şi ĭaste soţ dracului. şi | râpaus. dracului. şi | încerilor lui. acesta cu- | văntu déca-l va dzice hs. | aceĭa toţi. dânâoa- | râ. cu sufletul, şi cu | trupul. depreună. în fo- | cul cela. marele. lepăda-i- | vor, înlon'tru, întru ĭad. | şi întunérecului. de afa- | râ, de nâprasnâ. câtŭ | va fi clipala
f. 109 v°. okĭul'ui. şi | acolo va hi kinŭ. cumplit. || şi cu durére nespusâ. că | acolo. vari ce veri. simţi. | totu ţi-i. urît. şi va- | ri ce veri audzi. de totŭ | te vii. îngrodzi. şi de ce | te vei atin'ge, sau să | va atince de tine. de | tot te vatâmi. că ĭa- | dul ĭaste plin. de mare fer- | bente. şi durĭare. fără | samâ. că acolo săn'tu | toate mun'cile. şi | întunérecŭ neluminat. | nič[e] dânⁿoară. şi pe- | rire
f. 110 r°. netre(n)cută. || în veciĭa vĭacului. şi aco- | lo ĭaste ger réce. nespus. | şi putoare. neînblată. | şi vier'mii neadormiţi. | şi întunérec gros ce te po- | ţi râdzima. de însulŭ. | şi ţivlete. şi ţipete | de oameni. dé nu le pu- | téría. spune. atun'ci | va. prin'de a ţipa sufle- | tulŭ. de'n mun'că. spre | trupulŭ lui. şi va dzi- | ce sufletul. amu trupe. | astâdzi. un'de-ţi sântu | ţie mân'driĭale tale. şi ||
f. 110 v°. dezmierdziile tale. ĭane a- | mu trupe. ĭuo ţi-i lâcomiĭa. | şi scupiĭa.

www.dacoromanica.ro

şi mâncăre- | le tale. célĭa întru célĭa. | mii bune. şi veseliile ta- | la (*sic*). şi cu muerili-ţi (*sic*, = comorile-ţi) | şi cu soţiĭa ta, cĭaĭa ĭu- | bita. de céstâ l'ume | deşartâ. cĭaĭa ce tuate (*sic*). | foarte ĭubiĭai. cu nuşii. | şi ac'mu te pârâsirâ. | aciĭaş' trecurâ toţi. | ca umbra nurului. den'- | nain'té soarelui. şi | téi înplut plin. de ama- || rul ĭadului. şi va dzice tru- | pul. cătrâ [su]flet. sufle- | *f. 111 r°.*
te dirép't ce-mi. tu mie | ogodişy, a face râu. | şi ştiin'du tu pre mene u ' str^{a}vŭ înpuţit. şi putre- | cĭune. c-ai fos[t] să nu-mi | tu mie ogodeşti. a face ră- | u, ce ai fos[t] să m[ă] despoi cu- | mu-ş[i] despuse o doam'nâ, şar- | bei s[ale], de-m[i] vréi spune. şi tu | mie. şi noi nu vré[m] peri. | atunci. cându va grâi su- | fletul cătr^{a} trup. dracii vor | apuca, pré ceĭa oameny. şi || i vor duce cu multŭ amar. | că-i vor prin'de cu undiţe | de nari *f. 111 v°.*
şi-i vor înpunce | cu ostii. cu trii col- | ţi. şi cu kynul ĭadului. | şi déciĭa-i vor goni. cu ki- | nul cela marele. şi uci- | gându-i. cu bice de foc. şi | ucideré. céĭa ce n-are mo- | ar^{u}te. şi ardzându-i cu | căr'buni de foc. vii nesti- | n'şi. şi vor mesteca râ- | şinâ, cu pĭĭatrâ pučo- | asâ. şi vor topi argin- | tu şi aurŭ. şi čohai || şi plumbu. şi arame. cu | acĭalé cu toate-i vor adâ- | pa. în loc *f. 112 r°.*
de bâuturâ. întru | kynŭ, mare de fărâ mi- | lâ.-i vor mun'ci. că până | au vis. pre častâ l'ume. n-au vrut. să crédzâ. în du- | m'nedzâu. şi să pârâsé- | scâ. nâravurile. tru- pului, célé rélele. tru- | fiile. şi mândriile, şi | mâniile, şi uciderile. | şi (c)urgiile, şi cleve[te]le, | şi descântecile, şi vrâji- | ile, şi mencĭunile, şi fur- || tuşagurile, şi înşâlă- | *f. 112 v°.*
cĭunile, şi făţâriile. | dereptu acĭaâ (*sic*) oamenii | ceĭa ce fac aşĭa. cade-să s^{a} | munčascâ. în vé[č]i netre- | cuţi. şi neslobodziţi | f^{a}rà de dodeire. nici | dănâoarâ. derep'tu a- | cĭaĭa creştinilor. să vâ | pricĭapeţi, a vâ ruga lui | iŝ. h̃s. că creştinii ceĭa ce | credu întru numele pă- | rin'tel'ui. şi în cuve- | n'tele dh̃ului svântu. | acelora va cice h̃s. ve- || niţ[i] blŝviţii, de părin^{u}- | tele mieu. [de dobândiţi *f. 113 r°.*
ceĭa] ce îste (*sic*) gâti- | tâ voao. înpărâ[ţi]ĭa. dinŭ | toc'mala l'umiei. şi a- | ceĭa vor veni de nâprasnâ. | cătŭ va hi. clipala oki- | kilor (*sic*). toţi derep'ţii cu | sufletul. şi cu trupul. | sta-vor, întru părâţiĭa ce- | rĭului dzice că vor sta ci- | neş[i] cu meserĭaré lor. ce-i | faptâ. în vecie vécului. | şi amu déciĭa. cu bucu- | rie ne[s]fr^{a}şitâ. bucura- | se-vor. şi déciĭa nemicâ || gréţâ, nu vor avé. nice | măhnire. *f. 113 v°.*
ce numai cĭalé. | întru cĭalĭa veselii. şi bu- | curie. întru netrecuţi vé- | ci, fârâ dodeire nice dâ- | nâoarâ. ĭarâ toţi oa- | menii. ceĭa ce de dumne- | dzău nu s-a temut. şi cu- | ventele lui h̃s. n-au soco- | tit. şi légĭa l'ui. n au | ĭubit. şi toate pohtele. | trupului.

www.dacoromanica.ro

n-au părâsit. | aceĭa toţi cu sufletul. | şi cu trupul sta-vor. dé |
f. 113r°. stânga lui h̃s. colo ğos întru || zâpodiĭa. lui asafet. în loc | de urgie.
în focul cela mare- | le. ce va ar'de acĭastâ l'u- | me toatâ. şi
bunâta- | tĭa ei cĭaĭa deşarta, ace- | lora (f) va grâi h̃s. cu glas |
mare de ur°cie. fârâ de | mâsură. duceţi-vâ dela | mene blâstă-
maţilor de | voi. în [f]ocul de vĭac. cela ce ĭa- | ste gâtit dracilor. şi | îngerilor lui. că aţi înplut. | năravurile dracului. | credzŭ
f. 114v°. ĭubiréş'. eu să | fiţi toţi ai miei. au do- || oară gâtise cu focul. |
şi gĭudeţul voao. ĭarâ | dzise h̃s. ba nu gâtise eu | focul. şi munca
voao. ce o gâtise dracului, | şi îngerilorŭ lui. ce de- | prinsetŭ
nâravârile (*sic*) dra- | cului. a dracul'ui ve- | ţi hi. anathima-vâ
blâ- | stâmaţii de voi. ce voi | ĭubit întunérecul. dracu- | lu[i]. nu
ĭubyt l'umĭa mé. | céĭa dulcĭa, făcători | răi. ce nu vedeţi, cum |
f 115r°. faceţi, curvarilor. şi || str°mbilor. şi ceĭa ce ğura- | (ra)ţi. în cruce
str°b. cle- | vetitorilor. urîţilor. | orbylor. dracilorŭ. cum | nu să
prâpâdéşte pămă- | n'tul suptŭ voi. să vâ înghi- | ţâ. de fap'tele.
voastre. | cĭalé rĭalele. ce derepta- | te(ĭa) n-aveţi să daţi la dzu- |
oa de cĭudeţ. să nu fiţi | blâstâmaţi. de pârin- | tele di'n cerŭ. la
svân'tul. | cĭudeţŭ. dzice h̃s voao o- | amenilor. aşé să-mi acĭute |
f 115v°. mie maica mĭa. céĭa pré- || curata. şi serafimii | miei. cei cu şĭas[e]
arepi. şe- | huvimii (*sic*) miei. cei cu | védĭare multâ. şi nă- | naşul
mieu. prdtč'. cum | ačastâ car'te nu-i grâ- | ită de men'te de om.
de | pre pâmântu. ce-i scri- | să. dela h̃s din cer. după | acĭa
omulŭ. cela ce să va | aĭla. de va dzice. că nu-i | făcută. de
dumnedzău. | ce va dzice că-i de mente de | om de pre pâmântu
f 116r°. fâcu- | tâ. Acela om. să fie în || focol nestinsu. şi în tu- | nérecul
de afarâ. şi în | vermii. neado°miţi. ceĭa | ce-ş' rod dinţii. şi în
plângeré. | cĭaâ (*sic*) cu amarul. şi cu to- | atâ munca. muncilor. |
că dracul. învitâ omul. | întăĭu cu trufa. deci | cu beţiĭa. şi cu
răv'niĭa. | deci cu lăcomiĭa. şi cu | curviĭa. deci cu măniĭa. | deci
cu găn'dul trupului. | dupâ acĭaâ (*sic*). avăn'du voi. | acĭalé. oame-
f 116v°. nilor toate. | încă nu săn'teţi [destoinici ?] a vă ru- || ga, părin'tel'ui
de'n ceru. | că el'u vâ prevéghe. întru | inemile voastre. oare |
dzua. oare noaptĭa. o- | are bine, oare rău ce | cugetaţi. toţiiţii
(*sic*) h̃s. | că aceluĭa. ĭaste la[u]da. | şi putĭaré. şi ţinérĭa. | întru
vécii de vécŭ ade- | v°rŭ: ѫ

10.

f. 120v°. Credzu întru dumnădzău. | tatul a toţi făcă- | turii. cerĭului şe |
pâmâtului. tu- | turorŭ vădzâturi- | lorŭ. maite de to- | te vacurile.
lumi- | nă de luminâ. de du- | mnădzău adeverite | ce derep(to)te

www.dacoromanica.ro

fură. ale. | nostrâ sp̃senie. şi | deşti[n]sĭa di[n] cerĭu. şi | să înpeliţă în duhul sc̃u. | şi di[n] marie fiĉoră o- | meni-să. răstigni- | sĭa derep noi. la pila- | tu. || şi de ponte kinuit şi | îngropatu. şi *f. 121 r°.* eră în- | vise, a treĭa dzi du- | pă scriptură şi sui | în cerĭu. şi şedzu de- | n a direpta tatu- | lui. d-a veni cu sla- | va mare. de va cĭudeca | vii şi morţi, c'a lui | înpărăţie svrăşit n·are, | dh̃ul sc̃u domnul în bu- | nă vieţă că este. şi | cu tatălu. şi cu hi- | ĭulŭ. într-una să ne în- | kinăm. şi să ne slăvim | cum au grăitu proroci | pre noi. în svinte săbo- | ră || apostoleşti <în beserică> *f. 121 v°.* spoi (*sic*) du (*sic*) | botedzul. în lăsare păca- | telor. aşteptămu scu- | laré morţilor. di veci- | e vecului. adevăru:—

11.

Tatăl nostru ce eşti | în cerĭu. svițescă-să numé- | le tău cumu e în cerĭu aşe | şi pre pămătu <hi[e] voe ta> dă pă- | ne nostră ceĭa săţios[ă] | dă-o noâ astădzi şi | ne ertă. greşelĭa no- | strĭa. cum să putem erzta | şi noi a greşiţilor | noştri. şi no ne du- || ce în năpaste. ce ce | izbăveşte. de hitle- | nul de ghevolul. c-a *f. 122 r°.* ta e- | potere. şi slava | şi ţinere. şi ve- | cie vécu[lu]i adevăr:—

II. Codicele Martian.

7.

(Fragment din Pseudo-apocalipsul lui Ioan).

...[că]tră dumnedzău. | şi dzişu. doamne iş̃ hristoase pod[o]bıaşte- | *f. 139 v°.* mă şir'bul tău. se | fiu. şi mă înva[ţă] | de veniria ta. că- | ndu vere vré a vene. | pre pămăntu. ce | va vré a fi pre pămă- | ntu şe feciu în | şapte dzile rugăcĭu- | ni. după acĭa unŭ | nuoru luminosu | răpi-me şi puse-mă | î"naintĭa scaunu- || lui domnului şi | *f. 140 r°.* şi (*sic*) vădzuĭu carţile | dzăcându. asémene | cătu şapte. mu- | nţi. lungimĭa lu- | ru. cum mente de o- | mu n'are. gândi şi | avé şap'te peceţi. | şi dzişu spune·mi | doamne ce ĭaste. şcri- | sz̃ î"n aceste carţi. | şi-mi grăi. î"n acĭa- | ste cărţi ce vedzi sc | rese sămtu. ce-i î"n ce- || rĭu. şi pre pămă[n]tu | şi în bezdnâ gĭude- | ţul. dereptu. dzi- | *f. 140 v°.* şu doamne. ce vor[u] | aduce vremile ač[ĭa]- | le. dzise-mi. aceĭa. | anii aduce-voru bi- | uşigul. grăulu- | i. şi a vinului. | snopul va da o măsur[x] | de grău ĭară viţa de | vie. da-va o sută de | struguri. ĭară stru- | gurulu da-va o mă- || susă (*sic*) de va v(e)inu. ĭară la *f. 141 r°.* ve- | niria altoru anii. nu | se va afla o gălé- | tă de grău. nice |

www.dacoromanica.ro

o cupă de vinu. pre- | [s]pre toată lumĭa. | şi dzişu. dară după | acĭa ce va fi. dzis[e] a- | scultă dereptule | ioane. atunce se va |
f. 141 v⁰. arăta lepădatul | ce se grăĭaşte anti- | hristu. şi dzişu | doamne cum ĭaste a- || cela. dzis[e]. ascultă. | ioane. vedĭarĭa fé- | ţeei lui. ĭaste né- | gră. întunecată | şi părul capului | lui ĭaste ascuţi[t] | ca săgeţile. gĭanele | lui sămtu. ca de ur- | su. okĭul lui cel de- | reptu. ĭaste ca o | sté. ala[l]tu-i ĭaste | ca de leu. denţii lu- | i
f. 142 r⁰. sămtu de o palmă | dégetele lui sămtu | ca neşte séceri. ta- || lpa pičoru[lu]i va fi de | unŭ cotu. ĭară în fa- | ţa lui scrise va fi. ant- | ihristu până în cerĭu | î"năl'ţă-se, ĭară până | [în ĭa](du) deştinse-se. şi | faceva putére. şi | cĭude. atunce fa- | ce-voĭu cerĭulu de ara- | me. se nu lase roao. | pre pământu. şi voĭu încuĭa putéré |
f. 142 v⁰. văntului. şi || dzişu. doamne căţi | anii. de aceĭa voru fi | ascultă ioane. triei. anii. şi va | fi. anul. cătu o | lună. ĭară tre[i] lu- | ni voru ţiné. cătu | trei săptămăni | ĭară trei săptămăni | cătu trei dzile. | ĭară trei dzile. că- | tu trei časure. trei | časure cătu trei |
f. 143 r⁰. črăte. atunce [... || ...] şi negri. se voru | scula. ca şi fă[ră] tro- | pu. cum mainte şi dzi- | se. nice se vor mări- | ta. nice se voru însu- | ra. ce fi-voru ca î"n'- | gerii. şi dzişu. da- | ră după acĭa doamne | şi dzise. atunce voĭu | treméte î"ngerii. | pre pă[mă]n'tu. de voru | lua. despre pămăn'- | tu. sven'tele car'ţi. | şi crucile.
f. 143 v⁰. şi to- || ate vasele besérecilo- | ru. şi î"năl'ţa-le-voru. | în nuoru. şi după a- | cĭa î"năl'ţa-voĭu svăn'- | ta cruci. cĭaĭa ce | pre ĭa mi-amu tinsu. | mănule méle. şi to- | ate cĭatele î"n'gereşti | înkina-se-voru ei. şi | atunce eşi-voru do- | hurile rĭale dela răsă- | ritu păn" întru | apus. toţi în bezdnâ. | şi se voru alătura. | cătră. gĭudele
f. 144 r⁰. loru. || cătră antihristu | şi voru pogori în bezdnâ. | şi dzişu dară după | acĭa doamne. ce va fi. | ascultă ioane. atu- | nce voĭu tre- méte î"n'- | gerii. şi voru apri- | nde pământul. de | va ar'de pă- mântul. | trei. sute de coţi. | şi se voru fărima | codrii. şi mun[ii. |
f. 144 v⁰. şi pietrile. şi to- | ate dlămele. şi voru || fi. şi va fi totu | pulbere. şi cenuşe. | şi va [a]r'de totu ră- | ndul despre pămă[n]tu. | şi nu va fi nemică. | viu pre pămă[n]tu. şi | dzişu dară după a- | cĭa doamne ce va fi. | după acĭa descuĭa- | voĭu patru văntu- | re. despre răsăritu. | şi voru sufla. s- | crănăviile. despre | faţa pă-
f. 145 r⁰. mântului || şi cu păcatele şi va | fi pământul. albu. | şi sémené ca o mas[ă]. şi | se va aprinde i'nima | pământului. şi | va striga cătră dumne- | dzeu. fečoară sămtu. | î"naintĭa ta doamne. | şi nu amu scrănăvii | î"ntru mene. dară du- | pă acĭa doamne ce va f- | i. după acĭa î"nplé-se- | va pământul. de dul- | ce mirodenie.

www.dacoromanica.ro

că voĭu ‖ vré se deştengu pri | pământu. atu[n]- | ce deştinge-va *f. 145 v⁰*
di- | n cerĭu curata | cruce şi voru de- | ştinge după nea | î^{n}ngeri.
şi î^{n}nain- | te-i. atu[n]ce duce- | se-va lucrătorĭul. | nedereptu cu
slu- | gele sale. şi tea- | te (*sic*) duhurile. ne- | curate în focul
de | de (*sic*) vécu. cu pu- ‖ téré cĭaĭa nevădzu· | ta ţinuţi voru *f. 146 r⁰.*
fi. | şi nu voru avĭa î^{n}- | cătruo scâpa. | atunce toate slu- | gile
lui. antihrist- | u. şi toate duhu- | rile. necurate. st- | riga-voru
cătră | antihristu. şi | voru gice. unde ţi-i | putéré ta. cu- | mu
ne blăznişi | de păşimu dela ‖ rândul şi de[la] lauda | cĭaĭa lu- *f. 146 v⁰.*
minata. şi | întă (*sic*) că vine se. gĭude- | ce noi. şi î^{n}nztru | î^{n}ntu-
nérecul năfa- | tre-ne-va (?). după acĭa voĭu tremété. î^{n}ngeri- | i den
cero. şi toate | puterele cerĭului clă- | ti-se-voru. cĭate de | î^{n}ngerii.
şi de arha- | gg̃li. cu mulţi oki | heruvim[i] şi serafim[i]. şi fi-va
vorovă.[... ‖ ...] [cu[raţi de păcate. dară | după acĭa doamne. *f. 147 r⁰*
as- | cultă ioane şi cao· | tă. ĭară eu vădzuĭu | unŭ mielu. patru |
coarne avându. avĭa | şapte carţi cătu | şapte munţi lar'gul
mielul va sta ĭanainte- | le. (*sic*) şi pune-voru ca- | r'ţile. î^{n}naintĭa
mielu- | lui. şi voru ğice to- | ţi cĭaâ mulţime de | î^{n}ngeri. să
cetéscă. ‖ mielul acĭale carţi căn- | du va descuĭa. peč[et]- | ĭa *f. 147 v⁰.*
dăntăĭu cădé-v[oru] | stélele. cându va d[e]- | şkide a doao pečat[e] |
asculnde-se-va (*sic*) luna. ş- | i nu va fi. cându | va descuĭa a
treĭa pe- | čate. î^{n}ncu-se-va (= întuneca-se-va?) lu- | mina soarelui.
de- | scuĭa-va a patra peča- | te răsipi-se-va | cerĭulu | deşkide-va.
a cince | pečate. deşkide [... ‖ ...] [că]tă înr'ba (*sic*) pământu- | [lui]. *f. 148 r⁰.*
şi toate tru- | [p]urile oameniloru. | [d]inŭ capetele lumii. | [şi]
dzişu doamni. ce- | [la] ce a muritu în tă- | [ria] vécului. alţii |
voru mori aprope de | săvrăşire. depreu- | nă voru învie. ascultă |
ioane. toate răn- | durilele (*sic*) oamenilo- | ru. de. 30 de anii vo- ‖
ru învie. toţi î^{n}n[t]- | r-u'n kipu. şi î^{n}n- | tr-u obrazu vor[u] | în- *f. 148 v⁰.*
viĭa. acolo nu e p[lă]- | voşi. nice mai n[e]gri nice ma[i] varo[şi]
(?) | nece kélfeţi (?) ne[ce](?) | mai criţi. ce î^{n}n[t]- | r-o vedere se voru
sc[u]- | la. şi di mari. [şi] | de frumoşi. n[u]- | mai negătaţii ¦ [cu] |
piile se voru scula . . .

www.dacoromanica.ro

INDICE (1).

A.

a, prep.: *T*, 25 r°/15, 45 r°/10; 14 r°/10—11, 25 r°/8, 46 v°/11—12, 87 v°/11, 99 r°/8—9; apoi în compoziție: 69 r°/15, 97 v°/13, 35 v°/12; 79 r°/13, 80 v°/15—16, 56 r°/9, 113 v°/14—15, 24 r°/10, 95 v°/9, 79 r°/11—12, 83 r°/1, etc.

acicé, adv. = «aici»: *T*, 22 v°/10.

acmu, adv. = «acum»: *T*, 2 r°/5, 6, 9, 11 v°/5, 20 v°/6—7, 22 v°/13, 45 v°/16, 60 r°/15, 47 r°/3, 71 r°/6, 73 r°/2, 79 v°/10, 102 v°/14, etc.

ačunsetŭ, v. p. 2 pl. din pf. = «ajunserăți»: *T*, 6 v°/4—5.

adevăr, adv. = «amin»: *T*, 47 r°/9-10, 69 r°/8, 116 v°/9—10, 121 v°/5, 122 r°/6.

adus, s. = «oaspe»: *T*, 21 r°/1.

afun'da (a se ∞), v.: *T*, 45 v°/4.

ai, s. = «ani»: *T*, 90 r°/14; cf. *ani* la *T*, 90 r°/11.

aibu (*să ∞*) v. = «să am»: *T*, 57 v°/15—16.

aĭa, pr. = «aceea»: *T*, 93 r°/12.

aĭasta, pr. = «aceasta»: *T*, 14 r°/2.

ainte, adv. = «mai nainte»: *T*, 104 r°/5—6.

alalt, pr. = «celălalt»: *T*, 8 v°/13, 69 r°/16, 75 r°/12—13, 75 v°/4, 86 v°/7, 50 v°/1—2, 95 v°/1.

alaturé, adv. = «alături», «alăturea»: *T*, 86 r°/15.

amâri-se, v. = «amări-se»: *T*, 9 v°/12—13, 10 r°/1; cf. *amâri-se* la *T*, 10 r°/2, 4 și 6.

amente, adv. = «aminte»: *T*, 97 v°/13.

amu, adv. = «dar, deci, acum»: *T*, 5 r°/2, 55 v°/10, 57 r°/17, 98 r°/11, 102 r°/13 și 16, 102 v°/2, 103 r°/3, 103 v°/10, 110 v°/1—2, 113 r°/13, etc.

anathima, s.: *T*, 114 v°/9.

apăra, v. = «împiedecă»: *T*, 22 v°/5—6.

arame, s. = «aramă»: *T*, 104 v°/4, 112 r°/1; *M*, 142 r°/9—10.

are, *arĕ*, *arâ*, v. a. = «ar»: 37 v°/9, 13, 14, 15, 16, 39 r°/13, 59 v°/5—6, 73 r°/6, 74 r°/11, 76 v°/10, 90 r°/10, 11—12, 13, 98 r°/5, 98 v°/7; *M*, 140 r°/7.

arâși, adv. = «iarăși»: *T*, 58 r°/9--10,

arepi, s., pl. dela *aripă* = «aripi»: *T*, 41 r°/9; cf. *aripi*: *T*, 29 v°/8.

(1) In acest indice vom cuprinde numai cuvintele a căror rădăcină ori înțeles sunt deosebite de cele actuale, precum și unele rămășițe vechi de conjugare și declinare. Dintre fenomenele fonetice vor fi luate în considerare numai acelea cari schimbă rădăcina cuvintelor ori au deosebit interes, pentru datarea și fixarea locului scrierii și copierii codicelui. Citatele sunt făcute, pentru scurtime, numai după foi și rând; *T* = *Codicele Todorescu*, *M* = *Codicele Martian*.

www.dacoromanica.ro

ascultîrâ-s[e], v. = «ascultară-se», «auzire-se»: *T*, 19 r°/16.

ascun's pl. *-uri*, s. = «secret»: *T*, 52 r°/11—12, 77 r°/9, 79 r°/4—5.

ăşii, pr. = «înşii», «dânşii»: *T*, 38 r°/9.

aspideei, s. «şarpe»: *T*, 95 r°/6.

asuprâ [de tot], adv. = «peste»: *T*, 99 v°/4—5.

atunce, adv.: *T*, 80 r°/8—9, 99 r°/1, 103 r°/4; *M*, 141 r°/10, 142 v°/14, 143 v°/10, 144 r°/5—6, 145 v°/8, 146 r°/5.

au, conj. = «ori»: *T*, 57 v°/10, 52 r°/11—12.

B.

badică, s. = «fier turnat», «tinicheà»: *T*, 104 v°/3.

batğocori-, v.: *T*, 10 r°/5, 72 v°/8, 79 v°/5, (*bâdğocorit*) 81 v°/15, 91 v°/16—92 r°/1.

batğocurâ, s.: *T*, 92 r°/3—4.

bezdnâ, s. = «abyssus»: *M*, 140 v°/2, 143 v°/13, 144 r°/2.

birosu, s. = «perlă», «piatră scumpă»: *T*, 85 v°/1.

bisoru, pl. *-ure*, s. = «perlă», «piatră scumpă»: *T*, 86 r°/8.

biuşigul, s. = «abundenţă»: *M*, 140 v°/7—8.

blagoslovi-, v.: *T*. 17 v°/14, 21 v°/11, 27 r°/1—2, 32 v°/9—10, 42 v°/10—11, 80 r°/15.

blăzni-, v. din p. sl. блазнѣ = «scandalum»: *M*, 145 r°/13.

blădzii, adj. = «blânzii»: *T*, 91 r°/6.

bla, -are, v. = «a umblà»: *T*, 28 r°/1, 59 r°/6, imper. *blăm: T*, 33 v°/10, 40 r°/9, 41 v°/12, 45 r°/1, 55 v°/5 şi 10, 71 v°/2.

b[o]goslov, s. = «teolog»: *T*, 90 r°/6.

bratăş, s. = «vără» sau «fărtat»: *T*, 90 r°/6.

bună-mândrie, s.: *T*, 3 r°/12—13.

bun, adj. = «scump»: *T*, 24 v°/6—7.

bură = «vifor»: *T*, 76 v°/6, 78 r°/6.

C.

câce, conj. = «căci»: *T*, 6v°/6, 79 v°/7, 8, 9...

căn, adv. şi conj. = «când»: *T*, 99 r°/4.

căine, s. = «câne»: *T*, 94 v°/14—15; cf. *câni: T*, 97 r°/10, 35 r°/9.

carţi, s. = «cărţi»: *M*, 140 r°/2 şi 11, 143 r°/13, 147 r°/7 şi 10—11, 147 v°/1.

časure, s., pl. dela *čas* în loc de *ĕasuri: M*, 142 v°/12 şi 13.

cene, pr. = «cine»: *T*, 8 r°/1, 41 v°/4.

cest, céstă, pr. = «acest», «aceasta»: *T*, 110 v°/8, 112 r°/5.

ce, conj. = «ci»: *T*, 3 r°/4, 8 r°/6, 10 v°/6, 13 r°/16, 22 v°/6, 28 r°/9, 71 v°/9, 87 r°/1 şi 15, 88 r°/10, 89 r°/9, 98 v°/3, 100 r°/16, 108 r°/5, 114 v°/6, 10 şi 14...

celŭ, art.: *T*, 97 v°, 8—9.

cerĭure, s., pl. dela *cerĭu: T*, 60 v°/3.

cetăţiei, s., gen. sg. dela *cetate*: *T*, 83 v°/9, 96 v°/2.

čiatere, s., pl. dela *ceterâ: T*, 88 v°/12.

cice, v. = «gice» în loc de *dzice*: *T*, 24 v°/13, 112 v°/15.

cicé, adv. în loc de *acicé: T*, 97 v°/16.

cine, pr. = 1. «fiecare»: *T*, 77 r°/5, 99 r°/15; 2. = «care»: *T*, 20 v°/8, 31 v°/11, 33 v°/3, 35 v°/5—6, 37 r°/13, 38 v°/13—14, 39 v°/12—13, 40 v°/1, 62 r°, 1, 63 v°, 2.

cineşi, pr. = «fiecare»: *T*, 70 r°/7—8, 84 r°/3, 62 v°/7—8, 106 v°/10, 113 r°, 10—11.

cin, s. = «ordin», «stare socială»...

www.dacoromanica.ro

T, 16 r°/10—11, 19 r°/9, 20 r°/7, 61 r°/2—3, 78 r°/11, 95 v°/10.

čyteței, s., pl. dela citeț în loc de «citeții» = «anagnost», «cetitor în biserică»: *T*, 41 r°/14.

cĭude, s., pl. dela *cĭudă* = «minune»: *M*, 142 r°/8.

čohai, s. = «bronz de clopote»: *T*, 111 v°/15.

črăte, s., pl. dela *črătă* = «linie», apoi «interval de timp»: *M*, 142 v°/14.

clipală, s.: *T*, 109 r°/4, 111 r°, 6.

codru, s.: «munte»: *T*, 12 r°, 6, 15 r°, 1, 16 r°/1, 16 v°/7, 17 r°/9, 18 r°/8, 18 v°/1—2, 3 și 10.

cornure, s., pl. dela *corn* = «cornuri»: *T*, 86 r°/6.

creștinyle, s., pl. dela *creștină* = «nevastă»: *T*, 93 r°/15.

cruciei, s., dat. dela *cruce*: *T*, 35 v°/11, 56 r°/2.

cununa, v. = «încunună»: *T*, 24 v°/3, 24 v°/8, 26 r°/7; cf. *cunună*, s. la *T*, 24 v°/6 și 84 r°/16.

cuplit, adj.: *T*, 101 v°/2; cf. *cumplit*: *T*, 109 r°/15.

cură, *cure*, v. = 1. «a curge»: *T*, 39 v°/3, 95 r°/1; 2. = «a fugi», «a merge»: *T*, 22 v°/2, 72 v°/13.

curundu, adv. = «curând»: *T*, 92 r°/7, 93 r°/16.

cuvente, s., pl. dela *cuvânt*: *T*, 108 r°/14—15, 112 v°/13—14, 113 v°/8—9.

D.

daca, conj. = «dacă»: *T*, 47 v°/12, apoi *dĭaca*: *T*, 68 r°/4, *déca*: *T*, 71 r°/6 și 11.

dănâoară, adv. = «odinioară»: *T*, 112 v°/8, *dânâoară*: *T*, 109 v°/7—8 și 113 v°/5—6, *dân'oară*: *T*, 109 v°/14, *dinâoară*: *T*, 101 r°/7—8, *dinioră*: *T*, 58 v°/8, 49 v°/3, 87 v°/5—6, 105 v°/3, *dinioară*: *T*, 67 v°/5—6.

dăntăĭu, num.: *M*, 147 v°/3.

darure, s., pl. dela *dar*: 3 r°/11, 3 v°/3, 48 r°/10—11, 96 r°/16.

de, prep. = 1. «pentru»: *T*, 2 v°/11, 68 v°/15—16, 80 r°/13, 70 r°/3—4, 115 r°/6—7; 2. = «dela»: *T*, 106 r°/6; 3. = «din»: *T*, 1 v°/10—11, 13, v°/14—15, 39 v°/3, (*di*) 7 v°/5—6, 9 v°/9—10, 32 v°/1, 77 r°/7; 4. = «din» cu sens partitiv: *T*, 66 r°/13—14, 72 r°/5—6; 5. = «decât»: *T*, 18 r°/12, 25 r°/2, 30 r°/7, 31 v°/11, 42 v°/3, 60 v°/8—9, 62 v°/4, 85 v°/5—6.

de, conj. = 1. «încât»: *T*, 102 v°/10—11, 108 r°/13, 99 r°/11; 2. = «ca»: *T*, 17 v°/10—11, 37 v°/2, 40 r°/10, 43 r°/6, 51 v°/1, 68 r°/14, 79 v°/9—10, 108 r°/8, 22 r°/5, 48 v°/7—8,

dedĭu, v., pf. lui *a da*: *T*, 61 v°/5, 46 r°/13—14, 107 v°/10, *dedu*: *T*, 107 v°/6, *ded*: *T*, 107 r°/12, *déde*: *T*, 107 v°/14, *déderă*: *T*, 61 v°/6, 46 r°/7.

deci, adv. = «apoi», «după aceea»: *T*, 116 r°/8, 10, 11 și 12.

déciĭa, adv.: = *T*, 10 v°/8, 111 v°/6, 113 r°/13 și 15.

déinte, adv.: = «de mai nainte»: *T*, 33 v°/3.

delunga, v. = «a depărtà»: *T*, 106 r°/5—6.

dem, prep. = «din»: *T*, 13 r°/2.

den, prep. = «din»: *T*, 25 r°/10, *M*, 146 v°/8, *de'n*: *T*, 11 r°/6, 22 r°/8, 46 r°/2.

denă: 8 r°/11.

den'nainté, prep.: *T*, 110 v°/13.

denții, s. = «dinții»: *M*, 142 v°/12.

dentru, prep.: = «dintru»: *T*, 11 v°/9.

depreună, adv. = «împreună, dimpreună»: *T*, 101 r°/9—10, 103 v°/1. și 12, 103 v°/16, 104 r°/1, 106 r°/14—15, 109 r°/9.

deprînset, v., p. 2 pl. din pf. dela *a deprinde*: *T*, 100 r°/16, 114 v°/6—7.

www.dacoromanica.ro

derept, dirept, adj.: *T*, 65 r°/16, 82 r°/13—14..., s.= «dreptate»: 79 v°/14.

derept, prep.=1. «în dreptul», vis-à-vis»: *T*, 12 r°/7; 2.= «pentru»: *T*, 13 r°/12, 56 v°/3 şi 15—16, 60 v°/5, 59 v°/13—14, 46 v°/4, 57 v°/12—13, 88 r°/15—16, 49 r°/3...;

derep'ce, dereptŭ ce, dereptu ce, direp't ce: *T*, 10 r°/3, 18 v°/9—10, 103 v°/5, 107 v°/9, 111 r°/3—4; *dereptu aceĭa, derep'tŭ acéĭa, diriptŭ acéĭa*: *T*, 5 r°/6—7, 6 v°/7, 8 v°/10—11, 18 r°/14, 34 v°/2—3 şi 9—10, 35 v°/13—14, 37 v°/3—4, 38 v°/3—4, 41 r°/3, 42 v°/11, 46 v°/2—3, 105 r°/14-15, 105 v°/4, 112 v°/3, etc.

derep/t/, conj.=«ca», «pentru ca»: *T*, 108 r°/6.

dereptate, direptate, s.: *T*, 2 v°/2—3, (*derep'tăţeei*, gen. sg.) 23 v°/5.

despre, prep.= «de pre», «de pe»: *M*, 143 r°/12 şi 144 v°/13.

deşchide, v.= «a deschide»: *T*, 78 r°/15, 83 v°/8—9, 84 r°/14—15, 23 v°/4, 97 r°/13, 22 v°/4—5, 26 r°/5—6.

despune, v.= «a stăpâni»: *T*, 103 v°/15, 111 r°/9, 111 r°/10.

despuitor, s.=«stăpân»: *T*, 3 r°/15, 29 v°/13—14, *despuitoare*, voc.: *T*, 57 v°/3 şi 12, 60 r°/8; *despuetoaré*, s.= «stăpâna»: *T*, 32 v°/8.

deştinge, v.= «a coborî»: *T*, (*deştin'şi*, p. 1 sg. din pf.) 12 v°/10, apoi 18 v°/5 şi 8, 19 r°, 20 v°, 2 şi 3, 28 v°/4—5, 23 v°/3—4, 61 r°/7 şi 9, (*deştisă*) 120 v°/12, *M*, 145 v°/1, 3, 5, 142 r°/6.

desupra, adv. = «de-asupra»: *T*, 78 v°/13—14, 104 r°/6.

dezmierdat (*vâ* ∞), p. 2 pl. din pf. dela *a dezmierda*, v.: *T*, 100 v°/5—6, 108 v°|4—5.

dizmir°dăčunile, s., pl. dela *dizmir°dăčune*: *T*, 102 r°/15—16.

dizmierdziile, s., pl. dela *dizmierdzie*: *T*, 110 v°/1.

di'n, prep.= «de pe»: *T*, 97 r°/9.

dzeu, s.: *T*, 102 v°/12.

dzisa, s.: *T*, 18 r°/11, 29 v°/5.

dzişu, dzişŭ, v., pf. dela *a dzice*: *T*, 62 r°/11—12, 64 v°/6, 65 r°/6 şi 14, *M*, 139 v°/2, 140 r°/10, 140 v°/3—4, 141 r°/7 şi 13, 143 r°/7, 144 v°/7.

dodeire, s.= «supărare»: *T*, 112 v°/7, 113 v°/5.

domn, s.= «stăpân»: *T*, 69 v°/12, 103 v°/15; 85 r°/1; *doamnă*, s.= «stăpână»: *T*, 111 r°/10.

dosădi, v.= «injuria afficere»: *T*, 72 v°/8—9.

dostoinic, adj.: *T*, 66 v°/7—8, 68 v°/10—11; cf. *destoinic*: *T*, 64 v°/2—3, 88 v°/3 şi *destoinicie*: *T*, 2 v°/13.

dragosteei, s., gen. sg. dela *dragoste*: *T*, 9 r°/15.

dulce, adj.=«îndurător»: *T*, 62 v°/5.

dulceţiei, s., gen. dela *dulceaţă*: *T*, 3 v°/3.

dumeneca, s.= «dumineca»: *T*, 89 r°/13; cf. *dumineca*: *T*, 46 v°/11, 51 r°/3, 92 v°/7—8.

E.

e, conj. =«şi», «iar»: *T*, 22 v°/1, 58 v°/13, 48 r°/4, 49 v°/13, 100 v°/1.

eresurile, s., pl. dela *eres*: *T*, 105 r°/9—10.

er°tâcĭune, s. = «iertare»: *T*, 8 v°/7—8.

F.

făcător, nume v. intr. ca subst.: *făcători răi*= «rău-făcători»: *T*, 114 v°/13—14, *fâcători de cuvân'tŭ*: *T*, 15 v°/4—5.

făgădui a se ∞), v. r.: *T*, 21 r°/13—14,21 v° 6, 27 r°/13, 46 r°/15.

fapt, part. dela *a face*: *T*, 113 r°/11—12.

www.dacoromanica.ro

fapt, s. = «lucru»; *T*, 58 r°/5—6, 61 v°/10—11.

fapturile, s., pl. dela *făptură*: *T*, 25 r°/8—9.

fârâlegile, s., pl. dela *fără lege*: *T*, 13 v°/9.

fârâ-de-lége, s.: *T*, 50 v°/6; adv., *T*, 79 v°/12—13.

fârâ de mâsurâ = «foarte mare»: *T*, 100 r°/4—5, 114 r°/7—8.

*fâr*ă*-nemică*, s. = «nimic»: *T*, 107 r°/13—14.

fârâ sémâ = 1. «nenumărați»: *T*, 55 v°/12—13, cf. *dzile cu samâ* la 107 v°/14; 2. = «foarte mare»: *T*, 81 r°/6, 100 r°/4—5, 114 r°/7—8.

fârâ de stare = «ne'ncetat»: *T*, 47 v°/6—7, 51 v°/11—12, 86 v°/8—9.

fără- vundu în loc de *fără- fund*, s.: *T*, 22 r°/12.

fărima, v.: *M*, 144 r°/11.

ferbente, adj. = «ferbinte»: *T*, 190,9—10.

fecior, s. = 1. «copil»: *T*, 35 r°/8, 55 r°/8—9, 71 v°/8—9, 93 v°/3—4; 9 v°/1; 2. = «fiu al bisericii»: *T*, 13 r°/14, 2 r°/2, 13 r°/1, 21 r°/7, 85 r°/6.

feciorié, s. = «starea de vergură»: *T*, 62 r°/6.

feč[ĭu], pf. dela *a face*: *T*, 61 v°/3, *féce*: *T*, 10 v°/10, *fecĭu*: *M*, 139 v°/10.

fičoriță, s. = «vergură»: *T*, 61 v°/15, 54 r°/6.

ferbente, adj. = «fierbinte»: *T*, 109 v°/9—10.

férecâcĭune, s. = «ferecare»: *T*, 13 v°/6—7.

ferecat = «fericel», «fericit»: *T*, 87 v°/2, 91 r°/6, 93 v°/13, *fericat*: *T*, 90 v°/11 și 14, 91 r°/8, 91 v°/3, 6, 10 și 15—16, 92 r°/5—6 și 15—16, 92 v°/6, 93 r°/6 și 14.

féțeei, s., gen. sg. dela *față* = «fetei»: *T*, 20 r°/4, *M*, 141 v°/2—3.

fĭĭu, s., voc.: *T*, 97 v°/13.

fireei, s., gen. sg. dela *fire*: *T*, 24 v°/12.

firur[e], pl. dela *fir*: *T*, 97 r°/1.

flâmândzescu (*se* ∞) dela *a se flămândzi*, v. r.: *T*, 48 v°/16; cf. *flâmândzescu* la *T*, 91 r°/9.

frâmse, v. = «frânse»: *T*, 10 v°/4.

*frâmseț*e, *frămseț*e, s.: *T*, 11 r°/15, 24 v°/9—10, 64 r°/15, 82 v°/3, 96 v°/1—2, 107 v°/4—5, *frămseției*: *T*, 2 v°/9.

frâmseța, v.: *T*, 17 v°/14.

fù, v., pf. dela *a fi* = «se întâmplă»: *T*, 97 r°/11.

furiș', adv. = «pe furiș»: *T*, 36 r°/15.

furtușag, s.: *T*, 50 v°/2—3, 105 r°/12, 112 r°/15, 112 v°/1.

G.

gâtédzâ, v., p. 3 sg. pr. dela *a găti*: *T*, 53 r°/3, 94 r°/4.

gâtise, v., p. 1 sg. plqupf. = «gătisem»: *T*, 114 v°/1, 3 și 5.

ghevolul, s. = «diavolul»: *T*, 122 r°/3.

gice = «dzice»: *T*, 77 v°/15, *M*, 146 r°/11 și 147 r°/12, *cice* = *gice* = «dzice»: *T*, 24 v°/13, 112 v°/15, *gicemŭ* = «dzicemŭ»: *T*, 8 v°/16.

gĭudecătorile, s., pl. dela *gĭudecătoare* = «judecată»: *T*, 1 r°/1.

ğudeț, pl.—*ți*, s. = «judecată»: *T*, 35 r°/15—16, 66 r°/10—11, 82 v°/5, 94 r°/7, 94 v°/1, 99 r°/10, 78 r°/15, 80 r°/2—3, 80 r°/3, 87 r°/7—8, 95 v°/7, 99 r°/2, 100 r°/12 *M*, 140 v°/2—3.

ğudeț, pl.—*ci*, s. = «judecător»: *T*, 62 v°/6, 70 v°/4—5, 80 r°/9, 5 r°/16, 43 v°/15—16, 77 r°/1—2.

gloti, v.: *T*, 12 v°/1.

grăiĭa, v., p. 1 impf. în loc de «grăiiam»: *T*, 69 v°/1.

grâși, v. = «greși»: *T*, 56 r°/13, 92 v°/16, altundeva găsim *greși*.

gréță, s. = «greutate», «Gewicht»: *T*, 113 v°/1.

www.dacoromanica.ro

H.

hi, v. a. = «fi»: *T*, 109 r⁰/15, 113 r⁰/6, 114 v⁰/8—9, (*hifi*) 94 v⁰/9.

hĭĭul, s. = «fiul»: *T*, 121 r⁰/13—14.

hitlén, adj.: *T*, 81 v⁰ 6—7, 94 v⁰/6 122 r⁰/2—3.

hitlénşug, hitleşug, s.: *T*, 10 v⁰/10-11, 63 r⁰/12, 72 v⁰ 10—11, 79 v⁰/6, 87 r⁰/10.

I.

ĭane, interj. = «iată»: *T*, 110 v⁰/1.

ĭaui, interj. = «iată»: *T*, 102 r⁰/2 şi 16.

ĭazer, s. = «lac»: *T*, 55 v⁰/7.

iboste, s. = «iubire»: *T*, 72 r⁰/9, 99 r⁰/15.

i'naĭtĕ, prep. = «înainte»: *T*, 79 r⁰/5.

încătruo, adv. = «încătro»: *M*, 146 r⁰, 3—4.

încin'dĕi, v., impf. dela *a încinde* = «a aprinde»: *T*, 72 v⁰/3—4.

îndulci, v. şi *a se îndulci de ceva* = «a-i plăceà cuivà cevà», «a iubi»: *T*, 8 r⁰/7—8, 108 v⁰/7, (*îndu'lcit*, p. 2 pl. din pf. = «îndulcirăţi»): *T*, 100 v⁰/3.

înferecaţi, p. 2 pl. pf. = «înferecarăţi» dela *a înfereca* = «a ferici»: *T*, 81 r⁰/12.

înfrâmşat, part. dela *a înfrâmşa*: *T*, 86 r⁰/2 şi 3, 86 v⁰/2—3.

înfrâmseţa, v. = «a înfrumseţà»: *T*, 18 r⁰/6—7.

înfricat, part. dela *a înfrica* = «înfricoşat»: *T*, 4 v⁰/5, 40 v⁰/7, 70 v⁰/15, 71 v⁰/7 şi 11, 106 r⁰/10.

îngânfat, part. dela *a se îngânfa* = «*a se înfla*»: *T*, 95 r⁰/3.

i'ni, interj. = «iată»: *T*, 102 r⁰/13.

i'nima, s. = «inima»: *M*, 145 r⁰/4; ***inemă***: *T*, 94 r⁰/2, ***inemile***: *T*, 116 v⁰/3; ***inimyei***, gen. sg.: *T*, 4 r⁰/1; altundeva găsim ***inimă*** şi ***inimile***.

înpar'ţit-au, v. = «înpărţit-au»: *T*, 14 r⁰/2; cf. *era înpăr'ţit*: *T*, 13 v⁰/1—2.

înpărţi (*a se* ∽), v. r. = «a se înpărtăşi»: *T*, 96 v⁰/5—6, 108 v⁰/1.

înpeliţa (*a se* ∽, v. r. = «a se întrupà»: *T*, 120 v⁰/13.

înplea, v. = «a înplini», «a săvârşi», «erfüllen»: *T*, 114 r⁰/12—13; dar cf. = «a se înpleà»: *T*, 103 r⁰/1, 110 v⁰/15.

înpreuna, v. = «a uni», «a înpăcà: *T*, 9 r⁰/8—9, dar cf.: *T*, 103 r⁰/8—9.

înpreunare, s. = «unire», «înţelegere»: *T*, 2 v⁰/4.

înprotivâ, adv. = «pentru», «în loc», «în schimb»: *T*, 3 r⁰/1.

însul, pr. = «dânsul»: *T*, 110 r⁰ 6, 24 v⁰/10, 45 r⁰/16, (*ăşli*) 38 r⁰/9, 34 r⁰/1—2, 40 r⁰/3—4, 86 r⁰/14, 7 v⁰/2—3, 21 r⁰/15—16, 98 v⁰/4—5.

însetoşa (*a se* ∽), v. r.: *T*, 49 r⁰/1, 91 r⁰/10.

înşâluturile în loc de ***înşălătturile***, s. = «înşelăciunile»: *T*, 105 r⁰/13.

întâpina, v. = «a întâmpinà»: *T*, 10 r⁰/1—2.

întuneca, v. = «a se întunecà»: *T*, 78 r⁰/1.

învie, v.: (***inviş***, p. 1 sg. pf.) *T*, 46 r⁰/13, (***învise***) *T*, 5 r⁰/1, 10 v⁰/16, 11 r⁰/2, 3, 4, 6, 7, 8, (***învisem***) 10, 121 r⁰/2—3.

învita, v. = «a îndemnà»: *T*, 116 r⁰/7.

ispăsitorĭulŭ: *T*, 8 r⁰/14.

ispovedi (*a se* ∽), v. r.: *T*, 94 r⁰ 15, cf. *a se spovedi*: *T*, 90 v⁰/3, 93 v⁰/14—15.

ĭubit, v., p. 2 pl. din pf. = «iubirăţi»: *T*, 114 v⁰/11 şi 12.

ĭubiréş' = «aş' ĭubi»: *T*, 114 r⁰/14-15.

ĭuo, adv.: *T*, 30 v⁰/4, 41 v⁰/13, 102 r⁰/14, 102 v⁰ 1 şi 2, 110 v⁰/2.

www.dacoromanica.ro

ĭuşor, adj. = «uşor», «işor»: *T*, 48 r°/9.

ĭuts, adj. = «saevus»: *T*, 53 r°/15, 74 r°/5, 94 v°/5; adv.: *T*, 63 r°/13, 79 v°/16, 95 v°/2.

izbâvi, v. = «a mântui»: *T*, 9 v°/3, 12 v°/14, 13 v°/12, 46 r°/1 şi 122 r°/2.

iz'bâvyre, s. = «mântuire»: *T*, 1 v°/6.

J.

jelui, v. = «a se jeluì»: *T*, 31 v°/12, 54 r°/12—13.

jelui, v. = «a dorì»: *T*, 97 r°/6—7.

jelanie, s. = «plângere»: *T*, 54 r°/14.

L.

lâcui, v. = «a locuì»: *T*, 46 v°/14--15, 76 v°/13.

lâcuire, s., pl. dela *lăcuită* = «lăcaş», «locuinţă: *T*, 14 r°/12.

lăsa, v. = «a iertà»: *T*, 26 r°/14, 93 r°/16—93 v°/1.

lăsare = «iertare»: *T*, 121 v°/2--3.

lâsareţi, v., imper. = «lăsaţi» în *nu lâsareţi*: *T*, 49 v°/3—4.

leni (*a se* ∽), v. r.: *T*, 81 v°/16.

lepădat, v., p. 2 pl. din pf. = «lepădarăţi»: *T*, 100 v°/3—4.

liba, s. = «limba»: *T*, 72 v°/8.

limbă, s. = «neam», «popor»: *T*, 13 r°/10, 13 r°/12, 20 r°/9; dar cf. *limbă* = «limbă»: *T*, 40 r°/8, 72 v°/8.

lu, art. = «lui»: *T*, 2 v°/14, 30 r°/11, 52 r°/7, 58 v°/4.

lucrure, s., pl. dela *lucru* = «lucruri»: *T*, 3 v°/13—14.

lumiei, s., gen. sg. dela *lume*: *T*, 9 v°/4, 24 v°/15, 29 r°/6, 56 v°/9. 106 v°/5, 113 r°/5, (*lumiii*) 48 r°/15.

lun'gâ-râb'dare, s. = «îndelungărăbdare»: *T*, 2 v°/6.

M.

mâč/e/nyč/i/, s. = «mucenici», pl. dela «mucenic»: *T*, 85 v°/9—10.

măgură, s. = «munte», «colină», «deal»: *T*, 28 r°/12, 48 v°/9, 77 v°/8.

main'te, adv. = «mai + ainte», «mai naintе»: *T*, 23 r°/1, *M*, 143 r°/3, *maite*: *T*, 84 r°/5, 120 v°/3.

mâncâ, s. = «muncă»: *T*, 46 r°/2.

mancărele, pl. dela *mâncare*: *T*, 110 v°/3—4.

mân'câdu-i, v. = «mâncându-i»: *T*, 41 r°/6.

mân'driele, s., pl. dela *mândrie* ≈ «îngânfare» ori chiar «podoabe»: *T*, 102 v°/14.

mânule, s., pl. dela *mână* = «mânile», «mâinile»: *T*, 21 v°/10, 72 v°/11, 107 r°/15, *M*, 143 v°/7; *mânile*: *T*, 4 v°/4, 57 r°/12, 58 r°/5—6, 61 v°/11; *mâni*: *T*, 85 r°/8, 50 v°/11.

marhâ, s. = «marfă»: *T*, 44 r°/7.

mărie, s. = 1. «îngânfare: *T*, 100 v°/7—8; 2. = «pompă», «strălucire»: *T*, 1 r°/3 şi 13, 4 v°/9.

me, pr. = «mă»: *T*, 70 v°/1, *M*, 139 v°/14.

men'cĭună, s. = «minciună: *T*, 74 v°/16, 108 v°/14, 112 r°/15; cf. *minčunile*: *T*, 105 r°/11.

men'cĭunos. adj. = «mincinos»: *T*, 89 v°/3—4, *men'cinos*: *T*, 108 r°/10--11; cf. *minčunos*: *T*, 39 r°/2--3, 88 r°/12—13.

mene, pr. = «mine»: *T*, 100 r°/6, 103 v°/8, 106 v°/14, 111 r°/5, 114 r°/9 *M*, 145 r°/10.

www.dacoromanica.ro

mente, s. = «minte»: *T*, 115 v°/7 şi 13, *M*, 140 r°/6.

mer^şi, v., p. 1 sg. pf. = «mersei»: *T*, 40 r°/11, *merşŭ*: *T*, 52 v°/12; cf. şi *mergu*: *T*, 47 v°/16, 49 v°/11, 92 v°/13, *mar^gâ*: *T*, 46 v°/16.

méserii, adj., pl. lui *méser*: *T*, 27 r°/3—4.

meserĭare, s.: *T*, 11, 113 r°/11.

meserâtate, s.: *T*, 8 v°/4.

mylcuire, s.: *T*, 4 r°/1.

miloste, s.: *T*, 3 r°/7.

milosteniĭe, s.: *T*, 76 r°/4—5, 92 v°/14—15.

mirodenie, s.: *M*, 145 r°/14.

mişel, adj. = «sărac», «sărman»: *T*, 71 r°/12, 75 v°/12, 76 r°/5—6, 97 r°/3 şi 12; 5 v°/8, 7 v°/10, 58 r°/1, 51 r°/8, 69 v°/14, 77 r°/4, 79 v°/8, 81 r°/9, 87 v°/15, 88 v°/4, 91 r°/2.

mişelie, s. = «năcaz», «sărăcie»: *T*, 87 r°/1, 92 r°/2.

mitâ, s.: *T*, 88 v°/3.

Moiseĭu, *Moisii*, n. pr.: *T*, 98 r°/16, 98 v°/6.

morţiei, s., gen. sg. dela *moarte*: *T*, 10 v°/8—9, 13 v°/3; cf. *mor^ţei*: *T*, 74 r°/10, *mor'ţii*: *T*, 13 v°/3.

muncele, pl. dela *muncă*: *T*, 74 r°/7.

munci, v. = «a se munci»: *T*, 86 v°/15—16, 112 v°/4—5; cf. *mâ mun'cescu*: *T*, 56 r°/11.

mucâ, s. = «muncă»: *T*, 53 v°/15.

N.

naite, prep. = «nainte»: *T*, 29 v°/13, 76 r°/13.

nâprasnâ (*de*∞. adv.: *T*, 69 v°/1—2, 101 r°/13, 109 r°/13, 113 r°/5.

năprasnic, adj.: *T*, 63 r°/10.

nari, s., pl. dela *nare* = «nări»: *T*, 111 v°/3.

nârod, s. = «norod»: *T*, 13 r°/8—9, 31 v°/13, 32 r°/6, 34 r°/2, 37 r°/8, 38 v°/9, 45 v°/2, 53 v°/5.

n^ls, pr.: *T*, 102 r°/7; *nusul*: *T*, 11 r°/9, 99 r°, 8; *nuşii*: *T*, 21 r°/3, 102 v°/10—11, 110 v°/10.

nă[s]câtoaré, s. = «maica»: *T*, 28 v°/7—8.

nea, s. = «zăpadă», «omăt»: *M*, 145 v°/6.

neca, v. = «a omorî»: *T*, 55 r°/8.

nece, conj.: *T*, 86 v°/10, 11, 12 şi 13, 87 r°/6, 7, 12 şi 14, 98 r°/6, 98 v°/7—8, *M*, 148 v°/7.

nedejde, s. = «nădăjde»: *T*, 63 v°/15; *nădejde*: *T*, 99 r°/14.

nemicâ, n.: *T*, 66 r°/14, 113 r°/15, 6 r°/12 şi 16, 64 v°/14, 60 r°/3—4, 93 v°/12.

nemilosteniile, s., pl. dela *nemilostenie*: *T*, 100 v°/15—16.

neşte, pr. = «nişte»: *T*, 38 r°/5, 41 v°/2, 13 şi 16, 54 v°, 9 şi 13, *M*, 141 v°/15.

neşkyt, n. = «câtvà», «puţin»: 1 r°/9.

neacĭuns, = «neajuns»: *T*, 1 r°/2—3.

neadormit: *T*, 45 v°/8—9, 102 r°/5, 110 r°/4, *neadurmit*: *T*, 41 v°/16, 45 r°/14.

nedeşertat: *T*, 8 r°/12.

negreşit: *T*, 80 r°/6.

neînblat: *T*, 110 r°/3.

neluminat: *T*, 101 v°/16, 109 v°/13.

nerăbdat: *T*, 102 r°/4.

nesfrăşit: *T*, 113 r°/14.

nescâzut: *T*, 8 r°/12.

neslobodzit: *T*, 105 v°/2—3, 112 v°/6, r°/14—15.

nespus; *T*, 109 v°/1, 1 r°/12, 102 r°/3, 110 r°/2.

nestisu = «nestinsu»: *T*, 104.

netrecut: *T*, 102 r°/1—2, 107 r°/11, 109 v°/14—15, 113 v°/4, 105 v°/2, 112 v°/5—6.

ni, interj.: *T*, 73 r°/5, 75 r°/11.

nostu, pr. = «nostru»: *T*, 9 v°/7, 54 v°/5; altundeva *nostru*.

nuor, s.: *T*, 17 r°/13, 18 r°/1, 21 v°/14, 37 r°/4 şi 6, 65 r°/4...

www.dacoromanica.ro

O.

oare... oare, conj. = «ori... ori»: *T*, 116 v°/4—6.

obidi, v. = «a întristà»: *T*, 74 v°/9—10, 76 r°/2.

obidui, v. = «a întristà»: *T*, 87 v°/14.

obrici, v. = «comperio»: *T*, 20 v°/5—6.

odihnélă, s.: *T*, 67 v°/9, 72 v°/5—6, (*odyh'nĭaleei*) 85 r°/12.

ogodi, v. = «placere: *T*, 103v°/13 111 r°/4 şi 8.

olovire, s. în loc de *olofire*, pl. dela *olofir* = «Purpurgewand»: *T*, 96 v°/16—97, v°/1.

ome, voc. dela om: *T*, 71 r°/12, 72 r°/5, 72 r°/1.

omeni (*a se*∾), v. = a se întrupà»: *T*, 120 v°/14—15.

ostii, s. pl. dela *ostie*: *T*, 111 v°/4.

oţ˜i, s. în loc de *oteţi* = «părinţi»: *T*, 87 v°/9.

P.

paceei, s., gen. sg. dela *pace* = «păcii»: *T*, 9 r°/16.

pacile, s., pl. dela *pace* = «păcile»: *T*, 91 v°/7—8.

părăţiie, s. = «împărăţie»: *T*, 60 v°/3—4, 26 r°/2—3, 106 v°/16, 113 r°/9.

pasă, v., imperat.: *T*, 43 r°/6, 52 v°/5, 84 v°/15.

patriarşi, s., pl. dela *patriarh*: *T*, 16 r°/13, 19 v°/4, 42 r°/6, 44 r°/1.

Pavel, n. pr.: *T*, 2 r°/11, 16 v°/2, 17 r°/4, 20 r°/16, 52 v°/1 şi 6, 62 r°/10, 92 r°/11.

peliţă, s. = «trup»: *T*, 33 r°/11, 61 v°/13—14, 84 v°/11.

pesti, v. = «a întârzià»: *T*, 6 r°/14, 6 v°/4 şi 6.

piştâ în loc de *piştia* dela *pişte* = «mâncare»: *T*, 14 r°/15.

plâceri, s. = «plângeri»: *T*, 1 r°/7.

plᵏcure, s., pl. dela *pâlc*: *T*, 62 v°/16, 86 r°/15.

plânşu, *plăn'şu*, v., p. 1 sg. pf. = «plânsei»: *T*, 62 r°/11, 65 r°/14.

plăsem, v. dela *a plăsa* = «a săltà»: *T*, 4 v°/3.

p[lă]voşi, adj. din *plăvos* = «alb»: *M*, 148 v°/4—5.

poală, s. = «sin»: *T*, 97 v°, 2—3.

poču, v. = «pot»: *T*, 57 v°/5.

podobi, v. = «a împodobì»: *T*, 89 v°/7.

pogori, v. = «a pogorì»: *M*, 144 r°, 2.

pohtâ, s. = «poftă»: *T*, 4 r°/7, 87 r°/8 şi 9, 113 v°/13.

pohti, v. = «a poftì»: *T*, 71 r°/3.

ponosit, adj. din part. = «ruşinat»: *T*, 50 r°/7.

ponoslu, s. = «ruşine»: *T*, 68 r°/1.

porecli, v. = «a hulì»: *T*, 23 r°/8, 92 r°/2—3.

poruncitâ, s. = «poruncă»: *T*, 106 v°/12, 99 r°/8, 105 v°/11—12; cf. *poruncă*; *T*, 29 r°/8, 61 v°/6, 41 v°/8—9.

posti (*a se*∾), v.: *T*, 51 r°/11.

prah, s. = «praf»: *T*, 72 r°/15.

pravila, s.: *T*, 89 v°/2.

prébl[a]goslovitâ, adj.: *T*, 54 r°/4—5.

précânta, v.: *T*, 19 v°/3.

précinstita, adj.: *T*, 36 v°/13, 37 v°/1—2, 45 r°/8, 54 r°/13—14, 55 v°/5—6, 56 r°/7—8, 58 r°/10—11, 59 v°/3—4, 81 r°/6, 85 r°/7—8.

prečur, prep. în *prečur* (= «preğur») *ŭa*: *T*, 78 r°/10—11.

précurata, adj.: *T*, 44 r°/9, 115 r°/16—115, v°/1.

précuviinᵑţă: *T*, 2 v°/1—2.

prdičĭ, s. în loc de *prediteci* = «înainte-mergătorul»: *T*, 115 v°/5.

www.dacoromanica.ro

prederegătorii, s., pl. dela *prederegător*: *T*, 5 v°/2.

prégâtiții, pl. dela *prégâtit*: *T*, 85 v°/10.

*préț*ⁿ*nălțatul*, adj.: *T*, 4 v°/12—13.

préinmulțime, s.; *T*, 1 v°/2—3.

*préț*ⁿ*nmulțit*, adj.: *T*, 3 r°/2.

prélubire, s.: *T*, 50 r°/15, 74 v°/14.

prélubit, adj.: *T*, 61 r°//6, 68 r°/7—8, 80 v°/13, 49 r°/16, 106 v°/8.

prélubitor, adj.: *T*, 88 v°/9—10.

prélumi[na]ta, adj.: *T*, 61 r°/4—5.

pre'n, prep.: *T*, 23 v°/16, *prenŭ*: *T*, 17 v°/16.

préoteț, s. = «părinte»: *T*, 16 r°/11.

prépodobnic, adj.: *T*, 15 r°/13—14, 19 v°/12.

préslăvi, v.: *T*, 19 r°/15, 70 r°/4.

préslâvita, adj.: *T*, 28 r°/6—7.

préslăvitele, s., pl. dela *préslăvită* = «minune»: *T*, 16 r°/3—4.

prespre, prep. = «peste»: *T*, 4 v°/7, 13 r°/16—13 v°/1, 78 r°/8, 93 r°/1, 93 v°/2, *M*, 141 r°/5—6; *prespe*: *T*, 19 v°/14, 65 r°/4—5; *pespre*: *T*, 98 r°/1.

préstol, s.: *T*, 61 r°/11.

présvĭt, adj.: *T*, 29 r°/16, 30 r°/13—14 și 15, 30 v°/2, 9—10 și 15, 31 r°/8, 31 v°/12—13, 32 r°/10, 32 v°/15—16, 33 r°/1 și 11—12, 33 v°/6 și 13—14, 34 r°/8, 34 v°/11, 35 r°/2, 35 v°/3, 36 v°/4, 8 și 11, 37 r°/4 și 10—11, 37 v°/7, 40 r°/6, 10, 12—13 și 16, 41 r°/5, 41 v°/1—2 și 12, 42 r°/1 și 12, 42 v°/13, 44 r°/14 și 16, 54 r°/5, 55 r°/9—10, 55 v°, 1 și 13—14, 56 r°/14, 57 r°/2 și 9, 60 r°/5.

preț, s. = «plată»: *T*, 81 r°/2.

pricepe (*a se*∞), v.: *T*, 105 v°/5, 112 v°/9—10.

pridâdit, part. lui *pridădi* = «a supune»: *T*, 91 v°/11.

pri'n, prep. = «pre», «pentru»: *T*, 71 v°/14.

prinde v. = «a începe»: *T*, 102 r°/10.

prisoare, s. = «prinsoare», «temniță»: *T*, 75 v°/13—14.

printru, prep.: *T*, 3 v°/7, 8 r°/9—10, 34 v°/14—15, 46 v°/7—8, 92 r°/1...; cf. *pentru*: *T*, 1 v°/7, 8 și 16, 3 r°/7, 3 v°/7, 7 v°/1, 8 v°/15, 14 r°/3, 14 v°/5...; *pentru*, prep. = «ca», conj.: *T*, 88 r°/3—4; *pintru*: *T*, 3 v°/7, 8 v°/15, 13 v°/8.

propaste, s.: *T*, 98 r°/3.

proroc'stviia, s.: *T*, 58 v°/4.

proslăvi, v.: *T*, 2 v°/7, 3 r°/6—7, 5 r°/6, 5 v°/10, 26 v°/13—14, 27 r°/12.

protivâ, adv.: *T*, 59 v°/6.

pučoasă (*pîlatră*∞): *T*, 104 v°/1 111 v°/13—14.

punoi, s.: *T*, 97 r°/6 și 11; *puroi*: *T*, 95 r°/2.

puș, v., p. 1 sg. din pf. = «pusei»: *T*, 61 v°/4.

puseț, v. p. 2 pl. din pf. = «puserăți»: *T*, 46 r°/10—11.

pustinicii, s., pl. dela *pustnic*: *T*, 80 v°/2—3.

putére, v., inf. = «puté»: *T*, 102 r°/8—9, 110 r°/8—9.

putreditŭ, part. lui *putrezi*: *T*, 94 v°/14.

R.

râcâi, v. în loc de *râgâi* = «a răcni»: *T*, 72 r°/11—12.

răpăusa, v. = «a muri»: *T*, 6 v°/14, 7 r°/2—3, 16 v°/14.

răpaușŭ, s. = «odihnă»: *T*, 101 r°/2—3, 109 r°/4.

răsipi, v. = «a risipi»: *M*, 147 v°/12.

răv'niie, s.: *T*, 116 r°/9.

războiniculŭ din *războinic*, adj.: *T*, 14 r°/13—14.

rod, s. = 1. «fruct»: 86 r° 1 și 3; 2. = «neam»: *T*, 28 r°/4, 30 v°, 4 și 11, 55 v°/8, 62 r°/12—13.

roditoare, s. = «născătoare»: *T*, 53 v°/16—54 r°/1, 54 r°/5.

rost, s. = «gură»: *T*; 21 r°/3, 42 r°/15, 50 v°/12.

www.dacoromanica.ro

S.

să, se = «dacă»: *T*, 3 v°/1, 37 v°/9, 59 v°/4, 76 r°/9 și 15, 76 v°/10, 92 r°/12, 98 v°/8, 104 v°/13.

săbor, s. = «sobor»: *T*, 16 r°/9, 95 v°/10.

săcéte, s, în loc de *săgéte* = «săgeți»: *T*, 74 r°/1—2.

sad, s.: 52 v°/12.

sălztâturile, s., pl. dela *săltătură* = «săritură»: *T*, 105 r°/6.

samă, s. = «număr»: *T*, 55 v°/12--13, 101 v°/13, 109 v°/10—11, 107 v°/14.

sămtu, v. a. = «sânt»: *T*, 12 v°/16, 24 v°/13, 30 v°/3, 33 r°/3, *M*, 140 r°/14, 141 v°/8, 13, 14, 145 r°/7.

sarcine, s., pl. dela *sarcină* = «sarcini»: *T*, 50 r°/5—6; cf. *sarcini*: *T*, 48 r°/8—9.

sărut, v. = 1. «küssen»: *T*, 21 r°/1—2, 66 v°/15, 69 v°/6—7, 85 r°/7, 2. = «grüszen», «a salutà»: *T*, 7 r°/9, 29 r°/3.

scôr'čca, v.: *T*, 45 v°/9; cf. *scâr^{a}şcare*: *T*, 53 r°/6, 82 r°/5—6.

scr'bîĭa, v., impf. dela *a scârbi* = «a se scârbi»: *T*, 20 v°/8.

scopescu, v. dela *ascopi*: *T*, 48 v°/14.

scriptură, s. = 1. «scrisoare», «însemnare»: *T*, 83 r°/7—8, 89 r°/3—4, 90 v°/8—9; 2. = «vechiul și noul testament»: *T*, 15 v°/11, 71 r°/9—10.

sculă, s.: *T*, 14 r°/6.

scumpăra, v. = «a răscumpărà»: *T*, 8 v°/8, 9 v°/12, *scupărat*: *T*, 1 v°/14; *scumpărare*, s. = «răscumpărare»: *T*, 1 v°/12.

scump, adj. = «avar», «sgârcit»: *T*, 43 v°/14; dar cf. *scump* = «teuer»: *T*, 86 r°/10 și 85 v°/1.

scumpîĭe, s. = «avariție», «sgârcenie»: *T*, 72 r°/1, 102 v°/1—2, (*scupîĭa*): 110 v°/3.

semu, sem, v. a., p. 1 pl. = «sântem»: *T*, 54 v°/3, 59 v°/16, 49 r°/7.

semené, adv. = «asemenea»: *M*, 145 r°/3.

şerb, s.: *T*, 103 v°/15—16, *şarbei*: *T*, 111 r°/10—11.

seți, v. a., p. 2 pl.: *T*, 49 r°/12.

sfitoc, s. = «sul»: *T*, 78 r°/3.

sfr^{i}şenie, s.: *T*, 4 v°/10.

sila, s. = «putere»: *T*, 35 v°/11, 60 v°/8—9, 68 r°/11; cf. *săl^{a}nici[a]*: *T*, 9 v°/10.

simtem, v. a. = «sântem»: *T*, 15 v°/4; cf. *sin'temŭ*: *T*, 27 v°/4—5.

slaveei, s., gen. dela *slavă*: *T*, 17 v°/11.

smeri, (*a se* ∞), v.: *T*, 13 v°/9—10.

smrad, s.: *T*, 95 r°/2.

socoti, v. = «a luà în seamă»: *T*, 66 v°/1, 113 v°/10.

sparge, v. = «a împrăștià», «a risipì»: *T*, 72 r°/14—15 și 15—16, 104 r°/10.

spăsi, v.: *T*, 9 v°/6; *sp^{i}sitorîul*: *T*, 4 r°/14—15; *spăsenie*, s.: *T*, 15 v°/13, 26 v°/6, 120 v°/11.

spată, s. = «sabie»: *T*, 73 r°/14.

spodobi, v. = «a împodobì»: *T*, 68 r°/2, 87 v°/2.

spre, prep. = «pe», «pre» și «peste», «asupra»: *T*, 18 v°/4, 6, 8, 37 r°/8, 48 v°/14, 83 v°/13, 107 v°/1—2 și 8, 18 r°/4.

spuș, v., p. 1. sg. pf.: *T*, 107 v°/6.

stol, s.: *T*, 16 r°/13—14 și 14—15, 12 r°/2—3.

șterc, s. = «gunoiu»: *T*, 88 r°/9.

stlăp, s. = 1. «ram»: *T*, 38 v°/6—7 și 8; 2. = «columnă de scrisoare» în *stl^{a}pulŭ lui mathei*: *T*, 99 r°/2—3.

strâmb, adj. = «falș», «neadevărat», iar despre oameni «nedrept» sau «mincinos»: *T*, 36 r°/6—7, 44 r°/7—8, 77 r°/2, 88 r°/14—15, 94 v°/3, 115 r°/1, *strâbŭ*: *T*, 35 v°/13, 115 r°/2.

str^{a}vŭ, s. = «cadavru»: *T*, 103 v°/8, 111 r°/5.

suflet, s. = «suflare», «Hauch»: *T*, 69 r°/10; în celelalte locuri pretutindeni = «Seele».

www.dacoromanica.ro

supărâturile, pl. dela *supărâtură*= «supărare»: *T*, 100 v⁰/14.

suspiny, s., pl. dela *suspin* = «suspine»: *T*, 1 r⁰/6.

svârâi, v. = «a vui»: *T*, 45 v⁰/1, 77 v⁰/2—3.

sventei, adj. = «sfintei»: *T*, 86 v⁰/5—6, *sven'tele*, adj. = «sfintele»: *M*, 143 r⁰/13.

svétnicii în loc de *svadnicii* din *svadnic*, adj. = «sfadnic»: *T*, 43 v⁰/4; cf. *svâditorii*: *T*, 43 v⁰/7—8.

svrédel, s.: *T*, 74 r⁰/3—4.

T.

tărie, s. = 1. «putere»: *T*, 4 v⁰/11, 10 v⁰/15, 12 v⁰/13, 19 r⁰/13, 23 r⁰/5; 2. = «ceată»: *T*, 12 v⁰/1—2, 17 r⁰/11; 3. = «firmament»: *T*, 23 v⁰/9, 29 r⁰/9.

tâpinare, s. = «întâmpinare»: *T*, 48 r⁰/6, 50 r⁰/1, 67 r⁰/16; cf. *timpinare*: *T*, 23 v⁰/16—24 r⁰/1.

tene, pr. = «tine»: *T*, 75 r⁰/16.

teslâ, s. = «săcure»: *T*, 74 r⁰/2.

tinde, v. = «a întinde»: *T*, 37 r⁰/5, 57 r⁰/12, *M*, 143 v⁰/5—6.

ţinére, s. = «putere»: *T*, 11 r⁰/13, 27 v⁰/6, 116 v⁰/8 şi 122 r⁰/5.

ţinut, s. = «putere»: *T*, 69 r⁰/5.

ţivlet, s.: *T*, 110 r⁰/7.

tlăcovanie, s. = «tâlcuire»: *T*, 99 r⁰/1.

tocma, adv. = «asemenea»: *T*, 3r⁰/1.

tocméla, *toc'mala*, s. = «facerea»: *T*, 106 v⁰/4—5, 113 r⁰/4, din *tocmi*: *T*, 20 r⁰/6—7.

trâsură, s. = «întrecere»: *T*, 105 r⁰/5.

troiţâ, s. = «treime»: 86 v⁰/6, 96 r⁰/3.

trufă, s. = «desfătare», «moliciune»: *T*, 89 v⁰/10, 100 v⁰/8, 105 r⁰/3, 116 r⁰/8; cf. şi *trufie*, s.: *T*, 112 r⁰/10—11 şi *trufaşul*, s.: *T*, 4 v⁰/13.

trupe, s. în voc. sg.: *T*, 102 r⁰/13, 110 r⁰/13.

tunerecŭ, *tunéricŭ*, s. = «întunerec»: *T*, 31 v⁰/13—14, 54 v⁰/3—4, 109 r⁰/12, 116 r⁰/1—2, 45 r⁰/12—13.

tunuri, s., pl. dela *tun* = «tunet»: *T*, 18 v⁰/12; cf. *tunete*: *T*, 19 r⁰/9.

turnure, s., pl. dela *turn* = «turnuri»: *T*, 86 r⁰/5—6.

U.

u, art. neh. şi num. = «un»: *T*, 21 r⁰/1, 70 v⁰/3, 35 v⁰/16, 65 v⁰/8, 75 v⁰/11 şi 13, 79 r⁰/14, 77 r⁰/10, 75 v⁰/14, 20 r⁰/6, 21 r⁰/11, 65 r⁰/4, 73 r⁰/11, 103 v⁰/15, 108 r⁰/3, *M*, 148 v⁰/3.

ubra, s. = «unbra», «umbra»: *T*, 13 v⁰/16, *upra* în loc de *ubra*: *T*, 72 r⁰/13.

ucide, v. = 1. «a omorî»: *T*, 63 r⁰/12—13, 74 v⁰/10; 2. = «a bate», «a lovî»: *T*, 48 v⁰/13, 49 r⁰/5, 72 v⁰/11, 82 r⁰/9, 96 r⁰/14, 96 v⁰/9, 104 r⁰/11, 111 v⁰/9.

ucidere, s. = 1. «omorire»: *T*, 100 v⁰/12, 108 v⁰/16, 109 r⁰/1, 112 r⁰/12; 2. = «bătaie», «lovire»; *T*, 104 v⁰/12, 111 v⁰/9.

unne = «unde»: *T*, 43 r⁰/7.

unt, s. = «unsoare»· *T*, 24 v⁰/12, 25 r⁰/1.

untunérec, *untunéric* = «întunerec»: *T*, 13 v⁰/15, 12 v⁰/3—4, 13 r⁰/6—7, (10 r⁰/1—2 şi 45 r⁰/12—13; cf. *întunérec*, *întunéric*: *T*, 1 v⁰/10—11, 109 v⁰/13, 55 r⁰/12, 114 v⁰/11, 31 v⁰/10, 101 v⁰/15, 31 v⁰/16, 32 r⁰/3, 53 r⁰/7.

usprădzécele, num. = «unsprădzécele»: *T*, 6 v⁰/3; cf. *unsprădzécele*: *T*, 6 v⁰/16.

www.dacoromanica.ro

V.

vă, pr. pers., dat. pl. = «vi»: *T*, 6r°/7.

vacurile, s. = «veacurile», pl. lui *veac*· *T*, 120 v°/7.

vădi, v. = «a părî»: *T*, 35 r°/13.

vărn, v. a. = 1. «vom»: *T*, 2 v°/12—13, 3 r°/1, 23 r°/6; 2. = «vrem»: *T*, 12 r°/8—9.

vănture, s., pl. dela *vânt* = «vânturi»: *M*, 144 v°/10—11.

vare, conj. = «ori»: *T*, 101 v°/3, 4—5 şi 6.

vari, conj. = «ori»: *T*, 109 v°/2 şi 3—4.

văzenesenie, s. = «înălţare»: *T*, 17r°/8.

veri, v. a. = 1. «vei»: 30 r°/3—4 şi 5, 48 v°/4, 67 v°/3—4, 71 r°/11, 71 v°/8, 10—11, 12, 92 r°/12—13, 101 v°/7, 109 v°/2, 4; 2. = «vrei»: *T*, 33 v°/5, 36 v°/11—12.

veşmite, s., pl. dela *veşmânt* = «veşminte»: *T*, 53 v°/11; altundeva găsim *veşminte*.

vier'bin^{u}*télâ*, s. în loc de «fier'bintélă» = «fierbinţeală»: *T*, 101 v°/11—12.

vieţiei, s., gen. sg. dela «vieaţă»: *T*, 2 v°/9.

viia, v. = «a trăi»: *T*, 11 r°/8, 87 r°/3, 60 v°/3, *ai vis*, *ai visu*: *T*, 67 r°/11, 71 r°/2, *amu visŭ*, *amu visu*: *T*, 103 v°/1 şi 12, *au visu*, *au vis*: *T*, 43 r°/2, 65 r°/15, 94 r°/13, 104 v°/9, 112 r°/6.

viiare, s. = «înviere»: *T*, 46 v°/10—11.

vino, v., imperat. dela *a veni*: *T*, 11 v°/5, 60 v°/6—7.

vonic, s. = «militar»: *T*, 5 v°/5, 56 v°/2, 69 v°/14, *voinyc*: *T*, 90 r°/10.

voinicame, s.: *T*, 17 r°/11—12.

vorovă, s. = «vorbă»: *M*, 146 v°/14.

vr^{a}*tute*, s. = «Kraft»; *T*, 107 r°/14.

vrem, v. = «vom» ca v. a.: *T*, 2 v°/10.

Z.

zăpodiia, s. = «vale»: *T*, 114 r°/1.

zavistie, s.: *T*, 56 v°/4, 63 r°/1—2.

zlataustŭ, s. = «gură-de-aur»: *T*, 87 v°/10.

www.dacoromanica.ro

CUPRINSUL

Pagina

Studiul:

Introducere . . . . . 1— 9

I. **Codicele Todorescu:**

1. Descrierea codicelui. . . . . 11— 15
2. Când s'a scris. Codicele Todorescu? . . . . . 15— 20
3. Codicele Todorescu nu e copie de pe Cazania lui Coresi, nici de pe Codex Sturdzanus, ci de pe un manuscript mai vechiu. . . . . 20— 89
4. Particularităţile de limbă ale Codicelui Todorescu . 89—166
5. Cevà despre transcrierea codicelui . . . . . 166—168

II. **Codicele Martian:**

1. Descrierea codicelui; textele cuprinse în el şi studiul lor . . . . . 169—181
2. Fragmentul «Pseudo-apocalipsului lui Ioan» e copie de pe un text mai vechiu . . . . . 181—183
3. Particularităţile de limbă ale fragmentului «Pseudo-apocalipsului lui Ioan»; vechimea lui pe baza acestora . 183—188
4. Datarea Codicelui Martian . . . . . 188—189

Textele:

I. Codicele Todorescu. . . . . 191—229
II. Codicele Martian . . . . . 229—231
Indice . . . . . 233—245

Anexe:

Tabela I—II. Semne de hârtie.
Tabela III— IV. Facsimile din Codicele Todorescu.
Tabela V — VI. Facsimile din Codicele Martian.

MUNICIPIUL BUCUREŞTI BIBLIOTECA

www.dacoromanica.ro

TABELA I.

Mărci de fabrice de hârtie.

Fig. 1

F. 17 și 22 (sus)

Fig. 2

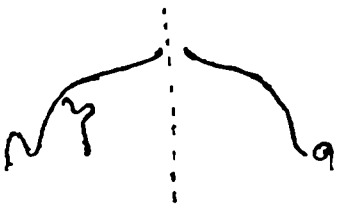

F. 26 și 27 (jos),
Mai v. f. 70 și 77, 82 și 85,
86 și 93.

Fig. 5

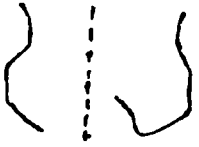

F. 48 și 51 (sus)

Fig. 3

F. 31 și 36 (jos)

Fig. 4

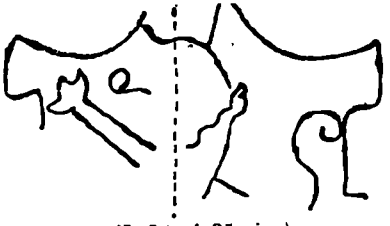

F. 32 și 35 (jos)

Fig. 6

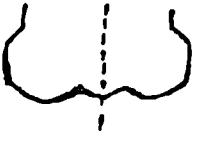

F. 57 și 58 (sus)

Fig. 7

F. 62 și 69 (sus)

Fig. 8

F. 104 (sus)

Fig. 10

F. 112 (sus)

Fig. 9

Fig. 11

Fig. 12

F. 105 (sus)

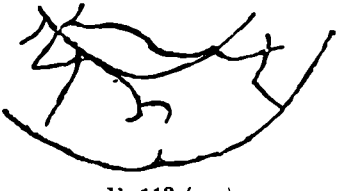

F. 113 (sus)

F. 115 (sus)

Fig. 13

www.dacoromanica.ro

F. 118 (sus)

TABELA II.

Mărci de fabrice de hârtie.

Fig 1

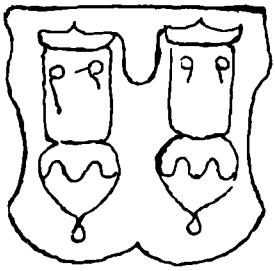

Fig. 2

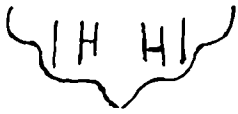

F. 36 și 41 (sus)

Fig. 3

F. 145 și 146
(Cf. f. 139 și 140)

Fig. 4

F. 148

MUNICIPIUL BUCUREȘTI
BIBLIOTECA

www.dacoromanica.ro

TABELA III.

(Pag. 56/f. 27 v⁰ și pag. 57 f. 28 r⁰ ale *Codicelui Todorescu*)

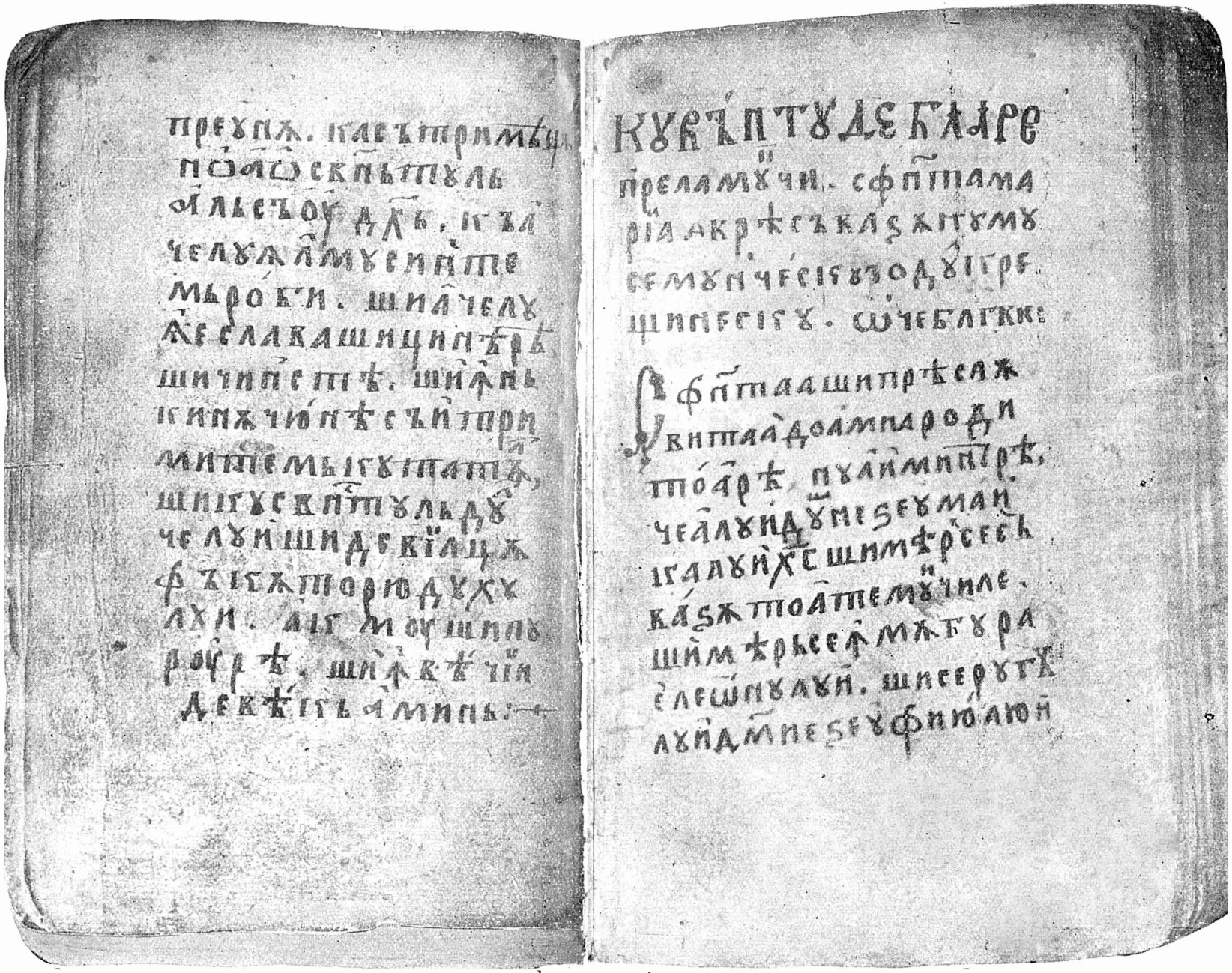

www.dacoromanica.ro

TABELA IV.

(Pag. 112/f. 47 v° și pag. 113/ . 48 r° ale *Codicelui Todorescu*

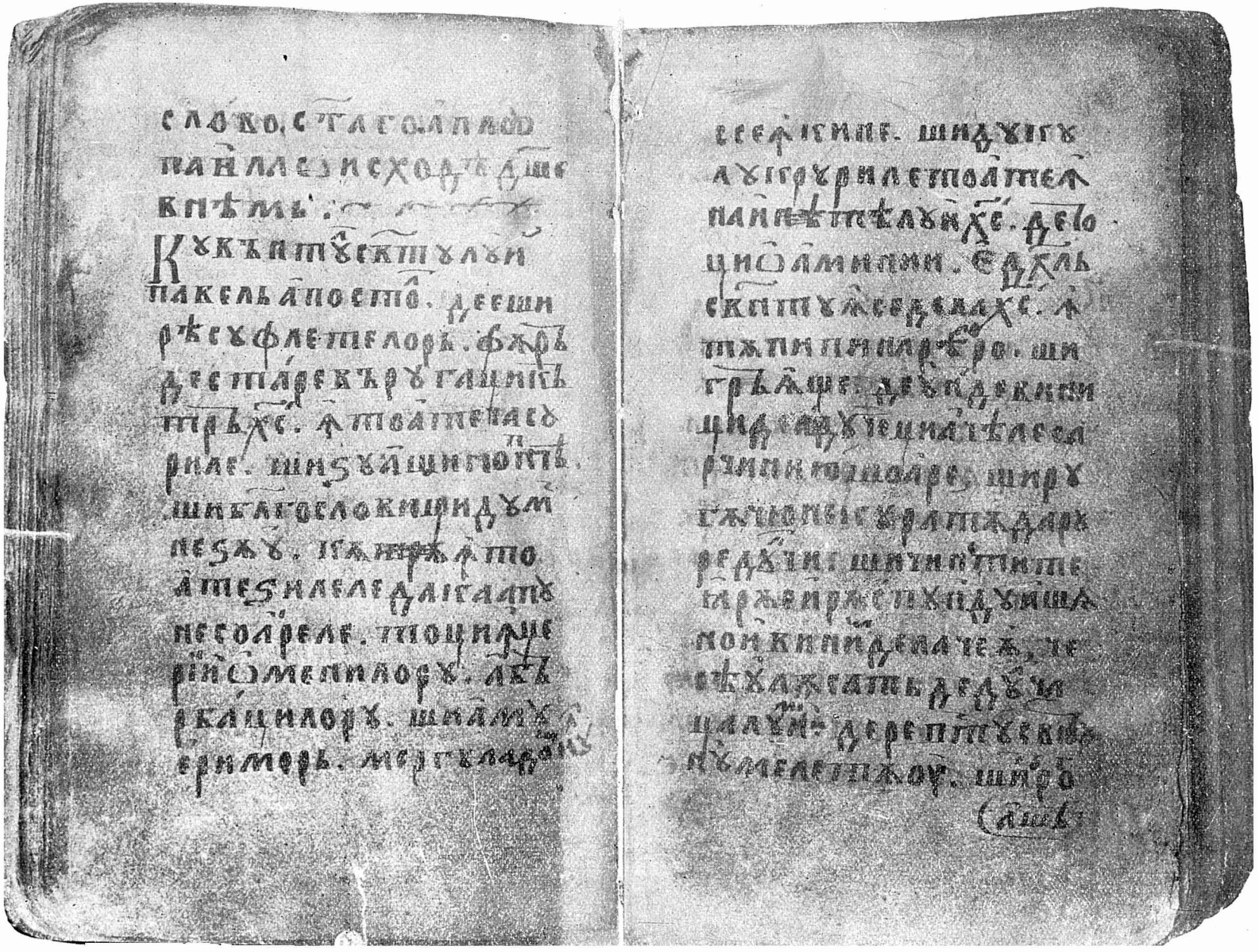

www.dacoromanica.ro

TABELA V.

(F. 23 v⁰ şi f. 24 r ale *Codicelui Martian*)

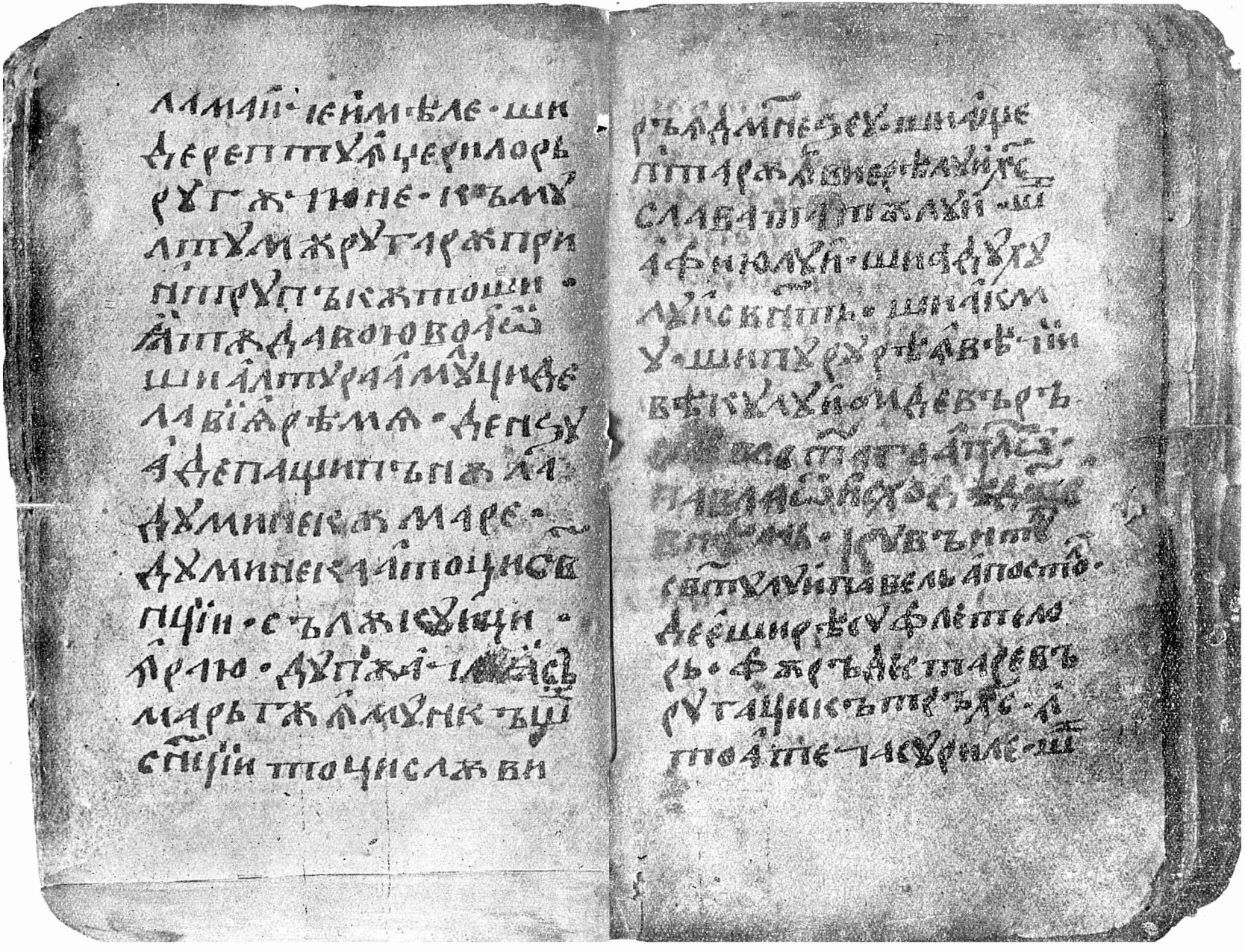

www.dacoromanica.ro

TABELA VI.

(F. 143 v° și f. 144 r° *Codicelui Martian*)

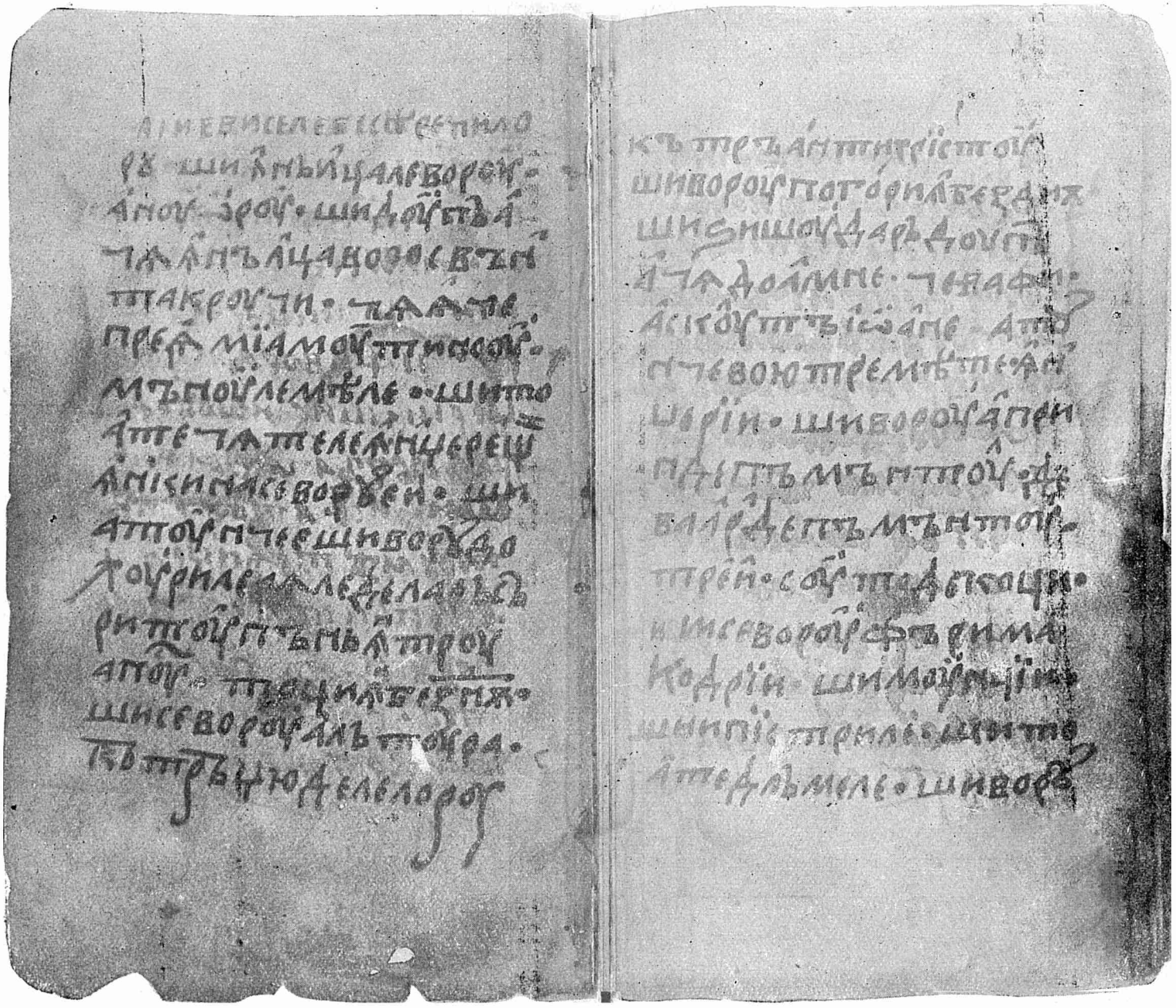

www.dacoromanica.ro